ZNÁMI NEZNÁMI

Pohľad na vybrané osobnosti slovenskej histórie

UNIVERZITA
KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE

Známi neznámi

Pohľad na vybrané osobnosti slovenskej histórie

Miriam Viršinská
zostavovateľka

ZNÁMI NEZNÁMI

Pohľad na vybrané osobnosti slovenskej histórie

UNIVERZITA
KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE

2023

Známi neznámi

Pohľad na vybrané osobnosti slovenskej histórie

Zostavovateľka: Miriam Viršinská

© Autori, 2023
PhDr. Anna Bocková, PhD.
doc. Mgr. Ľuboš Kačírek, PhD.
doc. PhDr. Miroslav Kamenický, CSc.
prof. PhDr. Róbert Letz, PhD.
Mgr. Pavol Makyna, PhD.
prof. Pavol Matula, PhD.
doc. Mgr. Jaroslav Nemeš, PhD.
prof. PhDr. Dušan Škvarna, CSc.
doc. Mgr. Monika Tihányiová, PhD.
Mgr. Miriam Viršinská, PhD.

Recenzenti:
prof. PhDr. Marta Dobrotková, CSc.
doc. PhDr. Ing. Miroslav Glejtek, PhD.
doc. PhDr. Peter Podolan, PhD.

Fotografia na obálke: Prešov, Ústav Sancta Maria anglických panien, 1910/1920.
Zdroj: zbierka J. Šedivého na PamMap.sk
Fotografia na 2. strane: <https://icon-library.com/7586155.html>

Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons CC BY-SA 4.0 (vyžaduje sa: povinnosť uvádzať pôvodného autora, povinnosť odvodené dielo zdieľať pod rovnakou licenciou ako pôvodné dielo). Viac informácií o licencii a použití diela: https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/

https://stella.uniba.sk/texty/PDF_MV_znami_neznami_sk_historia.pdf

Vydavateľ: Univerzita Komenského v Bratislave, 2023
ISBN 978-80-223-5766-1 (online)

OBSAH

Úvod (Miriam Viršinská) 6
1. kapitola: Samuel Mikovíni a jeho pôsobenie v Banskej Štiavnici (Miroslav Kamenický) 9
2. kapitola: Ján Dualský a jeho historická tvorba (Jaroslav Nemeš) 25
3. kapitola: Jozef Pozdech ako zvonolejár s veľkým srdcom (Ľuboš Kačírek) 49
4. kapitola: Ján Borbis ako študent na nemeckých univerzitách (Miriam Viršinská) 66
5. kapitola: Peter Škodáček a jeho boj s totalitami (Pavol Makyna) 85
6. kapitola: Eugen Filkorn ako pedagóg (Róbert Letz) 103
7. kapitola: Alois Jirásek na stránkach Slovenského denníka a Slováka (Pavol Matula) 133
8. kapitola: Práce vzdelancov o vymedzení územia Slovenska v rokoch 1848/49 (Dušan Škvarna) 146
9. kapitola: Osobnosť vo výučbe dejepisu (na príklade Pribinu) (Monika Tihányiová, Anna Bocková) 165
Záver (Miriam Viršinská) 194

Summary 200
Pramene a literatúra 207
Menný register 222
O autoroch 227

ÚVOD

Slovenské dejiny sú neodmysliteľne späté s mnohými historickými osobnosťami. V našej historickej pamäti sa nachádza množstvo veľkých osobností, ktoré dominantne participovali na historických zmenách spoločnosti, ktoré sa v minulosti odohrávali. Mnohé z nich určovali fungovanie štátu, ako aj smerovanie krajiny alebo spoločnosti. Každé historické obdobie sa spája s najvýznamnejšími postavami, podľa tých najdôležitejších sú dokonca niektoré etapy v slovenských dejinách aj pomenované. Každý z týchto jedinečných hrdinov prejavil mimoriadne schopnosti umožňujúce mu vyjsť z priemernosti. Popri tých najznámejších protagonistoch, ktorí sa podieľali na národnom živote, sa tu však nachádzajú aj takí, ktorí výrazným spôsobom nezasahovali do politického diania, ale stali sa neodmysliteľnou súčasťou historického vývoja a vtlačili výraznú pečať generácii, v ktorej tvorili. Nasledujúce generácie svojím zanechaným dielom výrazne ovplyvnili a svojím konaním zasiahli do života iných viac, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať. Životné príbehy mnohých protagonistov dejín dokazujú, že človek je neoddeliteľnou súčasťou spoločnosti, v ktorej žil. Cez ich osudy dokážeme lepšie pochopiť viaceré dôležité udalosti v kontexte doby, spoznávať každodennú historickú realitu. Samotný národ sa skladá z individualít, pričom každá z nich svojím životom ovplyvnila jeho vývoj.

Napriek tomu, že z pera slovenských historikov vzišlo množstvo publikácií venovaných viac či menej známym postavám histórie a biografie možno zaradiť medzi obľúbené žánre historickej literatúry, stále zostáva priestor na prinášanie príbehov a životných osudov zdanlivo „obyčajného“ človeka.

Predkladaná práca zachytáva v deviatich kapitolách rozličné životné príbehy. Ako už samotný názov publikácie naznačuje, protagonistov jednotlivých kapitol nenájdeme v panteóne tých najznámejších historických osobností. Hoci sa mnohé z nich už takmer vytratili z našej historickej pamäti, stále si v nej zasluhujú svoje miesto. Jednotlivé kapitoly zahŕňajú osobnosti niekoľkých uplynulých storočí

slovenských dejín, pričom svojimi životnými peripetiami poukazujú na mnohorakosť historických procesov a ich dopadov pre ďalší vývoj spoločnosti. Sú to ľudia pochádzajúci z rozličných prostredí, rôzneho spoločenského pôvodu, všetci sú však nejakým spôsobom spätý s našimi dejinami.

Autori jednotlivých kapitol pristupovali k spracovaniu osobností z rôznych uhľov pohľadu, využili rôzne metodologické postupy. Niektorí sa snažili priblížiť celý životný príbeh doteraz obchádzaných postáv, ďalší sa zamerali len na opísanie niektorej zo životných etáp hlavného protagonistu, čo umožnilo skúmanie, resp. objavenie nových prameňov. Jedna z kapitol sa pozerá na osobnosť cez prizmu dobovej tlače. Ďalšia z kapitol reflektuje možnosti výučby historickej osobnosti v školskom prostredí, posledná časť zachytáva náhľad viacerých osobnosti na vybrané aspekty slovenskej histórie.

V prvej kapitole sa jej autor Miroslav Kamenický zaoberá osobnosťou významného slovenského kartografa, matematika, vodohospodára a hlavnou postavou prvej baníckej školy na Slovensku – Samuelom Mikovínim. Načrtol najznámejšie skutočnosti z jeho života a na základe nových prameňov z viedenských archívov rozšíril poznanie o tomto významnom protagonistovi slovenských dejín.

Jaroslav Nemeš sa v druhej kapitole venuje celoživotnému dielu beckovského farára a nitrianskeho kanonika Jána Dualského. Autor opisuje jeho životnú púť, ale predovšetkým sa zameriava na jeho historiografickú tvorbu, zaoberajúcu sa najmä regionálnymi dejinami, ktorou obohatil dovtedajšie dobové poznanie.

Osobnosť Jozefa Pozdecha, jedného z najvýznamnejších podnikateľov tretej štvrtiny 19. storočia, približuje kapitola z pera Ľuboša Kačírka. Pozdech patril k tým Slovákom, ktorí sa v tomto období usadili v Budapešti, hlavnom meste Uhorska. Kačírek sa sústreďuje najmä na Pozdechovu činnosť, ktorou sa preslávil aj za hranicami Uhorska. Pôsobil ako kováč a výrobca zvonov. Okrem toho sa zapojil aj do slovenského národného života vo svojom pôsobisku ako podporovateľ tzv. Novej školy.

Nasledujúca kapitola, ktorej autorkou je Miriam Viršinská, upriamuje pozornosť na liptovského rodáka, evanjelického kňaza Jána Borbisa. Zdôrazňuje dôležitosť Borbisovho štúdia na Lipskej univerzite.

Hoci sa Borbis neobjavuje v slovenských dejinách druhej polovice 19. storočia ako vedúca osobnosť slovenského národnoemancipačného hnutia, spoluprácou s jeho vedúcimi predstaviteľmi sa angažoval najmä v tzv. patentálnom hnutí.

Piata kapitola predkladanej publikácie od Pavla Makynu o ďalšom evanjelickom kňazovi Petrovi Škodáčkovi nás prenesie do 20. storočia. P. Škodáček sa popri svojej duchovnej práci zapájal aj do politického života prvej Československej republiky, slovenského štátu, ako aj povojnového Československa.

Autor nasledujúcej kapitoly Róbert Letz sa zameriava na pedagogickú činnosť Eugena Filkorna, jedného z najvýznamnejších osobností moderných slovenských dejín. Filkorn sa zapísal do slovenskej histórie ako zakladateľ internátu pre stredoškolákov a vysokoškolákov, známy ako internát svätého Svorada.

Text Pavla Matulu sa venuje recepcii osobnosti Alojza Jiráska a jeho diela v slovenskej tlači so zameraním na dva najvýznamnejšie slovenské denníky *Slovák* a *Slovenský denník* v 20. rokoch 20. storočia, pričom vykresľuje dva diametrálne odlišné obrazy tejto osobnosti vzhľadom politickú preferenciu uvedených denníkov.

Kapitola Dušana Škvarnu analyzuje úsilie predstaviteľov slovenského národného hnutia, ako aj vládnych kruhov o vymedzenie hraníc slovenského územia v období revolučných rokov 1848/1849. Hoci sa v tomto období nepodarilo dosiahnuť výraznejšie úspechy, aktivity osobností národného hnutia vytvorili ideový základ pre národovecké úsilie ďalšej generácie slovenských dejateľov.

Publikáciu uzatvára stať Moniky Tihányiovej a Anny Bockovej, ktoré ponúkajú rôzne modely výučby včasnostredovekých slovenských dejín cez životný príbeh nitrianskeho kniežaťa Pribinu.

Publikácia prináša vo svetle najnovších výskumov nové poznatky o osobnostiach nielen slovenských dejín. Prostredníctvom pozoruhodných životných príbehov pozýva čitateľov k spoznávaniu doposiaľ neznámych alebo menej známych skutočností zo slovenskej minulosti.

1. KAPITOLA

Samuel Mikovíni
a jeho pôsobenie v Banskej Štiavnici

Samuel Mikovíni bol významný kartograf, matematik, vodohospodár, zakladateľ a hlavná osobnosť na prvej baníckej škole na Slovensku. V predkladanej štúdii sa pokúsim osvetliť niektoré neznáme momenty zo života tejto osobnosti, pričom sa zameriam na jeho pedagogické pôsobenie na Baníckej škole v Banskej Štiavnici.

Hneď v úvode treba ozrejmiť, že meno Samuela Mikovíniho sa v doterajšej literatúre písalo rôzne. Sám Samuel Mikovíni sa väčšinou podpisoval v tvare Mikoviny. V prameňoch a literatúre však možno nájsť aj tvary Mikowiny, Mikovini, Mikovényi, Mickovini, Mikovinyi, Mikovinij, Mikowini, Mikowény. Keďže *Slovenský biografický slovník*,[1] ktorý je spisovnou normou písania historických osobných mien i priezvisk, uvádza ako správnu slovenskú spisovnú formu tvar Mikovíni, priklonili sme sa aj my k tomuto tvaru.

Osobnosťou Samuela Mikovíniho sa už v minulosti zaoberalo množstvo historikov. Podrobne sa mu venovala už staršia literatúra, konkrétne historici Antal Tárczy-Hornoch,[2] János Mihalovits,[3] Jenő

[1] Mikovíni, Samuel. In: *Slovenský biografický slovník, IV. zv., M – Q.* Martin : Matica slovenská, 1990, s. 176 – 177.

[2] TÁRCZY-HORNOCH, Antal: Mikoviny Sámuel. In: *Térképeszeti Közlöny*, 1936, s. 65 – 89; Tenže: Néházy Mikoviny Samuelre vonatkozó érdekesebb okmany. In: *Térképészeti Közlöny* 1942, s. 229 – 252; Tenže: Samuel v. Mikoviny, der erste Professor technischer Wissenschaften in Ungarn. In: *A bánya-* és *kohómérnöki osztály Közleményei,* 1937, s. 47 – 52; Tenže: Mikovinyi Samuel, a selmeci bányatisztképzö intézet elsö tanára. In: *Bányászati, Kohászati* és *Erdészeti. Felsö* okt. tört., 1. füz, s. 25 – 42.

[3] MIHALOVITS, János: *Die Begründung der ersten Lehranstalt für technische Bergbeamte in*

Faller[4] a Vojtech Baker[5] a iní. V roku 1958 vyšla dokonca veľká monografia *Samuel Mikovíni 1700 – 1750. Život a dielo*.[6] Mikovínimu sa vo svojej práci o dejinách baníckeho školstva venoval Jozef Vlachovič.[7] V Miskolci vyšla v roku 1985 pri príležitosti 250. výročia založenia Baníckej školy v Banskej Štiavnici edícia niektorých významných archívnych dokumentov o baníckom školstve, ktoré sa bytostne dotýkajú osobnosti Samuela Mikovíniho. Nejde tu však o klasickú edíciu, ale len o preklad predmetných dokumentov do maďarčiny.[8] Baníckemu školstvu v súvislosti s Mikovínim sa venoval v mnohých štúdiách známy slovenský montanista Jozef Vozár.[9]

Dejinám banského školstva sa venovalo aj niekoľko vedeckých podujatí. Z posledných spomeniem aspoň medzinárodnú vedeckú konferenciu pri príležitosti 200. výročia založenia Baníckej akadémie (konala sa v roku 1964 v Banskej Štiavnici).[11] Veľká vedecká konferencia sa uskutočnila pri príležitosti 230 rokov od založenia Baníckej akadémie (v roku 1992 v Košiciach a v Banskej Štiavnici)[12] a pri príležitosti 240 rokov od založenia Akadémie (v Bratislave a v Banskej Štiavnici). V roku 1998 sa Banská Štiavnica stala dejiskom veľkého medzinárodného vedeckého sympózia v rámci série tzv. Erbe-sympózií. Išlo o štvrté takéto podujatie pod názvom *Tradície banského školstva vo svete*.[13] Nedá sa ešte nespomenúť monografiu *Chémia a mineralógia na Baníckej a lesníckej akadémii* v Banskej Štiavnici autorov Otta Tomečka a Ivana Herčka, publikovaná v roku 2001.[14] V roku 2005 sa uskutočnilo v Banskej Štiavnici medzinárodné sympózium *Samuel*

Ungarn. Sopron 1938. 55 s.

[4] FALLER, Jenő: Adatok Mikovini Sámuel udvari kamarai mérnök és építész életéhez. In: *Térképészeti Közlöny,* I. kötet, 4. füzet, 1932, s. 255 – 265; Tenže: Mikoviny Sámuel selmeci tanárkodász. In: *Búvár*, 2. évf., 1936 április, s. 278 – 280.

[5] BAKER, Vojtech: Samuel Mikovíny, prvý profesor prvej baníckej školy v Európe. In: *Sborník Štátneho banského múzea Dionýza Štúra v Banskej Štiavnici*, I, 1937, s. 38 – 57.

[6] PURGINA, Ján: *Samuel Mikovíni (1700 – 1750) : Život a dielo*. Bratislava : Správa geodézie a kartografie na Slovensku, 1958. 263 s.

[7] VLACHOVIČ, Jozef: Dejiny banského školstva na Slovensku v 18. storočí. In: *Z dejín vied a techniky na Slovensku, 3.* Bratislava : SAV, 1964, s. 33 – 96.

[8] TAR, Sándor – ZSÁMBOKI, László: *Selmectől Miskolcig, 1735 – 1985*. Miskolc : Nehézipari Müszaki Egyetem, 1985, 295 s.

[9] VOZÁR, Jozef: Začiatky výučby banských odborníkov a založenie baníckej školy v Banskej Štiavnici. In: *Zborník Slovenského banského múzea, XVIII*, 1997, s. 33 – 42; Tenže: Začiatky baníckeho vysokého školstva na území Československa. In: *Historický časopis*, roč. 36, 1988, č. 5, s. 706 a n.

Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok, z ktorého bol publikovaný zborník referátov.[10]

Napriek takejto veľkej pozornosti, ktorá bola v minulosti venovaná baníckemu školstvu, ostávajú viaceré problémy pramenne neprebádané. Dosiaľ sa nepodarilo presne zistiť, kedy a ani kde sa Samuel Mikovíni narodil. Jeho otcom bol Samuel Mikovíni starší, ktorý bol evanjelickým farárom.

Úvodom načriem hlbšie do dejín mikovíniovského rodu. Podľa genealogických výskumov Jána Purginu[11] a následne aj Jána Žiláka[12] je najstarší zistiteľný predstaviteľ mikovíniovského rodu Michal Mikovíni, starý otec Samuela Mikovíniho. Narodil sa v Brezne okolo roku 1625. Ženatý bol s Annou Nicolaidesovou (Mikolášoviech, Miklós), s ktorou podľa katolíckej breznianskej matriky pokrstených, začínajúcej roku 1655 (zapisovaní sú tu aj evanjelici), mal šesť detí. Najstaršia bola Zuzana, ktorá bola pokrstená 3. februára 1656.[13] Druhým dieťaťom bol syn Samuel (otec „nášho" Samuela Mikovíniho mladšieho), ktorý bol pokrstený 1. septembra 1658.[14] Tretím potomkom bol syn Izák (pokrstený 8. 5. 1661, † 1662),[15] štvrtým potomkom bola dcéra Mária (pokrstená 1. 2. 1663, † 1686), piatym bol syn Ján (pokrstený 15. 9. 1667) a šiestym potomkom bola dcéra Marta (pokrstená 30. 11. 1671).

Z hľadiska predkladanej témy je dôležitý už spomínaný Samuel Mikovíni (starší), narodený v roku 1658, ktorý, ešte raz pripomínam, bol otcom „nášho" Samuela Mikovíniho. Je o ňom známe, že základné vzdelanie získal v Brezne u Jonáša Textoridesa. Tu študoval do roku

---

[10] S*amuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok. Zborník referátov medzinárodného sympózia, ktoré sa konalo 19. – 20. 10. 2005 v Banskej Štiavnici*. Zost. Magdaléna Sombathyová. Banská Štiavnica : Slovenské banské múzeum, 2005. 137 s.

[11] PURGINA, Ján: *Samuel Mikovíni : Život a dielo*. Dielo pôvodne vyšlo v Bratislave v roku 1958. Pracoval som s reprintom, v ktorom nie je uvedené miesto ani rok vydania (pravdepodobne ide o rok 1985), s. 18.

[12] ŽILÁK, Ján: Na margo genealógie Samuela Mikovíniho. In: S*amuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok. Zborník referátov medzinárodného sympózia, ktoré sa konalo 19. – 20. 10. 2005 v Banskej Štiavnici*. Zost. Magdaléna Sombathyová. Banská Štiavnica : Slovenské banské múzeum, 2005, s. 8.

[13] Štátny archív v Banskej Bystrici (ďalej len ŠABB), fond Zbierka cirkevných matrík (ZCM), Brezno, rím. kat. nar. s. 17.

[14] PURGINA, Ján: *Samuel Mikovini : Život a dielo* (reprint), s. 18.

[15] ŠA BB, ZCM, Brezno, Matrika rím. kat. zomrelí, s. 136.

1670, teda do svojich 12-tich rokov. Kde študoval potom, doposiaľ nebolo objasnené. Je však známe, že dva roky pred svojím odchodom z Brezna do Uhorského bol v Brezne prísažným, čiže patril k miestnej honorabilite. Do Uhorského ho pozval miestny evanjelický farár Ján Láni na miesto rektora školy. Láni bol dvom deťom Samuela Mikovíniho staršieho krstným otcom. Mikovíni pôsobil v Uhorskom päť rokov (1680 – 1685). V roku 1686 bol Samuel Mikovíni starší ustanovený za farára v Turíčkach. Jeho manželka a matka Samuela Mikovíniho sa volala Helena, rodená Ničková.

A v tomto bode začína problém ohľadne presného dátumu narodenia syna Samuela Mikovíniho staršieho, teda Samuela Mikovíniho mladšieho. Podľa niektorých historikov sa narodil v roku 1686 v Turíčkach (dnes súčasť Cinobane). Väčšina historikov však uvádza, že sa narodil v roku 1700 v Ábelovej (okres Lučenec).

Hoci bol jeho otec Samuel starší farárom v Turíčkach, nezapísal do turíčskej matriky narodenie syna Samuela v roku 1686. Problém je však v tom, že zápisy v matrike začínajú až od 1. januára 1687. Samuel Mikovíni starší odišiel z Turíčiek 8. júla 1693. Podľa Jána Purginu, autora monografie o Samuelovi Mikovínim, sa Samuel Mikovíni starší stal v roku 1693 farárom v Ábelovej (okres Lučenec). Toto tvrdenie je však v rozpore s názorom Viktora Hornyanského, ktorý jeho pôsobenie v Ábelovej stanovuje len od roku 1697 do roku 1704.[16]

Podľa Mateja Bela sa Samuel Mikovíni mladší narodil v Ábelovej (okres Lučenec). Tu zomrela aj jeho matka Helena. Samuel Mikovíni starší sa oženil druhýkrát v roku 1704 v Ľubietovej s vdovou po mestskom notárovi Katarínou Geitzovou. Vtedy ešte Mikovíni pôsobil v Ábelovej. Po svadbe odchádza z Ábelovej do Ružomberka, odkiaľ ho v roku 1709 vyhnali v čase náboženských nepokojov. Jeho novým pôsobiskom sa stal Turiec. Zo začiatku pôsobil ako učiteľ v Záturčí, neskôr v Hornom Jasenove a potom bol dvorným kazateľom Pavla Révaya. Zomrel v roku 1730.

Počas života splodil Samuel Mikovíni starší šesť detí. Ešte v Turíčkach sa narodila Samuelovi Mikovínimu staršiemu dcéra Anna, ktorú

[16] HORNYÁNSKY, Victor: Archiv für evangelische Kirchengeschichte. Zur Geschichte einzelner evangelischer Gemeinden in Ungarn: In: *Protestantische Jahrbücher für Österreich*, 1855, 2. roč., I. hälfte, s. 123.

pokrstili 24. apríla 1689 v Turíčkach. Druhá dcéra Helena bola pokrstená 5. marca 1691. Viac detí sa Mikovínimu v Turíčkach nenarodilo (iba ak by sme pripustili, že Samuel Mikovíni sa tu narodil už v roku 1686).

V Ábelovej sa Mikovínimu staršiemu narodili ďalší dvaja synovia. Michal Mikovíni sa neskôr usadil v Tisovci, kde sa aj oženil s Máriou Michalidesovou. Miesto narodenia, resp. krstu ďalšieho brata Samuela Mikovíniho mladšieho bola Ábelová a volal sa Pavol. Po skončení škôl sa stal učiteľom. Po vysvätení za kňaza bol od roku 1727 farárom v Kobeliarove, v roku 1730 pôsobil už v Roštári. Ďalším synom Samuela Mikovíniho staršieho bol Ján, ľudovo nazývaný Pepich.

Syn Pavol pokračoval v šľapajach otca, stal sa najprv učiteľom, neskôr evanjelickým farárom na viacerých miestach v Gemeri. Ďalší dvaja synovia Samuela Mikovíniho staršieho, Michal a Ján sa usadili v Tisovci ako remeselníci.

Nás však zaujíma najznámejší syn Samuela Mikovíniho staršieho, jeho menovec Samuel. O jeho stredoškolských štúdiách nemáme presnejšie údaje a názory jednotlivých autorov sa v tejto otázke rozchádzajú. Do úvahy prichádza Lučenec, súkromná škola Františka Bulovského. Väčšinou sa však uvádza, že študoval na evanjelickom gymnáziu v Banskej Bystrici, kde v rokoch 1708 – 1714 pôsobil Matej Bel, ktorý sem priniesol moderné metódy zo svojich štúdií na nemeckých univerzitách. Možno práve Matej Bel vzbudil v mladom Mikovínim záujem o matematické vedy,[17] ktoré sa v Nemecku na univerzitách hojne pestovali. Autor monografie o Samuelovi Mikovínim Ján Purgina uvádza, že prvá stopa o odbornej činnosti Samuela Mikovíniho mladšieho je z roku 1719, keď sa tento nachádzal v Norimbergu, kde vyryl pre Mateja Bela jednu mapu.[18] Svoje univerzitné štúdiá začal Mikovíni na Altdorfskej univerzite pri Norimbergu. Tu je zapísaný dňa 4. novembra 1721 v matrike ako Samuel Mickovini, Thurozio, Hungarus.[19] Ako zdôrazňuje vo svojej štúdii Miroslav T. Morovics, Mikovíni

[17] MOROVICS, Miroslav Tibor: Matematika v diele Samuela Mikovíniho. In: *Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok*, s. 42.

[18] PURGINA, Ján: *Samuel Mikovíni : Život a dielo*, s. 22.

[19] STEINMAYER, Elias von: *Die Matrikel der Universität Altdorf*. 1. Teil. Würzburg 1912, s. 521. Je prístupné aj v digitálnej forme: <https://digital.ub.uni-duesseldorf.de/ihd/content/pageview/3545513> [cit. 2023-05-23]. Je zaujímavé, že autor súpisu uhorských študentov na

sa od začiatku zameral na štúdium matematických vied, čo v danej dobe predstavovalo podstatne širšiu oblasť ako len samotnú matematiku a zahrňovalo aj fyzikálne, astronomické poznatky a istý sumár technických znalostí, napr. zo zememeračstva, staviteľstva, strojníctva a pod. Mikovíniho profesorom na univerzite bol napríklad Johann Heinrich Müller (1661 – 1731).[20]

Všeobecne sa predpokladá, že v Altdorfe študoval Mikovíni len dva semestre, lebo od augusta 1722 sa školil v Norimbergu medirytectvu u Johanna Georga Puschnera (1680 – 1749). Svedčí o tom venovanie, ktoré vlastnoručne napísal do knihy, v ktorej prezentoval niektoré zo svojich medirytín a kde sa podpísal *„Samuel Mikoviny, Thurotio-Hungarus, Mathematicae Student“*. Ide o knihu *Merckwürdigste von der Löbl. Nürnbergischen Universität-Stadt Altdorf* (O pamätihodnostiach univerzitného mesta Altdorf).[21] Exemplár tejto knihy venoval svojmu podporovateľovi Adamovi Casparovi Heygoldtovi, ktorý ho pravdepodobne podporoval na štúdiách v Nemecku.[22]

Dňa 4. októbra 1723 sa Mikovíni zapísal na univerzite v Jene.[23] Aj tu študoval len dva semestre – štúdium ukončil už v roku 1724. V dobe, keď tu Mikovíni študoval, matematiku prednášal Johann Bernhard Wiedeburg (1687 – 1766), významný nemecký matematik a astronóm. Mikovíni štúdium ukončil bez získania nejakého univerzitného titulu.

Po skončení štúdia v Jene údajne absolvoval krátku cestu po Európe. M. Morovics píše, že istý čas pobudol vo Viedni, kde nadviazal

---

nemeckých univerzitách Attila Tar uvádza dátum zápisu na univerzite 11. apríl 1721 (TAR, Attila: *Magyarországi diákok németországi egyetemeken* és *főiskolákon 1694 – 1789.* Budapest : ELTE, 2004, s. 55.

[20] Johann Henrich Müller (1661 – 1731) v Altdorfe prednášal matematické vedy. Aktívne sa tiež zaoberal astronómiou, geografiou a meteorológiou. Za profesora matematiky bol na Altdorfskej univerzite menovaný v roku 1710. Müller v Altdorfe zriadil na streche univerzity hvezdáreň. Práve tu si pravdepodobne Samuel Mikovíni osvojil základy astronomických pozorovaní, na základe ktorých neskôr postavil svoju kartografickú metódu. - Astronomie in Nürnberg. Johann Heinrich Müller. Dostupné online: <https://www.astronomie-nuernberg.de/index.php?category=personen&page=mueller-jh>. Zaujímavé je, že mladším bratom Johanna Heinricha Müllera bol Johann Christoph Müller (1673 – 1721), ktorý sa do dejín uhorskej kartografie zapísal prvou modernou mapou Uhorska. MOROVICS, Miroslav Tibor: Matematika, s. 42-43.

[21] *Merckwürdigste von der Löbl. Nürnbergischen Universität-Stadt Altdorf*. Norimberg : E. F. Zobel, 1723.

[22] MOROVICS, Miroslav Tibor: Matematika, s. 43.

[23] TAR, Attila: *Magyarországi diákok*, s. 194.

kontakt s dvorským matematikom Johannom Jacobom Marinonim (1670 – 1755). Marinoni sa narodil v roku 1676 v Udine (Taliansko). Po presídlení do Viedne sa stal viedenským dvorským matematikom a astronómom. Je známy ako tvorca línie opevnení viedenských predmestí. Marinoni sa venoval aj zememeračskej práci, čo je z hľadiska budúceho zamerania Mikovíniho veľmi zaujímavé. Marinoni bol tiež vedúcim Technickej vojenskej akadémie vo Viedni. Je možné, že Mikovíni navštevoval jeho prednášky na tejto akadémii a tu získal potrebné znalosti pre svoju budúcu prácu.

Mikovíni totiž veľmi často citoval astronomické a geografické údaje od Marinoniho, neraz porovnával svoje výsledky s rezultátmi Marinoniho. Štýl a metodika Marinoniho práce ovplyvnili dielo Samuela Mikovíniho napríklad aj tým, že programovo spájal astronomické merania s kartografickou tvorbou, čoho výsledkom bolo mimo iného vytýčenie bratislavského meridiánu.

V roku 1725 bol už Mikovíni znovu na Slovensku. Stal sa stoličným inžinierom Bratislavskej stolice. V roku 1727 sa oženil – jeho manželkou sa stala Anna Regina Giliková, narodená a bývajúca vo Svätom Jure pri Bratislave. Pokiaľ ide o rodinné pomery Samuela Mikovíniho, vieme, že mal s Annou Reginou päť detí.[24]

Ak by sme chceli charakterizovať Samuela Mikovíniho všeobecne, treba konštatovať, že bol neuveriteľne pracovitým človekom. Jeho práca vo funkcii stoličného inžiniera sa zameriavala najmä na protipovodňové opatrenia na Dunaji a Váhu. Kreslil mapy, plány budov, návrhy vodných stavieb atď. Mikovíni mal ako stoličný inžinier ročný plat 150 zlatých.

V tomto období pripravoval Matej Bel rozsiahle syntetické dielo o Uhorsku *Notitia Hungariae novae historico-geographica*. S Mikovínim sa Bel poznal už dávno, snáď ešte prostredníctvom Mikovíniho otca, ktorý bol podobne ako Bel evanjelickým farárom. Preto niet divu, že si práve Samuela Mikovíniho vybral za autora máp do *Notitií*. Dňa 28. októbra 1731 obdržal Mikovíni dekrét od samotného cisára Karola VI., kde ho poveril „zmapovaním" celého Uhorska. Na základe

[24] ŽILÁK, Ján: Na margo genealógie Samuela Mikovíniho. In: *Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok. Zborník referátov medzinárodného sympózia, ktoré sa konalo 19. – 20. 10. 2005 v Banskej Štiavnici*. Zost. Magdaléna Sombathyová. Banská Štiavnica : Slovenské banské múzeum, 2005, s. 10.

cisárskeho príkazu poslala Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada výzvu na všetky stoličné úrady, aby vychádzali Mikovínimu pri jeho práci všemožne v ústrety. Predmetná činnosť mala pre habsburskú ríšu veľký význam, najmä z vojenského pohľadu.

Z dochovaných archívnych prameňov sa dozvedáme, že Samuel Mikovíni už v tomto období pracoval aj pre Hlavný komorskogrófsky úrad v Banskej Štiavnici. V roku 1729 Hlavný komorskogrófsky úrad požiadal Mikovíniho, aby vypracoval návrh na opravu vindšachtských tajchov.[25] Na základe jeho návrhu vypustili vodu z horného a stredného vindšachtského tajchu a uskutočnili opravu hrádze. V roku 1730 vypracoval zasa návrh na privedenie vody do kúpeľa vo Vyhniach pri Banskej Štiavnici. V tomže roku vypracoval Mikovíni návrh na zväčšenie tajchu v Hodruši. Dvorská komora vo Viedni povolila v roku 1730, aby mu Hlavný komorskogrófsky úrad vyplatil 100 zlatých za rôzne banské mapy. V roku 1732 mu zasa vyplatili za rôzne posudky 75 zlatých. V roku 1734 dostal zasa za nakreslenie niekoľkých máp od hlavného komorskogrófskeho úradu 100 zlatých.[26]

V januári 1735 poslal Mikovíni žiadosť cisárovi Karolovi VI. a dvorskej komore, ktorými sa uchádzal o miesto školiteľa expektantov v „dolnouhorských banských mestách“.[27]

Mikovíniho žiadosť posudzovala komisia dvorskej komory pre banícke záležitosti, ktorej predsedal sám prezident dvorskej komory Joachim von Lengheimb. Písomné stanovisko komisie má dátum 4. apríl 1735.[28] Komisia navrhla panovníkovi, aby Mikovíniho vymenoval za „inštruktora“ expektantov. Následne bol Ján František von Lauern, banský odborník a radca českej komory, poverený, aby vypracoval „inštrukciu“ ohľadne zriadenia Baníckej školy v Banskej Štiavnici. Von Lauern zostavil príslušnú inštrukciu začiatkom roku 1736.[29] V prvej

[25] TÖRÖK, Enikő Klára: Mikovinys Karten und Plänen von Teichbauten. In: *Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok. Zborník referátov medzinárodného sympózia, ktoré sa konalo 19. – 20. 10. 2005 v Banskej Štiavnici*. Zost. Magdaléna Sombathyová. Banská Štiavnica : Slovenské banské múzeum, 2005, s. 22.

[26] PURGINA, Ján: *Samuel Mikovíni (1700 – 1750) : Život a dielo*, s. 95.

[27] Österreichisches Staatsarchiv Wien (ďalej len ÖStA), Hofkammerarchiv (HKA), Münz- und Bergwesen (ďalej len MBW), Rote Nr. 81, 8. január 1735. Memorial Sam. Mikoviny (A). – ÖStA, HKA, MBW, Rote Nr. 81, 16. január 1735, Memorial Sam. Mikoviny (B).

[28] ÖStA, HKA, MBW, Rote Nr. 81, 4. apríl 1735.

[29] ÖStA, HKA, MBW, Rote Nr. 84, Fol. 77 – 96.

časti inštrukcie sa uvádza, v čom je hlavný zmysel baníckej školy. Hlavne ide o získanie základov z matematických vied. Matematiku mal od novembra do mája vyučovať Samuel Mikovíni.

Dňa 22. júna 1735 písala dvorská komora Hlavnému komorsko-grófskemu úradu v Banskej Štiavnici, že sa stále čaká na panovníkovo schválenie Samuela Mikovíniho za učiteľa banských expektantov.[30] Nakoniec bol Mikovíni vymenovaný 29. júla 1735.[31]

Súčasne poslali vykonávacie nariadenie Jánovi Nepomukovi Mitrovskému, komisárovi dvorskej komory, t. č. zastupujúceho neobsadený post hlavného komorského grófa v Banskej Štiavnici. Tento deň 29. júl 1735 považujeme za dátum založenia baníckej školy v Banskej Štiavnici. V úvode sa konštatuje, že panovník vymenoval Mikovíniho za učiteľa pre jeho kvality a skúsenosti v matematických vedách, a to na Mikovíniho vlastnú žiadosť, ktorú podporila dvorská komora.

Mikovíni mal vyučovať vedy potrebné pre úspešné prevádzkovanie baníctva. V dekréte sa vyslovene uvádza, že prednášať má denne od novembra do mája okrem sviatkov a voľných dní. Vyučovať má teoreticky minimálne dve hodiny denne. Trvalým Mikovíniho sídlom ako „geometra dolnouhorských banských miest" mala byť Banská Štiavnica.

Mikovíni začal v Banskej Štiavnici vyučovať od začiatku novembra 1735.[32] V archívnych dokumentoch sa uvádza, že prednášal vo svojom byte. Na stavbu učebne dostal 200 zlatých.[33] Inak prednášanie v súkromných bytoch učiteľov bolo v danej dobe zaužívané aj na univerzitách. Podobne, vo svojom vlastnom dome, vyučoval v saskom Freibergu v tomto období známy banský odborník Ján Fridrich Henckel. Prvým Mikovíniho bydliskom v Banskej Štiavnici bol Schenemanov

[30] SCHMIDT, Franz Anton: *Chronologisch-systematische Sammlung der Berggesetze der* österreichischen *Monarchie. Zweite Abtheilung: Chronologisch-systematische Sammlung der Berggesetze der Konigreiche: Ungarn, Kroatien, Dalmatien, Slavonien und des Großfürstenthumes Siebenbürgen, VI.* Wien : Aus der k. k. Hof- und Staats-Aerarial-Druckerey, 1834 – 1838, s. 472 – 476.

[31] ÖStA, HKA, MBW, Ungarn, Rote Nr. 81, 29. júl 1735. – Dekrét pre Mikovíniho sa nachádza aj v Banskej Štiavnici – Slovenský národný archív, Slovenský banský archív, archívny fond Hlavný komorskogrófsky úrad (HKG), Res. 29. júl 1735.

[32] VOZÁR, Jozef: Začiatky výučby, s. 40.

[33] ÖStA, HKA, MBW, Ungarn, Rote Nr. 81, 16. apríl 1750. – ÖStA, HKA, MBW, Ungarn, Rote Nr. 81, 17. máj 1750.

dom. Platil tu ročné nájomné 75 zlatých. S týmto obydlím však nebol spokojný. Obydlie vraj nevyhovovalo veľkej aparatúre, s pomocou ktorej „mal slúžiť jeho Výsosti“.[34] V roku 1736 mu preto ponúkli, aby sa presťahoval do bývalej rezidencie jezuitov, ktorá patrila banskej komore. Ani toto miesto však Mikovínimu nevyhovovalo. Nakoniec sa presťahoval do budovy haviarskej nemocnice, ktorá patrila bratskej pokladnici.[35] Aj tu platil ročné nájomné 75 zlatých. V roku 1741 si napokon Mikovíni kúpil v Banskej Štiavnici dom (nachádza sa na trotuári na dnešnej ulici Andreja Kmeťa v Banskej Štiavnici). Súčasne sa 1. decembra 1742 stal banskoštiavnickým mešťanom („Ring- und Waldbürgerom“). Podmienkou bolo, aby investoval do banskoštiavnického baníctva. Bolo konštatované, že má podiely vo viacerých banských dielach. Ako majiteľ domu a mešťan získal aj výčapné právo. Vo svojom dome mohol predávať víno, ktoré mal z viníc v Bratislave, kde predtým pôsobil.

Mikovíni teda prednášal v týchto svojich bytoch. V dekréte, ktorým ho cisár a uhorský kráľ Karol VI. z 29. júla 1735 poveril vyučovať banských expektantov v Banskej Štiavnici sa píše, že v šiestich letných mesiacoch (máj – október) mal vymeriavať a zakresľovať do máp územie Uhorska. Mal postupne zamerať všetky stolice a výsledkom mala byť generálna mapa celého Uhorska. Všetky vytvorené materiály mal odovzdať Dvorskej komore vo Viedni. Na cesty si mohol brávať dvoch, prípadne aj viacerých expektantov ako pomocníkov.[36] Ďalej mu bolo nariadené, aby sa zúčastňoval na zasadnutiach rôznych odborných komisií, najmä pokiaľ išlo o razenie štôlní, hĺbenie šachiet, stavbu banských podzemných i nadzemných objektov atď. Mikovínimu bol tiež stanovený plat šesťsto zlatých ročne. Pri služobných cestách mal dostávať diéty tri zlaté na deň. Čiže plat Mikovíniho oproti jeho predchá-

[34] KAŠIAROVÁ, Elena: Pozostatky kartografickej tvorby a ďalšie dokumenty vzťahujúce sa na Samuela Mikovíniho zachované v Štátnom ústrednom banskom archíve v Banskej Štiavnici. In: *Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok : Zborník referátov medzinárodného sympózia, ktoré sa konalo 19. – 20. 10. 2005 v Banskej Štiavnici*. Zost. Magdaléna Sombathyová. Banská Štiavnica : Slovenské banské múzeum, 2005, s. 17.

[35] Bratské pokladnice v banských mestách zakladali baníci a iní zamestnanci v banských podnikoch. Z týždennej mzdy odovzdávali istú časť na sociálnu podporu spolupracovníkov, ktorí neboli schopní pracovať. V Banskej Štiavnici mala tamojšia bratská pokladnica aj nemocnicu pre chorých baníkov.

[36] ÖStA, HKA, MBW, Ungarn, Rote Nr. 81, 29. júl 1735. – SNA, SBA, HKG, Res. 29. júl 1735.

dzajúceho pôsobiska (Bratislavská župa) sa rapídne zvýšil. Ako župný inžinier mal len 150 zlatých ročný plat.

Dňa 18. februára 1736 sa uskutočnili prijímacie pohovory na banskoštiavnickú banícku školu.[37] V prijímacej komisii bol pochopiteľne prítomný aj Mikovíni. Od 28. apríla 1737 vstúpil do platnosti presný rozvrh hodín.[38] Od 7:00 do 8:00 hod. sa mali expektanti povinne zúčastniť svätej omše. Od 8:00 do 9:00 hod. sa mali zhromaždiť v miestnosti na výučbu matematiky (Mathematisches Lection Zimmer), kde si mali opakovať prebrané učivo, študovať predpísanú literatúru a pripravovať sa na vyučovanie. Od 9:00 do 11:00 hod. v utorok, stredu, štvrtok a sobotu prednášal Samuel Mikovíni aritmetiku, geometriu, planimetriu, podzemnú geometriu, mechaniku, architektúru, aerometriu, hydrauliku, statiku a hydrostatiku. Od 11:00 do 14:00 hod. bola obedňajšia prestávka. O 14:00 hod. pokračoval Mikovíni vo svojich prednáškach až do 16:00 hod.

Rozvrh hodín na Baníckej škole v Banskej Štiavnici

7:00 – 8:00 hod.	účasť na svätej omši
8:00 – 9:00 hod.	opakovanie učiva
9:00 – 10:00 hod.	prednáška Samuela Mikovíniho
10:00 – 11:00 hod.	prednáška Samuela Mikovíniho
11:00 – 14:00 hod.	obedná prestávka, opakovanie učiva
14:00 – 15:00 hod.	prednáška Samuela Mikovíniho
15:00 – 16:00 hod.	prednáška Samuela Mikovíniho
16:00 – 18:00 hod.	voľný program
18:00 – 19:00 hod.	opakovanie učiva

Podľa tohto rozvrhu sa expektanti riadili počas zimných mesiacov (november – apríl), kedy prednášal Mikovíni. Začiatkom mája Samuel Mikovíni odchádzal s dvoma alebo viacerými expektantmi vymeriavať jednotlivé stolice Uhorského kráľovstva. Ostatní expektanti praxovali v rôznych prevádzkach.

[37] ÖStA, HKA, MBW, R. Nr. 84, 30. marec 1736.
[38] ÖStA, HKA, MBW, R. Nr. 87, 28. apríl 1737.

Samuel Mikovíni bol evanjelik. Je pozoruhodné, že do takejto významnej pozície v cisárskych službách bol vymenovaný práve on. Svedčí to o jeho nenahraditeľných odborných kvalitách. V dobe jeho pôsobenia v Banskej Štiavnici bol jeho priamym nadriadeným hlavný komorský gróf, ktorý mal riešiť aj situácie, keď sa Mikovíni dostal do sporu s banskými úradníkmi.[39] V tejto dobe bol vo funkcii hlavného komorského grófa Ján Nepomuk barón Mitrovský, ktorý pochádzal z významnej moravskej šľachtickej rodiny. Hlavným komorským grófom v Banskej Štiavnici bol v rokoch 1735 – 1747. Je zaujímavé, že príchod Mikovíniho do Banskej Štiavnice sa kryje s príchodom Mitrovského do Banskej Štiavnice, aj keď ten tu už predtým pôsobil z času na čas ako cisársky radca. Nenašli sme žiadne pramene o tom, že by Mikovíni s Mitrovským mal nejaké konflikty. Pritom Mikovíni sa niekedy dostával do sporov s rôznymi banskými úradníkmi. V Banskej Štiavnici pôsobila v tomto období rehoľa jezuitov, ktorá tu spravovala svoju školu. A práve sjej študentmi sa Mikovíni dostal do konfliktu. Je známe, že súčasťou výučby na jezuitských školách boli aj rôzne divadelné predstavenia. V jednom zobrazili Mikovíniho, ako chce s pomocou algebry vypočítať, že jeden štvornohý kôň má len tri nohy. Podobne jezuitskí študenti zosmiešňovali aj lesného majstra Imricha Rusta. Mikovíni sa ohradil až u viedenskej dvorskej komory proti takémuto zosmiešňovaniu jeho dobrého mena. Nakoniec dosiahol aspoň ospravedlnenie superiora jezuitov, pátra Sebastiána Steinera. V budúcnosti mali byť podobné predstavenia cenzurované pátrom superiorom.[40]

V roku 1746 sa zasa dostal Mikovíni do konfliktu s banským majstrom Jozefom Antonom Schmidtom. Tomu sa nepáčilo, že na pravidelných konzultačných poradách mal Mikovíni čestnejšie miesto ako on. Problém musela riešiť až dvorská komora vo Viedni. Pravdepodobne čestnejšie miesto Mikovínimu určil hlavný komorský gróf Mitrovský. Nie je jasné, ako celú vec posúdila dvorská komora. Pravdepodobne už vec ani neriešila, keďže Mikovíni bol v marci 1747 uvoľnený z povinností v Banskej Štiavnici a prešiel do služieb uhorskej komory v Bratislave.[41]

---

[39] KAMENICKÝ, Miroslav: *Banícke školstvo na Slovensku do založenia Baníckej akadémie v Banskej Štiavnici*. Bratislava : SAP, 2006, s. 43; ÖStA, HKA, MBW, Ungarn, Rote Nr. 81, 29. júl 1735; SNA, SBA, HKG, Res. 29. júl 1735.

[40] KAŠIAROVÁ, Elena: Pozostatky kartografickej tvorby, s. 17.

[41] PURGINA, Ján: Samuel Mikovíni, s. 100.

Mikovíniho pracovné povinnosti v Banskej Štiavnici boli skutočne rôznorodé. V letných mesiacoch roku 1736 sa napríklad zúčastnil na oprave erárnej skúšobne v Kremnici, navrhol opravu vodného čerpadla v banskoštiavnickom špitáli a opravu vodovodu v Hronci.[42] Spolu s úradníkom cisárskej dvorskej kancelárie Jozefom Kaschnitzom posudzovali projekt výstavby novej veľkej huty v Žarnovici.[43] Hlavný komorský gróf J. N. Mitrovský dal v tomto roku Mikovínimu posúdiť návrh Jozefa Karola Hella na stavbu vahadlového čerpacieho stroja. Vtedy 23-ročný Hell poslal totiž svoj prvý vynález hlavnému komorskogrófskemu úradu a ten ho dal na posúdenie Mikovínimu. Jeho posudok nevyznel priaznivo. Za synov návrh sa však postavil jeho otec, hlavný strojný majster Matej Kornel Hell.[44]

V roku 1737, ešte počas zimných „školských" mesiacov, vypracoval Mikovíni návrh na opravu tajchu v Hodruši a zameral nové jazerá v Siglisbergu a na Piargu (dnes Štiavnické Bane). V apríli dostal príkaz, aby zhotovil mapy Oravskej, Spišskej a Šarišskej župy. Vyprojektoval opravu cesty Trakovice – Smolník a vypracoval posudky na stroje v Smolníku a v štôlni Pachen pri Banskej Štiavnici.[45]

V roku 1738 vypracoval projekt skladu trhavín v Banskej Bystrici a navrhol stavbu cesty Jalná – Kremnica. V tomto období intenzívne pracoval na obnove a rozvoji vodohospodárskeho systému v stredoslovenskej banskej oblasti.[46] V roku 1739 vykonal podrobný prieskum povodia rieky Hron spolu s lesným majstrom Imrichom Rustom a radcom Jánom Adamom Keylingom. Naprojektoval Richnavské jazero. Rozhodoval v chotárnom spore medzi Pálfiovcami a Erdődiovcami.[47]

V roku 1740 vypracoval Mikovíni odborný posudok na trasu novej poštovej cesty Topoľčany – Banská Štiavnica a spracoval návrh na postavenie cesty z Banskej Štiavnice do novopostavenej žarnovic-

[42] BAKER, Vojtech: Samuel Mikovíny, s. 38 a n.; PURGINA, Ján: Samuel Mikovíni, s. 95.
[43] KAMENICKÝ, Miroslav: *Stredoslovenské striebro a jeho hutnícke spracovanie do konca 18. storočia*. Bratislava : Veda, 1995, s. 35 – 36.
[44] KLADIVÍK, Eugen: Jozef Karol Hell. In: *Spravodaj Banského výskumu Prievidza*, 33, 1993, 2, s. 61.
[45] BAKER, Vojtech: Samuel Mikovíny, s. 38 a n.; PURGINA, Ján: Samuel Mikovíni, s. 95.
[46] NOVÁK, Ján: Vodohospodársky systém v banskoštiavnickom rudnom revíre a jeho funkcia v minulosti. In: *Zborník slovenského banského múzea*, 1977, 8, s. 109 – 141.
[47] BAKER, Vojtech: Samuel Mikovíny, s. 38 a n.; PURGINA, Ján: Samuel Mikovíni, s. 96.

kej huty.[48] Pokračoval tiež v projektovaní banskoštiavnických tajchov a vypracoval projekty opráv niekoľkých mostov.[49]

Dňa 20. októbra 1740 zomrel cisár Karol VI. Keďže skonal bez mužského potomka, vlády sa podľa tzv. Pragmatickej sankcie ujala jeho najstaršia dcéra Mária Terézia. Jej nástupnícke práva však odmietol uznať pruský kráľ Fridrich II. aj bavorský kurfirst Karol Albrecht. Už 16. decembra 1740 Fridrich II. vpadol do Sliezska a začal tak vojny o rakúske dedičstvo.

Tieto udalosti zasiahli aj do života Samuela Mikovíniho v Banskej Štiavnici. Všetko sa začalo príkazom zvláštnej viedenskej dvorskej komisie, aby Mikovíni spolu s lesným majstrom Imrichom Rustom prešli celú stredoslovenskú banskú oblasť a vypracovali návrh ako brániť tunajšie banské mestá v prípade pruského útoku. Následne navrhli, ktoré priesmyky treba zatarasiť, a odporučili, aby sa výzbroj pre insurekčných baníkov uschovala na hrade Šášov.[50] Dňa 23. septembra 1742 odcestoval Mikovíni do Sedmohradska. Cestovali s ním jeho študenti, expektanti Matej Zipser, Karol Thurmann a Ignác Geramb. V roku 1743 Mikovíni posudzoval projekt ce7sty zo Smolníka do Banskej Bystrice. Znovu vypracoval návrh obrany stredoslovenskej banskej oblasti – určil, kde treba postaviť provizórne násypy a opevnenia.

Rok 1744 bol pre Mikovíniho mimoriadne náročný. Predložil návrhy rôznych strojov, pokračoval v projektovaní vodohospodárskeho systému. V Sklených Tepliciach postavili podľa jeho návrhu kupolu nad kúpeľným bazénom. Jeho práce prerušil kuriér s príkazom, aby sa ihneď dostavil do Viedne k dvoru. Vojenská situácia sa totižto znovu vyhrotila. Začala nová vojna s Pruskom.[51] Prusi obsadili v auguste 1744 Prahu a mierili ďalej. Samuel Mikovíni bol prevelený do oblasti moravsko-uhorských hraníc, kde robil bezpečnostné opatrenia pre prípad pruského vpádu. Ako vojak pôsobil Mikovíni približne do jari 1745. Samotná vojna skončila drážďanským mierom, ktorý uzavrela Mária Terézia a pruský kráľ Fridrich II. 25. septembra 1745. Mierová zmluva potvrdila stratu Sliezska.

[48] KAMENICKÝ, Miroslav: Stredoslovenské striebro, s. 33 – 58.
[49] BAKER, Vojtech: Samuel Mikovíny, s. 38 a n.; PURGINA, Ján: Samuel Mikovíni, s. 96.
[50] PURGINA, Ján: Samuel Mikovíni, s. 96.
[51] Išlo o tzv. druhú vojnu o rakúske dedičstvo (1744 – 1745).

Už v máji 1745 bol Mikovíni znovu v Banskej Štiavnici. Dňa 18. mája 1745 predložil posudok hlavnému komorskému grófovi J. N. Mittrovskému na vodnostĺpcový čerpací stroj J. K. Hella. Mikovíni stavbu neodporučil. V posudku uviedol, že o tomto stroji mu už pred ôsmimi rokmi hovoril bývalý strojný majster (inak aj otec Jozefa Karola Hella) Matej Kornel Hell. Ďalej zdôraznil, že podľa jeho mienky by tento stroj mal o polovicu menší výkon ako vodné koleso a náklady na jeho stavbu by boli až 30 000 zlatých. Hellov stroj posudzoval aj profesor matematiky, fyziky a astronómie na Viedenskej univerzite a riaditeľ viedenského astronomického observatória P. Jozef Frantz. Ten žiadal vykonať na stroji isté zmeny a zdokonalenia a nakoniec ho podporil. Rozhodujúce slovo mali potom radcovia Dvorskej komory vo Viedni. Tí odporučili, aby sa stavba stroja zrealizovala. Prvý vodnostĺpcový čerpací stroj Jozefa Karola Hella bol skonštruovaný v roku 1749 v šachte Leopold na Vindšachte (dnes Štiavnické Bane).[52]

V prednášaní na Baníckej škole v Banskej Štiavnici Mikovíni po prestávke pokračoval od začiatku novembra 1745 až do konca apríla 1746. V roku 1746 okrem toho staval kolmú hrádzu pre Richnavské jazero a pokračoval v ďalších stavbách vodohospodárskeho systému. Okrem toho žiadal hlavný komorskogrófsky úrad, aby mu zhotovil aparát na amalgamovanie rúd. Neskôr mal odcestovať do Sedmohradska.[53]

Mikovíniho posledný „zimný vyučovací semester" v Banskej Štiavnici sa pravdepodobne uskutočnil od začiatku novembra 1746 do marca 1747. Dňa 17. marca 1747 totižto nariadila dvorská komora vo Viedni Mikovínimu na žiadosť bratislavskej uhorskej komory, aby bol uvoľnený z povinností v Banskej Štiavnici a aby prešiel do služieb uhorskej komory v Bratislave.[54]

Je zaujímavé, že Mikovíni takto náhle zmenil zamestnávateľa. Dôvodom mohla byť skutočnosť, že bol poverený stavbou kráľovského paláca v Budíne. Mikovíni vyhotovil plány na jeho stavbu. Na druhej strane bol tiež v roku 1750 poverený vodoregulačnými prácami na Váhu pri Trenčíne.[55] Tu v studenom marcovom počasí ochorel a na ceste z Trenčína do Banskej Štiavnice 23. marca 1750 zomrel.

[52] KLADIVÍK, Eugen: Jozef Karol Hell, s. 62 – 63.
[53] PURGINA, Ján: Samuel Mikovíni, s. 99 – 101.
[54] PURGINA, Ján: Samuel Mikovíni, s. 100.
[55] PURGINA, Ján: Samuel Mikovíni, s. 107.

Samuel Mikovíni aj jeho rodina zostali bývať v Banskej Štiavnici aj po roku 1747. Mikovíniovci naďalej vlastnili v Banskej Štiavnici dom. A dokonca aj po smrti Samuela Mikovíniho v roku 1750 tu bývala jeho vdova Anna Regina, ktorá zomrela v Banskej Štiavnici 17. júla 1759 vo veku 64 rokov. Mikovíni mal s Annou Reginou päť detí. Pri živote zostali Karol Stanislav,[56] ktorý pokračoval v otcových šľapajach ako zememerač, Tomáš Ľudovít[57] – príslušník cisárskej armády, a dcéra Alžbeta Kristína.

[56] Mikovíni, Karol Stanislav. In: *Slovenský biografický slovník*, *IV. zv., M – Q*. Martin : Matica slovenská, 1990, s. 176.

[57] Tomáš Ľudovít Mikovíni. Od roku 1756 príslušník cisárskej armády, od roku 1787 generálmajor. Vo svojich veliteľských funkciách využíval technické znalosti, ktoré získal v Banskej Štiavnici. In: *Slovenský biografický slovník*, *IV. zv., M – Q*. Martin: Matica slovenská, 1990, s. 177.

2. KAPITOLA

Ján Dualský
a jeho historická tvorba

Celoživotné dielo senického rodáka, beckovského farára a nitrianskeho kanonika Jána Dualského (1808 – 1881) stojí za povšimnutie z viacerých dôvodov. Okrem duchovnej a pastoračnej činnosti skúmal dejiny, venoval sa i písaniu historických prác. Boli tri a odrážali stav poznania v období, v ktorom vznikali. Keďže je Dualský v slovenskej historiografii málo známym autorom, náš príspevok chce tento dlh zmazať. Našou hlavnou úlohou bude stručné zhodnotenie jeho činnosti na poli výskumu regionálnych dejín, no aj v kontexte širších uhorských dejín.

Ako prvý sa k životu a dielu Jána Dualského vyjadril v roku 1890 Jozef Vagner, jeho bývalý kolega kanonik z Nitrianskej kapituly (od roku 1875). V krátkom medailóne publikovanom v časopise *Magyar Sion* deväť rokov po jeho smrti vymenoval kaplánske a farárske stanice Dualského a uviedol názvy jeho troch dejepisných diel. Jeho meno uviedol v maďarčine ako Dualszky János.[58]

Čoskoro sa postava Jána Dualského objavila i v encyklopedických dielach. Životopisné heslo bolo prvýkrát vypracované v rozsiahlom biografickom slovníku *Život a dielo uhorských spisovateľov* od Józsefa Szinnyeiho v roku 1893, teda dvanásť rokov po kanonikovej smrti. Okrem krátkeho kariérneho curricula si autor hesla všimol aj tri publikované výstupy, ktorých názvy odcitoval.[59] Tento biografický náčrt sa

[58] VAGNER, József: A Nyitra egyházmegyei papság irodalmi működése. In: *Magyar Sion*, 1890, roč. 4, s. 296.

[59] SZINNYEI, József: *Magyar írók élete és munkái II. (Caban – Exner)*. Budapest : Hornyánszky, 1893, s. 1091, heslo Dualszky.

stal kľúčovým, lebo všetky ďalšie práce viac-menej iba dopĺňali prvý zverejnený profil.

Najviac informácií o osobe kanonika Dualského nájdeme v hodnotnom diele o dejinách *Nitrianskej sídelnej kapituly* z roku 1896 od zmieneného Jozefa Vagnera. Bol to jeho bývalý kolega, ktorý ho ešte osobne poznal. Na strane 365 jeho monografie sa nachádza v maďarskom jazyku opísaný Dualského kňazský život a jeho pôsobiská.[60]

Tri najstaršie práce vyšli teda v maďarčine. Do slovenského povedomia priniesol osobnosť a dielo Jána Dualského bibliograf Ľudovít Vladimír Rizner v prvom zväzku svojej edície z roku 1929, hoci s tlačovou chybou v dátume jeho narodenia. Do zoznamu publikácií tohto Seničana zaradil tri literárne jednotky, dve jeho historické práce o Nitre a Beckove, pridal tam tiež jeho jedinú publikovanú kázeň. Charakterizoval ho jednoduchou vetou, že bol kanonikom v Nitre.[61]

Skokom sa prenesieme do povojnového obdobia. Najväčšie maďarské biografické dielo *Magyar életrajzi lexikon*, vydávané od roku 1967 do roku 1994, prinieslo hneď v prvom zväzku jeho krátky historický portrét, no veľa nových údajov tam na rozdiel od predošlých prác nenájdeme.[62]

Keďže takmer celý svoj život prežil Ján Dualský na území Slovenska, hoci publikoval v maďarčine a latinčine, nesmel chýbať ani medzi slovenskými osobnosťami. Zopár riadkov o jeho živote bolo prekvapivo uverejnených v *Encyklopédii Slovenska* z roku 1977. Autori ho zaradili medzi historikov, jeho kňazskej kariére sa venovali iba okrajovo. Dosvedčili, že bol autorom dvoch monografií a zaoberal sa dejinami Nitry a Beckova.[63]

Životopis Dualského a súpis skromnej literatúry viažucej sa k jeho autorite priniesli aj dve základné slovenské biografické diela: *Slovenský biografický slovník* z roku 1986[64] a *Biografický lexikón Slovenska* vy-

---

[60] VAGNER, József: *Adalékok a nyitrai székeskáptalan történetéhez*. Nyitra : Huszár István Könyvnyomda, 1896, s. 365 (aj 295).

[61] RIZNER, Ľudovít Vladimír (ed.): *Bibliografia písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca r. 1900 : s pripojenou bibliografiou archeologickou, historickou, miestopisnou a prírodovedeckou. Diel prvý, A – F*. V Turčianskom Sv. Martine : Nákladom Matice slovenskej, 1929, s. 345.

[62] *Magyar életrajzi lexikon I*. Ed. Ágnes Kenyeres. Budapest : Akadémiai, 1967, s. 400.

[63] *Encyklopédia Slovenska, I. zväzok A – D*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 1977, s. 592.

[64] Dualský, Ján. In: *Slovenský biografický slovník, I. zv., A – D*. Martin : Matica slovenská, 1986,

daný v roku 2004.[65] Vychádzali však hlavne zo spomínaného historického diela Jozefa Vagnera a nijako nešli s výskumom viac „do hĺbky".

Podobne sa o kanonikovi Dualskom vyjadrili aj v ďalších biografických lexikónoch Eva Fordinálová v roku 2000 (*Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*)[66] a v najnovšej práci z roku 2021 archivár Martin Bošanský (*Biografický slovník Nitrianskej katedrálnej kapituly*)[67]. Vyzdvihli jeho pastoračné pôsobenie, cirkevnú kariéru a zmienili sa o jeho dejepisných prácach.

Okrem celoštátnych biografických diel sa objavili krátke pripomienky Jána Dualského tiež v regionálnej tlači. Jeho život a účinkovanie sa vzťahovalo predovšetkým k trom slovenským mestám: k Senici – kde sa narodil a vyrastal, k Beckovu – kde ako farár najdlhšie pôsobil a k Nitre – kde študoval, zavŕšil cirkevnú kariéru a napokon zomrel.

Na svojho významného rodáka Seničania nezabudli. Do monografie mesta Senica bol v roku 1996 zaradený jeho krátky životopisný medailón od Evy Fordinálovej. Jeden odsek priniesol základné údaje o živote a diele, zatriedili ho medzi kňazov, cirkevných hodnostárov a regionálnych historikov, lebo bádal v oblasti miestnych dejín.[68] V *Biografickom slovníku okresov Senica a Skalica* z roku 2006 bol Dualský charakterizovaný ako „náboženský spisovateľ".[69]

V modernej monografii Beckova vydanej roku 2006 sa jeho osobnosti venoval Milan Šišmiš. Vyzdvihol to, že popri mnohých kňazských povinnostiach sa farár Dualský venoval i regionálnym dejinám. Jeho rukopis z roku 1856 považoval za prvú vlastivednú monografiu o Beckove.[70] Dvestodesiate výročie narodenia svojho bývalého farára

---

s. 508.

[65] Dualský, Ján. In: *Biografický lexikón Slovenska, II, C – F*. Martin : SNK, 2004, s. 337.

[66] FORDINÁLOVÁ, Eva: Dualský (Dualszký), Ján. In: PAŠTEKA, Július (ed.): *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava : Lúč, 2000, s. 262.

[67] BOŠANSKÝ, Martin: *Vitae Canonicorum Nitriensium. Biografický slovník Nitrianskej katedrálnej kapituly od najstarších čias do súčasnosti*. Nitra : Publica, 2021, s. 42 – 43.

[68] FORDINÁLOVÁ, Eva – JURÍČKOVÁ, Božena – JANÁČKOVÁ, Dana: Významné osobnosti Senice. In: *Senica : Dejiny mesta*. Ed. Mojmír Benža. Senica : Mestský úrad, 1996, s. 178.

[69] *Biografický slovník okresov Senica a Skalica*. Zost. Oľga Pšenová a Alena Švecová. Senica : Záhorská knižnica, 2006, s. 14.

[70] ŠIŠMIŠ, Milan: Osobnosti Beckova. Z kultúrnych a literárnych tradícií Beckova v minulosti. In: *Beckov 1. Dejiny obce do roku 1918*. Ed. Jozef Karlík. Nové Mesto nad Váhom : WillArt,

si uctili krátkym medailónom v Beckove v roku 2018 aj v obecnej tlači, konkrétne v časopise *Beckovské noviny*.[71] V tom istom periodiku však jeho rukopisné dielo spomenuli už dva roky predtým (2016).[72]

V meste Nitra si osobu Jána Dualského pripomenuli v roku 1977 v kolektívnej monografii mesta, no vôbec sa nevyjadrili k jeho kňazstvu a cirkevnej kariére. *„V Nitre pôsobil dlhší čas“*, bolo stručné konštatovanie autora Pavla Takáča. Pastoračné pôsobenie bolo v totalitnom režime zamlčané. Prezradili iba jeho dve hlavné diela, tiež dátumy narodenia a úmrtia.[73]

Knihovníčka a bibliografka Viola Bieliková taktiež zaradila Dualského medzi významné osobnosti Nitry (1997). V krátkosti načrtla jeho život a zhodnotila dielo s tým, že jeho individualitu zatriedila medzi národovcov a spisovateľov.[74] Svoje diela pritom publikoval v maďarskom a latinskom jazyku. Osvetový pracovník Anton Pažitný pripravil o Jánovi Dualskom trojstranový článok do mestského kultúrno-informačného časopisu *Nitra* v roku 1997. Chcel ním širšie predstaviť a spopularizovať jeho fenomén medzi nitrianskymi obyvateľmi.[75]

Nitriansky kanonik Ladislav Belás vypracoval krátky profil Dualského do publikácie *Významné osobnosti Nitry*, ktorá vyšla v roku 1998. Okrem už známych informácií sa snažil ako jeden z mála autorov priniesť i niektoré nové údaje, čo chceme vyzdvihnúť.[76]

Život Jána Dualského

Ján Dualský sa narodil 6. januára 1808 v meste Senica v bývalej Nitrianskej župe. Pochádzal z notárskej rodiny.[77] Podľa krstnej mat-

---

2006, s. 196 – 197.

[71] DOMBAIOVÁ, Petra: Výročia v roku 2018. In: *Beckovské noviny*, 2018, roč. 23, č. 6, s. 10.

[72] BADŽGOŇOVÁ, Dana: Kedy vyhorel Beckovský hrad? In: *Beckovské noviny*, 2016, roč. 21, č. 4, s. 15.

[73] TAKÁČ, Pavol: Významné osobnosti. In: *Nitra*. Ed. Juraj Fojtík. Bratislava : Obzor, 1977, s. 216.

[74] BIELIKOVÁ, Viola: *Významné osobnosti Nitry : materiál vydaný k 750. výročiu udelenia kráľovských výsad mestu Nitra*. Nitra : Krajská štátna knižnica K. Kmeťku, 1997, s. 9.

[75] PAŽITNÝ, Anton: Historik, nitriansky kanonik Ján Dualský. In: *Nitra*, 1997, roč. 21, č. 3, s. 20 – 22.

[76] BELÁS, Ladislav: Ján Dualský, cirkevný hodnostár, historik. In: *Významné osobnosti Nitry. Vydané pri príležitosti 750. výročia udelenia kráľovských mestských výsad Nitra 2. 9. 1248*. Ed. Anton Pažitný. Nitra : Mesto Nitra, 1998, s. 33 – 34.

[77] FORDINÁLOVÁ, Eva: Dualský (Dualszký), s. 262.

riky bol jeho otec Ján notárom, matkou bola Katarína, rod. Nasová.[78] Podľa Ladislava Belása študoval Dualský na gymnáziu v Nitre.[79] Potom sa snažil vstúpiť do kňazského seminára, čo sa mu aj podarilo.

V cirkevných schematizmoch z rokov 1825 až 1830 bol Dualský uvedený medzi bohoslovcami nitrianskeho Biskupského seminára svätého Ladislava (*Seminarium episcopale Nittriense ad S. Ladislaum Regem*), najprv dva roky medzi študentmi „Philosophi" a potom štyri roky medzi „Theologi".[80] Rímskokatolícku teológiu absolvoval v tejto ustanovizni v roku 1830. Za kňaza bol vysvätený 15. januára 1831 nitrianskym biskupom Jozefom Vurumom.

Ešte pred vysviackou sa zamestnal ako vychovávateľ Ladislava, Eduarda a Alexandra Cézara, troch synov baróna Jozefa Medňanského (Mednyánszky) v Beckove, kde účinkoval päť rokov (1830 – 1835).[81] V schematizmoch z rokov 1831 až 1835 bol jeho post zaznačený vetou: *„D. Joannes Dualszky, educator filiorum illustr. dom. Josephi Mednyánszky, Beczkovii."*[82] Pobyt v intelektuálne založenej rodine Medňanských, v kúrii ktorá dnes neexistuje, znamenal mnoho pre jeho ďalší hodnotový rast.

Schematizmy Nitrianskej diecézy umožňujú rekonštruovať aj postupnosť jeho nasledujúceho pastoračného pôsobenia. V roku 1835 bol Dualský vymenovaný za kaplána farnosti v meste Trenčín.[83] Bola to jeho prvá kaplánska stanica. V roku 1839 sa stal duchovným správ-

---

[78] Dualský, Ján. In: *Slovenský biografický slovník, I. zv., A – D*, s. 508; Dualský, Ján. In: *Biografický lexikón Slovenska, II, C – F*, s. 337.

[79] BELÁS, Ladislav: Ján Dualský, s. 33.

[80] *Schematismus Venerabilis Cleri Diaecesis Nittriensis pro Anno 1825*. Tyrnaviae : Typis Joannis Bapt. Jelinek, 1825, s. 84; *Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Nitriensis pro Anno 1829*. Pestini : Typis Nobilis J. M. de Petróza, 1829, s. 121.

[81] Barón Jozef Medňanský (1789 – 1868) mal troch synov. Prvý syn Ladislav sa po vojenskej kariére stal vojenským dôstojníkom, Eduard úradníkom a najmladší Cézar si zvolil kňazskú službu. Eduard bol otcom maliara a grafika Ladislava (1852 – 1919). Kaštieľ rodiny Medňanských spustol po roku 1945, obyvatelia ho rozobrali na stavebný materiál pre svoje domy.

[82] *Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Nitriensis pro Anno 1831*. Tyrnaviae : Typis Joannis Bapt. Jelinek, 1831, s. 123; *Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Nitriensis pro Anno 1835*. Tyrnaviae : Typis Joannis Bapt. Jelinek, 1835, s. 120.

[83] *„Cooperatores Trenchinii in Civit. D. Joannes Dualszky."* Podľa: *Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Nitriensis pro Anno 1836*. Posonii : typis Haeredum Belnay, 1836, s. 56; *Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Nitriensis pro Anno 1837*. Tyrnaviae : Typis Joannis Bapt. Jelinek, 1837, s. 60.

com v inom trenčianskom chráme, v neveľkom Kostole svätej Anny.[84] V roku 1843 bol ako farár preložený do farnosti Opatová nad Váhom (Apáthfalva) a v nasledujúcom roku 1844 do farnosti Beckov. Na tamojšej fare zostal ako farár dlhé roky, prakticky až do roku 1871. Beckov bola obec, ktorá mu prirástla k srdcu. Dlho pri ňom stál jeho kaplán Imrich Hidvéghy z rehole františkánov.[85]

Keď v roku 1856 Dualský zostavoval životopisy predošlých beckovských farárov, o svojom živote zaznačil nasledovné: *„V mesiaci jún roku 1844 bol Ján Dualský uvedený z farnosti Opatová nad Váhom za beckovského farára, po tom, čo najprv pracoval vo výchove mládeže, ďalej ako trenčiansky intromeniálny kaplán, a následne zapálene pôsobil viacero rokov u Svätej Anny. Inštalovaný bol dňa 8. júna Štefanom Vagyonom, titulárnym prepoštom, farárom a dekanom z Trenčína.“*[86]

V schematizme diecézy z roku 1846 nájdeme opis farnosti, do ktorej Ján Dualský ako pastier „nastúpil“. Farnosť Beckov bola zasvätená svätému Štefanovi kráľovi, patrónom kostola bolo panstvo Beckov. Matriky mali vedené od roku 1678. Nachádzal sa tam aj druhý františkánsky Kostol svätého Jozefa – Snúbenca Panny Márie. Dualský tiež zastával funkciu súdneho prísediaceho „Slávnej stolice Trenčianskej“. V obci Beckov žilo v tomže roku 1846 spolu 1 190 obyvateľov rímskokatolíckeho vierovyznania, 370 evanjelikov a 22 osôb židovského pôvodu. Mladistvých školákov bolo 63. Rozprávalo sa tam po slovensky. Vo farnosti sa nachádzalo osem filiálnych maje-

---

[84] *„Ibidem in Suburbio ad S. Annam D. Joannes Dualszky (cooperator) Trenchinii ini Civit.“* Podľa: *Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Nitriensis pro Anno 1840*. Nitriae : typis Josephi Neugebauer, 1840, s. 56.

[85] *„Parochus: Rmus D. Joannes Dualszky, Coop.: P. Emericus Hidvéghy, Ord. S. Francisci.“* Podľa: *Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Nitriensis pro Anno 1863*. Comaromii : Typis fratrum Sziegler, 1863, s. 21.

[86] *„1844o Mense Junio e Parochia Apáthfalvensi praesentatus est Joannes Dualszky pro Parocho Beczkoviensi, posteaquam in aeducatione Juventutis item qua Capellanus Trenchiniensis intromenialis, dein ad Sanctam Annam per plures annos navavisset operam, installatus die 8a Junii per Praepositum S. Joannis de Deverlich Parochum et V.A.Diaconum Trenchiniensem Stephanum Vagyon.“* Citát z konca kapitoly *Parochorum Beczkoviensium Nomina* (s. 397). In: Štátny archív v Nitre, Osobný fond Aurel Rutšek (pozostalosť), škat. 4, História obce Beckov, inv. č. 30. Titulná strana knihy: Historia arcis et oppidi Beczko per Joannem Dualszky, parochum Beczkoviensem, ab anno 1871 – 1881 canonicorum Nitriensem conscripta. Ex originali manuscripto Bibliothecae Dioec. Nitr. Plut 67 Nro 72.

rov, z ktorých najväčšími boli Rakoľuby a Kálnica.[87]

Ako beckovský farár sa dobre zapísal u nitrianskeho biskupa Augustína Roškovániho, lebo v roku 1862 sa stal z jeho rozhodnutia čestným nitrianskym kanonikom.[88] V *Pešťbudínskych vedomostiach* jeho povýšenie opisovali oslavnými slovami: *„Napodobne radostná zvesť pre nás je, že opraviteľ starobilého kostola a školy farskej loyalný a dôst. náš p. Ján Dualský, farár beckovský, čestným kanonikom nitrianskym vymenovaný je. Na mnogaja lieta!“*[89]

„Dualszky János“ bol od 1862 zaradený do zoznamu nitrianskych kanonikov aj v miestopisnej knihe vydanej v Komárne z roku 1864.[90]

Táto honorárna funkcia uviedla Dualského do ďalších významných postov. Okrem nej pôsobil ako komisár (inšpektor) trenčianskych cirkevných škôl, rovnako bol rektorom Spolku Panny Márie Nepoškvrnenej a prísediacim Biskupského konzistória v Nitre.[91] V roku 1869 bol spomenutý aj v pozícii dekana Predvážskeho trenčianskeho dekanátu.[92]

Cirkevný postup zavŕšil v roku 1871, kedy sa stal riadnym sídelným nitrianskym kanonikom a hradnianskym archidiakonom. Bol teda nie iba radovým členom kapituly, ale i jej hodnostárom. Presídlil sa tak z Beckova do Nitry k biskupovi Roškovánimu, kde sa ujal tejto dôležitej pozície v telese Nitrianskej kapituly. Na uvoľnené miesto beckovského farára prišiel po ňom Martin Medňanský. V roku 1875 bol ešte Dualský vymenovaný za titulárneho opáta Kláštora svätého Pantaleona v Ráckeve, čo bol jeho predposledný dosiahnutý post.[93]

---

[87] *Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Nitriensis pro Anno 1846*. Nitriae : typis Josephi Neugebauer, 1846, s. 33.

[88] *Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Nitriensis pro Anno 1863*. Comaromii : Typis fratrum Sziegler, 1863, s. 11.

[89] ROVIN, Iván: Na trenčianskom Považí. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 2, 2. 9. 1862, č. 70, s. 3.

[90] NAGY, Josef: *Helyirása, Nyitra megye: Kiadja Nagy Josef Cal. I. kötet, 1. füzet*. Komárom : Nyomatott Szigler Testvéreknél, 1864, s. 103.

[91] *„Parochus Beczkoviensis, penes Gymnasium et Capitalem Scholam Trenchiniensem Episcopalis in Re Religionis et morum Commissarius, Almae Sodalitatis B. M. V. Immaculate conceptae Rector, Episcopalis Consistorii Assessor.“* Podľa: *Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Nitriensis pro Anno 1867*. Nitriae : Typis fratrum Sziegler, 1867, s. 12.

[92] *„Districtus Trenchiniensis. Cis-Vaganus. Vice-Archi-Diaconus: Rmus D. Joannes Dualszky.“* Podľa: *Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Nitriensis pro Anno 1869*. Nitriae : Typis fratrum Szigler, 1869, s. 21.

[93] BOŠANSKÝ, Martin: *Vitae Canonicorum Nitriensium*, s. 42 – 43.

Ján Dualský účinkoval v Nitre posledných desať rokov svojho života. Zomrel ako kanonik-kustód dňa 22. marca 1881 v Nitre. V zbierke nekrológov uchovávanej v Ostrihomskej katedrálnej knižnici sa zachovalo jeho parte z marca roku 1881, ktorého text bol nasledovný: *„Nitrianska sídelná kapitula v mene svojom i v mene dotknutých príbuzných so zármutkom v srdci oznamuje, že VEĽKÝ A CTIHODNÝ JÁN DUALSZKY, titulárny opát Sv. Pantaleóna v Ráckeve, kanonik – kustód nitrianskej katedrály, v 74. roku svojho života, 22. dňa tohto mesiaca o 11. hodine v noci, po slávnostnom prijatí sviatosti zosnulých pominul sa ticho a zbožne. Vo štvrtok 24. tohto mesiaca o 16.00 hod. budú telesné pozostatky zosnulého uložené do katedrálnej krypty a 26. tohto mesiaca o 9.00 hod. bude v tom istom chráme vyložená Sviatosť zmierenia. Nitra, 23. marca 1881. Nech mu svieti večné svetlo!“*[94]

Podľa matriky zosnulých zomrel 22. marca 1881 v Nitre vo veku 73 rokov.[95] V krypte Nitrianskej katedrály svätého Emeráma (*Cripta Cathedralis Ecclesiae Nitriensis*), kde boli pietne uložené jeho telesné pozostatky, ho pochoval kanonik Ján Ďurček (Gyurcsek). Sviatostne bol zaopatrený. Príčinou jeho úmrtia bola žltačka (*jeterus*). Ako miesto bydliska mal uvedený dom s číslom 26 v Nitre v s poznámkou „Gbelanorium“.[96] V krypte pod katedrálou sa dodnes zachovala jeho tabuľa (epitaf) s menom a rokom úmrtia.[97]

---

[94] *„A Nyitrai Székesegyházi Káptalan saját és az illető rokonok nevében szomorodott szívvel jelenti NAGYSÁGOS ÉS FŐTISZTELENDŐ DUALSZKY JÁNOS, ráczkevei Sz. Pantaleonról címzett Apát-, Nyitrai Székesegyházi Őr-Kanonoknak, élete 74-ik évében, a haldoklók szentségeinek ájtatos felvétele után folyó hó 22-én éjjeli 11 órakor történt csendes és jámbor kimultát. A boldogult hült tetemei folyó hó 24-én — csötörtökön — délutáni 4 órakor fognak a székesegyház sirboltjába örök nyugalomra letétetni; az engesztelő szent Mise-Áldozat pedig e hó 26-án reggeli 9 órakor fog ugyanazon egyházban bemutattatni. Nyitrán, 1881. év március 23-án. Az örök világosság fényeskedjék neki!”* In: *Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár, B.E.M.S. Gyaszjelentesek*. Dostupné na internete: <http://www.bibliotheca.hu/gyaszjel/index.html> (Nekrológy zo zbierok Ostrihomskej katedrálnej knižnice).

[95] *Dualszky Joannes Cathedralis Ecclesiae Nitriensis Canonicus.*

[96] Nitra, Matricula defunctorium, 1881, pag. 158. *Slovakia Church and Synagogue Books, 1592 – 1935*, *database with images*, FamilySearch. Dostupné na internete: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:6N9S-2CPJ : 5 July 2022>.

[97] BELÁS, Ladislav: Ján Dualský, s. 33.

S postupujúcim časom od jeho smrti by sa bol tento Boží služobník úplne vytratil z pamäte Seničanov, Beckovčanov a Nitranov, nebyť jeho ušľachtilej historickej tvorby. Práve ona udržiavala jeho meno v známosti už viac ako stoštyridsať rokov v duchu hesla „littera scripta manet" – napísané slovo platí.

Dejiny hradu a mestečka Beckov

Ako farár v Beckove dokončil Ján Dualský v roku 1856 dejiny tamojšieho hradu a mesta pod názvom *Historia arcis et oppidi Beczkó*. Nevyšli však tlačou, nevedno prečo, a zostali iba v latinskom rukopise.[98] Z pohľadu dneška išlo o prvú regionálno-historickú monografiu Beckova.

Rukopis rozsiahleho diela zostal uložený v Diecéznej knižnici v Nitre, neskôr ho zaradili medzi rukopisy v priečinku 67 pod číslom 72.[99] O tom, kde sa po smrti Dualského originál tohto diela nachádzal, svedčil vo svojom denníku bibliograf Ľudovít Vladimír Rizner. Dňa 31. júla 1889 do diára zapísal: *„Rukopisov má knižnica (Nyitrai egyházmegyei könyvtár) počtom 130, starých tlačených spisov (incunabula) 33, spisov z prvej polovice 16. storočia 83 (1501 – 1520) a starých maďarských spisov z rokov 1552 – 1711 má 48.* [...] *Od Jána Dualszkého, bývalého farára beckovského, potom kanonika nitrianskeho, je tam rukopis z rokov šesťdesiatych s nadpisom Historia Arcis et Oppidi Beczkó (4°, 149 s.).*"[100]

Redaktorka *Beckovských novín* Dana Badžgoňová v roku 2016 uviedla, že zmienené rukopisné dielo nájdeme v Štátnom archíve v Nitre, vo fonde pozostalosti Aurela Rutšeka.[101] Išlo však o jeho odpis, ktorý vytvoril v roku 1940 radca župného úradu v Nitre Aurel Rutšek.[102] Zachoval sa nám v Rutšekovej pozostalosti vo forme rukopisnej

---

[98] FORDINÁLOVÁ, Eva: Dualský (Dualszký), s. 262; Ján Dualský, pozri: Archive.today/3 hrady. Dostupné na internete: <https://archive.ph/8RJ8h>.

[99] *Bibliotheca Dioecesana Nitriensis*, Pluteus 67, Numero 72.

[100] RIZNER, Ľudovít Vladimír: *Denník Ľudovíta V. Riznera*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1955. Dostupné na internete: <https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1169/Rizner_Dennik-Ludovita-V-Riznera/1#ixzz7wjIZiHpu>.

[101] BADŽGOŇOVÁ, Dana: Kedy vyhorel Beckovský hrad, s. 15.

[102] Štátny archív v Nitre, Osobný fond Aurel Rutšek (pozostalosť), škat. 4, História obce Beckov, inv. č. 30.

knihy veľkosti A5 na 526 stranách.[103] Pôvodný Dualského originál mal rozsah 149 strán.[104]

Rukopis o Beckove bol a stále je pravidelne využívaný miestnymi historikmi. Dana Badžgoňová opísala príklad využitia tejto rukopisnej práce: *„Z obecnej kroniky Beckova z roku 1939 (Pamätná kniha obce Beckov 1939 – 1947, s. 3-5) vieme, že základným zdrojom informácií z histórie obce bola kniha o dejinách od Jána Dualského, beckovského farára a historika. Z nej vychádzal okresný kronikár Jozef Kubíček, inak okresný účtovník, amatérsky historik a archeológ, ktorý poskytol materiál o histórii obce obecnému kronikárovi Kazimírovi Ilavskému“*.[105]

Historická práca o Beckove od Dualského pozostávala z dvoch hlavných častí. Prvá časť sa týkala dejín hradu[106] a druhá samotného mestečka.[107] V prvej časti je tiež prepísaná rodinná kronika Ladislava Révaya s názvom *Memorabilia*.[108] Dualský ju do svojho diela zaradil preto, lebo Révay bol od roku 1632 kapitánom beckovského hradu. Kronika obsahovala zápisy od roku 1555 do 1645, vložené boli aj dva itineráre diplomatickej cesty z Banskej Bystrice do Istanbulu a cez Sedmohradsko naspäť. Rukopis tvoril súčasť rodinného archívu Révayovcov-Čákyovcov v Beckove, ktorý zostal medzi písomnosťami dediča Alfréda Revického. Dualský kroniku našiel uloženú u baróna Medňanského, ako to zaznamenal na konci jej prepisu: *„Superius Manuscriptum est in Archivo D. Alfredi Reviczky Csáky-Revayano. Residua ex Archivo B. Mednyanszky.“*

---

[103] Na s. 526 je Rutšekov zápis z 19. mája 1940: *„Hanc copiam ex originali Manuscripto Auctoris Bibliothecae Dioecesanae Nitriensis perficit Aurelius Rutsek Consiliarius Officii Comitatus Nitriensis A.D. MCMXL die 19a Maii.“* Aurel Rutšek ďalej vlepil na strany 527 – 538 novinové články o Stiborovi zo Stiboríc, na s. 539 – 543 pridal svoj rukopis „Zo skalickej kanonickej vizitácie o Ctiborovi“. Na s. 544 – 560 pripojil rukopis „R. Bystrický: *Hrad Beckov. Otázka začiatkov jeho dejín“ z 11. júla 1953*.

[104] RIZNER, Ľudovít Vladimír (ed.): *Bibliografia písomníctva slovenského, Diel prvý, A – F*, 1929, s. 345.

[105] BADŽGOŇOVÁ, Dana: Kedy vyhorel Beckovský hrad, s. 15.

[106] Historia arcis et oppidi Beczko (odpis), s. 3 – 119, 181 – 225 (*Beczko Bolondocz Arx*, 1. časť knihy). Číslovanie strán podľa odpisu Aurela Rutšeka.

[107] Historia arcis et oppidi Beczko (odpis), s. 227 – 526 (*Beczko Oppidum*, 2. časť knihy).

[108] Historia arcis et oppidi Beczko (odpis), s. 123 – 181 (*Memorabilia quae in gratae posteritatis suae gratiam industriose notavit Ladislaus de Reva mp.*).

Pri opise histórie hradu Beckov Dualský čerpal z viacerých dovtedy vydaných diplomatárov, ktoré detailne poznal, tiež zozbieral početnú literatúru k téme. Jeho znalosť historických prameňov dosiahla výbornú úroveň.

V úvodnej kapitole druhej časti práce pojednával o starších dejinách mesta Beckov, o jeho minulosti. V nasledujúcich kapitolách písal o farskom kostole a farnosti, patrónoch kostola, prírastkoch v kostolnom inventári. Ďalej si všimol ostatné farské budovy a stavby. Pripojil zoznam a mená farárov Beckova od roku 1332 (resp. 1543) až po jeho súčasnosť. K farnosti patril aj mlyn „Na Potôčkoch", ktorý mali v nájme viacerí mlynári. V období farára Dualského boli v Beckove aj viaceré školy, elementárna katolícka škola, jedna protestantská a jedna židovská škola. Nasledujúca kapitola opisovala kostolné zvonice a zvony, ďalšia špitál, ktorý založil dávnejšie Stibor z Beckova. Potom predstavil kaplnky, kríže, obrazy a sochy na území farnosti, ďalej špitálsky dom a jeho fundáciu. Svoju odbornú knihu ukončil kapitolou o kláštoroch augustiniánov a františkánov. Nezabudol ani na ich kryptu a zaznamenal mená tých, ktorí tam boli pochovaní.[109]

Jeho vlastivedná práca z roku 1856 prispela i k objasneniu pôvodu beckovského erbu, keď vykreslil najstaršiu pečať zhotovenú neskorogotickým typáriom asi z roku 1413. Vyzdvihol osobu kráľa Žigmunda Luxemburského, ktorý povolil mestu používať veľkú a malú pečať.[110] V strede pečatného poľa bol zobrazený slon nesúci vežu na svojom chrbte. Kruhopis obsahoval nápis: Sigil(l)vm – ciuitatis + bolundocz.[111] Symbolika slona v heraldike Beckova je však naďalej zakrytá tajomstvom.

---

[109] Historia arcis et oppidi Beczko (odpis), *Beczko Oppidum: Historia* (s. 227 – 263); *Parochialis Ecclesia Beczkoviensis* (263 – 377); *Parochiale Aedificium* (379 – 385); *Parochorum Beczkoviensium Nomina* (385 – 397); *De Mola ad Parochiam Beczkoviensem spectante „Na Potócskoch" nuncupata* (399 – 415); *De Schola Beczkoviensi* (415 – 433); *De Campanili et Campanis Ecclesiae Beczkov* (433 – 457); *Xenodochium Beczkoviense* (457); *Memoria Capellarum, Statuarum, Simulacrorum in Parochia Beczkoviensi* (447 – 477, čísl. je v knihe chybné); *Domus Xenodochialis et Fundus* (477); *Monasterium Beczkoviense* (489 – 525).

[110] *„Idem Imperator et Rex Anno 1437 Beczkovienses exemit a solutione Lucrimoniorum, ab eodem Rege usum Sigilli majoris et minoris obtinerunt, in quo Elephas dorso turrim portans cernitur, cum suscriptione: Sigillum Civitatis Bolundocz 1413."* In: Historia arcis et oppidi Beczko (odpis), s. 239.

[111] O symbolike erbu viac VRTEĽ, Ladislav: Symbol Beckova a jeho interpretácia. Elefans turrim portans. In: *Beckov 1. Dejiny obce do roku 1918*. Ed. Jozef Karlík. Nové Mesto nad Váhom : WillArt, 2006, s. 147 – 148.

Dualský opísal i aktuálne strádania Beckovčanov. V kapitole o farnosti zvestoval o nešťastiach, ktoré postihli Beckov, keď tam nastúpil. Veľké nebezpečenstvo predstavovali požiare a rôzne epidémie: *„V dňoch 17. januára 1844 a 8. novembra 1845 „zadymilo" 30 domov a viacero stodôl*[112] *a napokon v roku 1854 úbohé mesto znova spustošil požiar. Preto by mohol byť človek, ktorý sa dozvedel o toľkých prípadoch, prinútený stavať pevnejšie obydlie a prikryť ho strešnou krytinou. Nech je dosť tejto Pandorinej skrinky, ktorá vyvolala i ostatné beckovské nešťastia a ukazovala svoj obsah, ako bol mor, cholera, kravské kiahne atď.*[113] *Ak chce človek vedieť viac, nájde tieto a podobné udalosti zapísané v matrikách, vo farských protokoloch, Historii domus pátrov františkánov alebo v spomienkach toho, kto si na to pamätá."*[114]

V čase, keď do Beckova prišiel, zapísal niekoľko ďalších udalostí, ktoré taktiež zaradil do štruktúry práce. Stál napr. za opravou vežových hodín alebo pri inštaláciách drevených prícestných krížov. V kapitole o farskom Kostole svätého Štefana kráľa napísal o hodinách vo veži nasledovné: *„V roku 1845 boli hodiny, ktoré predtým dlho slúžili a neskôr sa poškodili nečinnosťou a hrdzou, opravené hodinárom Hlavatým z Nového Mesta nad Váhom za stodvadsaťpäť zlatiek. Túto sumu darovali zemepáni a mešťania Beckova v roku 1846. Tieto vežové hodiny si opätovne vyžiadali opravu. Na to poskytol košiar 30 zlatiek z predaja dosák. V roku 1848 dala mestská pospolitosť znova päť zlatiek na ich vyčistenie."*[115] Hodiny sú na kostolnej veži, ktorú za-

---

[112] Dňa 8. novembra vypukol požiar o tretej hodine popoludní v Kováčovskej stodole, ktorý vietor roznášal ďalej. Za hodinu zhorelo 34 domov a 14 stodôl. MRVA, Ivan: Dejiny Beckova v rokoch 1526 – 1918. In: *Beckov 1. Dejiny obce do roku 1918*. Ed. Jozef Karlík. Nové Mesto nad Váhom : WillArt, 2006, s. 77.

[113] Napr. v januári 1858 zomrelo v Beckove 11 detí na kiahne. MRVA, Ivan: *Dejiny Beckova*, s. 82.

[114] *„1844. 17 Jan., 1845 8a Novem. 30 Domus et plura horrea in fumum abierunt, denique 1854 fatali oppidum vastatum est incendio. Quin hominis tot casibus docti, ad struenda solidiora imbricibusque tegenda habitacula induci possint. Sit satis de hac Pandore Pixide, qui ceteras Calamitates Beczkovium prementes, ejusque evolutione ostantes, uti Pestem, Morbos Choleram, lues Pecovis etc. ultro scire cuperet, haec et similia in Libris Matricularibus, Prothocolis Parochiae, Historia Domus PP Franciscanorum sparsim aut memoriae hominum inscripta reperiet."* In: Historia arcis et oppidi Beczko (odpis), s. 261 – 262.

[115] *„1845 Horologium longo antea usum, tardius ocio et rubigine desolatum reparatum est, per Horopaegum Vagh Ujheliensem Hlavaty a f. 125, quam Summam D. Terrestres et Oppidani contulerunt, 1846. Turrense istum Horologium iterum reparatione eguit, cui superinductum*

čali stavať v roku 1770,[116] nainštalované doteraz, hoci nie tie pôvodné.

V kapitole o drobných sakrálnych pamiatkach pojednával o novom drevenom kríži postavenom pri Kostole svätého Jozefa Pestúna a konvente pátrov františkánov v roku 1856 (kedy dopísal svoju knihu). Bol to kríž z „*tvrdého dubového dreva s plechovou postavou Krista*".[117] Kríž stojí vedľa portálu vstupu do kostola do dnešných čias, hoci nie je ten pôvodný.

Z denníka baróna Ladislava Révaya

Ako beckovský farár začal Ján Dualský publikovať v odbornej tlači. Dôležitým edičným počinom bolo vydanie výňatkov zo spomínaného denníka baróna Ladislava Révaya z trebostovskej vetvy Révayovcov z rokov 1600 – 1655. Vyšli v treťom čísle časopisu *Magyar Történelmi Tár* (1857) pod názvom *Z denníka Ladislava Révaya, syna Martina Révaya a Žofie Esterháziovej*.[118] Diár okrem osobných údajov priniesol i politické a vojenské dejiny obdobia, v ktorom tento beckovský hradný kapitán žil. Dualského musel nájdený rodový prameň natoľko zaujať, že sa ho rozhodol ihneď publikovať vo vedeckom časopise, hoci jeho predošlé autorské dielo o Beckove zostalo dodnes iba v rukopise. Práve 16. a 17. storočie boli obdobím, keď móda písania cestopisov a denníkov dosiahla svoj vrchol.

K denníku Ladislava Révaya sa Dualský dostal v čase, keď pôsobil na beckovskej fare. Kde tento diár objavil? Ako sme už spomenuli, našiel ho u Medňanských. Znalec dejín Arnold Ipolyi-Stummer uviedol v roku 1857 v časopise *Új Magyar Múzeum* o tom nasledovné: *„Jeho pôvod je v rodinnom archíve Révayovcov-Čákyovcov v Beckove, ktorý je v súčasnosti v starostlivosti jedného z dedičov rodu, pána Alfréda Revického."* Ďalej uviedol, že denník *„uschoval Ján Dualský, usilovný historik dejín tohto miesta, a použil ho v znamenitých*

---

est tugurium ex asseribus pro f. 30, quos Comunitas Oppidana solvit Anno 1848 purgatum a f. 5." In: Historia arcis et oppidi Beczko (odpis), s. 365 – 366.

116 PAULUSOVÁ, Silvia: Kultúrne dedičstvo Beckova In: *Beckov 1. Dejiny obce do roku 1918*. Ed. Jozef Karlík. Nové Mesto nad Váhom : WillArt, 2006, s. 160.

117 *„...existunt cruces a duro ligno quaercino, cum figura Christi laminea."* In: Historia arcis et oppidi Beczko (odpis), s. 455.

118 DUALSZKY, János: *Révay László, Révay Márton és Esterházy Zsófia fiók, naplójából, 1600 – 1655*. In: Magyar Történeti Tár, 1857, č. 3, s. 245-254.

a vyčerpávajúcich rukopisných dejinách hradu a farnosti Beckov".[119] Správu Ipolyiho možno overiť v matrikách, Alfréd Revický (1825 – 1910) skutočne bol synom Jána Ľudovíta Čákyho a Terézie Révayovej z Trebostova.[120]

Podľa Arnolda Ipolyiho však uverejnil Ján Dualský v roku 1857 iba všeobecnejšiu historickú časť denníka z rokov 1600 – 1655. *„Prvá polovica tohto rukopisu, ktorá obsahovala rodinný denník jednej vetvy Révayovcov od roku 1555, bola vynechaná."*[121] Ipoly preto túto absentujúcu prvú časť rodového diára ešte v tom istom roku 1857 sám publikoval.[122] Okrem genealógie a rodokmeňa Révayovcov stelesňoval diár aj jazykový klenot, lebo záznamy boli vyhotovené v starej maďarčine už v roku 1555.[123]

Pôvodný rukopisný text sa podľa Ipolyiho nachádzal v malej „štvrťzväzkovej knižke". Ďalej uviedol, že po úvodných čistých stranách našiel názov: *Memorabilia quae in gratae posteritas suas gratiam industriose notavit Ladislaus de Réva m.p.*. Po niekoľkých ďalších stranách nasledoval nový titul: *Genealogia Familiae de Réva ab Anno 1296*.[124] Autorom záznamov, ako nás informoval uvedený titul, bol gróf Ladislav Révay, ktorý tieto rodinné údaje prepísal sčasti zo zápiskov svojich predchodcov, ako sám uviedol v texte, sčasti z vlastných poznatkov a celé to dohromady pozapisoval vlastnou rukou.[125]

Ladislav Révay bol prvorodeným synom Martina Révaya a Žofie Esterháziovej, narodil sa v roku 1600; neskôr bol povýšený do barónskeho stavu. Od roku 1632 bol beckovským hradným kapitánom.[126] Zomrel v roku 1667 a podľa testamentu bol pochovaný vo farskom kostole v Beckove vedľa svojej zosnulej manželky Alžbety, rod. Drugetovej.

---

[119] IPOLYI, Arnold: Révay család naplója 1555 – 1661. In: *Új Magyar Múzeum*, October 1857, roč. 7, č. 1., s. 442.

[120] Family Tree & Family History. Dostupné na internete: <https://www.geni.com/people/Henriette-Cs%C3%A1ky-de-K%C3%B6r%C3%B6sszegh-et-Adorj%C3%A1n/6000000016488131619>.

[121] IPOLYI, Arnold: *Révay család naplója*, s. 441.

[122] IPOLYI, Arnold: *Révay család naplója*, s. 441 – 449.

[123] IPOLYI, Arnold: *Révay család naplója*, s. 442.

[124] IPOLYI, Arnold: *Révay család naplója*, s. 442.

[125] Podľa Szinnyeiho sa originál rukopisu denníka zachoval v Oddelení rukopisov Maďarského národného múzea v Budapešti v zbierke „Memorabilia", list 93. SZINNYEI, József: *Magyar írók élete és munkái XI. (Popeszku – Rybay)*. Budapest : Hornyánszky, 1906, s. 856.

[126] Opravili sme chybný údaj, BELÁS, Ladislav: Ján Dualský, s. 33.

Dualský sa ako editor spomínanej jeho časti denníka snažil text verne prepísať v pôvodnej starej maďarčine. Rozprávanie začínalo narodením Ladislava Révaya v roku 1600 a končilo posledným zápisom z roku 1655. Išlo o pokračovanie diára, ktorý začal písať jeho otec Martin (zomrel 20. septembra 1630). Ladislav Révay o sebe napísal, že sa do tohto sveta narodil v Liptove, v Madočanoch 7. februára roku 1600, medzi 1. a 2. hodinou popoludní.[127] Ako šesťročný chlapec bol prijatý do školy v Liptovskom Svätom Petri, potom roku 1610 do školy v Turčianskom Svätom Martine a roku 1614 v Kremnici. Dňa 25. novembra 1615 ho vzal otec spolu s jeho dvoma bratmi do Bardejova, kde študoval do 23. júla 1618, keď si ho rodičia vzali odtiaľ domov.[128]

Na jar roku 1619 ho odviezli na dvor starého otca z matkinej strany Mikuláša Esterháziho do Zvolena, kde pobudol do roku 1621. Mikuláš bol hlavným županom Zvolenskej stolice a práve on mal naňho veľký vplyv. On ho povýšil za svojho tajomníka a čoskoro ho vzal so sebou na rokovania s Gabrielom Betlenom do mesta Nagy-Károly (dnes Carei v Rumunsku). Stal sa preto prívržencom povstania Betlena, zúčastnil sa tiež krajinského snemu v Banskej Bystrici (25. augusta 1620). Bol to ten snem, na ktorom detronizovali Habsburgovcov a Betlena zvolili za nového uhorského kráľa. Snem tiež vyslal česko-uhorskú delegáciu k Osmanom.[129]

Dôležité životné rozhodnutie urobil Ladislav Révay v súvislosti s posolstvom Betlena do Istanbulu. Svoje rozhodovanie opísal takto: *„Moja úbohá matka bola chorá, tak som zostal v Bratislave, a keď prišla vojna a moja matka zomrela, nemohol som ísť za pánom Esterházim do Landsee, ale musel som ísť s pánom Gašparom Ilešházym na snem do Banskej Bystrice. Keď som tam pochopil, že Bethlen ma chce zobrať do služby, nemohol som sa mu vyhnúť, ale musel som sa vybrať na cestu do Porty. Keďže v tom čase boli na výpravu vyslaní aj páni Štefan Dóczi a Ján Rimay spolu s veľvyslancami šiestich*

[127] V SBS je uvedené, že sa narodil 20. septembra 1600. Révay, Ladislav. In: *Slovenský biografický slovník, V. zv., R – Š*. Martin : Matica slovenská, 1992, s. 75 – 76.

[128] DUALSZKY, János: Révay László, s. 245.

[129] Viac o sneme: LENGYELOVÁ, Tünde: „Ešte to som chcel napísať...“ Menej známa stránka snemu v Banskej Bystrici roku 1620. In: *Historik na cestách : Jubileum Viliama Čičaja*. Ed. Tünde Lengyelová. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2018, s. 116, 121.

konfederovaných krajín, využil som túto príležitosť a išiel som s pánom Dócim.“[130]

Potom nasledoval itinerár vyslaneckej cesty do Istanbulu nazvaný *Itineris Constantinopolitani vera descriptio*[131] a itinerár jeho spiatočnej cesty do Sedmohradska *Itineris Constantinopolitani versus Transilvaniam descriptio*[132]. Tieto cestovateľské poznámky tvorili väčšiu časť obsahu zachovaného denníka Ladislava Révaya.

Dvadsaťročný mladík s ďalšími vyslancami, ktorí uprednostnili dlhú cestu v záujme Štefana Betlena, vyštartovali 28. augusta 1620. Vydali sa po trase Banská Bystrica – Žiar nad Hronom – Žarnovica – Psiare – Drégely – Diósjenő – Vác a vošli do Budína. V Budíne ich prijal sám turecký vezír. *„Dňa 25. septembra sme vyrazili z Budína; my Uhry po súši, Česi a niekoľko vyslancov po Dunaji,“* napísal Révay. Do Istanbulu dorazili 14. novembra 1620.

O výsledkoch politických rokovaní písal L. Révay minimálne, skôr si všímal rôzne zaujímavosti: *„Dňa 15. novembra bola audiencia u cisárovho vyslanca, na ktorú nás pozval hlavný veliteľ. Keď som tam teda išiel, usilovne som si zaznamenával, čo som videl. Najprv mi predstavili štyri slony, dva tigre, nosorožca (rhynoceros) s rohom na nose. Priniesli aj mravca, veľkého ako vyžla, ale cestou uhynul.“*[133] Veľmi sa mu páčili turecké kone, ktoré viackrát opisoval. Tiež veci, ktoré k chovu koní patrili.

Z Istanbulu sa L. Révay vrátil 20. mája 1621 cez Sedmohradsko do Uhorska s nemalými cestovateľskými zážitkami. Dňa 25. júla bol už v Žarnovici, odkiaľ ho gróf Dóci poslal domov. Nakoniec 26. júla prešiel cez štubnianske kúpele do Trebostova v Turci. Konečne bol doma. V tom istom roku sa však opäť vrátil k svojmu strýkovi Esterházimu do Eisenstadtu a zostal u neho bývať osem rokov.[134]

Ďalšie zápisy boli z rokov 1622, 1623, 1625, 1626, 1627, 1629, 1630, 1631, 1632, 1638, 1644, 1645 a posledný z roku 1655. Medzi nimi sa nachádzali aj tri dôležité osobné oznamy. Zápis z 3. júna 1630 hovoril

[130] DUALSZKY, János: Révay László, s. 245.
[131] DUALSZKY, János: Révay László, s. 246 – 249.
[132] DUALSZKY, János: Révay László, s. 249 – 250.
[133] *„Hoztak volt egy hangyát is, a ki oly nagy volt mint egy jó örög vizsla, de az útba megholt.“* DUALSZKY, János: Révay László, s. 247. O aké zviera išlo, nevedno.
[134] SZINNYEI, József: *Magyar írók élete és munkái XI*, s. 854 – 856.

o tom, že sa v Pruskom oženil s Alžbetou Drugetovou z Humenného, dcérou Jána Drugeta.[135] Dňa 20. septembra 1630 zomrel v Trebostove jeho otec Martin Révay. Pochovaný bol 27. októbra v kostole vo Svätom Petri.[136] A napokon 11. septembra 1645 zomrel jeho starý otec Mikuláš Esterházi v rakúskom Großhöflein, pochovaný bol o dva mesiace 11. novembra v trnavskom jezuitskom chráme.[137] Ladislav Révay sa od neho mohol počas svojho života veľa naučiť, pretože zosnulý Mikuláš bol županom, kráľovským radcom, palatínom a ako kapitán získal skúsenosti aj vo vojenskej oblasti.

Na posledných dvoch stranách predstavenej edície v *Magyar Történeti Tár* zverejnil kanonik Dualský regesty dokumentov týkajúcich sa grófa Ladislava Révaya. Sedemnásť písomností, ktoré našiel v archíve baróna Jozefa Medňanského, pochádzali z rokov 1626 – 1666.[138] Týmto spôsobom zvládol Ján Dualský editorskú prácu cenných historických prameňov.

Historický náčrt hradu a mesta Nitra

Po presídlení do Nitry začal žiť Ján Dualský „nový život". Nitra mu prirástla k srdcu, čo sa prejavilo i zmenou témy jeho historického výskumu. Už ako kanonik vydal v roku 1875 samostatné dielo v maďarčine pod názvom *Historický náčrt hradu a mesta Nitra*. Išlo o prierez nitrianskych dejín vydaný u miestneho tlačiara Michala Sieglera (*Nyomatott Siegler Mihálynak*) na 63 stranách.[139] Obrazovú prílohu tvorili dva obrázky: panoramatická veduta mesta Nitry a výjav zo života svätého Svorada (s. 56).

Pod názvom *Storočia* bol kratší úryvok z práce uverejnený aj v „*Kalendári strýca Štefana*" na rok 1876 s dvoma obrázkami.[140] Reklama

[135] DUALSZKY, János: Révay László, s. 251.
[136] DUALSZKY, János: Révay László, s. 251.
[137] DUALSZKY, János: Révay László, s. 252.
[138] DUALSZKY, János: Révay László, s. 253 – 254.
[139] DUALSZKY, János: *Nyitra vár- és város történelmi vázlata*. Nyitra : Siegler Nyomda, 1875.
[140] *„Kalendár strýca Štefana, t. j. obrázkový kalendár pre hospodárov a gazdiné, pedagógov, miestnych vedúcich, remeselníkov a poľnohospodárov."* Pozri: *István bácsi naptár, vagyis családos házigazdáknak és -gazdasszoknyoknak, népnevelőknek, helységi előljáróknak, iparosoknak és földmivelőknek való képes kalendáriom*, 1876, roč. 21. Ed. József Klimstein Kőhalmi. Budapest : Franklin-társulat, 1875.

na tento kalendár vyšla v novinách *Vasárnapi Ujság*, spomenuli tam i Dualského text o meste Nitra a obrázky.[141]

Jeho pohľady na dejiny charakterizoval romantický podtext. Bol zastúpený už v Predslove v „ľúbezných" slovách o Nitre: *„Ak je pohľad na nádhernú krajinu pre pozorovateľa potešením, aké potešenie musí poskytovať krajina bohatá na historické pamiatky a pamätihodnosti, keď v rade prechádzajú pred zrakom pozorovateľa. Všetky veci akoby vtedy ožívali, strnulé múry hovorili, hlásali dávnu slávu alebo oplakávali smutné nešťastia."* To, prečo túto útlu knižku napísal, vysvetlil Dualský vetou o príťažlivosti pamiatok: *„Za týmto účelom mesto Nitra navštevujú mnohí cestovatelia, a aby som im poskytol nejaké informácie, napísal som tieto riadky pod názvom Historický náčrt hradu a mesta Nitra."* Ako autor knihy ďalej nenápadne poznamenal: *„Budem rád, ak toto skromné dielo splní svoj účel."*[142]

Hoci v práci chýba súpis použitej literatúry, z ktorej vychádzal, na začiatku textu uviedol, že predstavené informácie čerpal z archívnych dokumentov katedrálnej kapituly, hodnoverného miesta; ďalej z „*Visitatio Canonica*" katedrálneho chrámu a z historických prác Jozefa Vuruma, Józsefa Nagya, Bedu Dudíka, Františka Karola Palmu, Johanna Christiana von Engela, Jánosa Töröka a „z vlastných skúseností". Ktoré knihy mal „po ruke", hoci ich názvy neuviedol?

Od nitrianskeho biskupa Jozefa Vuruma využil edíciu prameňov Nitrianskeho biskupstva z roku 1835 nazvanú *Episcopatus Nitriensis ejusque praesulum memoria*.[143] Išlo o prvú pramennú edíciu vybraných listín z nitrianskych cirkevných archívov. Lekár József Chrenóczy-Nagy bol autorom viacerých prírodovedných diel. Vo svojej trojzväzkovej publikácii *Nyitra megye helyírása* sa zaoberal geografiou a históriou Nitrianskej župy od jej počiatkov až do jeho súčasnosti.[144] Neskôr vydal aj prácu o epidémii cholery v Nitrianskej župe.[145] Dualský využil práve spomínanú miestopisnú prácu.

---

[141] *Vasárnapi Ujság*, 1876, roč. 23, č. 2, s. 32.

[142] DUALSZKY, János: *Nyitra vár- és város*, Úvod (Bevezetés), strany nečíslované.

[143] VURUM, Josephus (ed.): *Episcopatus Nitriensis ejusque praesulum memoria*. Posonii : typis Heredum Belnay, 1835.

[144] NAGY, József: *Nyitra megye helyírása I/3*. Komárom : Szigler, 1864.

[145] NAGY, József: *A cholera Nyitra megyében 1831 – 1874-ig*. Nyitra : Neugebauer, 1876.

Z prác rajhradského benediktína a cirkevného historika Bedu Dudíka prevzal Dualský viacero faktov. Pravdepodobne išlo o jeho päťzväzkovú sériu v nemčine *Mährens allgemeine Geschichte*.[146] Dualský použil iba prvé zväzky, ďalšie vyšli až po jeho dejinách Nitry (1875). V češtine stihli vyjsť v preklade iba prvé dva diely ako *Dějiny Moravy*.[147]

Ružomberský rodák, jezuita a titulárny biskup František Karol Palma vydal v troch zväzkoch *Uhorské dejiny od počiatkov až do súčasnosti*.[148] Toto klasické dielo z 2. polovice 18. storočia musel Dualský dôverne poznať. Okrem zmienených prác určite využil trinásťzväzkovú *Všeobecnú maďarskú encyklopédiu* vydávanú v rokoch 1859 – 1876, ktorej hlavným zostavovateľom bol János Török.[149] Dualský poznal i viaczväzkové *Dejiny Uhorského kráľovstva* od levočského rodáka, polyhistora a kráľovského úradníka Johanna Christiana von Engel. Prvý zväzok vyšiel v roku 1811 a pokračujúce nasledovné dielo v 1813 – 1814. Druhé vydanie pripravil v roku 1834.[150]

Z predstavenej rekonštrukcie ním použitej literatúry vyplýva, že Dualský využíval pri písaní o dejinách Nitry hlavne viaczväzkové syntézy počiatkov dejín Uhorska a potom miestopisné práce venované Nitrianskej župe.

Ján Dualský rozdelil prácu o dejinách Nitry chronologicky a tematicky do 27 kapitol s názvami Arpádovci, Uhorský kráľ Štefan I. v Nitre, Vazul, Smrť Svätého Bystríka, Gejzovo vojenské postavenie v bitke pri Váci, Privilégium mesta Nitra, Hrad a zničenie mesta, Stibor v Nitre, Českí husiti obsadili Nitriansky hrad, Poľský kráľ Kazimír v Nitre, Kráľ Ľudovít II. v Nitre, Dvaja uhorskí králi súčasne, Rada

---

146 DUDÍK, Beda: *Mährens allgemeine Geschichte, I. – V. Band*. Brünn : Georg Gastl, 1860 – 1880.

147 DUDÍK, Beda: *Dějiny Moravy. Díl I. Od nestarších dob až do r. 906*. V Praze : Nákladem B. Tempského, 1871; DUDÍK, Beda: *Dějiny Moravy. Díl II. Od roku 906 až do roku 1125*. V Praze : Nákladem B. Tempského, 1871.

148 PALMA, Franciscus Carolus: *Notitia rerum Hungaricarum ab origine ad nostram usque aetatem, 1 – 3*. Nagyszombat : Jezsuita Akadémia, 1770.

149 TÖRÖK, János (ed.): *Egyetemes magyar encyklopaedia. 1 – 13 kötet*. Pesten : Szent István Társulat, 1859 – 1876.

150 ENGEL, Johann Christian von: *Geschichte des Königreichs Ungarn. I. Theil. Vorzeit. Arpadische Könige, Zwischenreich bis 1309*. Tübingen : Cotta, 1811; ENGEL, Johann Christian von: *Geschichte des ungrischen Reichs, I – V*. Wien : In der Camesinaschen Buchhandlung, 1813 – 1814 (2. vyd. 1834).

„hornomešťanov“ v Nitre v roku 1697, Turci v Nitre, František Rákoci II., Mesto Nitra, Katedrálna kapitula, Kňazský seminár, Kláštor rehole františkánov, Župný dom, Kaplnka svätého Michala – farský dom – kostol a základná škola, Dom rehole piaristov a gymnázium, Špitál (Xenodochium), Radnica, Kamenistý alebo Strační vrch, Vrch Zobor, Kostol svätého Martina.

Ním predstavené dejiny mesta a hradu Nitra a všetky udalosti, ktoré sa tu odohrali, boli spracované na úrovni vtedajšieho poznania v období vzniku práce spred roka 1875. V publikácii sa však vyskytlo viacero „pozoruhodných“ úsudkov, ktoré možno dnes blahosklonne zaradiť do oblasti „mimopramenného poznania“.

Na s. 2 opisuje Dualský udalosť „zázračného dažďa“, víťaznej bitky z roku 172, ktorú proti barbarom vybojoval rímsky cisár Marcus Aurelius. Datoval ju však do roku 175 a lokalizoval do okolia Nitry: *„Spisovatelia, ktorí sa sporili o miesto bitky, ju umiestnili do údolia pod Gýmešom, iní ju umiestnili do oblasti Malanty. Samotný Marcus Aurelius vo svojom liste rímskemu senátu nazval túto udalosť skutočným zázrakom a kresťanskí autori pripisovali jej šťastný výsledok modlitbám a udatnosti oddielov meliténskych kresťanov (Legio fulminans).“*[151]

Dualský spomenul aj Veľkú Moravu, jej slabé stránky, no za hlavný prínos považoval prijatie kresťanstva: *„Počas vlády kráľa Svätopluka sa kresťanské náboženstvo zakorenilo vo všetkých vrstvách slovanského národa vďaka neúnavnej práci bratov Cyrila a Metoda (neskoršieho nitrianskeho biskupa), ktorí prišli z Východu.“*[152] Rozpad Veľkomoravskej ríše pripísal viacerým faktorom: *„Rýchlo sa rozrastajúca slovanská ríša upadala ešte rýchlejšie v dôsledku nerovnosti a bojovnosti Svätoplukových synov; podmanené národy, povzbudzované nemeckým naliehaním a posmeľovaním, sa postupne pridržali svojej starej nezávislosti – a Maďari, aby doplnili svoj rodiaci sa štát, obsadili neopomenuteľnú časť slovanského územia, takže Morava sa zmenšila približne na svoje dnešné hranice.“*[153]

Zahrnul i počiatky Uhorského kráľovstva. O svätom kráľovi Štefanovi napísal, že pobýval i na Nitrianskom hrade, o čom svedčila listina

[151] DUALSZKY, János: *Nyitra vár- és város*, s. 2.
[152] DUALSZKY, János: *Nyitra vár- és város*, s. 2.
[153] DUALSZKY, János: *Nyitra vár- és város*, s. 2.

z roku 1006. *„Z týchto a ďalších dôvodov možno s istotou prijať pravosť uvedenej listiny.“* Pod čiarou text listiny aj publikoval.[154] S rozvojom kritického dejepisectva je však dnes už tento názor neobhájiteľný. Romanticky posudzoval i založenie benediktínskeho kláštora na Zobore. Predpokladal pustovníčenie v tejto lokalite: *„Na samotách neďalekého Zobora, pokrytých hustým lesom, sa nachádzalo mnoho pustovníkov, z ktorých niektorí viedli zbožný život; boli však aj takí, ktorí sa nevenovali práve svätej práci. Aby kráľ ukončil tento pochybný stav, rozhodol, že pre rád benediktínov sa na Zobore postaví kláštor a roztrúsení pustovníci sa dostanú pod správu a starostlivosť opáta. Toto rozhodnutie viedlo k založeniu opátstva svätého mučeníka Hyppolita.“*[155]

Rozoberal i mučeníctvo svätého Bystríka a jeho spoločníkov. Z tohto barbarského činu vinil pohana Vathu, *„ktorý podľa svojho výzoru podľa starých spôsobov, ostrihaný až na kožu, len s tromi mastnými vrkočmi vlasov, ktoré mu viseli na hnedej tvári, a živiaci sa surovým konským mäsom, obetoval modlám pri vysokých stromoch, pri prameňoch a úpätiach skál.“* Vathu si teda Dualský predstavoval úplne archaicky ako nejakého divocha. Nezabudol pred pohanstvom vystríhať niektorých svojich súčasníkov: *„Keďže sa ešte aj dnes nájde jedinec, ktorý by sa nebránil napodobniť strýka Vathu, považujeme túto módu za hodnú pozornosti.“*[156]

Dualský vyzdvihol úlohu nitrianskych vojenských oddielov v bitke pri Mogyoróde v roku 1074. Tvrdil, že ťažisko Gejzovho úspechu proti Šalamúnovi *„tvorili oddiely z Nitry, ktoré so sebou priviedol knieža Ladislav.“*[157] Podobne ako vtedajší autori, i on vychádzal z hrdinských činov svätého Ladislava opísaných v *Gesta Ladislai regis*. Úlohu Nitranov vyzdvihol aj pri opise bitky s Mongolmi pri rieke Slaná v roku 1241. Hoci najprv *„Uhor so svojou zvyčajnou udatnosťou odrážal dotierajúceho nepriateľa“*, neskôr *„na bojisku a pri úteku padlo všetko bohatstvo a výkvet národa – medzi nimi aj nitriansky biskup Adam; kráľ Béla sa ledva zachránil. “*[158]

---

[154] DUALSZKY, János: *Nyitra vár- és város*, s. 3 – 5.
[155] DUALSZKY, János: *Nyitra vár- és város*, s. 3 – 6.
[156] DUALSZKY, János: *Nyitra vár- és város*, s. 7.
[157] DUALSZKY, János: *Nyitra vár- és város*, s. 7 – 8.
[158] DUALSZKY, János: *Nyitra vár- és város*, s. 8 – 9.

Nitriansky kanonik opisoval viaceré ďalšie príkoria, ktoré sa mestu Nitra, jeho biskupstvu či diecéze stali. Boli to neblahé až tragické udalosti v časoch Matúša Čáka, Stibora zo Stiboríc, počas husitských vpádov, či vojenských aktivít poľského kráľa Kazimíra IV. v Nitre. Jeho opisy vojenských udalostí a plienení boli živé a obrazné: *„Matúšova Čákova nenávisť sa obrátila proti ostrihomskému arcibiskupovi a najmä proti nitrianskemu biskupovi Jánovi III. Drancoval jeho majetky, plienil u poddaných a farníkov; prenasledoval a dokonca popravil jeho otca a príbuzných. Svojvoľne si privlastnil záležitosti úradu: uzurpoval si práva biskupa, kňazov a opátov obral o ich benefíciá a obsadil ich vlastnými kreatúrami. Dvakrát sa zmocnil hradu a mesta Nitry, zničil ho ohňom a železom a jeho múry a veže zrovnal so zemou.“*[159]

Dualský porovnal dopady tatárskeho vpádu s tureckým pustošením: *„Ničenie Tatárov trvalo len dva roky a rana, ktorú spôsobilo, sa čoskoro zahojila vďaka požehnanému pôsobeniu múdreho a neúnavného panovníka. Nebolo tak po bitke pri Moháči, keď lepšia časť krajiny stopäťdesiat rokov stonala pod tureckým jarmom; druhá časť žila veľmi utláčaným životom uprostred náboženských a občianskych treníc.“*[160]

Nitriansky hrad bol dobytý ešte dvakrát, Dualský okomentoval príčiny toho poeticky: *„Je nebezpečné dôverovať len hradu a zároveň nedôverovať cti vojakov.“* Hrad bol pevný, ale ľudia podľa neho zradili. *„V roku 1663 padla Nitra do rúk Turkov v dôsledku zrady nemeckého podkapitána hradnej stráže a veliteľa uhorských vojsk Nitraya.“*[161] Podobne to bolo i v časoch povstania Františka II. Rákociho: *„V roku 1704 bol Nitriansky hrad silne obliehaný a kvôli hradnej stráži, nedostatku potravín, alebo kvôli sklonu k vzbure sa 21. augusta toho istého roku vzdal generálovi Mikulášovi Berčénimu.“*[162]

Posledných jedenásť strán knihy patrí opisu vrchu Zobor a histórii jeho osídlenia, ku ktorému mal ako kanonik veľmi vrúcny vzťah.[163] Prírodu na Zobore opísal ako panensky čistú: *„Husté lesy, krištáľovo*

[159] DUALSZKY, János: *Nyitra vár- és város*, s. 9 – 12.
[160] DUALSZKY, János: *Nyitra vár- és város*, s. 16 – 17.
[161] DUALSZKY, János: *Nyitra vár- és város*, s. 19 – 23.
[162] DUALSZKY, János: *Nyitra vár- és város*, s. 23 – 24.
[163] DUALSZKY, János: *Nyitra vár- és város*, s. 52 – 62.

čisté pramene a zdravý vzduch urobili z tohto miesta miesto pre osamelý kláštorný život. Tu prsia dýchajú voľnejšie, srdce bije hlasnejšie. Človek sa tu cíti lepšie, bližšie k nebu.“[164]

Na tomto mieste však vyjadril obavu pred sekularizmom západnej civilizácie, v ktorom tušil blížiace sa nebezpečenstvo: *„Je možné, že strohý život zbožného Svorada vyvolá u niektorých čitateľov tohto diela úsmev; nezabúdajme však, že takýto prísny život nebol v tých časoch ničím výnimočným a mal veľký vplyv na skrotenie a zušľachtenie drsného ducha ľudí. Uvážte, že naše zaužívané zvyky, naše laxné mravy, márnivá mrzutosť nášho storočia, ktoré sa má považovať za osvietené, krikľavá závratnosť materializmu, budú o niekoľko storočí oveľa spravodlivejšie odsudzované, zatracované, ba priam nenávidené.“*[165]

Kritizoval tiež zvyk Nitranov navštevovať vrch Zobor ako miesto svetskej zábavy. *„Občas, najmä na sviatok svätého Svorada, ktorý sa v Nitre koná 17. júla, ho ľudia navštívia, ale zvuk posvätných zvonov ich už neprivolá. Nechodia tam ani kvôli modlitbe či otváraniu dverí, ale za veľmi profánnym účelom; na chválu Nitranov sa však vážnejšie rodiny na týchto príležitostných zábavách nezúčastňujú.“*[166] Takto Dualský zakončuje svoje dielo. Dnes, s odstupom jeden a pol storočia, je však Zobor ponímaný práve ako miesto turistiky, športu, relaxu a víkendových akcií. Bohužiaľ už menej ako pútnické alebo náboženské centrum. Z veľkej časti je úbočie vrchu teraz zastavané obytnými domami a vilami.

Záver

Končíme naše rozprávanie o zaslúžilom nitrianskom kanonikovi. Poslednou súčasnou publikáciou, v ktorej sa Ján Dualský spomína, bol *Kalendár výročí osobností a udalostí okresov Nitra, Šaľa a Zlaté Moravce na rok 2021*. V tomto roku si krátkym životopisným medailónom pripomenuli 140. výročie jeho úmrtia.[167] V Senecovom duchu: „*K výšinám veľkosti vedie ťažká cesta*“.

---

[164] DUALSZKY, János: *Nyitra vár- és város*, s. 53.
[165] DUALSZKY, János: *Nyitra vár- és város*, s. 59.
[166] DUALSZKY, János: *Nyitra vár- és város*, s. 62.
[167] *Kalendár výročí osobností a udalostí okresov Nitra, Šaľa a Zlaté Moravce na rok 2021*. Ed. Zuzana Mičúchová. Nitra : Krajská knižnica Karola Kmeťka v Nitre, 2020, s. 29.

Hodnotiac osobnosť Jána Dualského musíme konštatovať, že bol predovšetkým rímskokatolíckym kňazom, potom nitrianskym kanonikom a až nakoniec regionálnym historikom. Venoval sa výskumu dejín dvoch lokalít – Beckova a Nitry – teda dvoch miest, kde pastoračne najdlhšie pôsobil a osobne prebýval.[168] Vychádzal z vtedajších vedeckých poznatkov, poznal pramenné edície a syntetickú či lokálnu literatúru, no zakomponoval do nich i dobovú spiritualitu. Odborné poznatky nemohol oddeliť od kresťanských dejín spásy.

Podľa nedávno zosnulého kanonika Ladislava Belása bol Dualský *„chýrnym katolíckym kazateľom“*.[169] Vychádzal z toho, že jedna z jeho kázní bola zaradená do homiletickej zbierky *Reči sobášne ku kresťanským snúbencom* v roku 1845.[170] Žiadne iné podobné diela však nevyšli. V knihe *Reči sobássné*, vydanej v tlačiarni u Neugebauera, zostala jeho jediná publikovaná kázeň.[171] Okrem Dualského do nej zaradili aj príspevky od františkána Izidora Baďuru,[172] farára Andreja Balvona[173] a ďalších kazateľov. Dodnes sa z tejto knihy, ktorej titul bol zaradený i do uhorskej bibliografie Gejzu Petrika z roku 1892,[174] v knižniciach zachovalo iba zopár exemplárov. Teda nie jeho homiletická činnosť, ale jeho dejepisná tvorba v podobe dvoch monografií a jednej pramennej edície zachovala Dualského meno v historickej pamäti.

---

168 FORDINÁLOVÁ, Eva: Dualský (Dualszký), 2000, s. 262.

169 BELÁS, Ladislav: Ján Dualský, s. 33.

170 RIZNER, Ľudovít Vladimír (ed.): *Bibliografia písomníctva slovenského, Diel prvý, A – F*, s. 345.

171 *Reči sobássné ku krest. slúbencom*. W Nitre : Witlacené u Jozefa Neugebauera, 1845.

172 RIZNER, Ľudovít Vladimír (ed.): *Bibliografia písomníctva slovenského, Diel prvý, A – F*, s. 64 .

173 PAŠTEKA, Július (ed.): *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava : Lúč, 2000, s. 52.

174 PETRIK, Géza (ed.): *Bibliographia Hungariae : 1712 – 1860; seu catalogus librorum in Hungaria et de rebus patriam nostram attingentibus extra Hungariam editorum. Volumen quartum*. Budapestini : Typis Societatis Pallas, 1892, s. 80.

3. KAPITOLA

Jozef Pozdech
ako zvonolejár s veľkým srdcom[175]

Uvoľňovanie politických, ekonomických a spoločenských pomerov od konca 18. storočia postupne viedlo k sociálnej emancipácii čoraz širších vrstiev spoločnosti. Mnohí z týchto obyvateľov postupne vďaka vhodnejším pomerom a vlastným schopnostiam nachádzali lepšie uplatnenie v živote a prispievali k modernizácii vtedajšej spoločnosti. Jednou z osobností, ktoré opustili svoj rodný región a v novom prostredí dosiahli významné postavenie, patrí aj remeselník a vynálezca Jozef Pozdech (* 26. 2. 1811, Hrnčiarovce nad Parnou – † 22. 6. 1878, Budapešť).[176] Pochádzal z roľníckej rodiny žijúcej v Hrnčiarovciach nad Parnou pri Trnave. Priezvisko Pozdech je tu dodnes pomerne rozšírené a v 19. storočí tu nachádzame viacero rodín s týmto priezviskom.

Jozefovými rodičmi boli Ján Pozdech (? – ?) a Helena Gubrická (asi 1783 – 26. 8. 1831). Mali spolu viacero detí, z nich však väčšina zomrela ešte v detskom veku.[177] Po ukončení piatich tried ľudovej ško-

[175] Text vznikol v rámci projektu VEGA č. 1/0689/22 Československá nákladná a osobná doprava na Dunaji v 70. a 80. rokoch 20. storočia.

[176] Za poskytnutie podkladov ďakujem pani Monike Jahodovej z referátu hutníctva a kováčstva Slovenského technického múzea v Košiciach.

[177] V dobovej literatúre sa ako dátum narodenia uvádza aj 22., resp. 23. február 1811. Okrem Jozefa (* 26. 2. 1811 – † 22. 6. 1878) aj Juraja (* 7. 2. 1814), Jána (* 6. 3. 1816, zomrel krátko po narodení), Jána (* 28. 3. 1817 – † 3. 9. 1831), Máriu (* 26. 6. 1819 – † 28. 8. 1831), Juraja (* asi 1819 – † 2. 9. 1831), Katarínu (* 18. 11. 1822), Štefana (* 14. 7. 1824, zomrel asi krátko po narodení), Michal (* 25. 8. 1827) a Štefana (* 14. 6. 1830 – † 29. 10. 1832). In: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Bratislave, f. Zbierka cirkevných matrík, inv. č. 1008, matrika narodených (1767 – 1829) a inv. č. 1009, matrika narodených a zomrelých (1830 – 1847).

ly v rodnej obci zapísali rodičia Jozefa v roku 1822 do latinskej školy v Trnave, kde však študoval len dva roky. Hoci patril k vzorným žiakom, neukončil ju z finančných dôvodov a rodičia sa rozhodli dať ho na remeslo. Bol manuálne zručný, už v detstve vyrezával z dreva drobné predmety, napríklad hračky, neskôr zhotovil model trnavského jezuitského kostola či betlehemy.[178] Najprv získal odborné skúsenosti ako kolársky učeň, poranil si však ruku a nakoniec sa vyučil za kováča. V roku 1830 sa stal tovarišom a aby získal praktické skúsenosti, dal sa na vandrovku v rámci Uhorska, ktoré nadobudol o. i. v Modre, Rábe, Stoličnom Belehrade, Ráckeresztúre či Pákozde.[179] V Ráckeresztúre pomohol tunajšiemu kováčovi s opravou poškodených mechov a získané poznatky využil v neskoršom období pri ich vylepšení.[180]

Zdalo sa, že jeho život prebieha vo vybehaných koľajach. Do života rodiny však tragicky zasiahla v roku 1831 cholera, ktorá kosila aj v Hrnčiarovciach a z rodiny si vzala jeho 48-ročnú matku Helenu, 12-ročnú sestru Máriu a dvoch bratov: 12-ročného Juraja a 15-ročného Jána.[181] Tým sa mu život obrátil naruby, vrátil sa domov, hospodáril na rodinnom majetku a musel sa postarať o mladších súrodencov a otca. Zakúpil si starý poškodený mech a začal sa venovať kováčstvu. Už onedlho sa prejavilo jeho technické nadanie, keď si vyhotovil vlastný mech, a postupne sa popri kováčskom remesle začal venovať aj výrobe kováčskych mechov. Napriek postupnému rozširovaniu odberateľov z okolia sa usiloval rozšíriť svoju klientelu a dostať sa do povedomia širšej uhorskej odbornej verejnosti. Preto neváhal a svoje výrobky predstavil v roku 1846 na výstave v Pešti, čo mu otvorilo dvere k ďalším zákazkám. Na výstave predstavil dva kováčske mechy, použijúc vlastné úpravy.[182] Zároveň sa postupne etabloval v priemyselných

[178] BALAŽOVIČ, Norbert: Jozef Pozdech. In: *Minerva. Národní zábavník*. Pešť : Minerva, 1869, s. 164.

[179] Základné biografické údaje uvádza Pozdech, Jozef. In: *Biografický lexikón Slovenska, VII*. Martin : SNK-NBÚ, 2020, s. 622 – 623; Pozdech, Jozef. In: *Slovenský biografický slovník, IV. zv., M – Q*. Martin : Matica slovenská, 1990, s. 530 – 531; PIKULOVÁ, Ľudmila: Jozef Pozdech. In: *Biografické štúdie*, roč. 7, 1978, s. 283 – 285; BALAŽOVIČ, Norbert: Jozef Pozdech; Jozef Pozdech †. In: *Obzor*, roč. 16, 1878, č. 22 – 24, s. 171 – 172, 179, 188.

[180] BALAŽOVIČ, Norbert: Jozef Pozdech, s. 166.

[181] Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Bratislave, f. Zbierka cirkevných matrík, inv. č. 1008, matrika narodených (1767 – 1829) a inv. č. 1009, matrika narodených a zomrelých (1830 – 1847).

[182] BALAŽOVIČ, Norbert: Jozef Pozdech, s. 166.

kruhoch Uhorska, keď mu tunajší priemyselný spolok udelil v roku 1847 čestný diplom. Zároveň sa rozhodol otvoriť si dielňu aj v Pešti v jozefskom predmestí, takže svoju prácu musel deliť medzi Hrnčiarovce a Pešť, čo sa ukázalo ako nepraktické. Túto dilemu však napokon rozlúskla vyššia moc, keď jeho dielňa v Hrnčiarovciach v roku 1849 vyhorela. Aj keď ju postavil nanovo, rozhodol sa dať ju do prenájmu, definitívne opustiť rodnú obec a ďalší profesijný život spojiť s Pešťbudínom.[183]

Rodinné zázemie

Jozef sa 20. novembra 1831 oženil s Annou, rodenou Uhlíkovou (1814 – 1882) pochádzajúcou z Veľkých (označované aj ako Hrubé) Brestovian pri Trnave. Sobáš nie je uvedený v matrike sobášených v Hrnčiarovciach nad Parnou, pravdepodobne sa uskutočnil v kostole vo Veľkých Brestovanoch, rodnej obci manželky.

V biografických článkoch sa uvádza, že Jozef mal s manželkou dvoch synov, ktorí zomreli v detskom veku, a šesť dcér.[184] Z nich poznáme syna Jozefa (* 20. 6. 1836 – † 2. 5. 1840) a päť dcér: Annu (* 1. 1. 1834), Helenu (* 13. 1. 1839), Julianu (* 23. 3. 1842), Rosinu (* 14. 6. 1844) a Máriu (* 27. 2. 1847 – 28. 2. 1922 Budapešť).[185] Všetky deti sa narodili v Hrnčiarovciach. Ako zdôraznil autor nekrológu v časopise *Obzor*, *„všetky dcéry sú vydané za Slovákov, pri obchode nebožtíkovom verne spolu pracovavších“*.[186] Z Pozdechových dcér je najznámejšia Mária, známejšia ako Marína, ktorá sa v roku 1867 vydala za staviteľa a politika Jána Nepomuka Bobulu (1844 – 1903).[187] Marína bola od 60. rokov známa aj slovenskej verejnosti, čitatelia ju poznali z mládežníckeho časopisu *Junoš* (1865/1866), v ktorom publikovala hádanky.[188] Neskôr, už ako manželka J. N. Bobulu, sa venovala

[183] Jozef Pozdech †. In: *Obzor*, roč. 16, 1878, č. 23, s. 179.

[184] BALAŽOVIČ, Norbert: Jozef Pozdech, s. 166; Jozef Pozdech †. In: *Obzor*, roč. 16, 1878, č. 24, s. 188; BABIRÁT, Marián – DOBROTKOVÁ, Marta – MONCMANOVÁ, Ľubica: *Hrnčiarovce nad Parnou*. Hrnčiarovce nad Parnou : Obecný úrad, 2003, 398 s. 324.

[185] Štátny archív Bratislava. Hrnčiarovce nad Parnou, Matrika narodených a zomrelých.

[186] Jozef Pozdech †. In: *Obzor*, roč. 16, 1878, č. 24, s. 188.

[187] O ňom bližšie napríklad: KAČÍREK, Ľuboš: *Uhorský staviteľ a politik. Životopis a korešpondencia Jána Nepomuka Bobulu*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2022, s. 9 – 67.

[188] POZDECH, Marína: Hádky. In: *Junoš*, roč. 1, 1865/1866, č. 3, 5 a 8, s. 32, 80 a 130.

prekladateľstvu. Preložila román *Móric Beňovský* (1870) nemeckej spisovateľky Luisy Mühlbachovej či novelu *Druhá láska* (1870) od Aug. Ostenovej.[189]

Zaťovia ďalších dvoch Pozdechových dcér postupne prevzali správu jeho dielní. Martin Jurašic (? – ?) pôsobil najprv ako správca Pozdechovej dielne a neskôr ako majiteľ mechárskej dielne.[190] Druhý zať Ján Thúry (? – ?; aj Thúri, Thury, Túry) bol obchodníkom v Pešti, neskôr pokračoval v Pozdechovej profesii a spolu so synom viedol samostatnú zvonársku firmu. Zo zachovaných informácií v dobovej tlači však k nim zatiaľ nevieme stotožniť konkrétnu dcéru. Obaja zaťovia sa okrem profesijnej činnosti zapájali aj do činnosti tunajšej komunity, či spočiatku aj do pôsobenia slovenského politického prúdu Nová škola (1868 – 1875), ktorá mala sídlo v hlavnom meste.

Až do začiatku 60. rokov bol Jozef Pozdech neznámy v slovenskej spoločnosti. Po prvýkrát sa s jeho menom mohla stretnúť v roku 1861 na stránkach novozaložených *Pešťbudínskych vedomostí*, kde uverejňoval reklamu na svoje výrobky.[191] S jeho životným príbehom sa však čitatelia mohli na stránkach novín oboznámiť až o dva roky neskôr.[192] Anonymný pisateľ prináša podrobnejšie biografické údaje o jeho práci a životnom zázemí, ako aj pohľad do jeho dielne, ktorá sa nachádzala *„dobrý chlp vyše reťazového mostu“* pri *„starom pivovare* [v] *Gejzovej ulici“*[193] pri Leopoldovom námestí. Dozvedáme sa, že v dielni *„pri viacej ohňoch a zámočníckych strojných stoloch pracovalo asi 15 silných kováčov a umelých* [t. j. umeleckých, pozn. Ľ. K.] *zámočníkov. Po celom priestore dielny a* [...] *na dvore* [sa nachádzali] *porozkladané kotvy a tie najrozličnejšie velké stroje vo všeliakom stave dorábania“*.[194] Okrem rôznych druhov kováčskych mechov vyrábal aj ďalšie výrobky z kovu, ako poľnohospodárske stroje či kotvy pre dunajské riečne lode. Zároveň sa nebál aj experimentovať, skúšať inovácie a prispievať k novým modernizačným trendom v priemyselnej výrobe. Poz-

[189] *Lexikón slovenských žien*. Martin : SNK-NBÚ, 2003, s. 30. Informáciu o smrti M. Bobulovej pozri: *Nemzeti ujság*, 3. 3. 1922, s. 6.

[190] BOBULA, J. N.: Dopisy. Z Pešti. In: *Obzor*, roč. 3, 15. 11. 1863, č. 5, s. 35.

[191] POSZDECH, Jozef: Oznam súkromný. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 1, 12. 7. 1861, č. 34, s. 4.

[192] Josef Posdech. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 3, 16. 6. 1863, č. 48, s. 1 – 2.

[193] Josef Posdech. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 3, 16. 6. 1863, č. 48, s. 1 – 2.

[194] Josef Posdech. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 3, 16. 6. 1863, č. 48, s. 1 – 2.

dech, *„plecitý a z*[a]*valistych silných údov, počerný, s tvárou výrazu a energie plnou a s čelom, na ktorom ako by vždycky hlboká myšlienka sedela“*, bol dušou dielne. A autor článku ešte dodáva: *„Vidno bolo, že v tejto dielni on rozdáva rozkazy.“*[195]

Na základe ďalších udalostí môžeme predpokladať, že autorom článku je stavbársky tovariš a začínajúci spisovateľ a redaktor Ján Nepomuk Bobula, jeho neskorší zať. Ten je aj autorom ďalšieho, teraz už podpísaného biografického článku v časopise *Obzor*,[196] kde prináša informácie o pôsobení tohto *„strojníka“*, ako ho o. i. nazýva. Koncom roka 1863 sa Pozdech presťahoval do nového domu, jeho kolaudácia bola malou slovenskou národnou slávnosťou, na ktorej sa zúčastnili aj popredné osobnosti vtedajšieho slovenského života v Pešťbudíne, ako Ján Francisci či Adolf Dobriansky.[197]

Zvonová stolica

Kým v reklame z roku 1861 sa Pozdech označuje ako *„c. kr. vys. strojník mechov, a kováč hrubých nástrojov“*,[198] v roku 1868 ako *„kováč hrubých strojov, mechár a vynálezca nového spôsobu sostavenia zvonov“*.[199] Pozdech tak postupne rozširoval zameranie svojej činnosti, nebál sa ísť „do rizika“, skúšať niečo nové a experimentovať. V roku 1857 získal z Francúzska zákazku na opravu vinárskeho mechu, čo ho priviedlo k úprave pri jeho zostavení a dostal zaň aj diplom na peštianskej hospodárskej výstave. Výrobu mechov naďalej zdokonaľoval a dal si ho patentovať, v roku 1862 dostal ďalšie ocenenie, tentoraz od krajinského hospodárskeho spolku.[200]

Najvýznamnejším vynálezom J. Pozdecha je zvonová stolica zostavená v roku 1860, na ktorú získal v ďalšom roku aj patent.[201] To neskôr potvrdilo aj uhorské ministerstvo obchodu, keď mu schválilo 15-ročné privilégium na opravu zvonov a používanie jeho patentu zvonovej

---

195 Josef Posdech. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 3, 16. 6. 1863, č. 48, s. 1 – 2.

196 BOBULA, J. N.: Z Pešti. In: *Obzor*, roč. roč. 1, 15. 11. 1863, č. 5, s. 34 – 35.

197 BOBULA, J. N.: Z Pešti. In: *Obzor*, roč. roč. 1, 15. 11. 1863, č. 5, s. 35.

198 POSZDECH, Jozef: Oznam súkromný. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 1, 12. 7. 1861, č. 34, s. 4.

199 *Obzor*, roč. 6, 5. 9. 1868, č. 25, s. 200.

200 BALAŽOVIČ, Norbert: Jozef Pozdech, s. 167.

201 GEMBICKÝ, Juraj – LUNGA, Radek: *Pamiatková ochrana zvonov na Slovensku : metodika*. Bratislava : Pamiatkový úrad Slovenskej republiky, 2014, s. 25, 35, 67 – 68 a 83.

stolice.[202] Postupne sa Pozdechovi podarilo získať licenciu na stavanie zvonov podľa svojho vynálezu okrem Rakúsko-Uhorska pre Francúzsko, Nemecko a Rusko.[203] Novú technológiu prvýkrát použil v meste Vacov. Jej výhodu vysvetľuje nasledovne: *„...zvon sa len polovicu toľko jako dosial pohybuje; len štvrtinu tej sily, ktorá sa predtým k zvoneniu pohľadávala, potrebuje, pri čom, poneváč trasenie ložísk odstránené je, ani pevnosť väže netrpí; srdce môže byť o 1/11 ľahšie, a predca tuhšie bije, jako pred tým; že ale srdce so zvonom na jednu stranu jako pri starom spôsobe neide, ale v oprotivnú stranu sa pohybuje, je príčina že zvon čistejší a trvácnejší hlas vydáva.“* A ako dodáva, je aj bezpečnejší pre zvonárov: *„I pre zvonárov je môj spôsob bez všetkého nebezpečenstva, lebo keby sa hneď srdce aj zlomilo lebo odtrhlo, padne rovno dolu a tak zvonárom ublížiť nemôže.“*[204]

Základom bola železná konštrukcia, ktorá nahradila dovtedajšie drevené. Jej výhodou oproti dovtedajším technológiám bola malá kovová koruna zvonu, možnosť krútenia zvonov na všetky strany a dosiahnutie výrazného zvonenia za použitia menšej sily pri zvonení, *„tak že trochu silnejší chlapec vätší, 20-centový zvon obslúži,“* ako aj *„nemožnosť odpadnutia srdca a spojeného s tým nešťastia“*.[205] Zároveň sa pri zvonení tvorili menšie vibrácie a otriasanie veže.[206] Bola jednoduchšia a ľahšia ako dovtedajšie z dreva. Zároveň bola odolnejšia voči požiarom.[207]

Spočiatku časť odbornej verejnosti jeho vynález kritizovala a upozorňovala na nedostatočnú kvalitu. Svoj vynález dal preto posúdiť dolnorakúskemu priemyselnému spolku. Odbor pre mechaniku *„vyslovil sa o vynálezku tomto veľmi priaznive“*. Vynález prešiel aj ďalším testom vykonanom v augustiniánskom kostole vo Viedni, a to s pohárom vody: *„...predtým zvonievalo sa bitím srdca na zvon, a väža tak otriasaná bola, že keď položil človek pohár vodou naplnený na zvonovú*

[202] Národní hospodár. In: *Slovenské noviny*, roč. 1, 7. 11. 1868, č. 134, s. 4.
[203] Krátke domáce zprávy. Vyznačenie. In: *Slovenské noviny*, roč. 7, 20. 6. 1874, č. 91, s. 3.
[204] POSZDECH, Jozef: Oznam súkromný. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 1, 12. 7. 1861, č. 34, s. 4.
[205] Pozdechova zvonová stolica na päť zvonov. In: *Obzor*, roč. 5, 25. 5. 1867, č. 15, s. 116 + obr.; Vysvetlenie spôsobu uchytenia zvonov uvádza reklamný článok v časopise *Obzor*, roč. 6, 5. 9. 1868, č. 25, s. 200.
[206] Jozef Pozdech †. In: *Obzor*, roč. 16, 1878, č. 23, s. 179.
[207] Pozdechova zvonová stolica v Paríži. In: *Obzor*, roč. 5, 25. 4. 1867, č. 12, s. 92 – 93 + obr.

stolicu zvonu, táto celkom sa vyliala, teraz ale ani len kvapka z neho nevynde, a pohár celkom ticho stojí."[208] V roku 1865 obvinil Pozdecha jeho bývalý kreslič Fischer, že zvony zostavené podľa jeho novej metódy praskajú. Zvolaná odborná komisia však na svojom zasadnutí 29. 10. 1865 potvrdila, že Pozdechovo zariadenie je v poriadku.[209] Že bol Pozdechov patent úspešný, dokazuje, že sa ho snažili odkopírovať aj ďalší remeselníci. Pozdech si však dával pozor a keď sa dozvedel o použití jeho patentu, bez váhania podal súdnu žalobu. Z dobovej tlače poznáme prípad kováča Jánosa Lábassyho v meste Törökszentmiklós neďaleko Szolnoku, ktorý v kostolnej veži katolíckeho kostola chcel umiestniť zvon, po podaní žaloby sa rozhodol od zákazky odstúpiť.[210]

Ocenenia na domácom a zahraničnom poli

Najlepšou príležitosťou, ako na seba upozorniť domácu a zahraničnú verejnosť, boli výstavy. Ich počet – od domácich po zahraničné a od úzko špecializovaných po všeobecné – postupne narastal. S každým získaným ocenením sa rozširovala prestíž a šanca o získanie ďalších zákaziek. J. Pozdecha ako vystavovateľa máme po prvýkrát zachyteného na domácej, v poradí tretej priemyselnej výstave, ktorú organizoval Priemyselný spolok od 11. augusta do 9. septembra 1846 v Pešti. A hneď zažil aj úspech, keď získal pochvalné uznanie.[211]

Po porážke maďarskej revolúcie chvíľu trvalo, kým sa situácia aj v oblasti výstavníctva postupne stabilizovala a oživilo sa konanie výstav. V roku 1857 pripravil Uhorský hospodársky spolok v Pešti Krajinskú poľnohospodársku výstavu, kde Pozdech predstavil svoje dva zdokonalené mechy na pretáčanie vína, za ktoré aj získal pochvalné uznanie.[212] Úspešným bol rok 1865: na poľnohospodárskej výstave v Pešti v júni 1865 získal najvyššie ocenenie, medailu 1. triedy[213] a na októbrovej v Győri zasa vystavoval päť zvonov so zvonovými stolicami

[208] Novinky. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 3, 8. 12. 1863, č. 98, s. 3.

[209] Zprávy domáce. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 5, 7. 11. 1865, č. 89, s. 4. Noviny prevzali správu z časopisu *Vasárnapi ujság*.

[210] LÁBASSY, Ján: Osvedčenie. In: *Krajan*, roč. 4, 9. 7. 1868, č. 55, s. 4; LÁBASSY, Ján: Osvedčenie. In: *Obzor*, roč. 6, 5. 8. 1868, č. 22, s. 176.

[211] KOMORA, Pavol: *Hospodárske a všeobecné výstavy 1842 – 1940*. Bratislava : SNM-Historické múzeum, 2016, s. 22.

[212] KOMORA, Pavol: *Hospodárske a všeobecné výstavy 1842 – 1940*, s. 73.

[213] KOMORA, Pavol: *Hospodárske a všeobecné výstavy 1842 – 1940*, s. 82.

a modely svojich výrobkov.[214] Domácu uhorskú pôdu opustil v roku 1866, keď v máji a júni vystavoval zvony, mechy a modely na poľnohospodárskej výstave vo Viedni a jeho železná zvonová stolica bola odmenená striebornou medailou.[215] Ako si však všimol autor príspevku v mládežníckom časopise *Junoš*, ocenenie malo trpkú príchuť. Hoci ako jediný v danej kategórii prezentoval vynález, druhú cenu a nie najvyššie ocenenie získal podľa jedného z členov komisie len preto, že jeho dielňa patrila medzi malé firmy. Preto sa aj rozhodol ocenenie neprijať.[216] Na krajinskej výstave v Kecskeméte z augusta a začiatku septembra 1872 zasa účastníkov vítali pri vchode tri Pozdechove zvony, ktoré návštevníkov vítali aj počas slávnostného otvorenia výstavy.[217]

Rozmach hospodárskych výstav napokon vyvrcholil v organizovaní veľkolepých svetových výstav. Prvá sa konala v roku 1851 v Londýne a v nepravidelných intervaloch na ňu postupne nadväzovali ďalšie. Druhá sa konala v roku 1855 v Paríži, kam sa potom ešte 4x vrátila v rokoch 1867, 1878, 1889 a 1900, Londýne v roku 1862, Viedni 1873 a Chicagu 1893.[218] Po prvýkrát vystavoval Pozdech v zahraničí v Londýne v roku 1862. Z Uhorska sa jej zúčastnilo 188 vystavovateľov a J. Pozdech na nej získal pochvalný diplom za originálnu konštrukciu zvonovej stolice.[219]

Ďalšia svetová výstava, tentoraz v Paríži v roku 1867, už preňho nebola úplnou novinkou. Habsburskú monarchiu, už pod novým názvom Rakúsko-Uhorsko, reprezentoval aj J. Pozdech.[220] Ten tu predstavil svoje *„sostavenie zvonov a iné všakové výrobky svojej továrny“*, vrátane menšieho 17-centového zvona.[221] Pozdech bol odmenený 3. cenou, alebo, inými slovami *„spiežovou medailou“*. Autor reportáže z výstavy však nezabudol zdôrazniť, že *„zvony pána Pozdech-ove na*

[214] KOMORA, Pavol: *Hospodárske a všeobecné výstavy 1842 – 1940*, s. 83.
[215] KOMORA, Pavol: *Hospodárske a všeobecné výstavy 1842 – 1940*, s. 83.
[216] M–M. Dopisy. Viedeň**.** In: *Junoš*, roč. 1, 1865/1866, č. 8, s. 126 – 127; Literárne a umelecké zprávy. In: *Junoš*, roč. 1, 1865/1866, č. 9, s. 145.
[217] KOMORA, Pavol: *Hospodárske a všeobecné výstavy*, s. 92.
[218] Bližšie: KOMORA, Pavol: *Hospodárske a všeobecné výstavy*.
[219] KOMORA, Pavol: *Hospodárske a všeobecné výstavy 1842 – 1940*, s. 37.
[220] KOMORA, Pavol: *Hospodárske a všeobecné výstavy 1842 – 1940*, s. 40 – 42.
[221] Slovenské články na výstave v Paríži. In: *Obzor*, roč. 5, 15. 2. 1867, č. 5, s. 39; Drobničky. In: *Obzor*, roč. 5, 25. 2. 1867, č. 6, s. 47; Pozdechova zvonová stolica v Paríži. In: *Obzor*, roč. 5, 25. 4. 1867, č. 12, s. 92 – 93; Pozdechova zvonová stolica na päť zvonov. In: *Obzor*, roč. 5, 25. 5. 1867, č. 15, s. 116 + obr.

jich železnej stolici, medzi všetkými zvonmi celej výstavy najvätšieho uznania došly“. Výstava mala úspech, zvony boli navyše vystavené počas slávnostného udeľovania ocenení na Elyzejských poliach, Champs-Élysées.[222] Za úspešnú prezentáciu uhorského priemyslu na výstave v Paríži bol Pozdech ocenený tiež panovníkom Františkom Jozefom I. zlatým krížom.[223]

Vďaka úspešnej prezentácii na parížskej výstave získal Pozdech objednávku od mesta Nancy. Vo veži neologickej baziliky Saint-Epvre postavil zvonovú stolicu pre šesť zvonov. Tri boli pôvodné a tri Pozdechove. V Nancy sa osobne Pozdech zdržiaval v novembri a prvej polovici decembra 1867 a pre záujemcov vykonal aj skúšku, ktorá potvrdila kvalitu práce. Vo februári 1868 navštívil Pozdecha opát Trouillet, ktorý zodpovedal za výstavbu chrámu, a objednal si od Pozdecha ďalšie dva zvony.[224]

Pozdech vytvoril štyri zvony pre technickú výstavu v Moskve v roku 1872. Záujemcovia si ich mohli pozrieť v apríli aj v jeho dielni na Fabrikovej ulici pred ich odvezením na výstavu.[225] Za vystavené zvony získal Pozdech bronzovú medailu. *Slovenské noviny* si však neodpustili poznámku, že vyššie ocenenie – zlatú medailu – získala pálenka z Oravíc a likér zo Záhrebu a uštipačne podotkli že *„v Russku radnej majú pálenku, než technické vynálezy“*.[226]

Svetovú výstavu hostila v roku 1873 aj Viedeň. Zo strany samotného panovníka Františka Jozefa I. bola snaha, aby všetko prebiehalo tip-top, keďže monarchia si zároveň pripomínala 25. výročie jeho nástupu na trón. Osud to však zariadil inak, keďže práve v tomto roku vypukla jedna z hospodárskych kríz, z ktorej sa dlhšie spamätávala aj ekonomika Rakúsko-Uhorska, ktorá o. i. finančne postihla aj J. Pozdecha. Pozdech tu predstavil svoj vylepšený vynález, keď na zvono-

[222] Pozdechova zvonová stolica v Paríži. In: *Obzor*, roč. 5, 25. 4. 1867, č. 12, s. 92 – 93; Zo svetovej výstavy v Paríži II. In: *Obzor*, roč. 5, 15. 7. 1867, č. 20, s. 153; Všeličo. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 7, 23. 7. 1867, č. 59, s. 3; Všeličo. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 7, 6. 9. 1867, č. 72, s. 4.

[223] Drobničky. In: *Obzor*, roč. 6, 15. 5. 1868, č. 14, s. 112.

[224] Národní hospodár. In: *Slovenské noviny*, roč. 1, 25. 2. 1868, č. 24, s. 3. Na s. 4 má uverejnenú reklamu aj s oceneniami; Pozdechove zvony v Nancy. In: *Obzor*, roč. 6, 5. 3. 1868, č. 7, s. 52.

[225] Drobnosti. (P. Pozdech.). In: *Slovenské noviny*, roč. 5, 15. 4. 1872, č. 59, s. 3.

[226] Drobnosti. (P. J. Pozdech). In: *Slovenské noviny*, roč. 5, 21. 11. 1872, č. 190, s. 2 – 3.

vú stolicu upevnil až sedem zvonov.[227] Takže na menšiu plochu bolo možné umiestniť viac väčších a ťažších zvonov ako dovtedy. Pred odoslaním na výstavu si záujemcovia mohli stolicu pozrieť v jeho dielni. Vystavené zvony si ešte pred výstavou kúpili tri obce: jeden Radvaň a po troch novohradská obec Egyházasdengeleg (slovensky Dengeleg) a Kajászó (pôvodne Kajászószentpéter, slovensky Kajássky Sv. Peter) v Stoličnobelehradskej župe.[228] Pozdech napokon získal na výstave tzv. „medailu za pokrok", v poradí 2. najvyššie ocenenie.[229] Za svoju pozitívnu prezentáciu uhorského priemyslu na výstave následne získal od panovníka zlatý záslužný kríž s korunou.[230]

Poslednou zo svetových výstav, na ktorej sa Pozdech zúčastnil, bola svetová výstava v Paríži v roku 1878. Uhorsko na nej zastupovalo okolo 1 600 vystavovateľov a Pozdech na nej získal bronzovú medailu za zvonovú stolicu.[231] Práve počas trvania tejto výstavy však J. Pozdech zomrel.

Zvony a zvonové stolice

Pozdech si tak postupne budoval meno a chýr o jeho výrobkoch sa šíril na území Uhorska, monarchie i v ďalších štátoch. Prispievali k tomu aj zmienky v časopisoch, ako napríklad článok v novinách *Wiener Weltausstellungs-Zeitung* z roku 1873, ktorý prevzali aj *Slovenské noviny*.[232] Jeho technologické zlepšenia využili pri obnovách mnohých kostolov v Uhorsku, Sedmohradsku, rakúskej časti monarchie i v zahraničí. V lete 1870 napríklad získal niekoľko ponúk v Drážďanoch a Prahe.[233]

Ešte v roku 1863 vyhotovil novú zvonovú stolicu v kostole augustiniánov vo Viedni[234] a v roku 1867 pre „prvý chrám štátu" – Dóm sväté-

[227] Chýrnik. In: *Národnie noviny*, roč. 4, 29. 4. 1873, č. 50, s. 4.
[228] Dopisy. Z Pešti, 25. apr. (Zvony na viedeňskú všeob. výstavu od p. Pozdecha.). In: *Slovenské noviny*, roč. 6, 26. 4. 1873, č. 64, s. 3.
[229] Drobnosti. (Náš rodák p. Pozdech). In: *Slovenské noviny*, roč. 6, 10. 9. 1873, č. 136, s. 4. Na výstave sa udeľovalo až sedem druhov ocenení – od pochvalného uznania po čestný diplom. In: KOMORA, Pavol: *Hospodárske a všeobecné výstavy*, s. 46.
[230] Chýrnik. In: *Národnie noviny*, roč. 4, 18. 12. 1873, č. 150, s. 3.
[231] KOMORA, Pavol: *Hospodárske a všeobecné výstavy*, s. 52.
[232] Národní hospodár. Zvony a ich sústava od p. Joz. Pozdecha... In: *Slovenské noviny*, roč. 7, 3. 1. 1874, č. 1, s. 3.
[233] Drobnosti. Náš rodák p. Pozdech. In: *Slovenské noviny*, roč. 3, 21. 7. 1870, č. 94, s. 3.
[234] BOBULA, J. N.: Z Pešti. In: *Obzor*, roč. 1, 15. 11. 1863, č. 5, s. 34.

ho Štefana. V románskej, tzv. Pohanskej veži západného priečelia vyhotovil stolice pre dva zvony, čo neušlo ani pozornosti tamojšej tlače.[235]

V roku 1866 navštívil J. Pozdecha v jeho peštianskej dielni aj djakovský biskup a podporovateľ južných Slovanov v habsburskej monarchii Josip Juraj Strossmayer. Požiadal ho, aby pre tunajšiu Katedrálu sv. Petra, postavenú v novorománskom štýle v rokoch 1866 – 1882, vyhotovil nové zvony a zvonovú stolicu.[236] Či však Pozdech aj zákazku prijal, nemáme zaznamenané, skôr nie, keďže kostol bol dokončený až po Pozdechovej smrti. Na nedostatok zákaziek sa však rozhodne nemohol sťažovať a slovenské periodiká pravidelne informovali o jeho novo odliatych zvonoch. V roku 1871 vyhotovil zvon pre kalvínsky kostol vo Veľkom Varadíne[237] (Oradea, dnes Rumunsko). V roku 1873 prelial puknutý zvon F. Rákociho v Debrecíne. Na zvone bola opravená poškodená časť a doplnené nové nápisy s informáciou o poškodení a opravení zvonu. Nanovo preliaty zvon priviezli 10. septembra 1873 po železnici do Debrecína. Pre obyvateľov mesta to bola mimoriadna udalosť a zo stanice zvon uložený na voze ťahali ku kostolu namiesto koní samotní obyvatelia.[238] V roku 1874 vyhotovil zvon pre katolícku cirkev v meste Szob,[239] štyri zvony si objednala aj srbská pravoslávna cirkev v Negotine,[240] ako aj katolícka cirkev v rumunskom meste Trhovište (Târgovişte), kde žila takisto maďarská a menšia slovenská komunita. Zásluhu na obnove katolíckeho kostola, výstavby veže a zakúpení kostola mal tunajší slovenský misionár Dionýz Bošanský. Na zvon *„s maďarskými odznakmi a nápisom“* prispel Uhorsko-rakúsky spolok a Dunajská parolodná spoločnosť. Zvon bol dovezený do Bukurešti, kde bol posvätený biskupom Ignácom Paolim za účasti početného obecenstva a prevezený do kostola.[241]

---

[235] Nové dielo pána Pozdech-ovo. In: *Obzor*, roč. 5, 25. 1. 1867, č. 3, s. 20 – 21.

[236] Literárne a umelecké zprávy. In: *Junoš*, roč. 1, 1865/1866, č. 7, s. 108.

[237] Národní hospodár. Pešť, 28. aug. (Zvony p. Pozdecha.). In: *Slovenské noviny*, roč. 4, 28. 8. 1871, č. 132, s. 3 – 4.

[238] Drobnosti. (Debrecínsky rozpuknutý zvon Rákóciho). In: *Slovenské noviny*, roč. 6, 19. 4. 1873, č. 60, s. 3; Drobnosti. (Zvon „Rákoczy“). In: *Slovenské noviny*, roč. 6, 17. 9. 1873, č. 140, s. 4.

[239] Krátke domáce zprávy. Dobročinnosť. In: *Slovenské noviny*, roč. 7, 20. 6. 1874, č. 91, s. 3.

[240] Dopisy. Z Pešťbudína 18. septembra. (Odmena práce.). In: *Slovenské noviny*, roč. 7, 18. 9. 1874, č. 139, s. 2 – 3.

[241] Chýrnik. In: *Národnie noviny*, roč. 5, 12. 5. 1874, č. 55, s. 4; Dopisy. Tergovest. (v Romániji) dňa 27. júna. In: *Slovenské noviny*, roč. 7, 4. 7. 1874, č. 98, s. 3.

Zvony pre slovenské mestá a obce

Zmienky o Pozdechových zvonoch pravidelne publikovali slovenské periodiká, predovšetkým *Obzor*, *Pešťbudínske vedomosti*, *Národné noviny* a *Slovenské noviny*. Mnohokrát sú to len skromné zmienky, na základe ktorých je ťažké získať bližšiu predstavu a je potrebné preskúmať dostupné regionálne archívne pramene a overiť existenciu zvonov a zvonových stolíc priamo na mieste.[242] Napríklad v roku 1867 si zvony od Pozdecha objednali evanjelická cirkev v Starej Turej,[243] v roku 1868 zasa Valaská Dubová a Hybe na Liptove[244] a Veľké Kostoľany.[245]

Posviacka zvonov nebola len cirkevnou slávnosťou, ale aj národnou aktivitou spojenou s kultúrnymi podujatiami. V Hybiach posviacali Pozdechove zvony v auguste 1868. Slávnostnú reč preniesol tunajší ev. farár Baltazár Ružiak a ev. kňaz a spisovateľ Daniel Bachát, ktorý tu aj zarecitoval svoju báseň zloženú pri tejto príležitosti a venovanú Pozdechovi. Po posviacke nasledovalo divadelné predstavenie a následne ples.[246]

Podobne tomu bolo aj v obci Krajné,[247] kde sa posviacka konala 6. decembra 1868. Na cirkevnej slávnosti vystúpili consenior nitrianskeho seniorátu p. Košacký, senior Ján Trokan a krajniansky farár a dekan Ján Boor, ktorý mal najväčšiu zásluhu na myšlienke vyhotovenia zvonov. Inštalácia zvonov bola veľkou ľudovou oslavou a lokálnou národnou slávnosťou, na ktorej sa zúčastnili obyvatelia z celého okolia: *„Kadiaľ zvony krajňanské viezli, cez Trnavu, Kostoľany, Vrbové, a mnohé jiné dediny a mestá, každý jich obdivoval, čudoval sa nad historickým vynalezom našeho drahého zvonára pešťanského p. Pozdecha, ktoréhožto meno nesmrtedlné zostane na krajoch našich,“*[248] uviedla slovenská tlač.

---

[242] Ukážky zvonovej stolice J. Pozdecha sa nachádzajú v Západoslovenskom múzeu v Trnave, ktorého jednou zo špecializácií sú dejiny kampanológie.

[243] Drobničky. In: *Obzor*, roč. 5, 15. 10. 1867, č. 29, s. 232 a 5. 11. 1867, č. 31, s. 247.

[244] Drobnosti. In: *Slovenské noviny*, roč. 1, 5. 5. 1868, č. 54, s. 3.

[245] Dopisy. (o): Kostolany. 10. apr. In: *Slovenské noviny*, roč. 1, 18. 4. 1868, č. 47, s. 3.

[246] Drobnosti. In: *Slovenské noviny*, roč. 1, 11. 8. 1868, č. 96, s. 3.

[247] Drobnosti. In: *Slovenské noviny*, roč. 1, 23. 5. 1868, č. 62, s. 3.

[248] Dopisy. KONČÍ, Ján: Krajné, dňa 6. dec. In: *Slovenské noviny*, roč. 1, 15. 12. 1868, č. 150, s. 2.

V roku 1870 vyhotovil Pozdech zvon pre mesto Piešťany. Vďaka článku v *Slovenských novinách* máme posviacku dobre zdokumentovanú a poznáme aj text na zvone. Na jednej strane bolo uvedené: *„Lial Ignác Hilzer vo Viedenskom Novom Meste* [Wiener Neustadt], *a po svojom pt. novom spôsobe opravil a vyhotovil Jozef Pozdech v Pešti. Živých k službám božím povolávam, mrtvých ku hrobu odprovádzam.“* Na druhej strane: *„Na česť a chválu p. bohu dala uliať r. k. cirkev a mestečko Píšťani, r. 1870. toho času bývalý farár F. Sonnenfeld.“* Nový zvon spolu s ďalšími troma zvonmi bol postavený podľa Pozdechovej inovácie. Posviacka sa konala 15. augusta v rámci cirkevnej slávnosti za účasti pomocného biskupa Jozefa Durgutha, keď *„popredku znamenie kríža, za ním ovenčené panny, pristrojení mládenci, dospelejší sbor hudebný z mešťanských synkov záležajúci“*. Za nimi nasledoval *„štvorspražný voz s ovenčeným zvonom, okolo neho asi 20 podpierených mládencov na koňoch“*.[249]

Rímskokatolícka cirkev v Prešove si od J. Pozdecha objednala 34-centový zvon v roku 1872. Posviacka zvona sa uskutočnila v Pozdechovej dielni za účasti košického biskupa Jána Pergera a následne ho odoslali do Prešova.[250] Pozdech vyhotovil takisto tri 13-centové zvony pre evanjelický zbor v Dovalove (dnes súčasť mesta Liptovský Hrádok). Zvony slávnostne inštalovali v novembri 1872 za osobnej účasti J. Pozdecha. Zásluhu na prijatí zákazky mal aj Pozdechov zať a staviteľ J. N. Bobula, ktorý bol rodákom z Dovalova.[251] V Turej Lúke, prevažne obývanej evanjelikmi, do roku 1873 využívali evanjelici a katolíci spoločne zvony v katolíckom kostole. Evanjelická cirkev v roku 1873 zakúpila tri Pozdechove zvony, ktoré boli ocenené na výstave v Petrohrade.[252] Dva z pôvodných štyroch zvonov z katolíckeho kostola pukli, vďaka tamojšiemu farárovi Gabrielovi Tollerovi z nich Pozdech ulial jeden nový.[253]

[249] Dopisy. Piešťany, dňa 5. augusta. In: *Slovenské noviny*, roč. 3, 16. 8. 1870, č. 108, s. 3.
[250] Drobnosti. (Posviacka zvona.). In: *Slovenské noviny*, roč. 5, 5. 9. 1872, č. 146, s. 3.
[251] Dopisy. BELLA, Štefan: Sv. Peter, 19. dec. In: *Slovenské noviny*, roč. 5, 28. 12. 1872, č. 209, s. 4.
[252] Krátke domáce zprávy. Nové zvony. In: *Slovenské noviny*, roč. 7, 21. 2. 1874, č. 28, s. 3.
[253] Dopisy. -*-: Turá Lúka, 2. dec. In: *Slovenské noviny*, roč. 7, 5. 12. 1874, č. 183, s. 3.

Aktivity v národnom hnutí

V roku 1861, keď sa o Pozdechovi dozvedela slovenská spoločnosť, dovŕšil 50 rokov a mal za sebou dostatok odborných skúseností i dostatočné finančné zázemie. V roku 1869 si dal Pozdech postaviť nový dom, ktorý stavala firma jeho zaťa J. N. Bobulu.[254] Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní a rozvíjaní Pešťbudína ako hlavného mesta Uhorska zažívalo mesto nebývalý urbanistický rozmach. Od roku 1873 bol Budín, Starý Budín a Pešť zjednotený do jedného mesta a položili sa základy dnešnej Budapešti ako modernej európskej metropoly. Rozvoj zažívala hlavne peštianska strana, kde postupne vznikali nové bulváre inšpirované Parížom. Prvým z nich je Andrássyho trieda (Andrássy út), o jej výstavbe sa rozhodlo v roku 1870 a mala prepojiť tzv. Vnútorné mesto (Belváros) s okrajovou oddychovou časťou (Városliget). Samotná výstavba sa realizovala v rokoch 1872 – 1876. Výstavba, samozrejme, postihla majiteľov tamojších pozemkov, ktorí sa museli podriadiť novému územnému plánu a odpredať pozemky.

Výkup pozemkov zabezpečovala vláda, ktorá aj určovala ceny pozemkov. Toto sa dotklo aj J. Pozdecha, ktorý však nebol spokojný s navrhovanou sumou a nútený odpredaj dal na súd. Ten však Pozdechovu zvýšenú sumu zamietol. Pozdech sa cítil oklamaný, lebo mu mesto vyplatilo len 69 zl. za siahu, hoci iné pozemky v okolí dosahovali sumu 100 zl. Pozdechovi napokon vyplatili sumu 132-tisíc zl. [255] Len na porovnanie: v roku 1870 bol ročný plat gymnaziálneho profesora 1 100 zl.[256] V slovenskej tlači sa vyťahoval aj národnostný motív, a to že Pozdechovi vyplatili nižšiu sumu kvôli jeho slovenskému pôvodu. Z pohľadu vlády bol však motív oveľa pragmatickejší – získať pozemky za čo najnižšiu sumu.

Pozdechovci sa spolu s ďalšími slovenskými obyvateľmi Pešťbudína postupne stávali významnými podporovateľmi a mecenášmi

[254] Drobnosti. Našinci sa smáhajú. In: *Slovenské noviny*, roč. 2, 17. 8. 1869, č. 92, s. 3.

[255] Drobnosti. (P. Jozefa Pozdech). In: *Slovenské noviny*, roč. 5, 29. 8. 1872, č. 142, s. 3 a Drobnosti. (Oprava.). In: *Slovenské noviny*, roč. 5, 31. 8. 1872, č. 143, s. 2. Celkovo bolo vyvlastnených 35 nehnuteľností, majitelia žiadali vyše 3,7 milióna zl., mesto 2,1 mil. Napokon získali 3 mil. zl. Drobnosti. (Vyvlastnenie nemovitostí) na bulevárd. In: *Slovenské noviny*, roč. 5, 2. 12. 1872, č. 196, s. 3.

[256] Povyšenie platov. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 10, 1. 1. 1870, č. 1, s. 4.

tunajšieho národného života. Spolu s ďalšími peštianskymi mešťanmi slovenského pôvodu ho nachádzame medzi podporovateľmi založenia *Matice slovenskej*.[257] V neskorších zoznamoch však už medzi členmi Matice uvedený nie je.[258] Pozdech prisľúbil vyhotoviť model svojej zvonovej stolice aj pre Maticu,[259] pravdepodobne sa tak však nikdy nestalo.

Manželia Pozdechovci spolu s dcérami boli členmi *Slovenského spolku* (Pesti Tót Egylet),[260] ktorý v roku 1868 založili vysokoškolskí študenti a peštianski mešťania. Onedlho sa však medzi členmi prejavili rozpory, keď časť členov inklinovala k politike okolo *Pešťbudínskych vedomostí* (tzv. Stará škola, od r. 1871 Slovenská národná strana) a iná k politickému prúdu okolo novozaložených *Slovenských novín*, ktoré sa stali orgánom tzv. Novej školy slovenskej. Noviny založil Pozdechov zať J. N. Bobula a Pozdech aj poskytol kauciu na ich vydávanie.

Keďže väčšinu vo vedení *Slovenského spolku* získali prívrženci Starej školy, prívrženci Novej školy sa rozhodli vystúpiť zo spolku a založiť vlastný *Národno-demokratický slovenský spolok* (Pesti Nemzeti Demokrata Tót Kör) – *„nové uhorsko vlastenecké slovensko národné kolo na základe smeru a ducha Slovenských novín“*.[261] Jeho prvým podpredsedom sa stal práve J. Pozdech.[262] Spolok však v roku 1869 zanikol a v roku 1871 naň čiastočne nadviazal *Slovenský spevácky spolok* pod predsedníctvom J. Pozdecha. Za jeden z hlavných dôvodov na založenie spolku sa uvádzala nízka úroveň slovenského cirkevného spevu v peštianskom evanjelickom a katolíckom kostole. Po rýchlom štarte spolku prišiel rýchly útlm a už v nasledujúcom roku prestal rozvíjať svoju činnosť. Dôvodom bol nedostatok finančných prostriedkov na jeho činnosť, ale hlavne vzájomné nedorozumenia medzi členmi.

---

[257] VIII. Soznam Matice Slovenskej. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 2, 1862, č. 100, s. 3.

[258] V roku 1870 mala Matica v Pešťbudíne 18 členov, medzi nimi nechýba Pozdechov zať J. N. Bobula ako zakladateľ (zapl. 36 zl.) a Mária Pozdechová ako riadny člen (bez vyplatenia sumy). In: *Menoslov úradníkov a členov Matice Slovenskej na rok 1870*. T. Sv. Martin : Kníhtlačiarsko-účastinársky spolok, 1870, s. 12.

[259] BOBULA, J. N.: Z Pešti. In: *Obzor*, roč. 1, 15. 11. 1863, č. 5, s. 35.

[260] Pánu Bobulovi, redaktorovi „Slov. Novín.“ a DULLA HOHOŠ, M.: Odveta na otvorenú odpoveď p. Bobuly... In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 8, 7. 4. 1868, č. 28, s. 5 –6.

[261] BOBULA, J. N.: Osvedčenie. In: *Slovenské noviny*, roč. 1, 14. 3. 1868, č. 32, s. 3; BOBULA, J. N.: Otvorená odpoveď. In: *Slovenské noviny*, roč. 1, 24. 3. 1868, č. 36, s. 3 – 4.

[262] Drobnosti. In: *Slovenské noviny N*, roč. 1, 5. 3. a 14. 3. 1868, č. 28 a č. 32, s. 3.

Činnosť spolku bola čiastočne obnovená v roku 1873 ako speváckeho odboru *Zábavno-poučného slovenského spolku*.

Pozdech sa stal spolu s podnikateľom a majiteľom zápalkárne Jozefom Zarzetzkým (1805 – asi 1885) najvýznamnejším finančným donorom Novej školy. V roku 1869 poskytol kauciu 4-tisíc zl. na začatie činnosti slovenskej tlačiarne *Minerva*. Tlačiareň však od začiatku zápasila s nedostatkom financií a napriek viacerým pokusom o jej záchranu zo strany akcionárov v polovici 70. rokov zanikla.[263] Úspešnejšie bolo pôsobenie Pomocnej pokladnice v Pešti, ktorá viazala finančný kapitál pešťbudínskych slovenských mešťanov a generovala aj istý finančný profit.

Pozdecha uznávali aj predstavitelia okolitých národov, o čom svedčí jeho pozvanie do Prahy na otvorenie Národného divadla v máji 1868.[264] Osobne sa však na podujatí nezúčastnil, ale organizátorom zaslal telegram s citátom od F. L. Riegra: *„Jen v práci a vědení je naše spasení.“*[265] Počas existencie Novej školy nechýbal pri žiadnom podujatí, ktoré organizovala. V roku 1869 bol napríklad členom delegácie k ministrovi školstva J. Eötvösovi, ktorá mu odovzdala petíciu za zakladanie slovenských stredných škôl.[266] Napätie v slovenskej spoločnosti, rozčlenenej na podporovateľov Novej a Starej školy, sa prejavovalo aj v profesijnej oblasti, na „škatuľkovaní“ jednotlivých osobností na „našich“ a „ich“. V tomto období sa napríklad dokončoval kostol slovenského ev. zboru v Pešti, vrátane inštalácie zvonov. Prirodzene by sme očakávali, že ich autorom bude J. Pozdech, vyhotovil ich však zvonársky majster František (Franz) Walser. Zvony boli posvätené 19. 12. 1869 na štvrtú adventnú nedeľu. Zvony upevnil tesársky majster Juraj Demeter zo Sarvaša. *Pešťbudínske vedomosti* okrem opisu cirkevnej slávnosti „nezabudli“ podotknúť, že Demeter *„svojím novým*

[263] Bližšie napríklad: KOSTICKÝ, Bohuš: *Nová škola slovenská : Príspevok k problematike národnostnej otázky v Uhorsku v druhej polovici 19. storočia*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1959, s. 78 a n.; KURUCOVÁ, Lívia: Minerva, prvá uhorsko-slovenská účastinná spoločnosť. In: *Studia Bibliographica Posoniensia I*. Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave, 2007, s. 150 –169.

[264] Drobnosti. In: *Slovenské noviny*, roč. 1, 14. 5. 1868, č. 58, s. 3. Okrem Pozdecha boli na slávnosť pozvaní aj bratia Makovickí z Ružomberka, J. Zarzetzky z Pešti a S. Ďarmek z T. Sv. Martina. Drobnosti In: *Slovenské noviny*, roč. 1, 16. 5. 1868, č. 59, s. 3.

[265] Drobnosti. In: *Slovenské noviny*, roč. 1, 19. 5. 1868, č. 60, s. 3.

[266] Jozef Pozdech †. In: *Obzor*, roč. 16, 1878, č. 24, s. 188.

vynálezkom nielen iných všetkých, ale i nášho pl. tit. pána Pozdecha, výchyrneho to v tomto druhu i tu doma i v cudzine... v priemyselnickom tomto súbehu o dakoľko krokov akže nie o celú celučičkú siahu predbehnul".[267]

Záver

Pozdech nebol človek pera, svoj rukopis zanechal vo svojich dielach. Dokázal využiť vlastné schopnosti a spoločenské zmeny, ktoré ponúkala modernizujúca sa spoločnosť. Z jednoduchého remeselníka sa vypracoval na jedného z najvýraznejších priemyselníkov slovenského pôvodu tzv. matičného obdobia. Ako zdôraznil autor nekrológu v časopise *Obzor*: *„On, a fabrikant zápaliek, Jozef Zarzetsky, boli ty dva mohútne slúpy života slovenského, najmä vo vrstvách robotnícko-priemyslových v Pešti, o ktorí opierali sa potreby svojho národu."*[268] J. Pozdech sa stal pozitívnym príkladom sociálnej emancipácie slovenského obyvateľstva a inšpiráciou pre ďalších, ako zlepšiť svoje spoločenské postavenie. Jeho technologické úpravy nového spôsobu uchytenia zvonov a novej koncepcie zvonovej stolice chránené patentom sú súčasťou technického dedičstva Slovenska.

[267] Zaslané. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 10, 29. 1. 1870, č. 9, s. 3 – 4.
[268] Jozef Pozdech †. In: *Obzor*, roč. 16, 1878, č. 24, s. 188.

4. KAPITOLA

Ján Borbis
ako študent na nemeckých univerzitách

Slovenské dejiny 19. storočia disponujú mnohými významnými osobnosťami z radov slovenskej inteligencie, ktoré zásadným spôsobom ovplyvnili vývoj slovenského národného hnutia. Popri tých najznámejších postavách ako Ľudovít Štúr, Jozef Miloslav Hurban, Michal Miloslav Hodža, alebo aj Karol Kuzmány, ponúka 19. storočie ďalších slovenských národovcov stojacich doposiaľ na okraji záujmu historikov, avšak vzhľadom na existenciu doteraz opomínaných prameňov k ich životu a dielu majú bohatý výskumný potenciál. K takýmto menej známym osobnostiam, no s pozoruhodným životným príbehom možno zaradiť liptovského rodáka, evanjelického[269] kňaza, cirkevného historika, teológa, etnografa, učiteľa a publicistu Jána Borbisa (1832 – 1912). Hoci je jeho meno pre väčšinu slovenskej verejnosti neznáme, jeho život a dielo sú nerozlučiteľne späté s najznámejšími príslušníkmi slovenského národného hnutia druhej polovice 19. storočia. Po boku Hurbana, Kuzmányho a Hodžu sa v 60. rokoch 19. storočia intenzívne zapojil do zápasu slovenských evanjelikov o obranu slovenského národného života na pôde uhorskej evanjelickej cirkvi. Borbis sa stal jedným z najaktívnejších zástancov tzv. Protestantského paten-

[269] Pod pojmom evanjelický rozumieme príslušníkov evanjelickej cirkvi augsburského vyznania (tzv. luteránov). V štúdii budeme v rámci zjednodušenia používať skrátenú podobu evanjelický namiesto evanjelický a. v. Výraz protestantský, protestantizmus sa používa na súhrnné označenie protestantských cirkví a teologických učení ako produktov reformácie v Uhorsku, t. j. vzťahuje sa spoločne najmä na evanjelickú cirkev a. v. (tzv. luteránsku), ako aj reformovanú cirkev helvétskeho vyznania (tzv. kalvínsku).

tu, vydaného panovníkom Františkom Jozefom I. (1848 – 1916) v septembri 1859, ktorý mal v rámci uhorskej evanjelickej cirkvi eliminovať presadzovanie maďarizačných tendencií.

Slovenská historiografia osobnosť J. Borbisa z veľkej časti obchádzala, keďže väčšinu svojho života prežil v nemeckých krajinách, a preto si komplexné spracovanie jeho osobnosti vyžaduje štúdium príslušného materiálu v zahraničí. Podľa *Biografického lexikónu Slovenska* z roku 2002 nájdeme jeho biografické články v prehľadových prácach, encyklopedických dielach a cirkevných časopisoch.[270] Jeho životopisné dáta sa prvýkrát objavili v nekrológu redaktora Jura Janošku v *Cirkevných listoch* v roku 1912.[271] Pri príležitosti 90. výročia vydania Protestantského patentu si evanjelici pripomenuli Borbisa spomienkou na jeho prvé učiteľské pôsobenie v Mengusovciach v rokoch 1851 – 1856.[272] Stručnú informáciu o jeho živote a diele ďalej poskytujú krátke životopisné medailóny v *Slovníku spisovateľov Liptova*[273] a *Encyklopédii Slovenska*.[274] V slovenskej historiografii najrozsiahlejšie príspevky k jeho životu a dielu vzišli z pera cirkevného historika a teológa Vladimíra Gála[275] a historika Milana Podrimavského.[276] Borbisovmu pôsobeniu na pozícii čáčovského farára, ktorú zastával v rokoch 1863 – 1865, sa venuje najnovšia publikácia o dejinách evanjelického cirkevného zboru v Senici-Čáčove.[277] Vzhľadom na fakt, že Borbisova práca a dielo sú späté najmä s nemecky hovoriacim prostredím, najzásadnejšie práce mapujúce jeho pôsobenie za hranicami Uhorska publikovali nemecky píšuci autori, ktorí sa zaoberali jeho životnou púťou aj po nemeckých krajinách.[278] Spomedzi nich sú

---

[270] Borbis, Ján. In: *Biografický lexikón Slovenska, I, A – B*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2002, s. 502.

[271] JANOŠKA, Jur: Lic. Theol. Ján Borbis, 1832 – 1912. In: *Cirkevné listy*, 1912, roč. 26, č. 4. s. 121 – 123.

[272] MOHR, G[edeon]: Dokumenty. In: *Theologia evangelica*, 1950, roč. 3, č. 2, s. 105 – 109.

[273] CHMEL, Rudolf: Slovník spisovateľov Liptova. In: *Liptov 4*, 1977, 4, s. 241.

[274] *Encyklopédia Slovenska, I. zväzok A – D*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 1977, s. 223.

[275] GÁL, Vladimír: Ján Borbis, propagátor slov. ev. a. v. cirkvi v Nemecku. In: *Cirkevné listy*, 1972, roč. 85, č. 6, s. 89 – 92.

[276] PODRIMAVSKÝ, Milan: Cirkevný historik a publicista Ján Borbis (1832 – 1912) (K 170. výročiu narodenia). In: *Historický zborník*, 2002, roč. 12, č. 1 – 2, s. 209 – 211.

[277] HVOŽĎARA, Miroslav – BUČÁK, Slavomír: *História evanjelického a. v. cirkevného zboru Senica-Čáčov*. Senica-Čáčov : Evanjelický a. v. cirkevný zbor Senica-Čáčov, 2015, s. 59 – 69.

[278] BEYER, Hans: Johannes Borbis. Ein Slowake im Dienste der Hannoverschen Landeskirche.

najnovšie štúdie rakúskeho cirkevného historika a evanjelického teológa Karla W. Schwarza,[279] ktorý sa zameral na Borbisovo pôsobenie na tešínskom gymnáziu v rokoch 1865 – 1870 a venoval sa dôvodom jeho núteného odchodu z tejto školy, a nemeckého teológa a cirkevného historika Gerharda Hausmanna, približujúceho Borbisovo najznámejšie dielo o dejinách uhorskej evanjelickej cirkvi.[280] Z doposiaľ publikovaných prác však všetky zdôrazňujú Borbisov vrelý vzťah k slovenskému národu a svojim veriacim, poukazujú na jeho nezlomnosť a húževnatosť, vďaka čomu znášal dôstojne všetky životné peripetie, a vyzdvihujú jeho snahu o zlepšenie sociálnej i hospodárskej situácie utláčaného slovenského národa napriek tomu, že väčšiu časť svojho života prežil v zahraničí.

Z uvedených skutočností vyplýva cieľ predkladanej štúdie, zhrnúť poznatky z doterajších publikácií a článkov, ktoré sú však pomerne málo známe, a na základe štúdia dobových prameňov a periodík priniesť dosiaľ neznáme informácie o živote a diele Jána Borbisa viažuce sa k jeho študijnému pobytu na nemeckých univerzitách a patentálnym zápasom. Napriek tomu, že v posledných rokoch slovenská historiografia upriamuje pozornosť aj na toto búrlivé obdobie slovenských dejín,[281] zďaleka nevyčerpala dostatočne pramennú základňu, ktorá doposiaľ zostáva nespracovaná.

Mladosť, štúdium a prvé pôsobisko Jána Borbisa

Ján Borbis sa narodil 24. júna 1832 v liptovskej Vrbici (dnes súčasť Liptovského Mikuláša). Používal pseudonym Janek Rodoliub Borbis,

---

In: *Jahrbuch für niedersächsische Kirchengeschichte*, 1955, roč. 53, s. 127 – 137; BEYER, Hans: Franken und der Bekenntniskampf der slovakischen Lutheraner 1858 – 1866. In: *Zeitschrift für bayerische Kirchengeschichte*, 1955, roč. 24, s. 89 – 104.

279 SCHWARZ, Karl W.: Die Affaire Borbis. Theologische, kirchen- und nationalpolitische Aspekte einer Disziplinarmaßnahme in der Evangelischen Kirche (1870). In: *Národnostná otázka v strednej Európe v rokoch 1848 – 1938*. Eds. Peter Švorc, Ľubica Harbuľová a Karl. W. Schwarz. Prešov : Universum, 2005, s. 74 – 85.

280 HAUSMANN, Gerhard: Die Darstellung der Reformation in der ungarischen protestantischen Kirchengeschichtsschreibung des 19. Jahrhunderts. In: KÓNYOVÁ, Annamária – KÓNYA, Peter (eds.): *Reformáció Közép-Európában I.* Prešov : 2018, s. 249 – 268.

281 VIRŠINSKÁ, Miriam: *Evanjelická cirkev a. v. v Uhorsku a Slováci v druhej polovici 19. storočia*. Martin : Matica slovenská, 2011, 239 s.; KOVÁČ, Martin: *Štúrovci, ako ste ich nepoznali. Protestantský patent z roku 1859 a jeho vplyv na duchovné prebudenie evanjelickej cirkvi a. v. v Uhorsku*. Bratislava : Porta Libri, 2012, 295 s.

prípadne Tatránsky Rodoliub,[282] preto sa často v literatúre jeho meno vyskytuje v podobe Ján Rodoľub Borbis. Bližšie údaje o jeho pôvode a rodine publikované biografické články neposkytujú a zatiaľ sme nemali k dispozícii také pramene, ktoré by túto skutočnosť z jeho života osvetlili.[283] Ojedinelo sa v korešpondencii zmieňuje o svojej matke, na ktorú spomína s láskou ako na veriacu ženu, ktorá *„ho pripravila do sveta“.*[284]

Základné vzdelanie absolvoval v rokoch 1841 – 1848 v rodnej Vrbici a v Liptovskom Mikuláši. Dôležitú úlohu v jeho živote počas tohto obdobia zohral miestny evanjelický farár, slovenský národovec Michal Miloslav Hodža. Viacerí jeho životopisci spomínajú, že pochádzal z chudobných pomerov, a preto Hodžovi na fare vypomáhal ako mendík. Dozaista Hodžova osobnosť ovplyvnila jeho ďalšie smerovanie a prispela k tomu, že sa Borbis vydal v jeho šľapajach, vyštudoval teológiu a stal sa evanjelickým kňazom. Je zrejmé, že to bol práve Hodža, kto v ňom odhalil bystrého, talentovaného žiaka, a preto oslovil jeho rodičov, aby syna poslali na štúdiá.[285] Gymnaziálne vzdelanie nadobudol v rokoch 1848 – 1850 na gymnáziu v Rožňave, kde mal okrem iného možnosť osvojiť si základy latinčiny, nemčiny, maďarčiny, čo neskôr využil pri ďalšom štúdiu. Po absolvovaní dvojročného teologického kurzu na evanjelickom lýceu v Kežmarku v roku 1851 úspešne zložil maturitnú skúšku,[286] čo mu umožnilo nasmerovať ďalšie kroky na kňazskú dráhu.

Po zavŕšení štúdia sa jeho prvým pôsobiskom stala obec Mengusovce na Spiši, kam prišiel v marci roku 1851 s neskrývanými obava-

---

[282] Borbis, Ján. In: *Biografický lexikón Slovenska, I, A – B*, s. 502.

[283] V matrike Viedenskej univerzity, kde Borbis absolvoval teologické štúdium, je pri zamestnaní jeho otca uvedené len, že bol „Landmann“. SZÖGI, László – KISS, József Mihály: *Magyarországi diákok bécsi egyetemeken és főiskolákon 1849 – 1867.* Budapest : ELTE, 2003, s. 265.

[284] Literárny archív Slovenskej národnej knižnice (ďalej LA SNK), fond (ďalej f.) Zochovci, signatúra (ďalej sign.) M 101 A 6, list J. Borbisa C. Zochovi zo dňa 27. 8. 1860.

[285] JANOŠKA, Jur: Lic. Theol. Ján Borbis, 1832 – 1912, s. 121 – 122.

[286] Údaje o jeho študijných rokoch sa rôznia. V *Biografickom lexikóne Slovenska* sa uvádza, že lýceum v Kežmarku absolvoval v rokoch 1850 – 1851, K. Schwarz vo svojej štúdii ohraničuje jeho lyceálne štúdiá rokmi 1848 – 1851, V. Gál spomína, že na lýceu v Kežmarku pobudol v rokoch 1849 – 1850. Samotný Borbis však zanechal vo svojich spomienkach svedectvo o tom, že v Kežmarku sa zdržiaval až do marca 1851, odkiaľ hneď zamieril na svoje prvé pôsobisko do Mengusoviec a Štôle. MOHR, G[edeon].: Dokumenty, s. 107.

mi: *„Dostanúc povolaňja za učiteľa a od sl. Mengusovskej ev. a. v. cirkvi mi do Kežmarku dňa 10-ho Brezna tohože roku sa odhodlajúc do tak významného, ako pre cirkev tak pre národ náš opustení – úradu.“*[287] Tu a v neďalekej Štôle zaujal miesto levitu – učiteľa a pomocného kazateľa u mengusovského evanjelického farára Daniela Dianišku.[288] Popri vyučovaní a kňazskej službe sa v jeho agende ocitlo aj účtovníctvo štôlskeho cirkevného zboru. Svoje povinnosti si od začiatku plnil svedomito a s veľkým nadšením. Nevenoval sa len duchovnej práci, ale záležalo mu aj na sociálnom povznesení svojich veriacich a zlepšení hospodárenia celého zboru, keď si pri nástupe do úradu poznamenal, že *„v dobrom vedení ktorých záleží hmotný a blahý stav ako jednej každej, tak i tejto trebárs i jak chatrnej církvičky evanjelickej – každý rok, čím najprísnejšie poprezerali a svojim porjadkom zavše uzavreli, tak žeby následkom dobrého hospodárenia s majetkom církevním a s prebudzovaním cirkevníkou ku dobročinným obetiam – mohou zrásť časom svojím na toľko kapitál, žeby i v Štôle evanjelická modlitebnica k odbavovaňu služjeb božských primeraná povstáť mohla.“*[289] Z uvedeného vyplýva, že to bol práve Ján Borbis, kto v Štôle podnietil výstavbu vlastného evanjelického chrámu. A hoci bol základný kameň štôlskeho kostola a školy položený až v roku 1869 a v nasledujúcom roku 1870 sa uskutočnila posviacka kostola,[290] iniciátorom myšlienky bol nepochybne Borbis, ktorý od začiatku svojho spišského pôsobenia pripravoval podmienky na ich výstavbu. Ďalšie roky v službe len potvrdzovali Borbisovu cieľavedomosť, húževnatosť a pevnú vôľu, keď na konci jeho účinkovania v Štôle vykazovali účty miestneho cirkevného zboru výrazne zlepšené hospodárenie a niekoľkonásobne vyšší finančný zostatok v zborovej pokladnici ako pri jeho nástupe.[291] Borbis sa stal príkladom takého kňaza, ktorý dokázal, že napriek absencii ekonomického vzdelania správnym vedením aj duchovný môže prispieť k zlepšeniu sociálnej situácie svojich veriacich.

[287] MOHR, G[edeon].: Dokumenty, s. 107.

[288] Duchovní pastieri a funkcionári [online]. Dostupné na internete: <https://ecav-mengusovce.wbl.sk/Historia-zboru_-kostola-a-zvonice.html> [cit. 2023-10-25]

[289] Kniha Počtou Cyrkevních Štólských pod kurátorom: Jánom Jurčo. Od roku 1851 – do... ZA učiteľa Janka Borbisa. Citované podľa MOHR, G[edeon].: Dokumenty, s. 106 – 107.

[290] MOHR, G[edeon].: Dokumenty, s. 107.

[291] Na začiatku Borbisovho účinkovania pokladnica miestneho zboru disponovala 24 zlatými, pri jeho odchode to už bolo 399 zlatých. MOHR, G[edeon].: Dokumenty, s. 107.

Borbisovo zanietenie a svedomitosť sa prejavila aj v práci učiteľa. Krátko po svojom príchode sa rozhodol reorganizovať miestnu školu, čo si zaumienil ešte ako mladý študent pred nástupom na učiteľské miesto: *„...narobiu som si obrazov, ako si ja to hneď v poriadku začnem, ako so svätým zápalom sa prichytím hneď k vyučovaniu žiactva, a majúc na zreteli blahobyt cirkvi a národa – predstavoval som si, ako sa mi to tam všetko jedno za druhým dariť bude.“*[292] Jeho učiteľské začiatky boli náročné. Keď videl, ako vo vzdelávaní zaostáva miestna mládež a v akom hmotnom nedostatku prebýva, neraz mu *„oči slzy zaliali“*. Po svojom predchodcovi nenašiel žiadne informácie o tom, ako tu dovtedy výučba prebiehala. Napriek svojej snahe však zlepšenia prichádzali len veľmi pomaly, čo ho motivovalo k ešte väčšej obetavosti pre prácu. Zaumienil si, že sa bude *„všemožne vynasnažovať zodpovedať si vznešenosti povolania učiteľského“*, aby aj svojím prispením získal pre cirkev *„pobožného úda“*, pre štát poctivého občana a obetavého jednotlivca a vlastenca do služby pre národ.[293] Miestne deti pod jeho vedením nadobudli poznatky okrem teologických predmetov aj z matematiky, hospodárstva, cirkevných dejín, uhorského a európskeho zemepisu, prírodovedy. V konečnom dôsledku možno hodnotiť jeho pôsobenie na pozícii učiteľa ako úspešné, keď dokázal v priebehu piatich rokov zdvojnásobiť počet žiakov, ktorí navštevovali miestnu školu. Podľa výsledkov skúšok dosiahli žiaci pod jeho vedením *„chválitebné pokroky vo všetkých vedách“*,[294] čo len dokazuje Borbisovu nevšednú svedomitosť a horlivosť, s akou pristúpil k svojmu povolaniu. Ako neskôr konštatoval, *„šesťročné pôsobenie učiteľské mi bolo výbornou školou pre život“*.[295] V Mengusovciach zostal do 14. júla 1856, zakončil školský rok, odovzdal učiteľskú agendu svojmu nástupcovi Ondrejovi Dobákovi a jeho životná púť pokračovala už za hranicami Uhorska.[296]

Počas svojho spišského pôsobenia si dokázal našetriť dostatok finančných prostriedkov na štúdium na univerzite, čo si predsavzal snáď každý príslušník štúrovskej generácie, avšak nie každému sa

[292] MOHR, G[edeon].: Dokumenty, s. 107.
[293] MOHR, G[edeon].: Dokumenty, s. 108.
[294] MOHR, G[edeon].: Dokumenty, s. 108.
[295] LA SNK, f. Zochovci, sign. M 101 A 6, List J. Borbisa C. Zochovi z 27. 8. 1860.
[296] MOHR, G[edeon].: Dokumenty, s. 109.

najmä pre absenciu peňazí podarilo univerzitné štúdium aj zrealizovať. Borbis si trpezlivo išiel za svojím cieľom a ako 24-ročný mladík si splnil sen, keď v roku 1856 vstúpil vo Viedni na akademickú pôdu Protestantského teologického inštitútu Viedenskej univerzity. Pravdepodobne aj náročnosť učiteľského povolania v zložitých podmienkach jeho spišského pôsobenia ho utvrdila v tom, že sa chce ďalej vzdelávať a pokračovať v štúdiu na univerzite. Jeho biografické články uvádzajú, že Viedenskú univerzitu začal navštevovať od roku 1856, absolvoval tu 3 semestre a ďalej pokračoval v štúdiu na nemeckých univerzitách. Podľa záznamov Viedenskej univerzity sa Borbisova imatrikulácia na protestantskom inštitúte uskutočnila 21. apríla 1857 a štúdium tu ukončil v roku 1858.[297] V tomto roku je potom ďalej vedený ako mimoriadny študent Viedenskej univerzity, ale bez príslušnosti k fakulte.[298]

Na nemeckých univerzitách

Po zavŕšení štúdia vo Viedni následne zamieril na univerzity do nemeckých krajín, kde postupne študoval 3 semestre v Lipsku v rokoch 1858 – 1861, odtiaľ prešiel na univerzitu do Berlína, kde v rokoch 1861 – 1862 taktiež vychodil 3 semestre štúdia. Predposledný študijný pobyt absolvoval v rokoch 1862 – 1863 na univerzite v Rostocku a nakoniec v roku 1863 ukončil štúdium na univerzite v Erlangene.[299]

Štúdium na nemeckých univerzitách mu pomáhal sprostredkovať jeho viedenský učiteľ K. Kuzmány, vtedajší profesor praktickej teológie na Viedenskej univerzite. Ako neskôr písal Hurbanovi, bol to práve Kuzmány, ktorému mohol ďakovať za nadviazanie *„známostí vedeckých z bohoslovia“* v Lipsku.[300] Najmä lipské študijné roky preňho predstavovali šťastnú životnú etapu: *„Ja som tu v Lipsku ozaj šťastný. Mám tu vskutku takú príležitosť k všestrannému vzdelaniu sa, akú bych iste nikde inde na nemeckých univerzitách nenašiel, vynímajúc Berlína a najdúc pritom aj podpory potrebnej v hmotnom ohľa-*

[297] SZÖGI, László – KISS, József Mihály: *Magyarországi diákok bécsi egyetemeken és főiskolákon 1849 – 1867*, s. 265.

[298] SZÖGI, László – KISS, József Mihály: *Magyarországi diákok bécsi egyetemeken és főiskolákon 1849 – 1867*, s. 143.

[299] Borbis, Ján. In: *Biografický lexikón Slovenska, I, A – B*, s. 502.

[300] LA SNK, f. J. M. Hurban, S. H. Vajanský, sign. M 23 A 45, list J. Borbisa J. M. Hurbanovi z 23. 11. 1859.

de. Študuje sa tu milo!"[301] Do Lipska odišiel študovať v októbri 1858. Na svojej prvej ceste za štúdiom sa zastavil v Prahe, aby sa tu stretol s miestnymi evanjelikmi, ale napr. aj s českou spisovateľkou Boženou Němcovou.[302]

V Lipsku okrem povinných prednášok navštevoval aj vedecký bohoslovecký spolok pod vedením tamojšieho profesora, teológa Karla F. A. Kahnisa,[303] kde sa študenti zaoberali svojimi vedeckými prácami a diskutovali o nich. V rámci spolku sa stretávali raz týždenne vo štvrtok v niektorom z miestnych hostincov a popri vedeckých dišputách sa našiel aj priestor na zábavu. Taktiež bol mimoriadnym členom srbskej spoločnosti založenej na univerzite srbskými bohoslovcami pochádzajúcimi zo Srbskej Lužice. Ako Borbis sám konštatoval, Lipsko bolo tým najlepším miestom pre študenta túžiaceho po vzdelaní: *„Vskutku, kde sa človek pohne, všade nájde príležitosť vzdelať sa."*[304] Popri štúdiu mal možnosť vďaka svojim spolužiakom pochádzajúcim z rôznych nemeckých krajín počas prázdnin precestovať Nemecko a spoznávať tamojšie dianie. Okrem bohosloveckých štúdií sa zameral aj na štúdium pedagogiky a pedagogických predmetov, *„lebo mi stav našich škôl našich veľmi na srdci leží za to mám, že len tak národu nášmu bude pomoženo, keď školy naše vyššie i nižšie na základe cirkevnom náležite pedagogicky vzdelanými učiteľmi obsadené budú"*.[305] Navštevoval miestne malomestské a dedinské školy, aby sa oboznámil s ich fungovaním, zaujímal sa aj o zriadenie najlepších tamojších gymnázií a učiteľských ústavov. Okrem Lipskej univerzity mal možnosť absol-

[301] LA SNK, f. J. M. Hurban, S. H. Vajanský, sign. M 23 A 45, list J. Borbisa J. M. Hurbanovi z 21. 8. 1859.

[302] Němcová v liste G. K. Zechenterovi Laskomerskému spomína: *„Tuty dni navštívil mne Slovák, jistý Borbis, theolog, který jde do Lipska na studie. – Rázný chlapík; je z Liptova rodič."* List Gustavu Kazimíru Zechenterovi – 13. října 1858. In: *Božena Němcová. Listy III* [online]. Praha : Městská knihovna v Praze, 2012, s. 287. Dostupné na internete: <https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/99/43/listy_iii.pdf>.

[303] Karl Friedrich August Kahnis (1814 – 1888), bol nemecký evanjelický teológ, cirkevný historik, od roku 1845 pôsobil na univerzite v Lipsku, prednášal systematickú a historickú teológiu, aj vďaka nemu sa Lipská univerzita stala v tom čase centrom konfesionálneho luteranizmu. Kahnis, Karl Friedrich August. In: *Deutsche Biographie* [online]. Dostupné na internete: <https://www.deutsche-biographie.de/sfz39507.html#ndbcontent>.

[304] LA SNK, f. J. M. Hurban, S. H. Vajanský, sign. M 23 A 45, list J. Borbisa J. M. Hurbanovi z 21. 8. 1859.

[305] LA SNK, f. J. M. Hurban, S. H. Vajanský, sign. M 23 A 45, list J. Borbisa J. M. Hurbanovi z 21. 8. 1859.

vovať hospitácie na univerzite v Jene a Halle, s ktorými však nebol spokojný, čo ho len utvrdilo v tom, že univerzita v Lipsku bola preňho tou najlepšou voľbou.[306] Dozaista v tom zohrala svoju úlohu aj skutočnosť, že Borbis bol prísnym, konzervatívnym luteránom, a Lipsko s univerzitou v tom čase patrilo k centrám nemeckého luteranizmu.[307]

Borbisovým najväčším študijným úspechom bolo získanie akademickej hodnosti licenciáta teológie v roku 1862 na univerzite v Lipsku. Titul mu univerzita udelila za celkové štúdium a obhájenie práce o dejinách uhorskej evanjelickej cirkvi,[308] ku ktorej zbieral materiál počas svojho nemeckého pobytu. Keďže úspešné získanie akademického titulu pre Slováka na zahraničnej univerzite nebývalo každodennou záležitosťou, tohto úspechu si všimli aj *Pešťbudínske vedomosti*. Ocenili Borbisovu cieľavedomosť, vytrvalosť a odvahu pri prekonávaní prekážok, ktoré mu umožnili dosiahnuť tento výnimočný úspech. S radosťou vyslovili konštatovanie, že aj vďaka takým rodákom ako Borbis *„bude dačo z národa“*, keď ten využije svoje nadobudnuté vedomosti k *„vzdelanosti a blahu národa slovenského, a takú mládež bohoslovnú a rodomilovnú nám vychoval, akým on v mladosti bol a je“*.[309]

---

[306] LA SNK, f. J. M. Hurban, S. H. Vajanský, sign. M 23 A 45, list J. Borbisa J. M. Hurbanovi z 21. 8. 1859.

[307] K pomerom na lipskej teologickej fakulte v tomto období bližšie: HEIN, Markus P.: Lipská fakulta v časoch promócie Jozefa Miloslava Ľudevíta Hurbana 1860. In: FILO, Július (ed.): *Jozef Miloslav Hurban, evanjelický teológ a národovec*. Prešov : Vydavateľstvo M. Vaška, 2008, s. 33 – 38.

[308] BORBIS, Johannes: *Die evangelisch-lutherische Kirche Ungarns in ihrer geschichtlichen Entwicklung nebst einem Anhange über die Geschichte der protestantischen Kirchen in den deutsch-slavischen Ländern und in Siebenbürgen*. Nördlingen : Druck und Verlag der C. H. Beck-schen Buchhandlung, 1861, 520 s.

[309] Lipsko, dňa 24. marca. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 2, 8. apríl 1862, č. 28, s. 3. Noviny uverejnili celé latinské znenie diplomu: *„Q. D. B. V. Sum inis auspiciis Serenissimi potentissimique Principis ac Domini Joannis, Saxoniae Regis Domini nostri Clementissimi in universitate Literarum Lipsensi Rectore Magnifico Guilelmo Theophilo Hankel, Med. et philos. doct. physices prof. p. o. etc. ab ordine Theologorum Procancellario Friderico Tuch, phil. et theol. Doct. hujusque prof. p. o. regiorum alumnorum ephoro etc. etc. et c., Decano Rudolpho Anger, phil. et theol. D. hujusque professore p. o. etc. et c. Vir prenobilissimus Joannes Rodoliubus Borbis Verbicensis, Theologiae Candidatus, Vir studiorum assiduitate, doctrinae copia, sincera in ecclesiam evangelicam pietate conspicuus, libro, quem de saerorum Lutheranorum in Hungaria fatis exaravit, ordini comprobatus Theologiae Licentiatus creatus est, quod rite factum esse haec testatur tabula. P. P. Dom. Reminiscere A. Sal. M DCCCLXII. (L. S.) Dr Rudolphus Anger, h. t. Decanus ordinis Theol.“*

Zahraničné štúdium v nemeckých krajinách sa ukázalo byť zlomom v jeho živote. Nielenže si počas tohto obdobia vytvoril kontakty, vďaka ktorým sa v budúcnosti dokázal vyrovnať s najväčšími problémami učiteľskej i kňazskej kariéry, ale tieto pomohli aj iným významným príslušníkom slovenského národného hnutia naplniť ich túžbu po univerzitnom vzdelaní. Napriek niekoľkoročnému pobytu v zahraničí Borbis bol v tom čase už dostatočne známy v slovenskom národnom hnutí a prostredníctvom korešpondencie zostával v spojení s mnohými Slovákmi. Z doposiaľ známych prameňov sa nedá presne určiť, kedy k nadviazaniu intenzívnych kontaktov medzi Borbisom a jeho slovenskými priateľmi došlo a kto bol ich iniciátorom. Na základe známych informácií z jeho života predpokladáme, že viacerých mohol poznať z rozprávania, alebo aj osobne stretnúť, keď ako mendík v 40. rokoch 19. storočia vypomáhal Hodžovi na jeho fare. Bolo to obdobie zaplnené tými najvýznamnejšími aktivitami štúrovskej generácie, preto Borbis mohol zblízka pozorovať Hodžovu angažovanosť v rámci národnoemancipačného hnutia, byť pri jeho úspechoch i nezdaroch.

Kľúčovou etapou pre rozvíjanie slovenských kontaktov sa preňho pravdepodobne stala druhá polovica 50. rokov 19. storočia, keď študoval vo Viedni a cez Kuzmányho mal možnosť zapojiť sa do víru cirkevného i politického života. Aj po odchode z Viedne s Kuzmányom neprerušil väzby a zostával s ním v písomnom spojení. Intenzívne komunikoval so Ctibohom Zochom, farárom oravského jasenovského cirkevného zboru, ktorý sa mu stal nápomocným pri objasňovaní nezrovnalostí a sporných otázok v jeho vedeckej práci, o čom sa ešte zmienime na nasledujúcich stranách, ale predovšetkým sa medzi jeho najbližších priateľov zaradil hlbocký farár Jozef Miloslav Hurban. Ich vzájomná spolupráca neobohatila len ich osobné životy i kariéru, ale profitovali z nej aj viaceré slovenské evanjelické cirkevné zbory, ako aj jednotlivci. Borbisovou zásluhou získal J. M. Hurban doktorát na univerzite v Lipsku.[310]

Borbis svojou intenzívnou činnosťou popri štúdiu pracoval na tom, aby sa aj slovenskí luteráni a ich neľahká situácia v čase začínajúcich

[310] Podrobne cestu k Hurbanovmu doktorátu podáva: VIRŠINSKÁ, Miriam: Cirkevnopolitická a kňazsko-kazateľská činnosť. In: *Jozef Miloslav Hurban – prvý predseda Slovenskej národnej rady (Príspevky k 200. výročiu narodenia)*. Zost. Natália Petranská Rolková. Bratislava : Kancelária Národnej rady Slovenskej republiky, 2017, s. 130 – 159.

patentálnych zápasov stali známymi v nemeckom prostredí: *„S Lipskom my musíme do bližšieho spojenia v každom ohľade prísť. Ja to aspoň za veľmi významné pre cirkev našu držím... V Lipsku mám prístup k všetkým tunajším a z tadiaľto aj k iným významným mužom cirkve evanjelickej v Nemecku, ktorí dľa postavenia svojho moc pre nás urobiť môžu.“*[311] Obzvlášť mu záležalo na osude priateľa a učiteľa Kuzmányho a za jeho dovtedajšiu pomoc sa mu chcel odvďačiť tým, že by mu podobne ako Hurbanovi dopomohol k doktorátu z bohoslovia: *„... prenáramne ma to bolí, že muž tento jak o vedu theologickú obzvlášť o cirkev našu vlastenskú tak veľmi zaslúžilý, ešte vše posiaľ doktorát nedostal. Nemci tunajší pramálo vedia o ňom, ako aj o všetkých nás, ale ja ich pomaly na jedno druhé upozorňujem, v čom sa život čilejší prejavil a prejavuje a usilujem sa tam viac priviesť, aby títo doktori nemeckí aj vás už konečne za dačo uznali. To by ma nevypovedane potešilo, keby tu nášmu drahému p. Kuzmánymu chceli dať doktorát nie za taxu, ale honoris causa.“*[312] Napriek vynaloženej snahe sa Borbisovi jeho úmysel nepodarilo zrealizovať.[313]

Borbis a Spolok Gustáva Adolfa

Borbis okrem individuálnej pomoci upriamil pozornosť slovenských evanjelikov na Spolok Gustáva Adolfa, o existencii ktorého sa dozvedel počas prvej cesty do Lipska v roku 1858, keď sa zastavil u českých evanjelikov Jozefa Růžičku[314] a Jakuba Beneša[315] v Prahe.[316] Spolok Gustáva Adolfa svojím názvom odkazuje na švédskeho panovníka Gustáva Adolfa II. (1594 – 1632), ktorému nemeckí protestanti vďačia za zachovanie svojej viery, keď počas tridsaťročnej vojny prispel vojenskými úspechmi k záchrane protestantskej Európy. Podnet na jeho

[311] LA SNK, f. J. M. Hurban, S. H. Vajanský, sign. M 23 A 45, list J. Borbisa J. M. Hurbanovi z 23. 11. 1859.

[312] LA SNK, f. J. M. Hurban, S. H. Vajanský, sign. M 23 A 45, list J. Borbisa J. M. Hurbanovi z 23. 11. 1859.

[313] Kuzmánymu udelila čestný doktorát Viedenská univerzita až v roku 1863.

[314] Jozef Růžička (1808 – 1872), bol český evanjelický teológ, duchovný, spisovateľ a publicista.

[315] Jakub Beneš (1792 – 1873), bol český evanjelický teológ, kňaz, v rokoch 1863 – 1873 superintendent českej evanjelickej cirkvi v habsburskej monarchii.

[316] LA SNK, f. J. M. Hurban, S. H. Vajanský, sign. M 23 A 45, list J. Borbisa J. M. Hurbanovi z 23. 11. 1859.

vznik vzišiel zo slávnosti konanej 6. novembra 1832 na dvestoročnú pamiatku smrti Gustáva Adolfa II. Vtedy padol návrh, aby sa peniaze, ktoré ostali po uhradení všetkých výdavkov za kráľov pomník, uložili a aby sa z úrokov podporovali chudobné evanjelické obce, kazatelia a školy nielen v nemeckých krajinách.[317] Medzi príjemcami finančnej podpory sa objavujú aj protestanti (evanjelici a. v. aj kalvíni/reformovaní) z Uhorska, ktorí si založili pobočky podľa nemeckého vzoru s finančnou podporou materského spolku, pretože údajne hrozilo, že bez peňazí z Nemecka uhorské protestantské stredné školy v dôsledku školskej politiky viedenského dvora zaniknú.[318]

Spolok poskytoval štipendiá aj jednotlivcom na štúdium, čo hneď po svojom príchode do Nemecka Borbis využil a získal pre seba štipendium, ktoré mu pomohlo v jeho začiatkoch na univerzite netrieť biedu po hmotnej stránke.[319] Borbis mohol cez svojich profesorov, ktorí patrili medzi najvýznamnejších predstaviteľov spolku a zoznámili ho s ďalšími členmi výboru ústredného predstavenstva, zistiť, koho v Uhorsku spolok podporuje. Na svoje nemalé prekvapenie zistil, že o finančnú podporu spolku sa uchádzali predovšetkým uhorské protestantské školy, evanjelické, ako aj kalvínske z maďarského cirkevného prostredia, pričom vo väčšine prípadov aj túto pomoc obdržali. Borbis preto odporúčal aj slovenským evanjelikom, aby od spolku rovnako požadovali peňažnú pomoc na rozvoj slovenských cirkevných zborov. Od spolupráce so spolkom Borbis očakával hlavne financovanie slovenských škôl v Uhorsku, aby sa Slovákom podarilo postupne vymaniť spod maďarskej cirkevnej vrchnosti a založením najmä stredných škôl postupne budovať obranu proti maďarizácii. Dokonca vyslovil nádej, že by sa vďaka financiám spolku mohlo Slovákom podariť zriadenie dvoch slovenských gymnázií a vlastného učiteľského ústavu.[320] Borbis po dôkladnom spoznaní procesu na udeľovanie štipendií systematicky pracoval na jeho maximálnom využití v prospech

[317] K dejinám spolku pozri napr.: ZIMMERMANN, Karl: *Gustav-Adolf-Verein. Ein Wort von ihm und für ihn.* Darmstadt, 1857, 160 s.

[318] ZIMMERMANN, Karl: *Gustav-Adolf-Verein. Ein Wort von ihm und für ihn.* Darmstadt, 1857, s. 19.

[319] LA SNK, f. J. M. Hurban, S. H. Vajanský, sign. M 23 A 45, list J. Borbisa J. M. Hurbanovi z 23. 11. 1859.

[320] LA SNK, f. J. M. Hurban, S. H. Vajanský, sign. M 23 A 45, list J. Borbisa J. M. Hurbanovi z 23. 11. 1859.

svojich rodákov. V konečnom dôsledku Borbisova angažovanosť slovenským evanjelikom umožnila získať financie od gustavoadolfského spolku pre prvé slovenské evanjelické gymnázium vo Veľkej Revúcej a významne prispela k vzniku tejto vzdelávacej inštitúcie.

Okrem podpory pre školy sa slovenskí evanjelici na radu Borbisa mali zamerať na udelenie štipendií jednotlivcom na štúdium na nemeckých univerzitách. Podľa Borbisa by takto získali šancu vzdelávať sa talentovaní Slováci z najchudobnejších rodín: *„Oj, koľko nadaných šuhajov chudobných by sa s tým národu vychovať mohlo...“*[321] Len v roku 1859 spolok prispel na činnosť evanjelických cirkví a škôl za nemeckými hranicami sumou do 134 782 toliarov, pričom iba do Uhorska smerovalo 19 363 toliarov. Borbisove väzby na činiteľov spolku neraz využívali uhorskí študenti na nemeckých univerzitách predovšetkým z neslovenských cirkevných zborov, keď sa naňho obracali so žiadosťou o sprostredkovanie stretnutia so zástupcami spolku, aby získali financie na svoje štúdium. Borbis vidiac ich záujem zároveň vyzýval svojich krajanov, aby sa aj slovenskí kňazi na čele s Hurbanom angažovali v záležitosti spolku a povzbudzovali Slovákov žiadať o finančné zabezpečenie svojich aktivít zameraných na boj proti maďarizácii.[322] Ako je známe, Hurban pozitívne reagoval na jeho návrhy a uposlúchol jeho výzvy, keď sa začal pripravovať na cestu do Nemecka na hlavné zasadnutie spolku, aby tu sprostredkoval žiadosti o pomoc a prostriedky pre Slovákov.[323]

Borbis, patentálne zápasy a dejiny uhorskej ev. cirkvi

Vydanie Protestantského patentu 1. septembra 1859 významne zasiahlo do života slovenského evanjelictva v Uhorsku.[324] Hoci sa v tom

---

[321] LA SNK, f. J. M. Hurban, S. H. Vajanský, sign. M 23 A 45, list J. Borbisa J. M. Hurbanovi z 23. 11. 1859.

[322] LA SNK, f. J. M. Hurban, S. H. Vajanský, sign. M 23 A 45, list J. Borbisa J. M. Hurbanovi z 23. 11. 1859.

[323] Podrobne BEYER, Hans: Franken und der Bekenntniskampf der slovakischen Lutheraner 1858 – 1866; VIRŠINSKÁ, Miriam: Cirkevnopolitická a kňazsko-kazateľská činnosť.

[324] Patent mal v Uhorsku prispieť k zrovnoprávneniu evanjelickej cirkvi s ostatnými cirkvami. Jeho vydaním však Viedeň sledovala aj politické ciele a chcela potlačiť vplyv vedúcich predstaviteľov uhorskej evanjelickej cirkvi z radov maďarskej strednej šľachty, ktorí sa počas revolúcie 1848/1849 stali nositeľmi ideí uhorskej nezávislosti. Z tohto dôvodu Maďari odmietli toto panovnícke nariadenie a usilovali sa získať späť svoju autonómiu. Preto odporcov patentu nazývame autonomistami. Na druhú stranu Slováci v tejto situácii videli príležitosť

čase Borbis zdržiaval v Lipsku a mohlo by sa zdať, že bude mať len málo príležitostí zasiahnuť do diania okolo patentu, opak bol pravdou. Keďže sa o patent začali intenzívne zaujímať jeho nemeckí profesori, nemohol zostať na periférii a aj napriek geografickej izolácii sa korešpondenčne prostredníctvom svojich slovenských priateľov pravidelne informoval o situácii okolo patentu. Nebol by to Borbis, keby sa, v duchu svojho kňazského poslania, majúc na zreteli blahobyt cirkvi i národa, popri štúdiu a angažovanosti okolo gustavoadolfského spolku nezapojil do patentálnych zápasov, ktoré v 60. rokoch 19. storočia intenzívne zamestnávali popredných predstaviteľov slovenského národnoemancipačného hnutia. Obrana patentu sa v nasledujúcom období stala ústrednou témou Borbisových mimoškolských aktivít.

Záležitosti uhorskej evanjelickej cirkvi po vydaní patentu vzbudzovali záujem aj v nemeckom prostredí. Borbis v listoch Hurbanovi zdôrazňoval, že *„tunajší Nemci s veľkou napnutosťou čakajú na výsledok veci usporiadania cirkve našej sa týkajúcej a sú za prijatie patentu od 1ho sept. b. r. Vo všetkých časopisoch nemeckých takmer sa už popretriasala táto záležitosť.“*[325] Prof. Christoph Ernst Luthardt,[326] Borbisov učiteľ a redaktor cirkevného časopisu, sa na Borbisa obrátil s prosbou, aby pre jeho časopis pripravil obšírnejší článok o uhorskej evanjelickej cirkvi. V krátkosti sa mal zamerať na jej začiatky v Uhorsku, pričom podrobnejšie žiadal venovať sa najvýznamnejším udalostiam, ktoré formovali jej historický vývoj, a sústrediť sa mal predovšetkým na objasnenie záležitostí slovenského evanjelictva v dejinách uhorskej evanjelickej cirkvi. Nemeckej verejnosti mal predstaviť históriu slovenských *„súkromných služieb božích, domovej nábožnosti, rodinný život, domovú i cirkevnú kázeň, mravný stav a vôbec život*

vzdorovať vzmáhajúcemu sa maďarskému nacionalizmu na pôde cirkvi a postavili sa za patent, preto zástancov patentu označujeme ako patentalistov.

[325] LA SNK, f. J. M. Hurban, S. H. Vajanský, sign. M 23 A 45, list J. Borbisa J. M. Hurbanovi z 23. 11. 1859.

[326] Christoph Ernst Luthardt (1823 – 1902) bol konzervatívny nemecký luteránsky teológ, biblický komentátor a kresťanský apologéta. Od roku 1856 pôsobil na teologickej fakulte na univerzite v Lipsku ako profesor systematickej teológie, päťkrát bol zvolený za dekana teologickej fakulty, v roku 1865 sa stal radcom štátneho konzistória luteránskej cirkvi v Sasku. Luthardt, Ernst. In: *Deutsche Biographie* [online]. Dostupné na internete: <https://www.deutsche-biographie.de/sfz55219.html#ndbcontent>.

ľudu nášho na zreteli majúc".[327] Po načrtnutí tohto historického obrazu požadoval k článku pripojiť štatistické správy o vtedajšom stave cirkvi a priblížiť situáciu okolo patentu. V závere práce Luthardt od Borbisa žiadal odpovede na otázky: *„Čo sa dá následkom tohto patentu pre cirkev našu čakať a čo nám ešte chybuje? ... Čoho sa ešte vše jesto od našej vlády ... pre evanj. cirkev v Uhorsku obávať?"*[328]

Borbis spočiatku považoval túto úlohu za nesplniteľnú, keďže nemal k dispozícii dostatok materiálu a ani prostriedky na jeho zhromažďovanie. Avšak ani to ho nezastavilo a obrátil sa so žiadosťou o pomoc na Hurbana a Ctiboha Zocha, aby mu zodpovedali viaceré otázky súvisiace s dejinami uhorskej evanjelickej cirkvi. Hurban mu mal poskytnúť napr. informácie, najlepšie v nemčine, k problematike husitizmu v Uhorsku. Borbis potreboval zistiť, kedy došlo k jeho rozšíreniu, koľko husitských cirkví a v akých uhorských stoliciach sa husiti usadili a založili si zbory, či to boli len slovenské cirkvi, ktoré sa neskôr prihlásili k reformačnému učeniu. Ďalej sa usiloval objasniť, ako v Uhorsku dochádzalo k šíreniu reformácie, koľko veriacich sa k nej prihlásilo, v ktorom historickom období zažívala najväčší rozkvet. Osobitne sa zaujímal o počet veriacich, cirkevných zborov, kňazov aj učiteľov, ako sa v Uhorsku rozvíjalo protestantské školstvo, koľkými školami disponovali protestanti v Uhorsku. Hurban mal napr. vynaložiť úsilie aj na to, aby zistil, ktoré protestantské stredné školy a bohoslovecké ústavy sa mienili reorganizovať podľa patentu a ako bude táto reorganizácia prebiehať v praxi. Pokiaľ išlo o problematiku reformovanej cirkvi v Uhorsku, Borbis považoval za potrebné ozrejmiť, prečo sa k nej prihlásili najmä Maďari a časť Nemcov, a, naopak, prečo Slováci inklinovali od začiatku rozšírenia reformácie k augsburskému vyznaniu viery.[329] Nie sú k dispozícii informácie o Hurbanovej odpovedi na jeho list, ale pravdepodobne získal potrebné dáta, keďže už v máji 1860 jeho článok o evanjelickej cirkvi publikoval *„jeden*

[327] LA SNK, f. J. M. Hurban, S. H. Vajanský, sign. M 23 A 45, list J. Borbisa J. M. Hurbanovi z 23. 11. 1859.

[328] LA SNK, f. J. M. Hurban, S. H. Vajanský, sign. M 23 A 45, list J. Borbisa J. M. Hurbanovi z 23. 11. 1859.

[329] LA SNK, f. J. M. Hurban, S. H. Vajanský, sign. M 23 A 45, list J. Borbisa J. M. Hurbanovi z 23. 11. 1859.

veľmi rozšírený časopis cirkevný".[330] Medzi nemeckými evanjelikmi vzbudila práca veľký záujem a dostalo sa jej mimoriadnej pozornosti. Nemecké evanjelictvo malo možnosť po prvýkrát získať realistický pohľad na situáciu slovenského evanjelictva v Uhorsku a pochopiť motiváciu jeho zápasu proti maďarskej vrchnosti vo vnútri cirkvi.[331] Ako Borbis sám poznamenal, prostredníctvom svojich aktivít a práce *„mnohých z bludov vyviedol a pre vec našu úplne získal"*.[332]

Pozitívny ohlas na článok priviedol Borbisa po rozhovore s prof. Luthardtom k myšlienke, *„že by bola zvrchuvaná potreba historický spis o cirkvi našej vlastenskej vydať"*.[333] To bol hlavný impulz pre napísanie vedeckej práce o dejinách uhorskej evanjelickej cirkvi od jej historických začiatkov až do najnovších čias.[334] Na túto neľahkú úlohu sa Borbis podujal po konzultáciách s Kuzmányim a Hurbanom s cieľom objektívne spracovať dejiny uhorskej evanjelickej cirkvi. V Nemecku získal väčšinu potrebných materiálov najmä k najstarším dejinám do roku 1740, avšak chýbali mu pramene k najnovšiemu obdobiu. Keď sa dozvedel, že jasenovský farár Ctiboh Zoch v tom čase pracoval na problematike slovenského protestantizmu v Uhorsku a podarilo sa mu zozbierať množstvo údajov k dejinám slovenského evanjelictva, obrátil sa naňho s otázkami, ktoré potreboval zodpovedať na dokončenie svojej práce. Od Zocha zisťoval, kto sa zaslúžil v Uhorsku o šírenie reformácie, ktorí šľachtici ju podporovali. Zaujímal sa o prenasledovanie protestantov a násilné odoberanie ich kostolov katolíkmi počas vlády Leopolda I. (1657 – 1705), kto zastával úrad

---

330 LA SNK, f. Zochovci, M 101 A 6, list J. Borbisa C. Zochovi zo dňa 27. 8. 1860. Predpokladáme, že článok bol uverejnený v časopise *Theologische Zeitschrift* z roku 1860 vydávaný vo Schwerine prof. A. W, Dieckhoffom a Ch. Kliefothom, ten sme však zatiaľ nemali k dispozícii. Články nemeckých a rakúskych historikov, ani iné biografické články tieto údaje doposiaľ nepublikovali, neuvádza ho ani Riznerova bibliografia. *Theologische Zeitschrift* publikoval v roku 1861 rozsiahly referát z Borbisovej práce: Die evangelisch-lutherische Kirche Ungarns. In: *Theologische Zeitschrift*, 1861, roč. 2, 2. Bd., s. 697 – 743.

331 BEYER, Hans: Johannes Borbis, s. 127.

332 LA SNK, f. J. M. Hurban, S. H. Vajanský, sign. M 23 A 45, list J. Borbisa J. M. Hurbanovi zo 6. 9. 1860.

333 LA SNK, f. Zochovci, M 101 A 6, list J. Borbisa C. Zochovi zo dňa 27. 8. 1860.

334 BORBIS, Johannes: *Die evangelisch-lutherische Kirche Ungarns in ihrer geschichtlichen Entwicklung Entwicklung nebst einem Anhange über die Geschichte der protestantischen Kirchen in den deutsch-slavischen Ländern und in Siebenbürgen*. Nördlingen : Beck, 1861, 520 s.

superintendentov od ružomberskej synody v roku 1707, keď vznikol úrad generálneho inšpektora. Taktiež mu absentovali údaje k synode z roku 1773, napr. aj k prenikaniu tzv. racionalizmu. Požadoval údaje k zavádzaniu maďarčiny ako jediného vyučovacieho jazyka na uhorských protestantských školách, či sa niekedy okrem latinčiny vyučovalo aj v slovenčine, nemčine a maďarčine. Rovnako chcel vedieť, ktorí luteránski, ako aj kalvínski svetskí i duchovní funkcionári a učitelia sa zúčastnili revolúcie rokov 1848/1849 v Uhorsku. Hľadal informácie aj o protestantských cirkevných časopisoch, ktoré podporovali rozvoj cirkevného života slovenského evanjelictva v Uhorsku atď.[335]

Borbis v tejto záležitosti urgoval Zocha, hoci vedel, že Zoch je vážne chorý. Jeho nemecký vydavateľ nechcel vydanie odkladať. V čase prebiehajúcich patentálnych zápasov pretrvávala požiadavka na publikovanie diela s takouto tematikou, keďže značne zaujímala nemecké evanjelictvo a napomohla by pochopiť genézu národnostných sporov na pôde uhorskej evanjelickej cirkvi. Objasnila by vnášanie politických zápasov a presadzovanie maďarizačnej štátnej ideológie v jej rámci. Borbis bol presvedčený, že jeho spis *„bude nemylne veľmi dobre prijatý a mne ide zvlášť o to, žeby tu dôkladne vedeli: ako, čo to s nami stojí, a žeby sa za nás modlili a pomáhali nám vymaniť sa spod jarma maďarskej anarchie v cirkevnom ohläde... Ja úfam, že nám spis môj náklonnosť nemectva evanjelického úplne získa.“*[336] Ako poznamenal profesor v predhovore k tomuto dielu, malo priniesť pre nemecké evanjelictvo neznáme poznatky o uhorských cirkevných dejinách a cirkevných pomeroch. Luthardt zdôrazňuje, že v máloktorej krajine protestanti zažívali toľko utrpenia a prenasledovania, čo viedlo k posilneniu ich viery. Vyzdvihuje úzke prepojenie medzi cirkevným a národným životom, ktoré sa navzájom podporujú. Avšak skutočné riziko pre vieru i cirkev spočíva v spájaní cirkevnej a politickej sféry, ktoré sa v tomto období, v čase patentálnych zápasov, stalo v Uhorsku skutočnosťou: *„Pripravujú sa obetovať cirkev na oltár politiky predávajúc svoje právo na sebaurčenie za almužnu.“* Podľa Luthardta sa v uhorskej evanjelickej cirkvi v mene cirkevnej autonómie chystala

[335] Zochove dielo *Letopisný prehľad dejepisu cirkvi kresťanskej a evanjelickej* dokončil krátko pred smrťou, preto zostalo v rukopise. HUČKO, Ján: Ctiboh Zoch. In: *Biografické štúdie*, 1978, roč. 7, s. 89.

[336] LA SNK, f. Zochovci, M 101 A 6, list J. Borbisa C. Zochovi zo dňa 18. 5. 1861.

vládnuť anarchia a politické strany. Lipský profesor vyzval maďarskú aristokraciu a duchovenstvo, aby sa *„oslobodili od modly národnostnej otázky a vrátili sa k viere svojich otcov“*. Luthardt vyslovil varovanie, že bez tejto reflexie bude cirkev zničená a akákoľvek cirkevná autonómia len pomôže vykopať jej hrob.[337]

Ako Borbis predpokladal, publikácia vyvolala mimoriadny ohlas. Podporovatelia patentu dielo prijali a vyslovili autorovi vďaku za upriamenie pozornosti na problémy slovenského evanjelictva v nemeckých krajinách, kolíske protestantizmu. Stala sa fundamentálnou prácou k objasneniu cirkevných pomerov v Uhorsku a vysvetlila príčiny odporu slovenského evanjelictva proti maďarským cirkevným funkcionárom a ich presadzovaniu štátnej maďarizačnej politiky vo vnútri cirkvi.

Po návrate z Nemecka v roku 1863 pôsobil do roku 1865 ako farár novozriadeného cirkevného zboru v Čáčove a keď sa dostal do sporu so svojimi dovtedajšími spolupracovníkmi, najmä s Hurbanom,[338] opustil Uhorsko a až do konca života zostal v zahraničí. V rokoch 1865 – 1870 zastával pozíciu profesora na evanjelickom gymnáziu v sliezskom Tešíne a po roku 1871 zamieril späť do nemeckých krajín a vstúpil do služieb hannoverskej evanjelickej cirkvi, v rokoch 1872 – 1885 bol farárom v Gittersheime, 1885 – 1899 v Hochmühlene a od svojho odchodu na dôchodok v roku 1899 žil v Hamelne. Nie je možné neopomenúť aj jeho neustálu finančnú podporu slovenských snáh aj zo zahraničia, keď venoval množstvo finančných prostriedkov slovenským evanjelikom a vytvoril štipendijnú základinu pre slovenských bohoslovcov. Vzhľadom na množstvo prameňov, ktoré doposiaľ neboli prebádané, si však táto etapa jeho života zasluhuje podrobné spracovanie, čo bude cieľom ďalšieho výskumu.

Záver

Ján Borbis predstavuje jednu z najpozoruhodnejších postáv so zložitým životným príbehom slovenských dejín 19. storočia. Liptovský

[337] LUTHARDT, Chr. Ernst: Vorrede. In: BORBIS, Johannes: *Die evangelisch-lutherische Kirche Ungarns*, s. VII – XII.

[338] Genézu sporu popisuje: HVOŽĎARA, Miloslav: *Jozef Miloslav Hurban a jeho zápas o pravé hodnoty cirkvi a národa. Reflexia na život a prácu kňaza a národovca*. Liptovský Mikuláš : Tranoscius, 2008, s. 155 – 174.

rodák ovplyvnil dianie v uhorskej evanjelickej cirkvi, keď sa systematicky od svojho uvedenia do úradu angažoval za zlepšenie postavenia slovenských luteránov v Uhorsku. Po odchode na univerzitné štúdium do nemeckých krajín sa pričinil o zmenu náhľadu nemeckého evanjelictva na dianie v uhorskej evanjelickej cirkvi. Svojou prácou vytvoril prekážky maďarizačnému úsiliu svetských cirkevných funkcionárov. Prostredníctvom svojich diel predstavil Nemcom reálny obraz o pomeroch v Uhorsku a upriamil pozornosť problémy slovenského evanjelictva, ktorého existencia zostala ohrozená vnášaním politických zápasov na pôdu cirkvi. Borbisova angažovanosť počas jeho štúdia na Lipskej univerzite otvorila dvere k spolupráci nemeckých evanjelikov so slovenskými veriacimi a predovšetkým pomohla nadviazať intenzívne kontakty najmä J. M. Hurbana s nemeckým prostredím a Spolkom Gustáva Adolfa. Ako konštatoval Jur Janoška, *„Ján Borbis bol vácny človek, nadšený, vrelý milovník svojeti a jej v cudzine neúnavný obhajca“*.[339]

[339] JANOŠKA, Jur: Lic. Theol. Ján Borbis, 1832 – 1912, s. 121.

5. KAPITOLA

Peter Škodáček
a jeho boj s totalitami

Duchovne bohaté, ale materiálne chudobné zázemie sa v časoch detstva a mladosti odrazili v pevných morálnych postojoch Petra Škodáčka (1912 – 1983). Výrazný vplyv na jeho osobnosť malo rodinné prostredie evanjelickej cirkvi augsburského vyznania (ďalej a. v.) a demokratický duch 1. Československej republiky. Od momentu, keď sa stal kňazom a začal pôsobiť ako mladý farár v Púchove, bolo vidieť výrazné hmotné i pastoračné výsledky jeho práce nielen v evanjelickom cirkevnom zbore, ale v širokom regióne. Takéto aktivity boli najskôr tŕňom v oku ľudáckeho režimu, nehovoriac o oblasti s dlhodobou prítomnosťou nacistických vojakov (1939 – 1945). Po vojne sa angažoval v Demokratickej strane, čo sa po komunistickom puči stalo „neodpustiteľným zločinom", za čo si odpykával dlhoročné tresty väzenia po zinscenovaných súdnych procesoch (1948 – 1952). Napriek ťažkému osudu, ktorý priamo postihoval jeho manželku Anny a dcéru Jelu, zostal nezlomný a pevný vo svojej duchovnej viere a občianskych postojoch až do svojej smrti v roku 1983.

Peter Škodáček sa narodil 9. mája 1912 v obci Lubina, okres Trenčín, evanjelickému učiteľovi a kantorovi Jánovi a Emílii, rodenej Predmerskej, ktorá tiež pochádzala z rodiny evanjelického učiteľa a kantora. Peter Škodáček sa narodil ako tretie dieťa po sestre Pavle a bratovi Pavlovi.[340] Otec Ján zomrel krátko po narodení syna Petra

[340] Otec Ján Škodáček (1882 – 1913), matka Emília, rod. Predmerská (1892 – 1979), sestra Pavla, vyd. Rubaninská – učiteľka (1909 – 2001), brat MUDr. Škodáček, Pavel. In: MAŤOVČÍK, Augustín a kol.: *Slovenský biografický slovník, V. zv., R – Š*. Martin : Matica slovenská, 1992, s. 467 – 468.

na následky prechladnutia pri pohrebných obradoch. Deti s matkou odišli k jej rodičom, ale na penziu po smrti manžela nemala nárok, keďže ten neodpracoval desať rokov. *„Žili biedne, ale v láske.* [...] *Po prídele porcií deťom hovorili: ‚Chlebík išiel spať a od mäsa by ste boli sprostí!',"* pri príležitosti 100. výročia narodenia P. Škodáčka takto pripomenuli chudobné pomery rodiny predstavitelia evanjelickej cirkvi a. v. v Púchove.[341]

Peter Škodáček navštevoval v rokoch 1918 – 1924 ľudovú školu v obci Lubina, v rokoch 1924 – 1932 absolvoval štátne reálne gymnázium v Trenčíne.[342] Býval u tety, o stravu sa mu starali najmä členovia miestnej evanjelickej komunity, ktorých striedavo navštevoval. Finančne si vypomáhal doučovaním detí z majetnejších rodín, od ktorých dostával ošatenie a topánky.[343] V rokoch 1932 až 1936 študoval na Evanjelickej teologickej vysokej škole v Bratislave. Prostredníctvom letného dozoru nad stredoškolákmi v tábore si v tom čase zabezpečoval najmä stravu. Cez letné prázdniny predával ako obchodný cestujúci knihy po celom Československu. Škodáček patril medzi aktívnych študentov. Počas štúdia redigoval umelecko-kultúrny časopis *Svojeť*[344] (1933), pôsobil ako tajomník slovenských vysokoškolákov (1934/1935)[345] a člen Spolku agrárnych akademikov (1934 – 1936).[346] Od februára 1936 zastával približne rok post predsedu Spolku Podjavorinských akademikov.[347] V poslednom ročníku vysokoškolského štúdia vstúpil do Agrárnej strany a zotrval v nej do jej zrušenia v roku 1938. Po ukončení štúdia ho v roku 1936 ordinovali za kňaza. Začiatkom októbra 1936 nastúpil v Prahe na vojenskú prezenčnú službu a koncom februára 1937 ho zaradili do školy pre dôstojníkov duchov-

---

[341] MITANA, Július – GAŠEK, Štefan – RIŠIAN, Ondrej: *100 rokov od narodenia Petra Škodáčka* [online]. Dostupné na internete: <https://www.ecavpuchov.sk/wp-content/uploads/2019/06/Peter-%C5%A0kod%C3%A1%C4%8Dek.mp3> [cit. 2023-03-20].

[342] Škodáček, Peter. In: MAŤOVČÍK, Augustín a kol.: *Slovenský biografický slovník, V. zv., R – Š.* Martin : Matica slovenská, 1992, s. 467 – 468.

[343] MITANA, Július – GAŠEK, Štefan – RIŠIAN, Ondrej: *100 rokov od narodenia Petra Škodáčka* [online]. Dostupné na internete: <https://www.ecavpuchov.sk/wp-content/uploads/2019/06/Peter-%C5%A0kod%C3%A1%C4%8Dek.mp3> [cit. 2023-03-20].

[344] V roku 1922 založený slovenských prozaikom a lekárom Gejzom Vámošom.

[345] RIŠIAN, Ondrej: Peter Škodáček – prvý zaistený z evanjelických duchovných komunistickou mocou. In: *Naše svedectvo*, 2021, roč. 22, č. 2, s. 20.

[346] Škodáček, Peter. In: MAŤOVČÍK, Augustín a kol.: *Slovenský biografický slovník*, s. 467 – 468.

[347] Spolok vznikol 29. decembra 1922.

nej služby v zálohe.[348] Do februára 1938 následne pôsobil ako kaplán na biskupskom úrade v Prešove.

Od 1. marca 1938 spravoval ako administrátor miestny cirkevný zbor v Púchove.[349] Za púchovského farára ho zvolili v decembri 1937 vo veku 25 rokov. Vo funkcii nahradil seniora Jána Palica, ktorý po dvanásťročnej službe odišiel do penzie v auguste t. r.[350] Životné peripetie, zlé sociálne pomery, v ktorých Škodáček vyrastal, činorodosť z čias vysokoškolského štúdia, ako aj mladícke nadšenie sa prirodzene prejavili v jeho činnosti v púchovskom evanjelickom zbore. V prostredí Agrárnej strany spoznal ešte počas štúdia Jozefa Lettricha, v tom čase tajomníka *Roľníckej osvety*,[351] ktorý významne ovplyvnil jeho ďalší život. Bol to pravdepodobne on, kto vybavil u biskupa Západného dištriktu evanjelickej cirkvi a. v. Samuela Štefana Osuského, aby sa mladý kňaz stal farárom v Púchove. Lettrich ako dozorca púchovského cirkevného zboru (zvolený počas zborového konventu 8. mája 1938) významne podporoval aktivity farára Škodáčka v regióne.[352] V tomto období ich ovplyvnili aj nadchádzajúce turbulentné udalosti.

Mníchovská dohoda, vyhlásenie autonómie aj prvá viedenská arbitráž pomerne rýchlo ovplyvnili aj život v Púchove. Už 9. októbra 1938 tu vznikla Hlinkova garda (ďalej HG), ktorá o mesiac neskôr obsadila všetky prístupové cesty do mestečka, kontrolovala železničnú stanicu i všetky verejné budovy. Hegemónia Hlinkovej slovenskej ľudovej strany narastala, čo v období autonómie po zrušení a zlúčení politických strán vyvrcholilo voľbami do Snemu Slovenskej krajiny v decembri 1938. Na jednotnej kandidátke sa nachádzali v drvivej väčšine len osoby rímskokatolíckej konfesie, čo sa okamžite prejavilo i v napätých vzťahoch v Púchove. Po neúspechu vojenského zásahu

---

348 RIŠIAN, Ondrej: Peter Škodáček – prvý zaistený z evanjelických duchovných komunistickou mocou, s. 20.

349 RIŠIAN, Ondrej: Peter Škodáček – prvý zaistený z evanjelických duchovných komunistickou mocou, s. 21.

350 Osobný archív autora (ďalej OA), *Pamätná kniha obce Púchov nad Váhom*, s. 114.

351 Pridružená organizácia Agrárnej strany, ktorú v 30. rokoch založil Milan Hodža. Pozri HANULA, Matej: Zdroje vplyvu agrárnej strany na Slovensku v medzivojnovom období. In: *Studia Historica Nitriensia*, 2017, roč. 21, č. 2, s. 310 – 324. Dostupné na internete: <http://www.shnnitra.ff.ukf.sk/wp-content/uploads/Hanula.pdf> [cit. 2023-03-22].

352 MITANA, Július – GAŠEK, Štefan – RIŠIAN, Ondrej: *100 rokov od narodenia Petra Škodáčka* [online]. Dostupné na internete: <https://www.ecavpuchov.sk/wp-content/uploads/2019/06/Peter-%C5%A0kod%C3%A1%C4%8Dek.mp3> [cit. 2023-03-20].

ústrednej vlády, tzv. Homolovho puču, prevzala v Púchove moc HG, ktorá dočasne odzbrojila aj miestnych žandárov.[353]

Aktivity P. Škodáčka vyvolávali v prostredí novej politickej moci od počiatku nedôveru. Krátko po vyhlásení Slovenského štátu[354] 21. marca 1939 ho predvolali na notársky úrad v Púchove, aby *„...sa bránil z obvinenia proti národnej nespoľahlivosti“* pre údajný „prehrešok“ z 18. januára 1939, keď sa počas Služieb božích nespievala štátna hymna.[355] Trest, hoci mierny, ho neminul. Denne sa musel hlásiť u púchovských žandárov. Napriek tomu chodil navštevovať do neďalekej väznice v Ilave, kde sa nachádzal zaisťovací tábor pre nepriateľov slovenského štátu, svojho priateľa Fedora Thurza a nosil mu jedlo.[356] V tomto období sa P. Škodáček oženil s Annou Koryčanskou.[357]

Vyhlásenie Slovenského štátu po nátlaku A. Hitlera a nacistická okupácia Čiech a Moravy znamenali zmenili pomery v slovenskom pohraničnom regióne. Do sféry nemeckého vplyvu, tzv. Ochrannej zóny, patril aj Púchov. Prejavili sa najmä množstvom[358] nacistických vojakov ubytovaných priamo v meste v už existujúcich či nových budovách a vznikom colných úradov.[359] Napriek tomu Škodáček pokračoval

---

353 MAKYNA, Pavol: Púchov a okolie v turbulentných rokoch 1938 – 1945. In: *Pamäť národa*, 2015, roč. 11, č. 1, s. 3 – 5.

354 Vzťah medzi evanjelickou cirkvou a. v. a novým štátom, ktorý bol vyhlásený 14. marca 1939, nemožno úplne zovšeobecniť. Od turbulentnej jesene 1938, keď okrem zástupcov národnostných menšín bola jedinou povolenou politickou stranou katolícka HSĽS, bol zložitý. Hoci ľudáci vyčítali evanjelikom ich uprednostňovanie vzťahov s 1. ČSR, čelní predstavitelia tejto protestantskej cirkvi na Slovensku vyjadrili v roku 1939 podporu novovznikajúcemu Slovenskému štátu. V priebehu ďalších rokov sa tieto vzťahy skomplikovali, boli napäté i nedôverčivé, čo sa ukázalo aj pri veľkej podpore Slovenského národného povstania zo strany evanjelikov.

355 MITANA, Július – GAŠEK, Štefan – RIŠIAN, Ondrej: *100 rokov od narodenia Petra Škodáčka* [online].

356 RIŠIAN, Ondrej: Peter Škodáček – prvý zaistený z evanjelických duchovných komunistickou mocou. In: *Naše svedectvo*, 2021, roč. 22, č. 2, s. 21.

357 Štátny archív (ďalej ŠA) Bratislava, fond (ďalej f.) Štátny súd, kartón č. 106, Or III 490/49, Thurzo a spol., Zápisnica zo 17. 5. 1948 v trestnej veci proti Milošovi Somorovi pre zločin prípravy úkladov o republiku – vypovedá P. Škodáček.

358 V čase vojenského napadnutia Poľska, teda v auguste a septembri 1939, sa mohlo v Púchove nachádzať asi 300 nacistických vojakov. Ich počet sa v rokoch 1939 – 1945 v meste menil, a to v závislosti od vojenskej a bezpečnostnej situácie. Pozri OA, *Pamätná kniha obce Púchov nad Váhom*, s. 154 – 155.

359 Slovenský národný archív (ďalej SNA) v Bratislave, f. Úrad predsedníctva vlády, kartón č. 131, č. j. 4497/1939.

v rozvíjaní duchovnej činnosti, napr. naplánoval vybudovanie evanjelické zborového domu, resp. „Evanjelického domu osvety“, o ktorého výstavbe sa rozhodlo 14. mája 1939 na celocirkevnom konvente (so samotnou realizáciou sa začalo 22. mája 1939).[360] Stavbu dokončili už koncom roka 1939, ale krátko po vysvätení ju zabrala nemecká armáda.[361] Asi 600 veriacich z neďalekej Považskej Bystrice spadalo pod púchovskú matkocirkev, schádzali sa súkromne v jednej dielni. V roku 1940 sa evanjelici v Považskej Bystrici hospodársky osamostatnili, pričom veľký podiel na tom mal P. Škodáček, vďaka ktorému sa 25. júna 1940 položil základný kameň zvlastného borového domu a kostola. Kostol dokončili o tri roky neskôr. Slávnostnej posviacky sa 6. júna 1943 zúčastnili biskupi Vladimír Pavel Čobrda a Samuel Š. Osuský spolu s asi 1 600 veriacimi.[362] Popri „staviteľskej práci“ mal P. Škodáček počas svojho pôsobenia v Púchove podiel i na vybudovaní modlitebne v Hoštinej. Tri roky po skončení vojny, 6. januára 1948, miestni veriaci odkúpili budovu č. 75, ktorá pôvodne patrila židovskému majiteľovi, a 14. novembra 1948 ju po slávnostnej vysviacke dali do užívania.[363] Aktivity a pohyb P. Škodáčka podliehali spravodajskej činnosti Ústredne štátnej bezpečnosti (ďalej ÚŠB).[364]

V pohraničnom regióne Púchova sa Škodáček spolu s manželkou už koncom 30. rokov zapojil do ilegálnej činnosti. Vďaka skupinám odboja[365] utekalo z Protektorátu Čechy a Morava cez Slovensko množstvo

---

[360] Pamätný list položenia základného kameňa Evanjelického domu osvety v Púchove nad Váhom v roku 1939. s. 10 [online]. Dostupné na internete: <https://www.ecavpuchov.sk/zakladny-kamen-zboroveho-domu/> [cit. 2023-03-22].

[361] GAŠEK, Štefan: *Spomienkové služby Božie v Púchove* [online]. Dostupné na internete: <https://www.ecav.sk/aktuality/spravodajstvo/spomienskove-sluzby-bozie-v-puchove> [cit. 2023-03-22].

[362] *Z histórie Evanjelického aug. vyznania cirkevného zboru v Považskej Bystrici* [online]. Dostupné na internete: <https://pb.ecav.eu/historia/> [cit. 2023-03-22].

[363] LUHOVÁ, Emília: *Sedemdesiat rokov modlitebne v Hoštinej* [online]. Dostupné na internete: <www.puchovskenoviny.sk/sedemdesiat-rokov-modlitebne-v-hostinej/> [cit. 2023-03-22].

[364] Archív Ústavu pamäti národa (ďalej A ÚPN) Bratislava, f. Ústredňa štátnej bezpečnosti (ďalej ÚŠB), Považská Bystrica – ev. aug. združenie – činnosti, archívne číslo (ďalej arch. č.) 209-35-5, Sledovanie P. Škodáčka Okresným úradom v Považskej Bystrici zo dňa 20. 12. 1940, číslo spisu 1123/1940 prez.

[365] V Púchovskej doline tvorili takúto sieť odboja napr. železničiari, notárski úradníci (Oldřich Beneš), pohraničná stráž (Ján a Štefan Pajtášovci) i civilisti. Viac v OA, *Spomienky Vladimíra Fraňa na odboj v Púchove a okolí*, strojopis, 2009; FRAŇO, Vladimír. Búrlivé roky 1938 – 1945 v Púchove. In: *Bojovník*, 2009, roč. 54, č. 25, s. 4; MAKYNA, Pavol: *Odboj*

ľudí, ktorým po vyslovení hesla púchovský evanjelický farár poskytol pomoc v podobe ubytovania na fare, možnosti hygieny a stravy.[366] Utečencov dokonca tajne prepravoval vo vlastnom aute pod zámienkou prevozu seniora na seniorát do Trenčína s povolením veliteľa HG. Týmto spôsobom prepravil asi 27 osôb.[367] Ilegálny občiansky odboj v Púchove a okolí sa prejavoval najmä ako tichý odpor medzi príslušníkmi evanjelickej mládeže a predstaviteľmi tejto cirkvi. Blízky vzťah s J. Lettrichom, ktorý Púchov často navštevoval najmä ako dozorca púchovského cirkevného zboru, znamenal napojenie P. Škodáčka na nekomunistické odbojové centrum.[368] Napr. v spolupráci s evanjelickým farárom v Záriečí Samuelom Peressenyim a jeho synmi Jánom, Jurajom a Ladislavom vyrábali letáky v miestnej pálenici u Marciňov, kde ich schovávali v sudoch. Tie sa ďalej šírili prostredníctvom Štefana Samka, Juraja Marciňu, Jána Brtiša, Štefana Marmana, Ondreja Jancíka, Štefana Janíčka a ďalších do širokého okolia.[369] Peter Škodáček musel znášať časté domové prehliadky, stával sa terčom rôznych udaní a dvakrát čelil súdu.[370] Jedna z razií bezpečnostných zložiek na púchovskej fare sa zameriavala na osoby, ktoré prestúpili z katolíckej viery,[371] ďalej na kázne a prednášky v rozpore s politikou slovenskej vlády, i obrazy Tomáša G. Masaryka, Eduarda Beneša, Milana Hodžu,

---

v čase 2. svetovej vojny v púchovskom okrese (1938 – 1945) [online]. Dostupné na internete: <www.puchovodedicstvo.sk/historia/3252/odboj-v-case-2-svetovej-vojny-v-puchovskom-okrese/> [cit. 2023-03-23].

366 A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB, Škodáček Peter ev. farár – Púchov – neprístojnosti, arch. č. 209-417-15, Vyšetrovanie P. Škodáčka Okresným úradom v Púchove zo dňa 21. 11. 1940, číslo spisu 971/1940 prez., s. 2 – 3.

367 RIŠIAN, Ondrej: Peter Škodáček – prvý zaistený z evanjelických duchovných komunistickou mocou, s. 21.

368 FRAŇO, Vladimír – VITKO, Pavol: *Okamihy vzdoru – v okresoch Považská Bystrica, Púchov a Ilava*. Bratislava : Vojenská podporná nadácia, 2019, s. 30 – 31.

369 OA, *Spomienky Vladimíra Fraňa na odboj v Púchove a okolí*, strojopis, 2009; FRAŇO, V. Búrlivé roky 1938 – 1945 v Púchove, s. 4.

370 MITANA, Július – GAŠEK, Štefan – RIŠIAN, Ondrej: *100 rokov od narodenia Petra Škodáčka* [online]. Pozri aj A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB, Škodáček Peter ev. farár – Púchov – neprístojnosti, arch. č. 209-417-15. Viaceré dokumenty v tomto spise opisujú udania P. Škodáčka, že napr. nepozdravil „Na stráž!“, ale „Dobrý deň!“, ďalej, že pozval Židov na večierok, ktorého sa zúčastnili, alebo neprispel na činnosť Hlinkovej mládeže a mal sa vyjadriť, že pozná iba Spoločenstvo evanjelickej mládeže.

371 JANAS, Karol: Dejiny mesta Púchov od zjednotenia po súčasnosť. In: JANAS, Karol a kol.: *Púchov*. Púchov : ASSA s. r. o., 2006, s. 82.

ktoré mali visieť na stenách izieb.[372] Škodáček pomáhal s prechodom na evanjelickú vieru a. v. vieru rímskym katolíkom[373] aj obyvateľom židovského pôvodu, ktorých pokrstil v nádeji, že sa im podarí vyhnúť protižidovským perzekúciám a násilným deportáciám organizovaných štátom. V rokoch 1939 – 1941 pokrstil štyri osoby a v priebehu prvej vlny deportácií medzi marcom a septembrom 1942 ďalších 58 ľudí.[374] V meste Púchov pritom na začiatku roku 1942 žilo len asi 198 osôb židovského pôvodu, ktorí tvorili približne 6 % všetkých obyvateľov.[375]

Napriek rôznym problémom a šikane zo strany úradov P. Škodáček pokračoval v ilegálnej činnosti a v roku 1943 sa stal vedúcim ilegálneho národného výboru v Púchove, pričom tu sa na fare pod jeho vedením konali konšpiratívne schôdzky.[376] Škodáček musel dvakrát utiecť pred zatykačom na jeho osobu.[377] Počas takmer ročnej neprítomnosti farára Škodáčka v Púchove (1944 – 1945) ho zastupoval kaplán Ján Eľko, ktorý sa snažil o udržanie cirkevných priestorov, hoci ich buď zapečatili úrady alebo zabrala nacistická armáda.[378] P. Ško-

---

372 A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB, Škodáček Peter ev. farár – Púchov – neprístojnosti, arch. č. 209-417-15, Hlásenie o protištátnej a protinemeckej činnosti evanj. farára P. Škodáčka v Púchove nad Váhom zo dňa 12. 12. 1941, s. 6-7.

373 A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB, Škodáček Peter ev. farár – Púchov – neprístojnosti, arch. č. 209-417-15, List ÚŠB adresovaný Okresnému úradu v Považskej Bystrici zo dňa 17. 3. 1941. Napríklad v rokoch 1939 – 1941 mal P. Škodáček len v Považskej Bystrici pokrstiť z rímskokatolíckej na evanjelickú vieru a. v. v počte 23 osôb. Pozri A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB, Škodáček Peter ev. farár – Púchov – neprístojnosti, arch. č. 209-417-15, Zoznam osôb r. k. cirkvi, ktoré vystúpili z r. k. cirvki v rokoch 1939 - 1941 zo dňa 20. 3. 1941.

374 RIŠIAN, Ondrej: Peter Škodáček – prvý zaistený z evanjelických duchovných komunistickou mocou, s. 21. Pozri aj A ÚPN Bratislava, f. ÚŠB, Škodáček Peter ev. farár – Púchov – neprístojnosti, arch. č. 209-864-8, List Okresného úradu v Považskej Bystrici adresovaný ÚŠB v Bratislave zo dňa 10. 8. 1942, číslo spisu 894/1942 prez. ; List Okresného úradu v Púchove adresovaný ÚŠB v Bratislave zo dňa 6. 8. 1942, číslo spisu 721/1942 prez.; List Okresného úradu v Púchove adresovaný ÚŠB v Bratislave zo dňa 7. 8. 1942, číslo spisu 720/1942 prez.

375 SNA Bratislava, f. Ministerstvo vnútra (1938 – 1945), kartón č. 188, sign. 3, Súpis židov z okresu Púchov.

376 RIŠIAN, Ondrej: Peter Škodáček – prvý zaistený z evanjelických duchovných komunistickou mocou, s. 22.

377 MITANA, Július – GAŠEK, Štefan – RIŠIAN, Ondrej: *100 rokov od narodenia Petra Škodáčka* [online]. Dostupné na internete: <https://www.ecavpuchov.sk/wp-content/uploads/2019/06/Peter-%C5%A0kod%C3%A1%C4%8Dek.mp3> [cit. 2023-03-20].

378 MELIŠÍK, Martin: *Ukončenie 2. svetovej vojny očami púchovských evanjelikov z roku 1945* [online]. Dostupné na internete: <https://www.ecavpuchov.sk/ukoncenie-2-svetovej-vojny--ocami-puchovskych-evanjelikov-z-roku-1945/> [cit. 2023-03-23]. Viac o J. Eľkovi pozri EĽKO, Ivan: *Spomienka na Jána Eľku, farára ECAV v Krajnom* [online]. Dostupné na inter-

dáček v júni 1944 povinne narukoval v Turčianskom Svätom Martine a pôsobil tu na veliteľstve posádky. Pred vypuknutím Slovenského národného povstania (ďalej SNP) v auguste 1944 ho odvelili do Bratislavy. Po 29. auguste 1944 bol P. Škodáček vymenovaný za zástupcu posádky v okresnom revolučnom národnom výbore (ďalej ONRV) v Martine.[379] Podieľal sa na organizovaní SNP a zapojil sa do neho ako dôstojník v zálohe.[380] Po potlačení povstania v Turci sa presunul na Veliteľstvo 1. skupiny do Banskej Bystrice, kde pôsobil ako dôstojník i duchovný. Po potlačení SNP prechádzal cez Nízke Tatry a pri vrchu Prašivá sa skrýval v rovnakom úkryte ako Gustáv Husák, s ktorým sa Škodáček poznal už z čias vysokoškolského štúdia.[381] Pôvodne sa v horách schovával aj s manželkou dva a polročnou dcérou Jelou. Čoskoro pre manželku získal falošnú legitimáciu, vďaka ktorej sa spolu s dcérou mohla presunúť k rodičom v Košťanoch. P. Škodáčka v horách zajali, podarilo sa mu však dostať na slobodu a 2. mája 1945, dva dni po vytlačení nacistických vojsk, sa vrátil do Púchova.[382] Tu založil pobočku Demokratickej strany (ďalej DS) a stal sa jej predsedom. Stal sa tiež predsedom ONV v Púchove a podieľal sa na povojnovej obnove celého regiónu.[383] Od augusta 1945 i po voľbách v máji 1946 bol tiež poslancom Slovenskej národnej rady (ďalej SNR) za Demokratickú stranu. Na druhom zjazde DS 24. a 25. januára 1948 ho zvolili do Výkonného výboru strany ako jedného z piatich členov poslaneckého klubu strany v SNR.[384]

---

nete: <https://www.krajne.sk/e_download.php?file=data/editor/6sk_15.pdf&original=Spomienka+na+J%C3%A1na+E%C4%BEku+far%C3%A1ra+ECAV+d%C5%88a+19.2.2017.pdf> [cit. 2023-03-23].

379 RIŠIAN, Ondrej: Peter Škodáček – prvý zaistený z evanjelických duchovných komunistickou mocou, s. 22.

380 FRAŇO, Vladimír – VITKO, Pavol: *Okamihy vzdoru – v okresoch Považská Bystrica, Púchov a Ilava*, s. 30 – 31.

381 RIŠIAN, Ondrej: Peter Škodáček – prvý zaistený z evanjelických duchovných komunistickou mocou, s. 22.

382 MITANA, Július – GAŠEK, Štefan – RIŠIAN, Ondrej: *100 rokov od narodenia Petra Škodáčka* [online]. Dostupné na internete: <https://www.ecavpuchov.sk/wp-content/uploads/2019/06/Peter-%C5%A0kod%C3%A1%C4%8Dek.mp3> [cit. 2023-03-20].

383 JANAS, Karol: Dejiny mesta Púchov od zjednotenia po súčasnosť, s. 85.

384 SYRNÝ, Marek: *Slovenskí demokrati ´44 – 48*. Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2010, s. 127 a 166.

Po návrate na púchovskú faru začal P. Škodáček opäť tvrdo pracovať v prospech cirkevného zboru. V meste i v okolí organizoval cirkevné spolky, nedeľné školy, či Slovenskú evanjelickú jednotu. V roku 1946 nechal na budove starej fary osadiť pamätnú tabuľu bývalému púchovskému farárovi Vladimírovi Royovi, do veže chrámu nainštalovať elektrické hodiny, opraviť starý organ[385] i vojnovými udalosťami poškodený evanjelický chrám.[386] P. Škodáček sa angažoval aj v DS a na 19. schôdzi SNR 16. júla 1946 vystúpil s kritickým prejavom namiereným proti Klementovi Gottwaldovi, vtedajšiemu predsedovi Komunistickej strany Československa (ďalej KSČ), s ktorou DS politicky súperila. P. Škodáček vtedy hovoril o nesplnení sľubov z Košíc z jari 1945, kritizoval obmedzenie právomocí SNR ako porušenie základného právneho poriadku, keďže vláda mala riadiť zákonodarnú právomoc SNR. V tom čase išlo o jednoznačný tlak komunistov, ktorí v máji 1946 na Slovensku nevyhrali voľby, a tzv. treťou pražskou dohodou z 28. júna 1946 obmedzovali postavenie slovenskej otázky na úkor centralizmu.[387] *„Položil si otázku, či a do akej miery je daná dohoda obvyklou a spôsobilou formou na podstatné zúženie originálnej, výlučnej a neobmedzenej právomoci SNR ako vrcholného revolučného orgánu. Následne citoval viaceré dokumenty a prejavy z rokov 1943 – 1945, ktoré oficiálne proklamovali úplnú rovnoprávnosť slovenského a českého národa, a tiež postavenie SNR nielen ako oprávnenej predstaviteľky samobytného slovenského národa, ale aj ako nositeľky štátnej moci na Slovenku („zákonodarnej, vládnej, výkonnej“). Už prvú pražskú dohodu medzi česko-slovenskou vládou a Predsedníctvom SNR podpísanú 2. júna 1945, ktorá síce uznala SNR ako zvrchovanú predstaviteľku samobytného slovenského národa, vymedzovala však zároveň výlučné kompetencie pre centrálnu moc v Prahe, označil Škodáček za zásah zo strany celoštátneho zákonodarstva prinášajúci nejasnosti ohľadne normotvornej právomoci*

[385] MITANA, Július – GAŠEK, Štefan – RIŠIAN, Ondrej: *100 rokov od narodenia Petra Škodáčka.* [online]. Dostupné na internete: <https://www.ecavpuchov.sk/wp-content/uploads/2019/06/Peter-%C5%A0kod%C3%A1%C4%8Dek.mp3> [cit. 2023-03-20].

[386] A ÚPN Bratislava, f. Krajská správa Zboru národnej bezpečnosti Správa Štátnej bezpečnosti Bratislava (ďalej KS ZNB S ŠtB Bratislava), Staré písomnosti, archívne číslo (ďalej arch. č.) S-425/16, Zápisnica z vypočúvania P. Škodáčka zo 16. 4. 1948, s. 17.

[387] SYRNÝ, Marek: *Slovenskí demokrati ´44 – 48*, s. 133.

SNR. ‚Nábeh k ústavnému zakotveniu SNR a jej činnosti bol daný ústavným zákonom č. 65/1946 Sb. z.' Ním uznal celoštátny zákonodarca SNR za nositeľku zákonodarnej moci na Slovensku. Druhá dohoda z 11. apríla 1946, ktorá opäť v istých sférach posilňovala právomoci centra, podľa neho iba ‚vhodným spôsobom chce zabezpečiť súčinnosť a vzájomné informovanie sa...' Až pri tejto tretej dohode sa podľa Škodáčka vynára otázka, či ňou nebol porušený ústavný zákon č. 65/1946 a je zrejmé, že je ‚v príkrom rozpore so slávnostným uistením predsedu vlády z 5. apríla 1945'. Z. Fierlinger ho predniesol v duchu zásady národnej rovnoprávnosti v Košiciach pri príležitosti vyhlásenia programu prvej vlády Národného frontu Čechov a Slovákov (Košický vládny program). Ďalej Škodáček pokračoval logickou právnou argumentáciou k jednotlivým bodom prerokúvanej dohody. Vyvodil, že SNR sa ňou ‚dostáva úplne do područia vlády', celkom je podlomená zákonodarná činnosť SNR (dostáva len právomoc vydávať druhotné nariadenia), politickou dohodou sa zatláča zákonodarca s originálne nadobudnutou právomocou, odníma sa mu možnosť samostatnej činnosti a rozhodovania, zároveň podlieha ‚sústavnej preventívnej a posteriornej kontrole' zo strany vlády. Načrtol paralelu medzi normotvornou činnosťou SNR a bývalého Krajinského zastupiteľstva podľa zákona č. 125/1927 Sb. z. a n., pričom to bolo vo výhode, že sa o svojej zverenej (hoci 278 obmedzenej) právomoci nemuselo ‚dohadovať'. Predložený dokument, ako konštatuje v závere, ‚je nesporným krokom k návratu k pomerom, aké boli v ČSR pred rokom 1938', mení sa ňou pozitívne právo, pričom nevedno, pod nátlakom akých politických okolností k nej došlo. Je možné len očakávať, že sa nestane ‚prejudiciom pre budúce ústavné postavenie Slovenska...'"[388] O tri týždne neskôr SNR schválila túto dohodu, ktorú DS vnímala ako *„nádej, že ide o dočasnú obeť jednote štátu v dôsledku kampane proti DS."*[389] Okrem P. Škodáčka ju kritizoval aj predseda

[388] Slovenská národná rada 1946, Stenografický zápis o priebehu 19. zasadnutia pléna, s. 21-22. Pozri ROLKOVÁ, Natália: Politické zápasy v pléne Slovenskej národnej rady (máj 1946 – február 1948). In: PODOLEC, Ondrej (ed.): *Február 1948 a Slovensko*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2008, s. 277 – 278.

[389] SYRNÝ, Marek: Tri pražské dohody v politike Demokratickej strany na Slovensku v rokoch 1945 – 1947. In: PEŠEK, Ján a kol.: *Kapitolami najnovších slovenských dejín. K 70. narodeninám PhDr. Michala Barnovského, DrSc*. Bratislava : HÚ SAV vo vydavateľstve Prodama, 2006, s. 54.

slovenského Najvyššieho kontrolného dvora (ďalej NKD) Fedor Thurzo, ktorý vo svojej funkcii musel vykonávať nariadenia Najvyššieho ústredného kontrolného úradu proti existujúcemu zákonu na Slovensku.[390] Ešte vo februári 1946 vystúpil P. Škodáček na zasadnutí SNR s kritikou Zboru národnej bezpečnosti pri snahe KSS ovládnuť tzv. silový rezort – Povereníctvo vnútra a jeho zložky, pričom upozorňoval na nerešpektovanie slobody politického názoru.[391] Dňa 14. apríla 1947 schválila SNR P. Škodáčka za predsedu Úsporného a kontrolného výboru, stal sa tiež členom rozpočtového výboru a predsedom sociálneho výboru, pričom sa zaoberal sociálnou a zdravotnou poisťovňou.[392] Po faktickom ovládnutí ČSR a puči komunistov vo februári 1948 sa P. Škodáček 5. marca písomne vzdal mandátu člena SNR.[393] Išlo o prejav protestu proti novej vládnucej moci, hoci oficiálnym dôvodom mali byť zdravotné problémy.[394]

Angažovanosť v DS, kritika komunistov a dlhodobé duchovné, ale i občiansko-demokratické aktivity sa prejavili „záujmom" nového režimu o jeho osobu. Už pár týždňov po prevzatí moci komunistami v ČSR bol 7. apríla 1948 na P. Škodáčka vydaný zatykač, a komunistický režim ho tak uväznil vo väznici Krajského súdu v Bratislave po prvýkrát.[395] V rovnaký deň bola na púchovskej evanjelickej fare spravená aj domová prehliadka.[396] Stal sa prvým uväzneným evanjelickým kňazom na Slovensku.[397] Súdili ho v politickom procese s členmi tzv.

---

[390] SYRNÝ, Marek: *Slovenskí demokrati ´44 – 48*, s. 271. Pozri aj Stenografický zápis o priebehu 16. zasadnutia pléna SNR, konaného v dňoch 25. a 26. februára 1946 v Bratislave [online]. Dostupné na internete: https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=181643 [cit. 2023-03-22].

[391] SYRNÝ, Marek: *Slovenskí demokrati ´44 – 48*, s. 314 – 315.

[392] RIŠIAN, Ondrej: Peter Škodáček – prvý zaistený z evanjelických duchovných komunistickou mocou, s. 23.

[393] SYRNÝ, Marek: *Slovenskí demokrati ´44 – 48*, s. 354; A ÚPN v Bratislave, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava Staré písomnosti, arch. č. S-425/16, Odobratie poslaneckej legitimácie zo 16. 10. 1948, s. 1.

[394] RIŠIAN, Ondrej: Peter Škodáček – prvý zaistený z evanjelických duchovných komunistickou mocou, s. 24.

[395] A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Staré písomnosti, arch. č. S-425/16, Správa o zadržaní a zatknutí zo 7. 4. 1948, s. 1.

[396] A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Staré písomnosti, arch. č. S-425/16, Radiogram s príkazom na zatknutie P. Škodáčka, s. 1.

[397] RIŠIAN, Ondrej: Peter Škodáček – prvý zaistený z evanjelických duchovných komunistickou mocou, s. 24.

protištátnej skupiny na čele s F. Thurzom, ktorý mal spolu s Michalom Múdrym-Šebíkom a americkým kapitánom Hrubým vytvoriť v roku 1947 ilegálnu protikomunistickú spravodajskú organizáciu v rámci oficiálnej slovensko-americkej spoločnosti ako súčasť Československej spoločnosti na Slovensku.[398] Okrem F. Thurza, M. Múdreho-Šebíka a P. Škodáčka zadržala Štátna bezpečnosť (ďalej ŠtB) ďalších 17 osôb. Väčšine z nich sa podľa vyšetrovateľov pripisovala vina za *„spolčovanie s inými osobami,* [...] *k úkladom o republiku a že za tým cieľom, aby bola násilným spôsobom zmenená ústava republiky, pokiaľ ide o jej ľudovodemokraticko-republikánsku formu, prípadne tiež pokiaľ ide o samostatnosť a jednotnosť republiky,* [...] *priamy i nepriamy styk s cudzou mocou a cudzími činiteľmi, od ktorých dostával finančné prostriedky na protištátnu činnosť* [...] *a tým cieľom organizoval branné a pomocné sily.“*[399] Ďalšími dôvodmi väznenia a vyšetrovania boli *„...aby v prípade válečného konfliktu medzi Východom a Západom, vydal republiku nebezpečenstvu napadnutia,* [...] *pre zločiny zneužitia úradnej moci a úplatkárstva“* a i.[400] Konkrétne dôvody väzby a vyšetrovania P. Škodáčka boli *„...podozrenie zo zločinu podľa § 2 a 3 zák. na ochranu republiky, spáchané tým, že sa stal členom ilegálnej organizácie Dr. Fedora Thurzu, a že vedel, že jej cieľom sú prípravy úkladov o republiku a ohroženie jej bezpečnosti a že pre túto organizáciu vykonával kuriernu službu; že sa zúčastňoval schôdzok tajnej organizácie, ktorá mala za cieľ podvracať ľudovo-demokraticko-republikánsku formu štátu.“*[401]

Z rozsiahleho dokumentu z vyšetrovania s názvom „Skutková podstata“ sa o P. Škodáčkovi dozvedáme, že bol „starým a dobrým priateľom“ F. Thurza a M. Múdreho-Šebíka, ktorých ŠtB považovala za vedúcich predstaviteľov ilegálnej skupiny. Mal ich plnú dôveru, pravidelne sa zúčastňoval tajných porád a stretnutí s novozapojenými osobami. P. Škodáček mal byť tiež iniciátorom vzniku Českosloven-

[398] A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Vyšetrovacie spisy, arch. č. V-425/1; Pozri tiež ŠA Bratislava, f. Štátny súd, č. šk. 106, Or III 490/49, Thurzo a spol.

[399] A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Vyšetrovacie spisy, arch. č. V-425/1, Záverečné trestné oznámenie, s. 1.

[400] A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Vyšetrovacie spisy, arch. č. V-425/1, Záverečné trestné oznámenie, s. 2.

[401] A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Vyšetrovacie spisy, arch. č. V-425/1, Záverečné trestné oznámenie, s. 8.

skej spoločnosti na Slovensku, pričom v Púchove viedol jej pobočku. S F. Thurzom sa mal stretávať v úrade NKD a stretnutia predstaviteľov DS organizoval aj v Bratislave. P. Škodáčka na základe výpovede poslanca DS Pavla Vibocha charakterizovali ako osobu s vysokým životným štandardom a s ambíciou stať sa spolumajiteľom importnej a exportnej firmy „Perfekta" v Bratislave, do ktorej mal vložiť počiatočný kapitál vo výške 50 000 Kčs. Spolu s poslancom za DS Jaroslavom Vyškovským mali organizovať spojenie medzi Bratislavou a Prahou. P. Škodáček mal týmto spôsobom „posúvať" aj financie pre potreby organizácie. Mal byť tiež akousi spojkou medzi F. Thurzom a vidiekom. P. Škodáček rázne poprel akúkoľvek vedomosť a účasť v „ilegálnej" organizácii v akejkoľvek forme.[402] V politickom procese s F. Thurzom a spol., v ktorom figuroval ako obžalovaný aj P. Škodáček, vyniesol Štátny súd v Bratislave rozsudok až 21. decembra 1949. F. Thurza odsúdil na 15 rokov odňatia slobody, 13 rokov straty občianskych práv, konfiškáciu majetku a pokutu 50 000 Kčs. Ďalších osem osôb odsúdil na osem a menej rokov väzenia. Celkovo osem obžalovaných, vrátane P. Škodáčka, oslobodil.[403] Z väzby sa P. Škodáček dostal „proti sľubu" už 3. júla 1948.[404]

V čase prvého uväznenia P. Škodáček pôsobil ako predseda sociálneho odboru evanjelickej cirkvi a. v. So Spoločnosťou priateľov Lužice v Prahe organizoval trojmesačný pobyt pre približne 500 detí Lužických Srbov z Nemecka s cieľom rekreácie a zotavenia v československých rodinách, letných táboroch a sirotincoch. Aj z dôvodu, aby táto akcia mohla prebehnúť, sa evanjelický biskup Fedor Ruppeldt angažoval za jeho prepustenie z väzby, čo sa nakoniec aj podarilo.[405]

Ešte na konci rovnakého mesiaca, keď Škodáčka prepustili z väzby, podali na neho 29. júla 1948 štátne orgány ďalšie trestné oznámenie. Podľa neho sa mal dopustiť zneužitia úradnej moci tým, že v júni 1947 ako predseda ONV v Púchove vydal miestnej stanici SNB

[402] A ÚPN v Bratislave, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Vyšetrovacie spisy, arch. č. V-425/1, Skutková podstata, s. 82 – 83.

[403] A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Vyšetrovacie spisy, arch. č. V-425/1, Úradný záznam z vyhlásenia rozsudku z dňa 21. 12. 1949, s. 1 – 3.

[404] A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Vyšetrovacie spisy, arch. č. V-425/1, Oznam o prepustení z väzby adresovaný Povereníctvu vnútra zo dňa 2. 7. 1948, s. 1 – 2.

[405] RIŠIAN, Ondrej: Peter Škodáček – prvý zaistený z evanjelických duchovných komunistickou mocou, s. 25.

písomný príkaz na zastavenie trestného stíhania Jozefa Čerňavu. Púchovská stanica SNB naozaj stíhanie obvineného zastavila. Čerňava mal spáchať priestupok dňa 24. mája 1947 asi okolo 23:00 hod. tým, že v krčme Antona Lešku v Dohňanoch verejne vykrikoval: *„Luteráni von! Luteráni a židi obesili Tisu a Daxner je pozbavený predsedníctva súdu.“*[406] Trestné oznámenie na púchovského evanjelického farára zároveň prikazovalo stanici SNB v Púchove v pokračovaní stíhania J. Čerňavu. V rovnaký deň P. Škodáčka vypočuli. Bránil sa slovami, že sa J. Čerňava pred ním ospravedlnil a prosil o odpustenie za slová, ktoré vyslovil v afekte potužený alkoholom. Škodáček tiež nechcel danú „kauzu rozmazávať“, aby v konfesijne zmiešanom prostredí Púchova a okolia nedošlo k zbytočným treniciam.[407]

Ani jedno z predchádzajúcich trestných stíhaní nebolo uzavreté a ani nie o rok, 4. júna 1949, P. Škodáčka opätovne zadržali a eskortovali do bratislavskej väznice.[408] Zadržaný, uväznený a vypočúvaný bol na základe trestného oznámenia v procese s Maximiliánom Marmorsteinom a spol.[409] V tejto „kauze“ sa mal P. Škodáček spojiť *„...s agentami americkej spravodajskej služby CIC[410], a to Jánom Šešerom, Vladimírom*[411] *Michalom, Jozefom Dvončom a inými agentami vysielanými do ČSR za účelom spravodajským a za účelom získavania nových čsl. občanov pre útek do zahraničia.“*[412]

Konkrétnym dôvodom zadržania mala byť spolupráca P. Škodáčka s „cudzím agentom“ J. Michalom, s ktorým sa mal stretnúť na železničnej stanici v Púchove. J. Michala sem 14. novembra 1948 priviedol tiež obžalovaný Pavol Kmošena z Mestečka, brat bývalého npor. SNB Juraja Kmošenu, ktorý sa mal od roku 1948 zdržiavať v rakúskom

---

406 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Staré písomnosti, arch. č. S-425/16, Trestné oznámenie na P. Škodáčka zo dňa 29. 7. 1948, s. 1 – 2.

407 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Staré písomnosti, arch. č. S-425/16, Trestné oznámenie na P. Škodáčka zo dňa 29. 7. 1948, s. 1 – 2.

408 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Staré písomnosti, arch. č. S-425/16, Správa o zadržaní a zatknutí zo 4. 6. 1949, s. 1 – 2.

409 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Staré písomnosti, arch. č. BA-S 383, Správa o realizácii – predloženie trestného oznámenia zo dňa 28. 6. 1949, s. 1.

410 Counterintelligence Corps (skrátene CIC) – bývalá spravodajská služba armády USA, ktorá vznikla v roku 1941.

411 Správne je Ján Jaromír Michal.

412 A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Staré písomnosti, arch. č. BA-S 383, Marmorstein a spol. – Správa o zlikvidovaní protištátnej skupiny zo dňa 11. 7. 1949, s. 1.

Ludvigsburgu. Práve ten požiadal svojho brata na Slovensku prostredníctvom Šešeru a Michala o pomoc pri ilegálnej preprave svojej manželky s dieťaťom do Rakúska. Nápomocný mal byť aj P. Škodáček, s ktorým sa mal J. Michal na železničnej stanici v Púchove rozprávať súkromne asi 20 minút. Odtiaľ J. Michal s P. Kmošenom odcestovali vlakom do Slovenského Poľa pri Galante, odkiaľ do Mestečka priviezli manželku a dieťa J. Kmošenu. Následne ich J. Michal odviedol cez Prahu do Rakúska.[413] P. Škodáček sa mal priznať, že J. Michal ho žiadal o informácie o Jozefovi J. Stykovi a ďalších osobách, ktoré by chceli odísť do zahraničia, tiež komunikovali o ďalšej spolupráci. Šešera mal vypovedať, že P. Škodáček sa pozná s farárom Lekavým v Ludvigsburgu, ktorý mal pracovať pre katolícku spravodajskú službu, a tiež spomínal ďalšie stretnutia a návštevy agentov v Púchove. P. Škodáček potvrdil iba stretnutie s J. Michalom, ostatné poprel.[414] Podľa obžaloby sa mal púchovský evanjelický farár previniť tým, že *„bezodkladne neoznámil bezpečnostným úradom príchod agenta cudzej spravodajskej organizácie a jeho činnosť“*, a obvinili ho zo *„zločinu neoznámenia trestného činu podľa § 35 ods. 2 zák. č. 231/48 Sb.“*.[415]

V politickom súdnom procese s M. Marmorsteinom najvyšší súd dňa 2. júla 1951 potvrdil rozsudky prvostupňového súdu z 2. decembra 1950. Hlavu skupiny odsúdili na 18 rokov väzenia, peňažný trest 50 000 Kčs, konfiškáciu celého majetku a stratu občianskych práv na desať rokov. Pavla Kmošenu odsúdili za zločin velezrady na šesť rokov väzenia, peňažný trest 20 000 Kčs, konfiškáciu polovice majetku a stratu občianskych práv na desať rokov. P. Škodáčka za údajné neoznámenie trestného činu odsúdili na tri roky odňatia slobody a stratu občianskych práv na tri roky.[416] Dňa 5. decembra 1950 Škodáčka

[413] A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Staré písomnosti, arch. č. BA-S-383, Marmorstein a spol. – Správa o zlikvidovaní protištátnej skupiny zo dňa 11. 7. 1949, s. 5 – 6.

[414] A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Staré písomnosti, arch. č. BA-S-383, Marmorstein a spol. – Správa o zlikvidovaní protištátnej skupiny zo dňa 11. 7. 1949, s. 6; A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Staré písomnosti, arch. č. BA-S-383, Výpoveď agenta CIC Šešeru zo 7. 6. 1949, s. 1 – 2.

[415] A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, arch. č. BA-S-383, Podanie obžaloby Štátnemu súdu v Bratislave dňa 9. 9. 1949, s. 1 – 4.

[416] A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Staré písomnosti, arch. č. BA-S-383, Rozsudok z revízie súdneho procesu s M. Marmorsteinom a spol. zo dňa 20. 3. 1972. s. 1 – 14.

transportovali na výkon trestu do Leopoldova.[417] Tu sa stretol s mnohými bývalými politikmi, napr. s Jánom Ursínym, ktorý na Škodáčka vo väzbe spomínal ako na chovateľa sliepok, ktorý im na spríjemnenie väzenského života odkladal pár vajíčok.

Škodáček mohol byť z väzby prepustený 12. augusta 1952 a štátne orgány mu okamžite ponúkli spoluprácu. Keďže odmietol, na slobodu sa dostal až 5. októbra 1952. Rozsudkom tiež prišiel o právo vykonávať kňazskú službu, pobývať v Púchove a v Bratislavskom kraji. Od roku 1953 býval v Košťanoch nad Turcom, odkiaľ pochádzala jeho manželka, kam mu úrady posielali účty za pobyt vo väzbe, teda „náklady za ubytovanie a stravu". S podlomeným zdravím pôsobil v rokoch 1952 až 1954 ako kurič v Slovakofarme, následne do roku 1956 ako referent Slovenského fondu výtvarných umení v Martine. V rokoch 1956 až 1960 reštauroval maľby v kostoloch pod vedením Mikuláša Štalmacha, následne do roku 1965 pracoval ako obchodný cestujúci podniku Drobný tovar v Košiciach. Pracoval aj ako kurič na chate v Makove, medzi rokmi 1965 až 1976 viedol hospodársku správu na podnikovom riaditeľstve Slovenskej knihy v Žiline. Od roku 1976 ako starobný dôchodca pracoval na polovičný úväzok v Literárnom archíve Matice slovenskej.[418] Na rodinného priateľa Petra Škodáčka z čias pobytu v Púchove a Žiline spomína aj spisovateľ Ľubomír Feldek: *„Často vtedy navštevoval mojich rodičov a stávalo sa, že zastihol doma iba mňa. Absolvoval som s ním nezabudnuteľné rozhovory – porozprával mi aj všetko, čo som sa túžil dozvedieť o jeho kauze. Nikdy sa nesťažoval, prijímal aj zlo s humorom. ‚Keď chce človek prežiť, zje hocičo. Zjedli sme v Leopoldove fazuľu, aj keď v nej škrípali kamienky,' smial sa. ‚A vy ste vedeli, že je to provokatér, a predsa ste to nehlásili?' vypytoval som sa. ‚Na 99 percent som to vedel, Ľubko. Ale na jedno percento nie. Tak som si to jedno percento radšej odsedel.'"*[419]

[417] A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Staré písomnosti, arch. č. S-425/16, Správa o prepustení z väzby P. Skodáčka zo dňa 5. 12. 1950.

[418] RIŠIAN, Ondrej: Peter Škodáček – prvý zaistený z evanjelických duchovných komunistickou mocou, s. 28 – 29.

[419] FELDEK, Ľubomír: *Demokrat Peter Škodáček* [online]. Dostupné na internete: <http://casopis-tvorba.sk/lubomir-feldek-demokrat-peter-skodacek/> [cit. 2023-03-23]. Pozri aj FELDEK, Ľubomír: *Žilinská kniha Ľubomíra Feldeka*. Žilina : Artis Omnis, 2011, 200 s.

Na verejnom zasadnutí Krajský súd v Banskej Bystrici dňa 20. marca 1972 preskúmal na návrh M. Marmorsteina, P. Halusku, P. Kmošenu a P. Škodáčka pôvodné súdne rozhodnutie z roku 1950, resp. 1951. Rozsudok v prípade Škodáčka revidoval pretože podľa názoru senátu nebolo dokázané, že poznal J. Michala ako „agenta cudzej spravodajskej služby", poskytoval mu informácie alebo pomoc. Pôvodný rozsudok súd zrušil a Škodáčka v plnej miere oslobodil. Oslobodil tiež P. Halusku, zatiaľ čo Marmorsteinovi a Kmošenovi pôvodné tresty len znížil. Z výpovede P. Škodáčka sa ešte dozvedáme, že s P. Kmošenom sa na púchovskej železničnej stanici stretol náhodne a že ho predtým nepoznal. Ten mu predstavil J. Michala, s ktorým viedol asi päťminútový rozhovor, kým P. Kmošena kupoval cestovné lístky. Keďže P. Škodáček videl, že obaja sú v podnapitom stave, nerozprával sa s nimi o vážnych veciach. Priznanie P. Škodáčka vynútili príslušníci ŠtB prostredníctvom fyzického i psychického nátlaku, keď sa mu okrem iného vyhrážali prísnejším trestom za špionáž.[420]

Po prepustení z väzenia P. Škodáčka v rokoch 1954 až 1959 sledovala ŠtB. Spoluprácu s komunistickou tajnou políciou odmietol, hoci mu ako protihodnotu ponúkli možnosť vykonávať kňazskú činnosť. Podľa dostupných dokumentov mal donášať na bývalých politikov DS, pod krycím menom „Školaník". ŠtB spoluprácu s P. Škodáčkom nadviazala 4. septembra 1959 a ukončila 24. apríla 1968 z dôvodu odmietania spolupráce.[421] *„V priebehu spolupráce sa menovaný ako TS neosvedčil, podával len okrajové poznatky, všetky osoby, ku ktorým bol verbovaný hodnotil kladne, i keď išlo o vyložene o NO. Bolo tiež zistené, že nemá kladný vzťah k orgánom MV. V priebehu spolupráce neobdržal žiadnu odmenu..."*[422] Osobný zväzok P. Škodáčka ŠtB zničila 21. septembra 1983.

Prenasledovanie zo strany komunistického režimu postihlo i jeho manželku a dcéru. Manželka Anna nemohla učiť, namiesto toho umývala riady v reštaurácii a vypomáhala v obchode, neskôr sa vypraco-

[420] A ÚPN Bratislava, f. KS ZNB S ŠtB Bratislava, Staré písomnosti, arch. č. BA-S-383, Rozsudok z revízie súdneho procesu s M. Marmorsteinom a spol. zo dňa 20. 3. 1972, s. 1 – 14.

[421] RIŠIAN, Ondrej: Peter Škodáček – prvý zaistený z evanjelických duchovných komunistickou mocou, s. 29; A ÚPN Bratislava, reg. č. 3108., arch. č. 88434, Evidenčná karta P. Škodáčka.

[422] RIŠIAN, Ondrej: Peter Škodáček – prvý zaistený z evanjelických duchovných komunistickou mocou, s. 29 – 30.

vala na vedúcu všeobecnej učtárne podniku Zdroj. Aj odtiaľ ju však prepustili, pracovala v sódovkárni a ako vedúca cukrárenskej výroby v pekárňach. Dcéra Jela absolvovala s vyznamenaním Gymnázium v Martine, na vysokú školu však pre zlý kádrový posudok nemohla hneď nastúpiť. Po chemickej nadstavbe v Gottwaldove sa nakoniec dostala k štúdiu psychológie, ktoré ukončila doktorátom v Bratislave. Peter Škodáček zomrel 5. decembra 1983 vo Vojenskom ústave pľúcnych chorôb v Novej Polianke. Pochovaný je na cintoríne v Košťanoch nad Turcom.[423]

[423] RIŠIAN, Ondrej: Peter Škodáček – prvý zaistený z evanjelických duchovných komunistickou mocou, s. 30.

6. KAPITOLA

Eugen Filkorn
ako pedagóg

V slovenských dejinách 20. storočia nájdeme viacero osobností, ktoré sa výrazne zaslúžili o výchovu a vzdelávanie mládeže. Svojím prístupom dokázali získať mládež a rozvíjať jej vlohy, aby sa mohol rozvinúť v nej ukrytý potenciál a sformovať sa na zrelé osobnosti, ktoré sa stali prínosom pre spoločnosť. K takýmto osobnostiam nesporne patril rímskokatolícky kňaz Eugen Filkorn. Pozornosť mu venovali už heslá publikované v dobových biografických lexikónoch. Heslo v *Reprezentačnom lexikone Slovenska a Podkarpatskej Rusi* z roku 1936 prináša vecný biografický portrét E. Filkorna.[424] Podobne heslo v diele *Slovenská krv* z roku 1942 tiež môžeme hodnotiť vo svojej podstate ako vecné, no v jeho závere sa nachádza úryvok z článku denníka Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSĽS) *Slovák*, ktorý prináša Filkornovu apoteózu: *„Život a dielo Dr. Eugena Filkorna je pýchou Slovenska. Je ono pýchou jeho pracovitosti, dôkazom slovenskej schopnosti a podvrátením neopodstatneného tvrdenia, že bez cudzej pomoci nevieme si sami zariadiť svoj život tak, aby tento bol vyhovujúcim pre naše cirkevné i národné snaženie.“*[425] Filkornova prítomnosť v politike sa stala hlavným dôvodom a súčasne zámienkou zámerného zamlčiavania tejto osobnosti počas komunistického režimu v rokoch 1948 – 1989. Biografický portrét E. Filkorna sa objavil v *Slovenskom biografickom slovníku* v roku 1987, teda už v čase miernejšej formy tohto

[424] *Reprezentačný lexikón Slovenska a Podkarpatskej Rusi.* Bratislava : Academia, 1936, s. 82.
[425] Ercé: *Slovenská krv*. Bratislava : Vydavateľstvo lexikálneho diela „Slovenská krv“, 1942, s. 114.

režimu.[426] Text tohto portrétu bol do istej miery ovplyvnený dobovou politicko-ideologickou terminológiou, no možno mu uznať pomerne vysokú mieru vecnosti. Úvodná časť hesla charakterizuje Filkorna ako klerikálneho politika a publicistu, teda chýba jeho charakteristika ako pedagóga. V hodnotiacej časti hesla sa píše, že ako riaditeľ internátu Svoradov v Bratislave sa *„výrazne zúčastnil na klerikálno-nacionalistickej výchove časti študentstva. Svoradov sa pod jeho vedením stal sídlom najradikálnejších ľudáckych elementov.“*[427] Osobnosti E. Filkorna sa venovala väčšia pozornosť v exile. Na jeho počesť vyšiel spomienkový zborník, ktorý zachytáva jeho osobnosť očami bývalých študentov a spolupracovníkov.[428]

Táto publikácia sa zameriava na osobnosť E. Filkorna ako zakladateľa a riaditeľa katolíckeho vysokoškolského internátu Svoradov v Bratislave. Rozsiahlejšiu spomienku na E. Filkorna v exile publikoval samostatne R. Považan.[429] Objektívne biografické heslá E. Filkorna sa objavili až po páde komunistického režimu v roku 1989. Filkorn je v dvoch z nich charakterizovaný aj ako pedagóg.[430] V ďalšom sa nachádza Filkornov portrét, no bez jeho základnej charakteristiky.[431] Okrem vypracovania biografických hesiel sa reflexia E. Filkorna zamerala na historický aspekt jeho tvorby.[432] Veľmi cenným zdrojom poznania osobnosti E. Filkorna sú jeho rozsiahle pamäti.[433] Je logické, že osobnosť E. Filkorna sa spája s internátom Svoradov. Práve táto inštitúcia bola vrcholom jeho pedagogických snažení. Autori si však v tejto súvislosti všímali najmä jeho osobnostné kvality a organizačný talent,

[426] Filkorn, Eugen. In: *Slovenský biografický slovník, II. zv., E – J.* Martin : Matica slovenská, 1987, s. 88.

[427] Filkorn, Eugen. In: *Slovenský biografický slovník*, s. 88.

[428] BRAXÁTOR, František (zost.): *Eugen Filkorn, zakladateľ Svoradova. Priehrštie spomienok.* Cambridge, Ont. Canada : Priatelia Dobrej knihy, 1985, 218 s.

[429] POVAŽAN, R.: Spomienky na Dr. E. Filkorna a Svoradov. In: *Literárny almanach Slováka v Amerike*, 1975, s. 51 – 60.

[430] Filkorn, Eugen. In: *Biografický lexikón Slovenska II, C – F.* Martin : Slovenská národná knižnica; Národný biografický ústav, 2004, s. 573 – 574; *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska.* Bratislava : LÚČ, 2000, s. 339 – 340.

[431] BOŠANSKÝ, Martin: *Vitae caononicorum nitriensium. Biografický slovník Nitrianskej katedrálnej kapituly od najstarších čias do súčasnosti.* Nitra – Publica, 2021, s. 46 – 47.

[432] LETZ, Róbert: ThDr. Eugen Filkorn (1881 – 1974). In: *Historický zborník*, roč. 11, 2001, č. 2, s. 179 – 180.

[433] FILKORN, Eugen: *Verný svojmu svedomiu.* Centrum kultúry a dedičstva kanadských Slovákov : Matica slovenská, 2004, 471 s.

no nevenovali takmer žiadnu pozornosť jeho pedagogickým názorom a metódam. Preto sa v tejto štúdii pokúsime venovať tomuto rozmeru Filkornovej osobnosti.

Eugen Filkorn sa narodil a bol pokrstený dňa 10. novembra 1881 v Nitrianskom Pravne (vtedy Nemecké Pravno), okr. Prievidza, v rodine remeselníka – čižmára Jozefa Filkorna a Márie, rod. Leitmannovej.[434] Mal šiestich súrodencov – troch bratov a tri sestry. Najdôležitejší vplyv na formovanie jeho osobnosti mali rodičia. Svoju matku charakterizoval ako ženu s tichou a milou povahou, prívetivú, vážnu, vždy pokojnú, skromnú a štedrú. Od otca si osvojil jeho pracovitosť, všestrannú zručnosť a zásadu využiť užitočne čas: *„Nezaháľať, ale využiť osožne všetok čas."*[435] Popri pracovných návykoch mu otec vysvetľoval beh sveta. Naučil ho vnímať prírodné krásy a spolu s matkou ho voviedli do sveta viery. V súvislosti s národnostnou príslušnosťou E. Filkorna sa vyskytol názor, že bola nemecká.[436] Ľudovú školu vychodil v rodisku. V rokoch 1892 – 1896 študoval na piaristickom gymnáziu v Prievidzi. Na gymnaziálnych štúdiách ho upútal systematický prístup a široké vedomosti pátrov piaristov. Z predmetov ho zaujímala najmä matematika, štylistika a telocvik. Prejavoval záujem o verejné dianie, pričom sympatizoval s Uhorskou ľudovou stranou. Práve počas štúdia v Prievidzi zacítil kňazské povolanie. O kňazskú dráhu mali záujem aj jeho rodičia. Filkorn hodnotil výchovu na gymnáziu ako šovinistickú: *„Celá výchova na ústave sa niesla v šovinistickom duchu. Chlapcov nemaďarského pôvodu zapísali za Maďarov podľa*

---

[434] Štátny archív Nitra, f. Zbierka cirkevných matrík – Nitrianske Pravno, Rímskokatolícka cirkev, k. č. 220, Protocullum Baptisatorium Ecclesiae Teutopronensis 1872 – 1896, s. 137 a.

[435] FILKORN, Eugen: *Verný svojmu svedomiu*, s. 18.

[436] V ostrom útoku na osobu E. Filkorna v čase, keď už bol verejne známou osobnosťou, sa pisateľ skrývajúci za meno Spectator vyjadril: *„Vy ovšem nemáte čo stratiť, Vám ten ľud slovenský nie je vaším. Vo Vás nekoluje jeho krv – nuž nie div, že by ste ju nedbali vylievať ako vodu. Ste Nemcom, srdcom nakloneným k Pešti a k Berlínu – Vám sú osudy slovenského ľudu ľahostajné."* Spectator: Otvorený list dru Eug. Filkornovi. In: *Roľnícke noviny*, roč. 7, 9. 1. 1926, č. 2, s. 2. Tento článok publikoval aj *Slovenský denník* a *Slovenská politika*, teda tlačové orgány agrárnej strany. Filkorn na tento útok reagoval vecne v časopise Katolícka jednota, kde sa verejne priznal k slovenskej národnosti a k slovenskosti celej jeho rodiny: *„Otčina moja leží pod vrchami, kde rieka Nitra vyviera. Je to stred Slovenska, krásna zem slovenská! Slovensky som hovoril už ako malý chlapček v rodičovskom dome. Nemčine som sa učil iba neskorej, v škole, plynne nemecky hovorím iba od svetovej vojny."* FILKORN, Eugen: Moja odpoveď Spectatorovi. In: *Katolícka jednota*, roč. 7, 1926, č. 1, s. 22.

úradnej definície materinského jazyka: tým je jazyk, ktorým najlepšie a najradšej kto hovorí."[437] Filkorn musel prekonať rečovú bariéru, pretože na gymnáziu sa mohlo konverzovať iba po maďarsky. Aby si osvojil maďarčinu, musel sa ju doučovať.

Po absolvovaní štyroch ročníkov nižšieho gymnázia úspešne absolvoval konkurz do malého seminára v Nitre a zároveň pokračoval v štúdiách na vyššom piaristickom gymnáziu v Nitre. Počas štúdia v Prievidzi a v Nitre si všimol veľké rozdiely medzi profesormi. Na jednej strane videl formalizmus, nezáujem a bezideovosť, na druhej zasa nadšenie pre predmet a ochotu zblížiť sa so študentmi. Po maturite v roku 1900 ho biskup Imrich Bende poslal na štúdiá teológie do Budapešti. Stal sa chovancom centrálneho seminára v hlavnom meste Uhorska. Počas štúdií Filkorna plne zachytila vlna katolíckeho aktivizmu, ktorá bola dôsledkom pontifikátu pápeža Leva XIII. Kňazi si viac začali všímať sociálnu otázku a aktivizovať sa v rôznych spolkoch. Úroveň štúdia teológie v Budapešti bola vysoká. E. Filkorn sa tu zdokonalil v teologických vedách a jazykoch. Spoznal dôležité osobnosti cirkevného a verejného života. Osobne mu imponoval biskup Ottokár Prohászka. V centrálnom seminári sa zišli bohoslovci z rôznych uhorských diecéz. Po príchode E. Filkorna ich tu bolo 78, z toho v prvom ročníku, kam patril Filkorn, ich bolo 30.[438] Národnostné zloženie bohoslovcov bolo pestré. Patrili medzi nich Maďari, Chorváti, Rumuni, Rusíni a Slováci. Komunikácia s bohoslovcami prebiehala v maďarčine a bohoslovci nemali možnosť prejaviť navonok svoje národné povedomie. U mnohých z nich nebola ich národná identita ešte pevnejšie ukotvená. Filkorn sa počas pobytu v seminári zblížil so slovenskými bohoslovcami, pochádzajúcimi z nitrianskej diecézy, a to s Andrejom Cvinčekom,[439] ktorý navštevoval rovnaký ročník ako on, ale aj s An-

[437] FILKORN, Eugen: *Verný svojmu svedomiu,* s. 37.

[438] *Schematismus venerabilis cleri Archidioecesis Strigoniensis pro anno reparatae salutis communi 1901.* Strigonii : Typis Gustavi Buzárovits, 1901, s. 193.

[439] Andrej Cvinček (1880 – 1949), za kňaza ho vysvätili v roku 1904. Pôsobil na kaplánskych staniciach v Novákoch, Hornej Súči, Zákopčí, Čápore, od roku 1910 bol správcom farnosti v Mojtíne, potom kaplánom v Divine a správcom farnosti a farárom v Krásne nad Kysucou, kde pôsobil v rokoch 1917 – 1926. V roku 1926 nitriansky kanonik, v roku 1937 pápežský prelát, v roku 1938 apoštolský protonotár. Patril k slovenským národne uvedomelým kňazom, písal do slovenskej tlače, venoval sa ovocinárstvu a záhradníctvu. Spočiatku patril do Slovenskej ľudovej strany, v roku 1925 patril k zakladateľom Čs. strany lidovej na Sloven-

drejom Škrábikom[440] a Michalom Beňom[441] ktorí navštevovali vyšší ročník. Priateľstvo s týmito bohoslovcami pomohli vyjasneniu jeho slovenskej národnej identity. Ako sám napísal: *„Pod vplyvom svojich priateľov Chorvátov, Rumunov, zvlášť však Andreja Cvinčeka, Beňu a Škrábika som si uvedomil, že veriaci nitrianskeho biskupstva, kde účinkovať budem, sú Slováci a ja budem kňazom týchže. A v duchu som si už vtedy zamiloval svojich budúcich veriacich – ľud slovenský. Národ slovenský bude mojim národom.“*[442]

Popri teologických disciplínach zaujala Filkorna všeobecná pedagogika. Prednášky sa konali na filozofickej fakulte budapeštianskej univerzity. Prednášal piarista docent Anton Acsay. Osobitnú pozornosť venoval pedagogike J. J. Rousseaua a J. H. Pestalozziho. Filkorna pedagogika upútala. Veľmi mu imponoval prístup A. Acsayho. Podľa jeho spomienky: *„Do prednášok vkladal celú svoju dušu. Každú končil povzbudením, aby sme vychovávali s láskou, lebo Boh je láska.“*[443]

---

sku. V roku 1928 – 1938 jej poslanec v krajinskom zastupiteľstve. V roku 1944 náhradný člen ilegálnej Slovenskej národnej rady. Po obnovení ČSR v rokoch 1945 – 1946 poslanec Demokratickej strany v Dočasnom národnom zhromaždení v Prahe a jeho podpredseda. Zaslúžil sa o vznik tzv. Aprílovej dohody, na základe ktorej sa väčšina katolíckych aktivistov rozhodla ostať v Demokratickej strane. PAŠTEKA, Július (ed.): *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska.* Bratislava : LÚČ, 2000, s. 188 – 189.

[440] Andrej Škrábik (1882 – 1950), za kňaza bol vysvätený v roku 1904. V roku 1911 získal doktorát teológie v Budapešti, ceremoniár a osobný tajomník nitrianskeho biskupa V. Batthyániho, profesor fundamentálnej teológie v nitrianskom diecéznom seminári, v roku 1929 bol vymenovaný za nitrianskeho kanonika, v roku 1935 za generálneho vikára Nitrianskej diecézy, v roku 1939 bol menovaný za pomocného biskupa Nitrianskej diecézy, v roku 1941 sa stal pomocným biskupom Banskobystrickej diecézy s právom nástupníctva, v roku 1943 – 1950 sídelný biskup banskobystrickej diecézy. Bol predsedom *Diela šírenia viery na Slovensku*, zaslúžil sa o organizovanie misijného diela. Prispieval do náboženskej tlače a bol autorom apologických a polemických prác. PAŠTEKA, Július (ed.): *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska,* s. 1333 – 1334.

[441] Michal Beňo (1880 – 1964), kňazskú vysviacku prijal v roku 1903, pôsobil ako kaplán v Nemšovej, Považskej Bystrici, Dolnom Hričove, Bošanoch, Turnej, Dolných Motešiciach a Trenčianskej Teplej. V roku 1910 dosiahol doktorát teológie v Budapešti. Pôsobil ako administrátor farnosti v Košeci, od roku 1918 farár v Rakovej. V roku 1922 ho vymenovali za nitrianskeho kanonika a člena skúšobnej komisie profesorov náboženstva na stredných školách. Pôsobil ako predseda cirkevného súdu a profesor cirkevného práva v Nitre. V roku 1924 vicerektor diecézneho seminára v Nitre, v roku 1936 pápežský prelát a 1940 veľprepošt a v roku 1948 generálny vikár nitrianskej diecézy. PAŠTEKA, Július (ed.): *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska,* s. 95.

[442] FILKORN, Eugen: Moja odpoveď Spectatorovi. In: *Katolícka jednota*, roč. 7, 1926, č. 1, s. 23.

[443] FILKORN, Eugen: *Verný svojmu svedomiu,* s. 101.

Na bohoslovca Filkorna veľmi zapôsobil pompézne organizovaný katolícky zjazd, ktorý sa konal v roku 1902 v Budapešti. Popri rôznych referátoch, ktoré odzneli v rámci zjazdu, Filkorna najviac upútal referát prefekta jeho seminára Júliusa Glattfeldera o tom, ako pracuje medzi univerzitnou mládežou v Budapešti. Glattfelder podrobne hovoril o tom, ako mladý kňaz s päťročnou pastoračnou praxou založil krúžok sv. Imricha a jeho aktivity viedli k vybudovaniu internátu pre katolícku mládež.[444] Toto bol zrejme prvý impulz, ktorý neskôr viedol Filkorna k tomu, aby sa tiež venoval výchove mládeže. Kňazskú vysviacku prijal 5. júla 1904 v Nitre. Jeho prvou kaplánkou sa stal Močenok, kde vyučoval náboženstvo na ľudovej chlapčenskej a dievčenskej škole, ale aj v Kráľovej na dvojtriednej škole a na majeri Garázda v jednotriednej škole. Tu si mohol Filkorn vyskúšať v praxi teoretické vedomosti z pedagogiky. Niektoré deti prichádzali do školy z materskej školy, iné priamo z rodiny. Ukázal sa rozdiel medzi týmito dvomi skupinami detí s tým, že bol väčší problém u detí z rodín, ktoré prejavovali menej smelosti a bolo ťažšie viesť ich a vysvetliť im všeobecné pojmy. Pri prekonávaní tohto rozdielu Filkorn našiel východisko v „zlatej strednej ceste“ tak, že hľadal priesečník v spoločnom záujme oboch skupín, pričom sa vystríhal nivelizácie. Obmedzoval sa na vysvetlenie učebnej látky dialogicky, bez apologetizovania. Ak sa deti začali pýtať a hlbšie zaujímať o určité otázky, vždy im odpovedal a nikdy ich nenechal bez vysvetlenia.[445] Takýmto nenásilným a priateľským dialogickým prístupom si získal deti a potvrdil svoju prirodzenú autoritu učiteľa.

Ako kaplán dostal Filkorn na starosť viesť mariánsku družinu chlapcov. V jej rámci založil 9-členný spevokol, s ktorým nacvičoval spievanie latinských omší. Aby lepšie stmelil kolektív, zorganizoval dve akadémie s poučnými prednáškami, spevom a veselými výstupmi. V roku 1905 Filkorn dostal novú dispozíciu kaplána v Nitre. Vyučoval tu náboženstvo na ľudovej škole Na vŕšku. Používal a ďalej rozvíjal svoje učebné metódy. Dôraz kládol na názornosť pri vyučovaní, aby tak dosiahol lepšie osvojenie vedomostí žiakov. V roku 1906 začal vyučovať náboženstvo na súkromnej meštianskej škole v Nitre a na učňovskej škole. Vo funkcii podpredsedu prevzal starostlivosť o katolíc-

[444] FILKORN, Eugen: *Verný svojmu svedomiu*, s. 103.
[445] FILKORN, Eugen: *Verný svojmu svedomiu*, s. 142.

ky tovarišský spolok, založený ešte v roku 1882. Jeho predsedom bol nitriansky pomocný biskup Viliam Batthyány. Práve aktivity v tomto spolku pripútali Filkorna bližšie k nitrianskej mládeži. Takmer denne trávil večere s učňami a tovarišmi. Podarilo sa mu tak lepšie spoznať ich mentalitu a hlbšie vniknúť do ich sveta. Veľmi citlivá sa ukazovala sociálna, náboženská a národnostná otázka. Keď Filkorn dostal pozvánku na kongres tovarišských spolkov, ktorý sa konal 3. – 7. júna 1906 v nemeckom Kolíne nad Rýnom, rozhodol sa vycestovať. Tovarišské spolky v Nemecku mali za sebou už dlhšiu tradíciu. Pôsobili vyše polstoročia. Pri ich zrode stál nemecký katolícky kňaz Adolf Kolping. Kolping založil unikátne dielo, ktoré sa rýchlo ujalo a rozšírilo. Venoval sa chudobným, nezamestnaným a marginalizovaným tovarišom. Dokázal ich stmeliť do komunity, v ktorej spoločne prežívali lásku, vieru a vzájomne sa zdieľali. K tomu patrili rôzne spoločné športové a vzdelávacie aktivity, spev, hry a pod. Toto spoločné prežívanie ich viedlo k solidarite, dôvere a skúsenosti spoločenstva. K typickým znakom Kolpingovho diela bolo, že jednotlivé tovarišské spolky viedli kňazi. Cieľ Kolpingovho diela by sa dal charakterizovať ako šťastný život, v ktorom dochádza k spoločenskému a životnému naplneniu a uplatneniu tejto sociálnej skupiny.[446] Kolpingove organizačné schopnosti a jeho sociálna pedagogika výrazne ovplyvnili E. Filkorna. Imponovalo mu nábožensko-mravné jadro výchovy chlapcov, ich systematické vzdelávanie, odborná príprava, takže z nich vyrastali muži silnej viery, pevného charakteru, zodpovední a solidárni, dobrí otcovia rodín a zruční remeselníci. Obdivoval ústredný dom tovarišských spolkov a jeho účelné rozdelenie, kde nechýbali študijné miestnosti s príručnými knižnicami, prednášková sieň, divadelná sieň, miestnosť na relax a hygienické zariadenia. Podľa jeho vlastného vyjadrenia: *„Nazbieral som veľa poznatkov, ktoré som neskôr dobre uplatňoval pri budovaní učňovského internátu v Nitre a neskôr vysokoškolského internátu v Bratislave.“*[447] V týchto Filkornových skúsenostiach je potrebné hľadať ideové a organizačné základy budúceho katolíckeho internátu Svoradov. V rámci spolku sa konali rôzne

[446] DOLLINGER, Bernd: *Die Pädagogik der sozialen Frage. (Sozial-) Pädagogische Theorie vom Beginn des 19. Jahrhunderts bis zum Ende der Weimarer Republik.* Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2006, s. 154.

[447] FILKORN, Eugen: *Verný svojmu svedomiu,* s. 156.

voľnočasové aktivity: prednášky, divadelné predstavenia, premietanie diapozitívov a výstavy remeselníckych výrobkov. Premietanie diapozitívom bolo novinkou, ktorá si rýchlo získala pozornosť. Filkorn sa tu inšpiroval francúzskym ústavom M. de la B. Presse v Paríži, ktorý organizoval prednášky so „svetelnými obrazmi."[448] Sám nadviazal písomný kontakt s francúzskym *Maison de la bonne presse* (Dom dobrej tlače) a s dvomi nemeckými požičovňami, odkiaľ mu posielali farebné diapozitívy s prednáškami. Úspech bol obrovský. Preto sa Filkorn rozhodol v roku 1908 podniknúť s diapozitívmi misijnú cestu po Slovensku. Pritom texty prednášok boli aj slovenské.[449] Úspech prednášok bol veľký. Aby sa zabezpečil organizačný rámec prednášok, boli organizované pod patronátom Spolku na ochranu katolíckej mládeže – *Katolikus ifjúságot védő egyesület*, ktorý bol založený v roku 1909 a dokonca podnietil vznik časopisu *Előadások* (Prednášky), ktorý vychádzal v rokoch 1910 – 1912 v rámci tohto spolku. Časopis sa zameral najmä na vydávanie prednášok.[450] Od roku 1913 začal vychádzať už ako spolkový časopis pod zmeneným názvom *Kalauz* (Sprievodca). Pokrýval všetky aspekty spolkového života. Časopis si kládol za cieľ byť sprievodcom pre vedúcich činiteľov spolkového života a zintenzívniť prácu katolíckych kruhov a združení pre obnovu kresťanstva, a to prostredníctvom prednášok a praktických usmernení. Bol určený najmä pre vedúcich katolíckych krúžkov, združení a spolkov.[451]

Veľký počet učňov žil v nepriaznivých sociálnych i morálnych podmienkach, odkázaný sám na seba. Filkorn ich vnímal ako dorast pre svoj tovarišský spolok. V snahe pomôcť im prišiel na myšlienku vytvoriť učňovský internát. Mohla to byť cesta k tomu, o čo sa usiloval A. Kolping. Filkorn sa začal intenzívne venovať učňom každú nedeľu a využíval pre nich miestnosti tovarišského spolku. Venovali sa spevu, športovým hrám a pribudla aj predvojenská príprava v koordinácii so zástupcom armády. Dôvodom bola nielen inklinácia chlapcov k hre na vojakov, ale zámer naučiť ich koncentrácii, poslušnosti, obetavosti, solidarite, schopnosti podriadiť sa vyššej vôli a zvýšiť ich

[448] FILKORN, Eugen: Moja odpoveď Spectatorovi, s. 24.
[449] FILKORN, Eugen: *Verný svojmu svedomiu,* s. 157; FILKORN, Eugen: Moja odpoveď Spectatorovi, s. 24.
[450] FILKORN, Eugen: *Verný svojmu svedomiu,* s. 173 – 174.
[451] Kalauz. In: *Heti Szemle*, roč. 22, 23. 3. 1913, č. 13, s. 15.

fyzickú zdatnosť.[452] Systematickejšia práca s učňovskou mládežou si vyžadovala dlhší kontakt a výchovné pôsobenie. Preto Filkorn prišiel s myšlienkou stavby učňovského internátu. Získal pre ňu vedenie tovarišského spolku, biskupa Imricha Bendeho i ministerstvo školstva a kultu. Dňa 11. júla 1909 pomocný nitriansky biskup Batthyányi posvätil základný kameň internátu. Stavba začala slúžiť svojmu účelu v októbri 1909. V internáte našlo ubytovanie 25 učňov. Filkorn sa staral o ich výchovu. Tu si v praxi overil dôležité pedagogické zásady, ktoré v neskoršom období aplikoval aj v internáte Svoradov. Udržiaval priamy kontakt s chovancami, ktorí k nemu mali priamy prístup a našli dvere vždy otvorené. Ako vychovávateľ sa pridržiaval ľudovej múdrosti: Kto veľa chytá, málo lapí. Vo výchove mládeže to znamenalo nechcieť všetko vidieť, kontrolovať a komentovať, aby sme vychovali dokonalých ľudí stálym upozorňovaním na ich nedostatky. Potrebné je nechať mladým potrebný priestor slobody na osobnostné dozrievanie, na tvorbu vlastného úsudku: *„Nesmieme chcieť mať z dospievajúcich búrlivákov krotkých baránkov. Treba zabrániť mravným a charakterovým kazom a inak sa netrudiť pre najmenšie poriadkové priestupky. Netreba všetko vidieť ani počuť.“*[453] Vychovávateľ, ktorý sa pridržiaval týchto zásad bol vnímavý, chápajúci a láskavý otec, ktorý si postupne získal prirodzenú autoritu a dôveru mladých. Tento pedagogicko-výchovný prístup bol veľmi blízky zásadám saleziánskej pedagogiky Dona Bosca, založeným na tzv. preventívnom systéme v protiklade s represívnym systémom. Rozdiel medzi oboma systémami tkvie v prístupe k otázke zla. Zatiaľ čo represívny systém predpokladá jeho prítomnosť v ľudskej duši a vynakladá úsilie, aby ho výchovnými metódami a prostriedkami potlačil pomocou rôznych vopred určených pravidiel, preventívny systém je založený na pozitívnej motivácii a pracuje s rozvíjaním dobra v duši dieťaťa. Tak zabráni, aby sa zlo rozvinulo. V preventívnom systéme sa vychovávateľ stáva sprievodcom a partnerom dieťaťa, kým v represívnom systéme sú na prvom mieste určité pravidlá a predpisy.[454]

---

[452] SVORADOVČAN (KAŠŠOVIC, Ján): *Svoradov,* s. 20.

[453] FILKORN, Eugen: *Verný svojmu svedomiu,* s. 161.

[454] RAJSKÝ, Andrej: Antropologické predpoklady pedagogiky Jána Bosca a spol. In: *Pedagogika a saleziánsky preventívny systém edukácie.* Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity, 2009, s. 33.

Učňovskému internátu v Nitre sa darilo a vzbudil všeobecný záujem nielen v meste a regióne, ale v celom Uhorsku. Kaločský arcibiskup Ján Csernoch si začiatkom roka 1912 vyžiadal stanovy, aby podľa nich zriadil podobný internát vo svojej arcidiecéze. V roku 1913 J. Csernoch už ako ostrihomský arcibiskup usadil prvých saleziánov v Uhorsku v maďarskej obci Péliföldszentkereszt v Komárňanskej župe, neďaleko dnešných slovenských hraníc.[455] Svedčí to o jeho živom záujme o katolícku formáciu mládeže. Učňovský internát v Nitre sa ukázal ako úspešný a perspektívny projekt. Preto Filkorna v roku 1910 oslovil riaditeľ Kolégia svätého Imricha v Budapešti Július Glattfelder, jeho bývalý prefekt v budapeštianskom centrálnom kňazskom seminári a univerzitný kazateľ. Glattfelder oznámil Filkornovi, že vedenie kolégia ho povoláva za prefekta – hospodára kolégia. Jeho úlohou mala byť starostlivosť o duševné a telesné potreby akademikov. Išlo o veľmi lukratívnu ponuku. Kolégium svätého Imricha spravovalo najväčší katolícky chlapčenský internát v Uhorsku.[456] Filkorn na osobnom stretnutí s Glattfelderom súhlasil s ponukou. Rozhodujúce slovo však mal jeho biskup Imrich Bende, ktorý napriek opakovanému naliehaniu Glattfeldera odmietol Filkorna prepustiť z nitrianskej diecézy vzhľadom na nedostatok kňazstva.[457] Filkorn sa teda nestal prefektom najväčšieho katolíckeho internátu v Uhorsku. Filkorn od roku 1912 začal vyučovať náboženstvo na katolíckom gymnáziu v Nitre, čo znamenalo iba potvrdenie jeho práce s mládežou. Náboženstvo vyučoval 20 hodín týždenne a popri tom sa angažoval v tovarišskom spolku, venoval sa učňom a sociálne slabým.

---

[455] *Magyar katolikus almanach: Szerzetesi kötet.* Budapest : Szent Gellért Kiadó és Nyomda, 2001, s. 379.

[456] Internát Kolégia svätého Imricha bol založený v roku 1900. Spočiatku fungoval v dvoch prenajatých apartmánoch a poskytoval ubytovanie iba 10 študentom. Z iniciatívy Jánosa Zichyho sa od roku 1906 začala výstavba impozantnej štvorposchodovej budovy internátu v novorománskom slohu podľa plánov architekta Sándora Aignera. Budova bola slávnostne otvorená v roku 1908. Nachádza sa na ulici Bélu Bartóka. Internát poskytol domov pre 200 študentov. Jeho súčasťou bola kaplnka, čitárne, spoločenské miestnosti, knižnica, bufet, tenisový kurt. Pôsobil tu spevácky zbor, orchester, herecká skupina a skauting. JANCSÓ, Ágnes: *110 éves a budai Szent Imre kollégium*. 2018. Dostupné na internete: <https://lechnerkozpont-hu.translate.goog/cikk/110-eves-a-budai-szent-imre-kollegium_x_tr_sl=hu-&_x_tr_tl=sk&_x_tr_hl=sk&_x_tr_pto=sc>.

[457] FILKORN, Eugen: *Verný svojmu svedomiu,* s. 163.

Filkornovo pôsobenie v Nitre malo dôležitý národnostný rozmer. Úradnou a z veľkej časti aj komunikačnou rečou v Nitre bola maďarčina, ktorú výborne ovládal. Filkornovi sa však priečila maďarizácia a s ňou spojený šovinizmus. Odmietol nátlak, aby sa stal členom maďarizačného spolku FEMKE (*Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület*). Ako sa vyjadril: *„Priečilo sa mi násilie. A vtedy moje kňazské svedomie mi kázalo vstúpiť za člena do Spolku sv. Vojtecha v Trnave, v tých časoch tak zaznávaného.“*[458] V rámci svojich možností urobil veľa preto, aby Slováci dostali vlastný priestor na vyjadrenie. Týkalo sa to tovarišov, učňov a školskej mládeže v rámci jej mimoškolských aktivít, ale aj slovenských veriacich. Slovenské bohoslužby vo farskom kostole v Nitre boli veľmi slabo navštevované. Preto objednal u vydavateľa Karola Salvu v Ružomberku 200 slovenských spevníkov. Osobným prístupom a nácvikom spevov dosiahol zvýšenie počtu veriacich na bohoslužbách. Pre slovenské náboženské časopisy *Posol Božského Srdca Ježišovho* a *Kresťan* získal asi 120 predplatiteľov. Najmä medzi Slovákmi sa venovali tzv. divokým manželstvám, ktoré viedol k uzavretiu sviatostného manželského zväzku.[459]

Filkornove pedagogické a sociálne aktivity prerušila prvá svetová vojna. V roku 1915 musel narukovať ako poľný kurát rakúsko-uhorskej armády. Dostal na starosť pastoráciu medzi zajatcami umiestnenými v zajateckých táboroch. V neprítomnosti, no po predchádzajúcich konzultáciách ho valné zhromaždenie Kresťansko-sociálneho spolku v Nitre 20. januára 1918 zvolilo za svojho predsedu. Filkornovi sa podarilo ešte na jar 1918 získať doktorát z cirkevného práva na budapeštianskej univerzite. Počas rozkladu Rakúsko-uhorskej monarchie sa V novembri 1918 vrátil do Nitry s úmyslom ďalej pokračovať vo svojich aktivitách, ku ktorým patrilo aj pedagogicko-výchovné pôsobenie. Hneď po návrate začal ako predseda Kresťansko-sociálneho spolku v Nitre vydávať mesačník *Nitra* a jeho maďarskú podobu *Nyitra*. Tovarišský spolok bol v kríze a ako východisko sa prijala dohoda o jeho splynutí s Kresťansko-sociálnym spolkom. Hlavnou pracovnou náplňou E. Filkorna však bolo vyučovanie náboženstva na katolíckom gymnáziu v Nitre. Keď nastúpil v novembri 1918, na gymnáziu vládol ešte starý

[458] FILKORN, Eugen: Moja odpoveď Spectatorovi, s. 23.
[459] FILKORN, Eugen: Moja odpoveď Spectatorovi, s. 23 – 24.

maďarský duch a nič nenasvedčovalo o tom, že má prísť zmena. Vyučovalo sa po maďarsky a v maďarskom duchu. Študenti prijali Filkorna srdečne a on im pokojne a vecne vysvetlil politickú situáciu s tým, že s nastávajúcimi politickými a štátoprávnymi zmenami sa musia zmieriť. S odporom sa stretol vo vyšších ročníkoch. Po príchode česko-slovenského vojska do Nitry v decembri 1918 sa pomery zmenili. Na gymnáziu sa začala vyučovať slovenčina. Filkorn začal ako prvý vyučovať slovenský jazyk, no iba v jednej triede. V ostatných triedach sa ďalej vyučovalo po maďarsky. Vyučovanie v školskom roku 1918/1919 sa na gymnáziu skončilo 30. apríla 1919. Dňa 10. mája 1919 navštívil školu vládny referent školského referátu Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave Anton Štefánek s nitrianskym županom Ľudovítom Okánikom. Oznámili profesorom a riaditeľovi zrušenie maďarského gymnázia a zároveň otvorenie nového štátneho československého reálneho gymnázia s vyučovacím jazykom slovenským.

Nová štátna moc preverovala profesorov, pričom z nitrianskeho gymnázia preverili iba dvoch – E. Filkorna a Matúša Kaletu. Hoci bol Filkorn preverený, nedostal menovanie na profesorské miesto a mohol sa hlásiť na profesorské miesto na gymnáziách v Prievidzi alebo v Zlatých Moravciach. Keďže mu cirkevná vrchnosť dala voľnú ruku, rozhodol sa pre Prievidzu.[460] Na nové miesto nastúpil od septembra 1919 aj z citových dôvodov, pretože tam začal svoje gymnaziálne štúdiá. Problémy profesora gymnázia v zložitej poprevratovej dobe na Slovensku boli veľké. Chýbali učebnice, takže učebnú látku k jednotlivým témam si musel sám vopred písomne pripraviť. Niekoľko mesiacov nedostával výplatu. Filkornova schopnosť bezprostrednej komunikácie s mládežou sa prejavila aj v počas jeho pôsobenia v Prievidzi. Pomerne rýchlo si získal študentov. Svoj vzťah k nim charakterizoval: *„Môj pomer k mládeži bol priateľský, nie kamarátsky. Prvé dva mesiace stačili, aby sa mládež vo všetkom s plnou dôverou obracala na mňa.“*[461] Filkorn sám charakterizoval svoj prístup k študentom ako priateľský na rozdiel od kamarátskeho. Priateľský prístup vyjadroval hlbšiu vnútornú úroveň vzťahu, zatiaľ čo kamarátsky prístup bol viac vonkajší, povrchnejší. Filkornov prístup k študentom bol láskavý,

[460] FILKORN, Eugen: *Verný svojmu svedomiu,* s. 229.
[461] FILKORN, Eugen: *Verný svojmu svedomiu*, s. 233.

ústretový, ale súčasne aj vyžadujúci vedomosti. Umožnil mu dosiahnuť želateľný pedagogický i výchovný efekt: *„Od žiakov som prísne požadoval prednášanú látku. Kde som zbadal liknavosť, snažil som sa láskavým prehováraním docieliť nápravu, čo sa mi aj darilo. V celom gymnáziu len dvom som bol nútený dať dostatočnú známku.“*[462] Priateľský prístup Filkorna sa prejavil aj v tom, že chápal deti vo veku adolescencie a ich prejavy voči pedagógom. Pritom ako pedagóg neváhal byť objektom zábavy, ktorej sa potom sám zúčastnil: *„Chlapci radi napodobňujú osobité zvyky, gestá, výpovede profesorov, len pre zábavu, nie z posmievačstva. Keď sa to aj so mnou stalo, zasmial som sa s nimi, tým bola vec vybavená.“*[463]

Pedagogické pôsobenie Filkorna na prievidzskom gymnáziu prerušila ponuka, aby sa stal správcom nakladateľského spolku Lev v Ružomberku. Filkorn s ponukou súhlasil pod podmienkou, že jeho hlavnou úlohou bude pripravovať a vydávať učebnice katolíckeho náboženstva pre všetky stupne škôl. Predsedom správy a nakladateľského spolku Lev bol ružomberský farár a predseda Slovenskej ľudovej strany (SĽS) Andrej Hlinka. Lev vydával náboženskú literatúru, ale aj periodiká, letáky a plagáty SĽS. Filkorn odišiel z gymnázia 15. februára 1920. Zhostil sa neľahkej úlohy usporiadať rozhárané pomery v centrále Leva v Ružomberku a vo filiálkach v Trnave a Žiline. Rozhodol sa bývať v Trnave, pre blízkosť Bratislavy a Nitry, ale svoju úlohu zohrala skutočnosť, že tlačiareň v trnavskej filiálke Leva bola najvhodnejšia na vydávanie kníh. Ordinariát v Nitre Filkorna oficiálne pridelil za duchovného do chlapčenského sirotinca v Trnave. Práca v Leve zblížila Filkorna nielen s A. Hlinkom, ale s celou politickou garnitúrou SĽS. Filkorn bol sympatizantom tejto konzervatívno-národnej slovenskej strany, hlásajúcej program autonómie Slovenska, no formálne si nikdy nepodal prihlášku, aby sa stal jej členom.[464]

Ako prvú publikáciu určenú pre školy Filkorn vydal svoju učebnicu *Rímsko-katolícke obradoslovie pre stredné a meštianske školy*.[465]

---

[462] FILKORN, Eugen: *Verný svojmu svedomiu*, s. 223 – 224.

[463] FILKORN, Eugen: *Verný svojmu svedomiu*, s. 224.

[464] Slovenský národný archív (SNA) Bratislava, f. Národný súd, Tnľud 26/46. E. Filkorn, mikrofim I. A-1022. Zápisnica, napísaná dňa 20. 5. 1946 na Povereníctve vnútra, VI. odbor v Bratislave s E. Filkornom

[465] FILKORN, Eugen: *Rímsko-katolícke obradoslovie pre stredné a meštianske školy.* Trnava :

Táto učebnica vyšla celkovo v 12 vydaniach. Posledné bolo v roku 1943. Spoločne so správcom Spolku sv. Vojtecha Jánom Pöstényim sa dohodli na zostavení slovenského katechizmu. Išlo o náročnejší projekt, kde bolo potrebné nadviazať na domácu tradíciu katechizmov a zároveň využiť aj inojazyčné katechizmy a prepracovať didaktickú stránku katechizmu. Filkorn sa usiloval prekonať zaužívaný stereotyp katechizmov, ktoré stavali na pestovaní rozumu a pamäte. Jeho cieľom bolo motivovať, povzbudiť vôľu k poznaniu učebnej látky v rámci mravných ponaučení a v poznámkach. Rozhodol sa pre využitie väčšieho množstva ilustrácií, čo pomohlo žiakov väčšmi motivovať. Pokiaľ išlo o vydanie katechizmu, Filkorn a Pöstényi sa dohodli, že ich vydá Spolok sv. Vojtecha a vytlačí Lev. Katechizmus vyšiel po dôkladnom oponovaní v roku 1921 pod názvom *Rímsko-katolícky katechizmus s biblickými výňatkami pre počiatočníkov*.[466] Filkornov Katechizmus sa stal mimoriadne obľúbený. Celkovo vyšiel v 28 vydaniach. Posledné v roku 1942. Možno ho označiť za prvý moderný, pedagogicky a didaktický primerane zostavený katechizmus, napísaný v slovenčine. Vydanie Filkornových učebníc náboženstva uzavrelo dlhšie obdobie, ktorým sa skončila dlhodobá absencia učebníc náboženstva. Ako sa neskôr vyjadril Filkorn: *„Dva roky čo som tam"* (v Trnave, pozn. R. L.) *„pôsobil som využil predovšetkým na to, že som sa postaral o napísanie a vydanie učebníc náboženstva pre ľudové i pre stredné školy, ktoré za Maďarska vôbec neboli, takže sa náboženstvo vyučovalo bez učebníc."*[467]

Trnava ako tradičné stredisko slovenského katolicizmu poskytlo Filkornovi viacero možností, aby rozvinul svoje aktivity na cirkevnom a zároveň aj pedagogickom poli. V roku 1920 inicioval založenie katolíckeho spolku Katolícka jednota na Slovensku (neskôr premenovaný na Katolícka jednota žien) so sídlom v Trnave. Pri zakladaní tohto spolku sa inšpiroval podobnými spolkami pôsobiacimi v Holandsku, Belgicku a Nemecku. Cieľom tohto spolku bolo *„hájiť a uchovať katolícky ráz Slovenska a preto vzbudiť a upevniť katolícke povedomie*

Lev, 1920, 82.

[466] FILKORN, Eugen: *Rímsko-katolícky katechizmus s biblickými výňatkami pre počiatočníkov.* Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 48 s.

[467] SNA Bratislava, f. Národný súd, Tnľud 26/46. E. Filkorn, mikrofim I. A-1022. Zápisnica, napísaná dňa 20. 5. 1946 na Povereníctve vnútra, VI. odbor v Bratislave s E. Filkornom.

slovom a písmom.“[468] Spolok vyvíjal čulé aktivity (duchovné cvičenia, vydávanie a štúdium literatúry, sociálna činnosť, akadémie a prednášky). Jeho činnosť bola duchovno-formačná a pedagogická. Usiloval sa na náboženskom základe pozdvihnúť sebavedomie žien, aby boli brané ako plnohodnotná súčasť spoločnosti a pritom sa pripravovali na svoju úlohu manželiek a matiek, ale aby poctivo vykonávali prácu v rôznych zamestnaniach. Filkorn sa stal duchovným správcom tohto ženského spolku a predsedal jeho krajinským konferenciám v Trnave a krajským konferenciám v Bratislave. Venoval mu veľkú časť svojho času. Koncom roka 1932 mal spolok na Slovensku 667 jednateľstiev a asi 70.000 organizovaných členiek.[469] V roku 1926 trnavský biskup Pavol Jantausch slávnostne posvätil ústredný dom Katolíckej jednoty žien v Trnave na Novosadskej ulici. Moderná stavba mala veľkú sálu s javiskom a viacerými miestnosťami. Poskytovala aj možnosti ubytovania pre viacero osôb.[470] Vzniklo tak dôležité celoslovenské centrum katolíckych žien, ktoré otváralo priestor na vzdelávacie aktivity: prednášky, akadémie, diskusie, ale aj pre dobročinnú a charitatívnu činnosť. Organizácia zbierok a samotnej stavby bola do značnej miery na tento projekt a súčasne aj Rozširovaniu názorov Katolíckej jednoty slúžil spolkový mesačník pod názvom *Katolícka jednota*, redigovaný Filkornom. Vychádzal v rokoch 1920 – 1944. Redigoval ho Filkorn. Katolícka jednota vychádzala v rokoch 1928 – 1945 s prílohou *Veniec*, určenou katolíckym dievčatám. Okrem toho každoročne zostavoval *Kalendár Katolíckej jednoty*, ktorý vychádzal v rokoch 1921 – 1948. Filkorn sa dokonca v rámci spolku Katolícka jednota žien pokúsil o zaujímavý projekt moderného obrázkového týždenníka pod názvom *Nová žena*. Tento časopis vychádzal v rokoch 1937 – 1944.

Menšiu úspešnosť malo zapojenie Filkorna do mládežníckej organizácie Omladina. Slovenskí katolícki pedagógovia – kňazi a laici sa po vzniku ČSR usilovali o podchytenie mládeže. Z Moravy sa na Slovensko v roku 1919 rozšírila organizácia Orol, no viacerí z nich sa stavali proti spoločnej výchove chlapcov a dievčat, ktorú Orol praktizoval. Ďalšou alternatívou bola Omladina, takisto v roku 1919 prene-

[468] *Katolícka jednota*, roč. 1, 1920, č. 1, s. 14.

[469] FILKORN, Eugen: Katolícka jednota žien. In: PÖSTÉNYI, Ján (zost.): *Katolícke Slovensko.* Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1933, s. 562.

[470] Nový dom Kat. jednoty v Trnave. In: *Slovák*, roč. 8, 24. 11. 1926, č. 263, s. 4.

sená z prostredia katolíckej Moravy. Jej vedenia sa na Slovensku ujal vtedajší madunický farár Michal Bubnič. Filkorn sa radieval s Bubničom o postupe pri organizovaní Omladiny, no súčasne komunikoval aj so zakladateľmi Orla na Slovensku. Tak sa ocitol akoby medzi dvomi konkurujúcimi mládežníckymi organizáciami a musel medzi nimi balansovať.[471] Filkorn sa nakoniec aktívne zapojil do činnosti Omladiny. Prevzal redigovanie jej časopisu, mesačníka *Mládež*. Časopis sa usiloval zaujať nielen roľnícku mládež, ale aj študentov, no vychádzal iba v rokoch 1921 – 1922.

Po vzniku ČSR stúpol význam Bratislavy, ktorá sa stala hlavným mestom Slovenska. Podľa zákona č. 375/1919 Zb. z 27. júna 1919 vznikla v Bratislave nová univerzita, pomenovaná podľa Jána A. Komenského. Do Bratislavy prichádzali študenti, ktorí však nemali vhodné podmienky na štúdium ani ubytovanie. Veľký význam pri realizácii študentského internátu v Bratislave mal E. Filkorn. Na svojich častých cestách medzi Bratislavou, Trnavou, Žilinou a Ružomberkom Filkorn stretával svojich bývalých študentov z Nitry a Prievidze, teraz už vysokoškolákov, ktorí ho naliehavo žiadali, aby sa angažoval za postavenie nového internátu v Bratislave.[472] Filkorn začal vec zvažovať a rozhodol sa konať.

Spolok, ktorý spravoval Detský domov svätej Alžbety v Bratislave, na valnom zhromaždení 22. júna 1922 zmenil svoje predsedníctvo. Duchovným predsedom Spolku sa stal trnavský apoštolský administrátor Pavol Jantausch a svetským predsedom Ján Kovalík, podpredsedom E. Filkorn.[473] Nový výbor Spolku sa 27. júna 1922 uzniesol, že od začiatku školského roka otvorí v priestoroch Detského domova svätej Alžbety študentský internát, pričom na prízemí budú ubytovaní stredoškoláci a na poschodí vysokoškoláci. Zisky z internátu mali slúžiť na udržiavanie detského domova, ktorý mal ostať zachovaný. Pôvodný zámer, aby Spolok Detského domova svätej Alžbety udržiaval vysokoškolský a stredoškolský internát, sa nerealizoval. Nebolo to v kompetencii tohto spolku. Preto sa zriadil prípravný výbor, kto-

[471] FILKORN, Eugen: *Verný svojmu svedomiu,* s. 260.
[472] FILKORN, Eugen: *Verný svojmu svedomiu*, s. 411.
[473] Generalversammlung des Elisabeth-Kinderheimvereines. In: *Pressburger Tagblatt*, roč. 27, 11. 6. 1922, č. 9023, s. 5; Keine Auflösung des Elisabeth-Kinderhaimes. In: *Pressburger Tagblatt*, roč. 27, 23. 6. 1922, č. 9032, s. 3.

rý rozhodol o zriadení nového spolku s náplňou starať sa o vysokoškolský a stredoškolský internát. Ustanovujúce valné zhromaždenie „Spolku internátu svätého Svorada“ zvolal prípravný výbor na 28. júla 1922.[474] S myšlienkou pomenovať internátny spolok a tým aj internát po svätom Svoradovi prišiel E. Filkorn. Pritom je potrebné zobrať do úvahy jednak atmosféru oživenia kultu tohto svätca v nových pomeroch, ale aj skutočnosť, že Filkorn pochádzal z Nitrianskej diecézy, ktorej patrónom bol svätý Svorad a tento kult mu bol veľmi blízky. Dôležitým argumentom v prospech pomenovanie spolku a internátu menom svätého Svorada bolo aj pedagogické hľadisko. Je známe, že svätý Svorad mal žiaka svätého Beňadika, ktorého vychoval k svätosti. Nie je však vylúčené, že mal aj iných žiakov. E. Filkorn sa vyjadril, že *„slovom i príkladom vychovával sv. Svorad mladé chápavé duše. Jeden z jeho žiakov, Beňadik, sa stal svätcom. Obaja – majster i žiak – tvrdo pracovali, vytínali v horách stromy, trpeli, sebazapierali sa a klaňali sa Bohu. Od nich sa má slovenská mládež obetavo učiť, pracovať pre seba a pred dobro celku, nadovšetko vyprosovať si za všetku námahu požehnanie zhora, dávajúc Bohu všetko, čo mu patrí.“*[475] Pre vznikajúci internát sa začal používať skrátený názov Svoradov. Prvý raz ho môžeme doložiť začiatkom augusta 1922.[476]

Valné zhromaždenie sa zišlo v plánovanom termíne 28. júla 1922 v priestoroch Detského domova svätej Alžbety. Zvolilo vedenie nového spolku. Predsedom sa stal apoštolský administrátor v Trnave P. Jantausch, podpredsedami senátor SĽS Ján Kovalík a riaditeľ žilinskej celulózky Matej Muríň. Ďalej zvolilo 40-členný výbor a 5-člennú dozornú radu.[477] Valné zhromaždenie poverilo vedením prípravných prác pre zriadenie internátu E. Filkorna, Juraja Kozu Matejova a knihovníka Univerzitnej knižnice Ľudovíta Zachara. Dňa 17. augusta 1922 sa konali voľby predstavenstva internátu. Za riaditeľa bol zvolený E. Filkorn, za správcu vysokoškolského oddelenia katolícky kňaz a zodpovedný redaktor denníka SĽS *Slovák* Jur Koza Matejov a za správcu stredoškolského oddelenia katolícky kňaz a hlavný tajomník

[474] Pozvanie. In: *Slovák*, roč. 4, 27. 7. 1922, č. 167, s. 1.
[475] SVORADOVČAN (KAŠŠOVIC, Ján): *Svoradov,* s. 53.
[476] Výzva k slovenskej katolíckej verejnosti. In: *Slovák*, roč. 4, 2. 8. 1922, č. 172, s. 3.
[477] *Zpráva o činnosti Kolégiumu sv. Svoráda v Bratislave od r. 1922 do r. 1928.* Bratislava : Kolégium sv. Svorada, 1928, s. 10.

SĽS Jozef Hamaj.[478] Starostlivosťou o stravovanie, čistotu a poriadok boli poverené rehoľné sestry vincentky pod odborným vedením predstavenej Emmy Lazarovej.[479] Valné zhromaždenie prijalo stanovy Spolku Kolégium svätého Svorada. Tie vytvorili základný mechanizmus jeho fungovania. Hoci spolok sídlil v Bratislave, stanovy konštatovali, že môže zakladať študentské internáty aj v iných mestách na Slovensku. Preto nemožno spolok považovať za výlučne bratislavský. Mal ambíciu zakladať internáty na teritóriu celého Slovenska. V otázke orientácie spolku stanovy konštatovali, že *„Spolok nemá politického rázu a uvažovanie politických otázok je z neho vytvorené."*[480] Ako svoj cieľ spolok definoval *„založiť a udržiavať študentské internáty a v týchže vychovávať mládež v r. katolíckom a národnom duchu"*.[481]

Hneď po uzavretí dohody so Spolkom Detského domova svätej Alžbety sa začalo s adaptáciou priestorov budovy detského domova – bývalých Pálffyho kasární na Zámockej ulici – na študentský internát. Priestory situované na poschodí mali slúžiť ubytovaniu vysokoškolákov. Do adaptovanej budovy sa koncom augusta 1922 nasťahovali prví študenti. Stredoškolský internát začal naplno fungovať od septembra 1922, vysokoškolský od októbra 1922.[482] Celkový počet študentov ubytovaných v Svoradove bol 125.[483] Svoradov poskytoval ubytovanie a stravu väčšinou študentom zo sociálne slabých rodín. V internáte platili pravidlá, záväzné pre jeho obyvateľov. Tieto pravidlá vypracované Filkornom mali formačný význam. Nabádali študentov k zbožnosti, štúdiu, kolegialite, poriadku, disciplíne a vhodnej zábave.

Filkorn mal možnosť v internáte Svoradov ďalej rozvíjať svoje pedagogické schopnosti. Denne bol v styku so študentmi a komunikoval s nimi. Pridržiaval sa osvedčených zásad, potvrdených nielen teoretickými vedomosťami, ale aj vlastnou pedagogickou praxou. Študenti mali k nemu otvorený prístup. Disciplína a dodržiavanie pravidiel boli

[478] *Zpráva o činnosti Kolégiumu sv. Svoráda v Bratislave od r. 1922 do r. 1928*, s. 12.

[479] *Zpráva o činnosti Kolégiumu sv. Svoráda v Bratislave od r. 1922 do r. 1928*.

[480] Archív rímskokatolíckeho arcibiskupského úradu (ARKAÚ) Trnava, f. Svoradov, Int 18/48, Stanovy spolku Kollegiumu sv. Svoráda.

[481] ARKAÚ Trnava, f. Svoradov, Int 18/48, Stanovy spolku Kollegiumu sv. Svoráda.

[482] Už prišli študenti do Svoradova. In: *Slovák*, roč. 4, 2. 9. 1922, č. 201, s. 4 – 5.

[483] Polhodinka v kancelárii tvorcu a riaditeľa Svoradova. Rozhovor s profesorom drom Filkornom o tom, ako vznikol a ako sa vyvíja domov katolíckych študentov. In: *Slovák*, roč. 10, 25. 3. 1928, č. 71, s. 12.

dôležité, no nad ne bola postavená láska k mladým ľuďom, viera v ich poslanie a rešpekt k ich osobnostiam. Podľa spomienky jedného zo svoradovčanov Jozefa Staška: *„Často prižmúril oči, hoci vedel o našich nezbedách. Nemal rád, keď sa študenti vracali spod viech po polnoci, a to nie cez bránu... Nemal rád, keď študenti hrali karty alebo sa neučili. Často zasahoval tvrdo, ale v tichosti, veď mu šlo o česť a meno ústavu... So študentmi vedel jednať jemne, taktne, ale pôsobivo.“*[484] V jednej zo svojich prednášok v roku 1925 Filkorn poukázal na potrebu „praktického idealizmu“ slovenskej mládeže, idealizmus, ktorý sa pretaví do skutočnosti, aby prinášal plody zlepšení pomerov na Slovensku. Ideál sa nedá oddeliť od plnenia povinností a od skutočnosti. Podľa neho *„mládež nesmie byť pesimistická, musí mať svoje ideály a jasné ciele. Materialistická inteligencia bola by záhubou národa. Slovenská študujúca mládež musí sa naučiť chápať biedu slovenského ľudu a pomáhať ju odstraňovať. Toho sa nedosiahne ani tak zbraňami fyzickými ako zbraňami duchovnými a ideálnymi. Slovenská mládež má veľké ideály a veľké príklady, ideály vlasti a národa, Boha a cirkvi, ktoré v nej žijú. Tieto ideály nesmiete mať len na ústach, ale musíte v znamení týchto ideálov kráčať za svojim cieľom a mať v nich dobrý podklad vlastnej vnútornej slobody, ktorej dosiahnete, keď budete konať bezpodmienečne svoje povinnosti, neodvisle od úradu, slávy, bohatstva a všetkého, čo môže človeka pokúšať.“*[485]

Svoradov nebol iba katolíckym internátom s prísnymi pravidlami. Mal ambíciu stať sa alternatívnym vzdelávacím centrom, ktoré by rozšírilo rozhľad študentov v ich odboroch a súčasne vyvážilo vplyv viacerých pedagógov Univerzity Komenského, ktorých názory sa považovali či už z ideového alebo národného hľadiska za škodlivé. Preto organizoval každý týždeň prednášky pre svoradovčanov zo všetkých fakúlt univerzity a rôzne biblické, filozofické, sociologické, právne a lekárske kurzy. Prednášali odborníci z daných oblastí, ale aj spisovatelia a novinári.[486] E. Filkorn mal pre študentov každý týždeň nedeľnú bo-

[484] STAŠKO, Jozef: Svoradov – Svoradovčan – Filkorn. In: BRAXÁTOR, František (zost.): *Eugen Filkorn, zakladateľ Svoradova,* s. 72.

[485] Katolícka inteligencia jubilovala. In: *Slovák*, roč. 9, 15. 2. 1925, č. 36, s. 4.

[486] KAŠŠOVIC, Ján: Zo života zakladateľa. In: BRAXÁTOR, František (zost.): *Eugen Filkorn, zakladateľ Svoradova. Priehrštie spomienok.* Cambridge, Ont. Canada : Priatelia Dobrej kni-

hoslužbu s kázňou. Pre Filkorna situácia nebola jednoduchá, pretože sa nevenoval iba Svoradovu, ale mal aj iné aktivity. Denník Slovák, ktorý vydával Lev, bol vysoko stratový a neaktuálny, pretože vychádzal v Ružomberku. E. Filkornovi sa podarilo presvedčiť Hlinku, aby dal súhlas s prenesením denníka do Bratislavy, k čomu došlo v marci 1922. Pre *Slováka* bolo potrebné vytvoriť nové podmienky a zaistiť jeho plynulé vydávanie. *Slováka* prestal tlačiť ružomberský Lev a túto úlohu prevzala iná tlačiareň v Bratislave. V nasledujúcom roku boli zlikvidované filiálky Leva v Žiline a v Trnave. Tieto zmeny znamenali pre Filkorna časovú úľavu. V roku 1924 prestal byť formálne správcom Leva, no bol výkonným členom správy účastinnej spoločnosti Slovák – novinársky a nakladateľský spolok, pričom musel sústavne riešiť finančné problémy ústredného denníka SĽS *Slovák* a jeho tlače.[487] Tento problém bol širší, pretože sa týkal tlače viacerých, aj katolíckych náboženských periodík. Keď sa v Bratislave v roku 1924 konal eucharistický kongres, Filkorn patril k jeho hlavným organizátorom. Ako duchovný správca Katolíckej jednoty žien začal v súvislosti s kongresom so súhlasom biskupov zbierku za dobrú tlač. Jej cieľom malo byť postavenie novej tlačiarne v Bratislave. Zásadou bolo, že tlačiareň nebude priamo prepojená s politickou stranou. Zbierka bola úspešná, a tak mohla byť v roku 1925 na vtedajšej Telocvičnej (dnes Zochovej) ulici v Bratislave postavená nová budova tlačiarne Unia, vybavená modernými tlačiarenskými strojmi. Jej zakladateľkou a majiteľkou sa stala Katolícka jednota žien.[488] Unia tlačila rôzne náboženské periodiká a knihy, ale tlačila do roku 1928 aj denník SĽS *Slovák*, či básnickú zbierku *Stráž pri Morave* od medika – básnika Františka Šubíka (Andreja Žarnova). Aby nedošlo k útoku na tlačiareň – reminiscenciou a zároveň výstrahou bolo vyplienenie redakcie denníka *Slovák* v roku 1922 – Filkorn dal postaviť pred budovou tlačiarne ďalšiu budovu – ženskú polikliniku Charitas.[489] Výhoda situovania tlačiarne bola blízkosť internátu Svoradov.

Možnosť väčšej pedagogickej realizácie v rámci vyučovacieho procesu dostal Filkorn v roku 1923, keď ho nitriansky biskup Karol Kmeť-

hy, 1985, s. 16.

[487] FILKORN, Eugen: *Verný svojmu svedomiu,* s. 271 – 284.

[488] FILKORN, Eugen: *Verný svojmu svedomiu*, s. 294 – 295.

[489] FILKORN, Eugen: *Verný svojmu svedomiu*, s. 295.

ko vymenoval za profesora cirkevného práva na Vysokej škole bohosloveckej v Nitre. Tento predmet prednášal v rokoch 1924 – 1940. Okrem toho prednášal v rokoch 1924 – 1938 pedagogiku, sociológiu v rokoch 1925 – 1938 a katechetiku a v rokoch 1931 – 1938 cirkevné právo.[490] Svoje prednášky zakladal na novej literatúre a bohoslovcov sa usiloval zaujať tak, že predmetnú tematiku predkladal ako problém z viacerých hľadísk a potom hľadal riešenie. Autentické svedectvo o Filkornovom pedagogickom pôsobení v nitrianskom diecéznom seminári nám zanechal Ernest Žatko (Ján Elen Bor), ktorý sa stal seminaristom v roku 1926, no neskôr zanechal túto cestu, študoval romanistiku na Univerzite Komenského v Bratislave a býval vo Svoradove. Na tomto mieste treba poznamenať, že Filkornov prístup k študentom sa neobmedzoval iba na seminaristov. *„Cirkevné dejiny, umenie a sociológiu prednášal riaditeľ Svoradova dr. Eugen Filkorn. V tom prostredí izolácie od sveta, novín a životnej dogmatiky bol akousi oázou, niekým túžobne očakávaným, kto nás informoval a zasväcoval do kuchyne rozličných problémov. Niektorí z poslucháčov zo začiatku ho mali preto radi, lebo im dával ako redaktor viacerých populárne ľudových časopisov možnosť uplatniť sa prekladom, črtou, alebo dobre štylizovanou úvahou. Iní azda pre jeho koncepcie a väčšina možno pre novú metódu skúšania a výkladu. Kládol dôraz na veci hlavné, na psychologicky a príčinný súvis, na vecné vychytenie faktu, na podčiarknutie momentu, ktorý sa zjavil po námahe úvahy. Bol to filkornovský postulát kvintesencie, štruktúry javu pred nastolením štrukturalizmu a pojmoch, rozhovoroch a popise udalostí, ako dialektická evidenčnosť, ktorú vyžadoval rodený matematik. Jeho vyhranenosť, presnosť, jasnovidnosť, poznatky zo života praktického i duchovného vytvárali celkom spontánne odstup od jeho osobitnej vnútornej nepriblížiteľnosti. Nebol to zjav výrazný len svojou vonkajšou krásou, ale vnútornou harmóniou... Sympatické na dr. Filkornovi bolo, že bojoval proti kvantite učiva a nebýval malicherný.“*[491]

Filkorn trávil v Nitre medzi bohoslovcami spravidla dva dni v týždni, aby sa potom vrátil späť do bratislavského Svoradova. K Bratislave

[490] JANEGA, Štefan: Starostlivosť arcipastiera o kňazský dorast. In: BUCKO, Vojtech (red.): *J. E. Dr. Karol Kmeťko 25 rokov biskupom v Nitre.* Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1946, s. 66 – 67.

[491] BOR, J. E.: Spomienky seminaristu. In: *Slovák*, roč. 22, 9. 2. 1940, č. 32, s. 4.

ho pútal nielen Svoradov, ale aj politické povinnosti. Filkorn sa nepovažoval za politika. Podľa jeho vlastného vyjadrenia: *„Politika ma nevábila, ani nebavila. Tobôž nie vo forme, ako sa to robí na zhromaždeniach. Na verejný život hľadel som vždy z hľadiska svojho náboženského presvedčenia. Keď sa však u nás najsvätejšie poklady ocitli v nebezpečenstve, nebránil som sa ani volaniu politickej strany do verejnej služby národa.“*[492] Filkorn teda politiku nechápal ako priestor pre vlastnú realizáciu, ale ako nevyhnutný prostriedok pre realizáciu širších cirkevných a národných záujmov. V tom čase sa v politike angažovalo viacero katolíckych a evanjelických kňazov, čo bol dôsledok nedostatku slovenskej inteligencie, ale aj skutočnosť, že kňazi boli v slovenskej spoločnosti vnímaní ako dôležité smerodajné autority. V roku 1924 sa stal členom župného zastupiteľstva Bratislavskej župy za SĽS a o dva roky neskôr aj členom župného výboru. V roku 1928 a opakovane v roku 1935 bol zvolený za člena krajinského zastupiteľstva za Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu (HSĽS). V roku 1928 a opakovane v roku 1935 bol menovaný aj za člena krajinského výboru, pričom dostal na starosť kultúrny referát.[493] V tejto funkcii vynaložil veľké úsilie na podporu slovenského školstva, osobitne na podporu sociálne slabých študentov a na výstavbu kultúrnych domov. Filkorn neskôr objasnil pozadie svojej kandidatúry do krajinského zastupiteľstva: *„Akože som sa dostal do krajinského zastupiteľstva? Neuchádzal som sa ani teraz o mandát. Dostal som sa na kandidačnú listinu opäť bez môjho predbežného súhlasu. Svoju kandidatúru zahlásil som svojej cirkevnej vrchnosti, ktorá moju správu brala v známosť a súhlasila s ňou.“*[494] Okrem toho sa Filkorn vyjadril: *„Kandidovali ma bez môjho súhlasu najskôr do župného a potom do krajinského zastupiteľstva.“*[495] Filkornov vstup do aktívnej politiky teda nevychádzal z jeho ambícií, ale išlo o impulz zvonka. Prijatie tohto impulzu odôvodnil ako službu národu. *„Keď sa potom u nás najsvätejšie poklady ocitli v nebezpečenstve, nemohol som sa ubrániť volaniu*

[492] FILKORN, Eugen: *Verný svojmu svedomiu,* s. 378.
[493] ŠUCHOVÁ, Xénia (zost.): Prílohy II. Politický systém. In: ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (eds.): Slovensko v Československu (1918 – 1939). Bratislava : VEDA, 2004, s. 581, 583, 586, 588.
[494] Archív rímskokatolíckeho biskupského úradu (ARKBÚ) Nitra, f. E. Filkorn, k. č. 1.
[495] ARKBÚ, Nitra, f. E. Filkorn, k. č. 1. Pohľad nazad. (Strojopis).

politickej strany do verejnej služby národa."[496] Filkornove členstvo v župnom výbore, v krajinskom zastupiteľstve a výbore umožňovalo ovplyvňovať výšku finančných dotácií pre Svoradov.

Svoradov sústredil z národnostného hľadiska prevažne slovenských, ale aj niekoľko českých, maďarských, nemeckých a rusínskych študentov. Z hľadiska politickej orientácie sa významnejšia časť študentov hlásila k SĽS, no do internátu prijímali aj tých, ktorí sa hlásili k iným politickým stranám, napríklad k Čs. strane lidovej alebo k agrárnej strane. Veľa študentov bolo politicky indiferentných. Nevyskytovali sa tu vážnejšie národnostné alebo politické nezhody.[497] Vďaka osobnému nasadeniu E. Filkorna sa bratislavský Svoradov postupne rozrástol o nové trakty. Filkorn vo veci získania prostriedkov pre výstavbu internátu neváhal v roku 1926 cestovať za Slovákmi do USA, aby zabezpečil ich morálnu a finančnú podporu. K Svoradovu pribudol internátny kostolík, zasvätený Panne Márii – Matke ľudského pokolenia, slávnostne posvätený v roku 1932. Do októbra 1936 vzniklo celkovo sedem traktov Svoradova. Tým sa zvyšoval aj počet študentov ubytovaných v internáte. V roku 1936 ich tu bývalo 285. V roku 1939 sa Svoradov rozrástol o dva susedné činžové domy, ktoré boli adaptované na internát a o prístavbu, ktorá sa dokončila v roku 1941. V školskom roku 1940/1941 bývalo v Svoradove 556 študentov.[498] Bol to najväčší vysokoškolský internát v Bratislave. Vznikol tak jedinečný komplex budov na Svoradovej ulici v srdci Bratislavy. Jeho súčasťou neboli iba byty pre študentov a kostol, ale aj telocvičňa a študovne. Študenti sa mohli realizovať vo vlastných spolkoch, ktorým poskytol priestory Svoradov. V roku 1921 bol v Bratislave založený spolok slovenských katolíckych akademikov Moyses. Jeho členmi sa po otvorení internátu Svoradov stali práve študenti ubytovaní v tomto internáte. E. Filkorn vykonával v rokoch 1924 – 1928 funkciu duchovného radcu Moysesa. Zúčastňoval sa spolkových aktivít, duchovne viedol akademikov a viackrát im prednášal.[499] Členské schôdze Moysesa, jeho akadémie, prednášky sa konali v budove Svoradova. Ďalším dôležitým

[496] ARKBÚ, Nitra, f. E. Filkorn, k. č. 1. Pohľad nazad. (Strojopis).
[497] KRUŽLIAK, Imrich: Svoradov v živote národa. In: BRAXÁTOR, František (zost.): *Eugen Filkorn, zakladateľ Svoradova,* s. 134.
[498] *Päť rokov slovenského školstva.* Bratislava : Štátne nakladateľstvo, 1944, s. 347.
[499] SVORADOVČAN (KAŠŠOVIC, Ján): *Svoradov,* s. 110.

spolkom, ktorý sídlil vo Svoradove, bolo Ústredie slovenského katolíckeho študentstva (ÚSKŠ), založené v roku 1921 v Brne. Išlo o strešnú organizáciu katolíckych slovenských vysokoškolských a stredoškolských spolkov. Po presťahovaní ÚSKŠ z Brna do Bratislavy v roku 1923 sa ÚSKŠ usídlilo v Svoradove. ÚSKŠ organizovalo rôzne akcie pre študentov, prednášky, púte, duchovné cvičenia. Filkorn sa v roku 1928 stal duchovným správcom ÚSKŠ. Vyplynulo mu z toho duchovné vedenie študentov a účasť na rôznych akciách ÚSKŠ. K tomu od roku 1931 pribudla starosť o duchovné vedenie Slovenského katolíckeho akademického seniorátu. Išlo o spolok, združujúci absolventov vysokoškolského štúdia, ktorí počas svojho štúdia pracovali v katolíckych akademických spolkoch, mali záujem udržiavať kontakt s vysokoškolskými študentmi a pomáhať im.

USKŠ vydávalo od roku 1923 do roku 1944 vlastný časopis mesačník *Rozvoj*, ktorého redakcia sídlila vo Svoradove. V pohnutom roku 1938 *Rozvoj* prestal vychádzať, no vďaka Filkornovej pomoci a podpore začal v roku 1940 opäť vychádzať, pričom ako jeho vydavateľ figurovalo Kolégium svätého Svorada.[500] Vydávanie časopisu pokračovalo až do zániku v ďalšom pohnutom roku 1944. ÚSKŠ sa od roku 1924 stalo členom medzinárodnej organizácie katolíckeho študentstva Pax Romana. Na niektoré kongresy Pax Romana cestoval Filkorn spolu so študentmi, napríklad v roku 1928 do Anglicka. Cestu využil ako príležitosť na to, aby *„som v mladých dušiach vzbudil záujem o krásne umenie, obzvlášť náboženského zamerania."*[501]

Návšteva katedrál a významných cirkevných pamiatok a múzeí viedla slovenských študentov k lepšiemu a hlbšiemu poznaniu európskej kultúry. Podobný priebeh mala cesta na kongres Pax Romana do Nemecka v roku 1930. ÚSKŠ od roku 1923 do roku 1944 vydávalo vlastný mesačník *Rozvoj*. Jeho redakcia tiež sídlila vo Svoradove. Tu mala sídlo aj redakcia časopisu *Listy rodičom zo Svoradova*. Tento časopis redigoval E. Filkorn. V rokoch 1927 – 1932 vychádzal samostatne, no od roku 1932 sa stal programovou prílohou časopisu *Katolícka jednota*. Bol to prvý pokus o reflexiu diania v internáte Svoradov a o spôsob

[500] SEDLÁK, Ján: *Moje polstoročie. Rozbehy cez úskalia.* Bratislava : Spolok slovenských spisovateľov, 1994, s. 88.

[501] ARKBÚ Nitra, f. E. Filkorn, k. č. 1. Kongres Pax Romany. (Strojopis).

komunikácie v podobe listov študentov matkám. V roku 1931 začal vychádzať samostatný časopis *Svoradov*. Jeho periodicita bola šesť čísiel ročne. Zodpovedným redaktorom časopisu bol Ján Kaššovic a časopis vychádzal nákladom Spolku Kolégia svätého Svorada. Časopis otváral priestor nielen na reflexiu diania v internáte, ale publikoval pôvodnú tvorbu Svoradovčanov a prednášky z rôznych vedných odborov, ktoré odzneli od prednášateľov vo Svoradove. Sympatické bolo úsilie vyrovnať sa s dobovými politickými a sociálnymi prúdeniami. Časopis poskytol priestor aj pre Filkorna, ktorý tu uverejnil niekoľko článkov a časť zo svojich prednášok z cirkevných dejín. Vo Svoradove sídlila od roku 1923 aj redakcia časopisu *Katolícka jednota*, orgánu Katolíckej jednoty žien. Od roku 1927 mala vo Svoradove miestnosti Ústredná katolícka kancelária. Filkornova práca so študentmi a so ženami bola v intenciách Katolíckej akcie, ktorá zdôrazňovala účasť laikov na živote cirkvi. Filkorn dosiahol svojimi aktivitami pozoruhodné výsledky. Preto bolo logické, že sa dostal do riadiaceho orgánu Katolíckej akcie na Slovensku – Katolíckej rady. Predsedom Katolíckej rady bol rožňavský biskup Michal Bubnič, ktorý takýmto spôsobom zastupoval Katolícku akciu v biskupskom zbore. E. Filkorn sa stal podpredsedom Katolíckej rady.[502]

Filkorn myslel na komplexnú starostlivosť o študentov. Jej súčasťou bol aj oddych a voľnočasové aktivity. Na Počúvadle v Štiavnických vrchoch zakúpil pozemok pre zotavovňu, ktorá mala slúžiť svoradovčanom po štátnych skúškach, rigorózach, alebo ako relaxačné miesto a pre chorých. Stavba sa začala ešte pred vypuknutím vojny, no počas vojny napredovala pomaly, až úplne ustala a nebola dokončená.[503] O duchovnú starostlivosť o študentov ubytovaných vo Svoradove sa starali spočiatku kňazi, priamo pridelení buď stredoškolákom a vysokoškolákom, no od roku 1936 priamo v internáte bývali rehoľníci – vincentíni (lazaristi) na čele s Jánom Hutyrom. Prítomnosť vincentínov podnietila aj záujem o vincentínsku spiritualitu a starostlivosť študentov o sociálne slabých obyvateľov Bratislavy. Práve sociálne angažovanie považoval Filkorn za dôležitý imunizačný prostriedok proti

[502] FERENČÍK, Ján: Ústredná Kat. Kancelária v Bratislave. In: *Slovák*, roč. 8, 24. 11. 1926, č. 263, s. 1.

[503] ARKBÚ Nitra, f. E. Filkorn, k. č. 2. Biskup Dr. Eduard Nécsey, apoštolský administrátor nitriansky. (Strojopis).

šíreniu komunistického hnutia medzi vysokoškolskou mládežou.[504] O ekonomickú sebestačnosť Svoradova sa postaral Filkorn tým, že odkúpil hospodárstvo v Torči na južnom Slovensku. Vítaným príspevkom do rozpočtu Svoradova boli od roku 1927 financie, získané z prenájmu obchodov v prízemnej časti tzv. Nového Svoradova. Tým získal lacné naturálie. Filkorn myslel nielen na študentov – chlapcov, ale aj na študentky – dievčatá. V roku 1931 bola vybratá lokalita na stavbu dievčenského internátu pre katolícke akademičky v Bratislave, neďaleko Svoradova. Spišský ordinariát nesúhlasil s lokalitou a projekt videl ako konkurenčný k práve postavenému domu Charitas v Bratislave, ktorý mal byť k dispozícii ako ubytovňa pre mladšie slobodné ženy v Bratislave.[505] Tým sa realizácia projektu dievčenského katolíckeho internátu odsunula. Nový pozemok pre stavbu internátu sa našiel na vtedajšej Michaelisovej (dnes Wilsonovej) ulici.[506] Výstavba internátnej budovy, ktorá mala ubytovať 300 vysokoškoláčok, prebiehala v rokoch 1943 – 1945.[507] Nový internát však vzhľadom na poštátnenie katolíckych internátov v roku 1945 stratil svoj katolícky charakter.

Dôležitým medzníkom v živote E. Filkorna bolo jeho menovanie za kanonika sídelnej kapituly v Nitre v októbri 1938. Presťahoval sa do Nitry. V roku 1939 nasledovala jeho voľba za dekana kapituly a za jej prefekta s úlohou viesť poľné a lesné hospodárstvo kapituly. Filkorn uvažoval, ako zladí svoje povinnosti v Bratislave s povinnosťami, vyplývajúcimi z hodnosti kanonika. Zistil, že podľa kánona 418 § 1 kódexu cirkevného práva môžu byť kanonici neprítomní ročne tri mesiace a v tom čase nemusia vykonávať svoje kanonické povinnosti v kapitule. Svätá stolica na odporúčanie sídelnej kapituly a žiadosť biskupa Kmeťka udelila Filkornovi dišpenz od účasti na chórových pobožnostiach v čase, keď vykonáva povinnosti spojené s jeho funkciami na inom mieste.[508] Filkorn bol flexibilný. Do Bratislavy cestoval

[504] ARKBÚ Nitra, f. Curia episcopalis, k. č. 89, č. 1772/1944. List E. Filkorna K. Kmeťkovi. Nitra 21. 8. 1944.

[505] SVORADOVČAN (KAŠŠOVIC, Ján): *Svoradov,* s. 318 – 321.

[506] Ide o dnešný Študentský domov Nikosa Belojanisa na Wilsonovej ul. 6 v správe Slovenskej technickej univerzity.

[507] ARKBÚ Nitra, f. E. Filkorn, k. č. 7. Sociálne a hospodárske zariadenia vysokoškolského internátu Svoradova v Bratislave, ulica sv. Svorada č. 11 k 31. 12. 1944; SVORADOVČAN (KAŠŠOVIC, Ján): *Svoradov,* s. 328 – 330.

[508] ARKBÚ Nitra, f. E. Filkorn, k. č. 2, Filkorn, Eugen: Kanonik v Nitre. (Rukpis).

podľa potreby. Správny výbor zveril vedenie Svoradova štyrom pedagogickým riaditeľom a administratívu hospodárskemu riaditeľovi. Predsedom správneho výboru spolku Kolégium svätého Svorada a riaditeľom však ďalej ostal E. Filkorn. Do Svoradova stále dochádzal, aj keď zriedkavejšie ako predtým. Pretože kapitulské bohoslužby v Nitre ho viazali, nemohol už slúžiť nedeľné a sviatočné omše vo Svoradove. Túto úlohu po ňom prevzal páter J. Hutyra. Okrem toho ho zamestnávali povinnosti, ktoré vyplývali z jeho funkcie poslanca Snemu Slovenskej krajiny v rokoch 1938 – 1939 a napokon poslanca Snemu Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1945, kde vykonával funkciu predsedu rozpočtového a kultúrneho výboru snemu. O poslanecký mandát sa neusiloval, no keď mu ho ponúkli, prijal ho vzhľadom na ťažkú situáciu Slovenska. Ako sa sám vyjadril: *„Neprijať mandát by bol útek pred zodpovednosťou.“*[509] Filkorn bol v politike aktívny už od roku 1924. Svoje skúsenosti mal možnosť využiť aj v nových pomeroch, ktoré charakterizoval autoritatívny politický systém Slovenskej republiky. Slovensko sa dostalo do závislosti od nacistického Nemecka a manévrovanie v domácej politike bolo veľmi zložité. Filkorn sa k svojmu účinkovaniu v sneme vyjadril: *„Moje poslanie v sneme bolo zrejmé: uplatňovať v zákonodarstve zásady kresťanskej morálky. Klásť odpor nacistickej ideológii a vôbec hájiť záujmy cirkvi. Pre túto príčinu ponechal ma slovenský episkopát v sneme i potom, keď mnohí kňazi poslanci boli odvolaní.“*[510] Filkorn niekoľkokrát ponúkol rezignáciu na svoj mandát predsedovi snemu Martinovi Sokolovi, bývalému svoradovčanovi, ktorého dobre poznal, no ten ho vždy presvedčil, aby ostal, pretože by inak sťažil situáciu umiernenému krídlu HSĽS. Filkorn zotrval ako poslanec v slovenskom sneme, no neubránil sa vnútorným dilemám, pretože viaceré schvaľované zákony boli v rozpore s deklarovanými kresťanskými hodnotami. Riešil to tak, že sa usiloval o zmiernenie ich znenia, prípadne, že sa nezúčastnil hlasovania. Politika sa v tejto situácii ukázala skôr ako pasca, pretože po zmene politických pomerov v roku 1945 sa jeho prítomnosť v politickom živote obrátila proti nemu.

[509] SNA Bratislava, f. Národný súd, Tnľud 26/46. E. Filkorn, mikrofim I. A-1022. Poznámky Dra E. Filkorna pre pána obžalobcu.

[510] SNA Bratislava, f. Národný súd, Tnľud 26/46. E. Filkorn, mikrofim I. A-1022. Poznámky Dra E. Filkorna pre pána obžalobcu.

Pred blížiacim sa frontom sa Filkorn podobne ako viacerí politickí, vojenskí a kultúrni činitelia prvej Slovenskej republiky rozhodol evakuovať na územie Rakúska, ktoré bolo ešte stále súčasťou Nemecka. Filkorn odišiel zo Slovenska v noci z 28. na 29. marca 1945 autobusom cez Viedeň do benediktínskeho kláštora Kremsmünster, kde sa sústreďovali viacerí členovia slovenskej vlády. Príslušníci americkej armády ho zatkli 8. júna 1945 a umiestnili v internačnom tábore v Moosburgu (Bavorsko), kde ostal do 30. apríla 1946. Odtiaľ ho odtransportovali do Plzne a neskôr do Bratislavy, kde ho väznili vo vyšetrovacej väzbe.[511] Obžaloba z kolaborácie proti E. Filkornovi bola podaná 8. marca 1947. Filkorn bol obvinený ako „domáci zradca" podľa retribučného nariadenia Slovenskej národnej rady č. 33/1945 § 2, pís. a) rozbitie ČSR alebo odstránenie jej demokratického poriadku a pís. d) verejná propagácia, obhajoba alebo schvaľovanie činnosti a ideí fašistických okupantov, verejné hanobenie Sovietskeho zväzu a vojnových spojencov. Národný súd v Bratislave vyniesol rozsudok nad E. Filkornom 17. apríla 1947. Rozsudok znel: 2 roky väzenia, 10 rokov straty občianskych práv, konfiškácia majetku a zaplatenie súdnych trov.[512] Z väzby bol podmienečne prepustený 23. apríla 1947. Príčin pomerne nízkeho trestu v porovnaní s inými poslancami slovenského snemu bolo viacero. Pomohol niekoľkým rasovo prenasledovaným osobám tak, že sa s jeho vedomím mohli ukryť v internáte Svoradov. Pomohol bývalému židovskému nájomcovi pozemkov nitrianskej kapituly Rudolfovi Adlerovi tak, že ho zamestnal až do roku 1944 ako hospodárskeho poradcu. S jeho vedomím sa na stavbe dievčenského Svoradova ako účtovník zamestnal Jozef Fiala, čo ho chránilo pred deportáciou. Z väzenia pomohol vyslobodiť komunistu Jána Gulašu zo Žarnovice. Súd konštatoval, že sa významne zaslúžil o výchovu slovenskej vysokoškolskej mládeže a že dal príkaz rádovým sestrám svätého Vincenta v domove Alžbetín v Belušských Slatinách, aby podporovali partizánov zásobami potravín, bielizňou a poskytnutím zdravotnej pomoci.[513] Filkorn po prepustení z väzenia odišiel do Nitry a nezapájal sa do verejného

[511] SNA Bratislava, f. Národný súd, Tnľud 26/46. E. Filkorn, mikrofim I. A-1022. Zápisnica, napísaná dňa 20. 5. 1946 na Povereníctve vnútra, VI. odbor v Bratislave s E. Filkornom.

[512] SNA Bratislava, f. Národný súd, Tnľud 26/46. E. Filkorn, mikrofim I. A-1022. Rozsudok Národného súdu zo dňa 17. 4. 1947.

[513] SNA Bratislava, f. Národný súd, Tnľud 26/46. E. Filkorn, mikrofim I. A-1022. Svedectvá.

života. Nemohol sa vrátiť k výučbe, a to ani v diecéznom seminári. Jeho cesta pedagóga sa pod vplyvom nepriaznivých politických okolností pretrhla. Žil v ústraní ako kanonik v Nitre a písal diela z oblasti cirkevných dejín a teológie. V rokoch 1949 – 1974 zastával funkciu predsedu cirkevného súdu v Nitre. Eugen Filkorn zomrel 5. januára 1974 v Nitre, vo veku 92 rokov.

Eugen Filkorn patrí k významným osobnostiam moderných slovenských dejín. Napriek tomu sa mu venovala nedostatočná pozornosť. Táto štúdia je pokusom zachytiť jednu podstatnú stránku jeho aktivít – pedagogické pôsobenie. Filkorn mal všetky osobnostné predpoklady stať sa kvalitným pedagógom. Charakterizovala ho väčšina vlastností, ktoré sa požadujú od kvalitného pedagóga: trpezlivosť, miernosť, dôslednosť, spravodlivosť, tolerantnosť, iniciatívnosť, tvorivosť, komunikatívnosť a skromnosť. Získal dobrú odbornú prípravu a mal rád mládež. Charakterizovalo ho silne rozvinuté sociálne cítenie, pričom aktívne pomáhal žiakom a študentom pochádzajúcim zo sociálne slabších pomerov. Filkorna od iných pedagógov svojej doby odlišovalo viacero skutočností: vyučoval žiakov troch stupňov škôl a troch vekových skupín: žiakov základného stupňa, gymnazistov a vysokoškolákov. Vedomosti dokázal odovzdávať originálnou formou. Aktívne vytváral voľnočasové aktivity žiakov a študentov, ktoré pomáhali rozvíjať ich schopnosti a zručnosti. Založil dva internáty (prvý pre učňov v Nitre v roku 1909 a druhý pre stredoškolákov a vysokoškolákov v Bratislave v roku 1922), ktoré im poskytovali okrem ubytovania a stravy aj možnosti ďalšieho vzdelanostného a osobnostného rastu. Pedagogický prístup Filkorna k mládeži vychádzal z poznatkov sociálnej pedagogiky A. Kolpinga a Dona Bosca. Filkorn sa usiloval o rozvinutie nábožensko-mravného jadra výchovy žiakov a študentov, ich systematické vzdelávanie a odbornú prípravu. Pochopil, aký dôležitý je osobný prístup k žiakom a študentom, schopnosť empatie a počúvania bez zbytočných direktívnych zásahov. Nereagoval na každý podnet. Naučil sa veľa prepočuť a zbytočne nekritizovať, ale povzbudzovať. Pochopil a praktizoval trávenie voľného času s mladými s cieľom vytvoriť priateľské spoločenstvo s rovesníkmi, ktorí by spoločne zdieľali svoje náboženské hodnoty, záujmy a aktivity. Dôležitú úlohu tu zohrával spev, výlety, divadelné predstavenia a akadémie. V tejto

súvislosti Filkorna môžeme nazvať priekopníkom premietania diapozitívov na Slovensku a vôbec v Uhorsku.

Ak by sme chceli E. Filkorna zaradiť podľa typológie švajčiarskeho psychológa Christiana Caselmanna, zodpovedá typu individuálne psychologicky orientovaného pajdotropa. Takýto učiteľ prejavuje úsilie pochopiť osobnosť žiaka, vnútorne si ho získať, pričom podstatu svojho pedagogického pôsobenia vidí vo výchove. Vyznačuje sa rodičovským vzťahom k žiakom plným pochopenia a dôvery, čo výrazne ovplyvňuje jeho úspech vo vyučovaní. Dbá na poriadok a disciplínu medzi žiakmi a študentmi. Filkorn v sebe vzácne spájal trojaký typ pedagóga: vedecko-systematický, umelecký a praktický. Filkornovo pedagogické angažovanie treba chápať komplexne, pretože priamo súviselo s jeho angažovaním v rámci štruktúry katolíckej cirkvi ako súčasť jeho pastorácie, ale aj ako angažovanie v konfesijne zameraných spolkoch (Tovarišský spolok, Kresťansko-sociálny spolok, Moyses, Ústredie slovenského katolíckeho študentstva, Katolícka jednota žien) a v tlači (*Nitra – Nyitra*, *Mládež*, *Katolícka jednota*, *Svoradov*, *Listy rodičom zo Svoradova*, *Nová žena*). Filkorn prejavil svoju pedagogickú kompetenciu nielen v pedagogickej praxi, ale aj ako tvorca kvalitných a dovtedy chýbajúcich učebníc náboženstva, ktoré vydal krátko po vzniku ČSR. Život a dielo E. Filkorna si zaslúži väčšiu a systematickejšiu pozornosť.

7. KAPITOLA

Alois Jirásek na stránkach Slovenského denníka a Slováka

Alois Jirásek nebol síce pred rozpadom Rakúsko-Uhorska na Slovensku neznámou osobnosťou, avšak po vzniku I. Československej republiky (ďalej ČSR) sa povedomie slovenskej spoločnosti o ňom enormne zvýšilo, čo sa prejavilo aj v tlači, ktorá dávala informáciám o spisovateľovi na svojich stránkach veľký priestor. Bolo to dané aj tým, že Jirásek sa stal jednou z ikon novej republiky nielen ako významný spisovateľ, ktorého diela pozdvihovali ducha a hrdosť českého národa v čase absencie vlastnej štátnosti, ale tiež ako kriesiteľ spoločnej česko-slovenskej minulosti, tak veľmi potrebnej a vyzdvihovanej, kvôli upevneniu idey, na ktorej bol nový štát budovaný.

Už krátko po vzniku I. ČSR sa začali v slovenskej tlači objavovať v rôznych súvislostiach viaceré informácie a zmienky o spisovateľovi. Nešlo len o významné celoslovenské noviny ako napr. *Slovenský denník*, ale i o množstvo regionálnych a samozrejme literárne či kultúrne orientovaných, no dokonca i profesijných periodík.

Štúdia sa zameriava na porovnávanie rozdielnych pohľadov na osobnosť Jiráska prostredníctvom dvoch najvýznamnejších slovenských novín, a to *Slovenského denníka*, ktorý bol blízky vládnej agrárnej strane, a *Slováka*, denníka opozičnej Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (ďalej HSĽS), presadzujúcej autonómiu Slovenska.

Prvé skromné zmienky sa o spisovateľovi objavili v novinách *Slovák*, vychádzajúcom od roku 1919, až na konci nasledujúceho roku,

aj to len v súvislosti s predstaveniami divadelnej spoločnosti vystupujúcej v Ružomberku, ktorá okrem iných mala naštudovanú aj hru *Vojnarka*.[514] Dovtedy už *Slovenský denník* uverejnil nemálo informácií o Jiráskovi. Na Vianoce 24. decembra 1918 prebrali správu Československej tiskovej kancelárie o návrate prezidenta Masaryka do Prahy. Medzi osobnosťami, ktorého vítali, bol aj Alois Jirásek: *„Potom odobral sa prezident do veľkej dvorany, kde po zaspievaní Novákovho ohnivého sboru pozdravil ho spisovateľ Jirásek v mene českého spisovateľstva. Vítal prezidenta ako víťaza, hrdinu, ducha obetavého, skončiac svoj pozdrav týmito slovy: Vítajte vzácny náš hrdino a víťazu, ktorého meno u nás budú žehnať s pokolenia na pokolenia, česť Vám i sláva! Prezident ďakujúc, tisknul rečníkovi ruku a súčasne rozhlaholil sa chorál: »Kdož jste boží bojovníci.« Po odznení tohoto odpovedal prezident Masaryk: Dovolte, aby som sa poďakoval len niekoľkými slovami. Teším se, že ma víta spisovateľstvo, ktoré z politiky je predstaviteľom československého národa. Ja som Vás, básnikov, ako tvorcov pokladal vždy predstaviteľmi vôle národa. Vy máte nie menšie zásluhy o uskutočnení vytknutých cieľov, ako politickí pracovníci a preto chcem aj ďalej s Vami pracovať. Bude v tom mnoho poézie, bude to pohádka, ale pohádka skutočnosti, v ktorej žijeme. Nastáva nám teraz spoločná práca. Každý nastúpi svoje miesto, aby každý prispel k vybudovaniu československej demokracie. Radostná búrka jásotu uvítala potom prezidenta, vychádzajúceho z dvorany ku kolone automobilov, tvoriacich triumfálny sprievod.“*[515]

Na začiatku roku 1919 bol uverejnený pozdrav Ernestovi Denisovi k jeho jubileu, ktorý Jirásek odoslal za českých spisovateľov: *„Na pamätný deň Vašich 70. narodzenin rada českých spisovateľov Vás pozdravuje. – Drahý majstre! Plní úcty a vďačnosti klaniame sa pred Vašim veľkým životným dielom, ktoré tak preslávilo minulosť našej zeme a ktoré toľko prispelo k dnešnému víťazstvu. Za radu českých spisovateľov: Alojz Jirásek.“*[516]

Začiatkom januára sa objavil už opis udalostí, ktoré sa dotýkali bezprostredne Slovenska a osoba Jiráska bola spomenutá na zvýraz-

[514] Divadlo. In: *Slovák*, roč. 2, 30. 11. 1920, č. 259, s. 5.
[515] Präzident Masaryk v Prahe. In: *Slovenský denník*, roč. 1, 24. 12. 1918, č. 39, s. 1.
[516] Pozdrav Denisovi. In: *Slovenský denník*, roč. 2, 5. 1. 1919, č. 4, s. 2.

nenie česko-slovenského prepojenia prostredníctvom minulosti. Išlo o slávnostnú prehliadku československého vojska Vavrom Šrobár v Žiline, kde dočasne sídlilo jeho úrad s plnou mocou pre Slovensko: *„Je tomu viac než 400 rokov, čo Žilina podobne ako dnes ozývala sa českými povelmi a bola svedkom československej vojenskej zdatnosti. Bolo to vtedy, keď voje Jana Jiskru z Brandýsa, pozostávajúce tiež z Čechov a Slovákov tiahli Žilinou proti Jánovi Hunyadimu, ako to krásne zvečnil vo svojom »Bratstve« spisovateľ Jirásek. Nie jednému svedkovi dnešnej vojenskej slávnosti tonul na mysli malebný opis oných dávnych dejov, ktoré boli vlastne začiatkom toho veľkého diela, ktorého dovŕšenie teraz slávime v československej republike. Na tvárach divákov žilinských videli sme, ako im zaimponovala moc a sila československého štátu.“*[517]

Záujem o osobu spisovateľa a jeho diela pretrvával v *Slovenskom denníku* aj v nasledujúcom období. V novembri 1920 napr. reagoval na publikovanie Jiráskových spomienok na prieskumnú cestu po Slovensku pred napísaním románu o bratríkoch: *„Veľký český spisovateľ Alojz Jirásek, ktorý napísal »Bratrstvo«, najkrajší a najvzácnejší historický román o Slovensku, vlastne román slovenský, hoci ani nie je písaný po slovensky, román o osudoch husitských vojsk na Slovensku, uverejnil v prvom, sväzku VIII. roč. »Topičovho sborníku«, krásnu »Vzpomínku z první cesty za Bratrstvem«. Po napísaní románov »Mezi praudy« a »Proti všem«, začal Aloiz Jirásek sbierať pramene pre svoje »Bratrstvo«. Už i pred tým v rozprávke »Hejtmanská sláva« písal o Jánovi Talafúsovi, ktorého osudy, mali tiež mnoho spoločného so Slovenskom. (Staré príslovie slovenské hovorí dosiaľ: »biedny ako Talafús«). Cestu na Slovensko umožnil Jiráskovi hlavne známy český politik dr Fr. Lad. Rieger, ktorý mal vždy veľký záujem o Slovensko a o Slovákov* […] *keď Jirásek chodil po Slovensku, »bylo slyšeti násilím dušený stesk a němou žalobu bratrů«* […] *A. Jirásek končí svoju rozpomienku, v ktorej je toľko lásky k Slovensku, lásky už starej, osvedčenej, vernej a opravdovej.“*[518]

[517] Vojenská slávnosť v Žiline. In: *Slovenský denník*, roč. 2, 8. 1. 1919, č. 5, s. 1.
[518] Jirásek o svojich cestách po Slovensku. In: *Slovenský denník*, roč. 3, 19. 11. 1920, č. 263, s. 4.

Noviny *Slovák* sa o Jiráskovi opäť zmienili až v polovici roka 1921 v súvislosti s matičnými augustovými slávnosťami, na ktorých prehovoril Jozef Škultéty: *„V pomere Čechov k Slovákom verím v ducha, akého predstavujú znamenití ľudia českí, ako Jungmann, Božena Nemcova, Heyduk, Jirásek a legie, všetkých medzi nami čestne pracujúcich Čechov.“*[519]

V septembri 1920 sa už stránky *Slováka* dočkali značne kritickejšieho hodnotenia spisovateľa. Bolo to v súvislosti so založením fondu na podporu Slovenského národného divadla, ktorý dostal meno po Jiráskovi a následnej návštevy Slovenska. Medzitým *Slovenský denník* už od polovici augusta adoroval spisovateľa a ďakoval mu za ochotu pomôcť slovenskému divadlu: *„Sme šťastní, že za túto ideu ako prvý postavil sa majster Jirásek, vedľa nášho tatíčka Masaryka najmilavanejší syn svojho národa, ktorý svojimi najkrajšími dielami oslávil Slovensko. Jiráskov fond Slovenského Národného divadla nech je nehynúcim pomníkom nášho porozumenia pre potreby národa a stĺpom našej národnej kultúry.“*[520]

Veľkolepá Jiráskova návšteva na Slovensku v prvej polovici septembra zaplnila veľkú časť stránok *Slovenského denníka*, vrátane celej prvej, kde bol uprostred umiestnený i jeho portrét. Nechýbal úvodník s názvom Jiráskove slávnosti, besednica o návšteve redaktorov u Jiráska doma či podrobný popis jeho cesty na Slovensko a program slávnostného sprievodu pri príležitosti spisovateľovho príchodu do Bratislavy.[521]

Reakcia slovenských ľudákov na seba nenechala dlho čakať. Na rozdiel od uznanlivých Škultétyho slov z augusta sa v periodiku *Slovák* objavili ostré útoky voči spisovateľovi: *„Jirásek so svojou papierovou pyramidou, ktorou kde len mohol falšoval dejiny českého národa na úkor katolíkov, stal sa akýmsi polbohom medzi pokrokárskou česko-slovenskou verejnosťou“* [...] *Žiadame, aby fond pre Slov. Nár. Divadlo bol pomenovaný menom slovenského a kresťanského nášho výtečníka* [...] *Slovensky národ môže ďakovať za svoje jestvovanie katolíckym kňazom slovenský národ môže byť povďačný za ich pra-*

[519] Augustové slávnosti. In: *Slovák*, roč. 3, 6. 8. 1921, č. 176, s. 2.

[520] Potreba a úkol Slovenského národného divadla. In: *Slovenský denník*, roč. 4, 14. 8. 1921, č. 184, s. 1.

[521] *Slovenský denník*, 8. 9. 1921, č. 204, roč. 4, s. 1 – 3, 6.

cú [...] *Chceme Slováka-velikáňa... nechceme mať Čecha, protikatolika na čele národných slovenských pohybov.*“[522]

Vlna nevôle voči Jiráskovi v katolíckom autonomistickom tábore narástla ešte viac po spomínanej návšteve Slovenska. *Slovák* priniesol plamennú reakciu, v ktorej bolo otvorene odmietnuté jeho dielo ako neprijateľné pre väčšinu slovenskej verejnosti: *„Pána majstra vodia hore-dolu po republike a oslavujú ho, až sa pod nami zem trasie. Jirásek je českým spisovateľom a práve preto nič nemáme proti tomu, keď ho českí husiti oslavujú. Ale že toho pána za potrebné držali naši pokrokoví a protestantskí spoluobčania už aj na Slovensko doviezť a tu ho oslavovať, proti tomu sa musíme ozvať my katolícki Slováci. My v tých tendenciózných protirimskych oslavách vidíme provokáciu* [...] *Jirásek vo svojom diele »Mezi proudy« plný je súcitu k židom a milší mu je židovský hrobitov jako chrám Sv. Víta v Prahe. V »Pamětech« a „U nás« tiež oslavuje a zbožňuje židovské plamä a práve preto sa mu nedivíme, že jednu svoju dcéru dal za žida Pragera. V knihe »Proti všem«, horí zášťou proti katolíkom. Čo máme však povedať o jeho »Temne«? Pannu Mariu nazýva tam »pani mámou« »advokátkou« a celá kniha len tak sa hemží od protikatolíckych jedovatých výrazov a pomlúv* [...] *Čo si však pán majster Jirásek dovoľuje vo svojej 1919 roku vydanej knihe (»Husitský kráľ«) o katolicizme tvrdiť, to už presahuje všetky možné hranice. Katolíkov nazýva tam dôsledne »siměm ancikristovým« »Řím — však — šelmou.« Práve preto my katolíci pána maistra máme až po krky! Na Jiráskov fond ani haliera nedáme! Jiráska oslavovať nebudeme, lebo ho ani oslavovať nemôžeme!*“[523] O pár dní sa objavil článok v podobnom duchu: *„Trúby prestali zvučať a bubny rapotať, bengálsky oheň zhasol; »katzenjammer« vyšumel z bratislavských československých hlavičiek a »mistr« Jirásek vrátil sa zpät do Čiech. Nás však z tohto všetkého zaujíma najmä chovanie sa našej tlače oproti oslavovanému »mistrovi«. Nuž bratislavská československá tlač ho zbožňovala, »národná« venovala mu hlboké mlčanie a „Slovák“ povedal mu pravdu. My, katolíci však nemáme nijakej príčiny nestotožniť sa s touto pravdou!*

[522] Okolo fondu pre Slov. Národné Divadlo v Bratislave. In: *Slovák*, roč. 3, 14. 9. 1921, č. 207, s. 3.

[523] Jirásek a my katolíci. In: *Slovák*, roč. 3, 17. 9. 1921, č. 210, s. 2.

My vidíme v Jiráskovi historického romanciera, majúceho sa na pr. ku Sienkiewiczovi ako 1:5, vidíme v ňom človeka, kypiaceho slepou nenávisťou oproti Rímu a napokon vidíme v ňom jedného z tých dnes zbožňovaných Čechov, pamiatku ktorých sám katolícky český národ odsúdi, keď očistený ohňom utrpenia, otvorí oči a nájde sám seba! »Jiráskov fond« však je hanebnou negáciou všetkých historických slovenských mien a smutným znakom bratislavského česko-slovenského servilného byzantizmu.“[524]

Útoky *Slováka* voči spisovateľovi pokračovali aj v nasledujúcom období. Začiatkom roka 1922 sa napr. na jeho stránkach objavil článok kritizujúci českú výučbu na slovenských školách, no najviac autora podráždilo, že ho učiteľ vo svojom výklade prirovnal k Sienkiewiczovi: *„Úbohí slovenskí študenti. Nie je to dosť, že* [...] *musia písať česky, odpovedať tiež česky, ale k tomu ešte krmia ich takými nesmyslami, že človek mimovoľne sa usmeje, keď si pomysli, že to prednášal po prvé »brat«, po druhé »doctor ph.« po tretie v centrume Slovenska, v Ružomberku* [...] *Jirásek a Sienkiewicz. Oh Bože! Trpaslíka rovnajú k obrovi. Veď Jirásek pred Sienkiewiczom je ztelesnená úbohosť. Zato snáď je veľký, že popísal funty papieru?“*[525]

V o čosi miernejšom, avšak stále kritickom duchu noviny zhodnotili predstavenie Jiráskovej hry Otec v Ružomberku na jar toho istého roku: *„Jiráska známe. Daroval 1000 korún pre SI. N. Divadlo, i hneď jeho menom pomenovali fond, z ktorého sa má podporoval herectvo na Slovensku. Voľba bola strašne nešťastná, široké vrstvy ľudu úplne chladne sa zachovali k Jiráskovmu fondu. Lebo Jirásek, hoci má celú pyramídu tlačeného papieru, je nedobre zapísaný v srdce českého a slovenského nábožensky – chcete-li, cirkevnícky – zmýšľajúceho človeka. Z jeho limonádovo historických románov a melkých hier najtolerantnejším a najdramatickejším je »Otec«, obraz zo života pospolitého ľudu.“*[526]

Slovenský denník si naopak v máji toho istého roku pripomenul Jiráska v súvislosti s československým slávnostným večerom v Paríži, ktorý zorganizoval Ústredný výbor československý pre Francúzsko.

[524] Dozvuky bratislavských Jiráskových slávností. In: *Slovák*, roč. 3, 21. 9. 1921, č. 213, s. 3.
[525] Sienkiewicz a Jirásek. In: *Slovák*, roč. 4, č. 8, 11. 1. 1922, s. 6.
[526] Divadlo v Ružomberku. In: *Slovák*, roč. 4, č. 65, 19. 3. 1922, s. 3.

O spisovateľovi tam prehovoril spisovateľ Hanuš Jelinek: *„Pred nami zjavil sa AI. Jirásek nielen ako veľký spisovateľ a básnik, ale i ako veľký syn národa, pre ktorý celý svoj život pracoval, ktorý oduševňoval a posiloval v dobach biedy národnej, aby nezúfal, ale zostal pevne na svojom mieste v borbe až do konečného víťazstva.“* Do svojej reči zapracoval Jiráska aj československý vyslanec v Paríži Štefan Osuský: *„Dnes spomíname života veľkého majstra, ktorý celý svoj život posvetil myšlienke lásky národa, ktorého je synom. Keď chceme opravdu jeho pamiatku uctiť, musíme ako on byť verní v živote veľkým a vznešeným veciam, ktoré dávajú smysel ľudskému životu. Majster A. Jirásek buď nám žiariacim príkladom, svetlom v tme slabých našich chvíľach národného života. Posväťme život dobru, kráse a pravde, skutočnej ľudskosti a potom budeme ľuďmi.“*[527]

V ešte silnejšom patetickom duchu denník pokračoval článkom o návšteve Jiráska v Bratislave, napísaným v súvislosti s úmrtím jeho priateľa slovenského polyhistora Jozefa Ľudovíta Holubyho, ktorého spisovateľ navštevoval v čase zberu materiálu k románu Bratstvo. Text výrazným spôsobom podčiarkoval význam oboch ako symbolov československej jednoty a vzniku spoločného štátu: *„Bolo to v lete 1921, keď sme boli z Bratislavy u majstra Alojza Jiráska, pozvať ho k návšteve Bratislavy a Slovenska Majster Jirásek ochotne prisľúbil svoju návštevu* [...] *„Už preto musím k vám na Slovensko prísť, aby som sa so starými kamarátmi potešil.* [...]*“ Niečo teplého a mäkkého triaslo sa veľkému majstrovi v hlave, keď sa tak rozpomienal na tých, s ktorými v dobe poroby a otroctva pripravoval naše oslobodenie a kládol základné kamene československej jednoty.* [...] *V zástupe vítajúcich stál skromne staručký baťko Holuby* [...] *Všetci okolo jasali, keď Jirásek vstúpil medzi nich. Baťko Holuby mlčanlivé stál v druhom rade vítajúcich, ale jeho hlava čnela vysoko-vysoko nad celý ten zástup. A slza sa jagala v tom starom hlbokom oku, ktoré už videlo toľko bojov, toľko strasti aj radosti. Dozneli vítajúce reči. Majster Jirásek rozhliadol sa okolo seba.* [...] *Jiráskovi sa zablysklo v očiach, to uvidel baťka Holubyho, na ktorého sa toľko tešil. A už si ležia v náruči. Dva dlhé, úprimné bratské bozky. A teraz stoja proti sebe, držia sa za*

[527] Československý slávnostný večer v Paríži. In: *Slovenský denník*, roč. 5, č. 115, 21. 5. 1922, s. 2.

ruky a druh druhovi sa pozerajú do očú. A po tvárach dvoch veleb-ných starcov tečú slzy. Hlboké, dojemné ticho. Všetci cítime, že nie len dvaja veľkí ľudia, dvaja bojovníci za jednu mohutnú myšlienku, ale že dve vetve jedného oslobodeného národu sa objímajú. Bolo to ako poďakovanie dvoch Simeonov za príchod dňa spásy a slobody. Tak sa išli po prvý raz na oslobodenom Slovensku dvaja najtypickejší predstavitelia československej jednoty. [...]"[528]

V československom duchu, vyzdvihujúc Jiráska ako významného a rešpektovaného spisovateľa v celej republike, pokračovali agrárnické noviny i v ďalšom období. Zároveň sa cez neho pokúšali udomácniť na Slovensku aj husitskú tradíciu. V roku 1924, pri príležitosti narodenín spisovateľa, bolo sa v nich možné dočítať, že *„teraz žije v svojom rodisku len svojej literárnej práci ctený celým československým národom* [...] *Aby národ neklesal dával mu Jirásek vzory z jeho vlastnej minulosti. Je to slávny jeho románový cyklus »Mezi proudy«,* [...] *»Proti všem«* [...] *Zo Slovenska husitského vyrástol pod Jiráskovým perom nie menej skvelý román »Bratrstvo«, slávne tri rhapsodie z doby, keď sa moc kalicha rozliala i po Slovensku a odolávala hunyadyovským vojskám.* [...] *Dnes starec 73-ročný. ctený a milovaný celým národom, žije pokojne ďalšej literárnej práci.*[529]

Denník v snahe o vyzdvihnutie významu Alojza Jiráska rovnako pokračoval aj v jeho prirovnávaní k poľskému románopiscovi Henrykovi Sienkiewiczovi, ktorý sa tešil obľube aj u českých a slovenských čitateľov. Príležitosť k tomu sa naskytla pri prevezení Sienkiewiczových ostatkov zo Švajčiarska do Poľska cez Československo na jeseň 1924: *„Sienkiewicz zažil posledné veľké poľské povstanie proti ruskej cárskej hruzovláde. Táto najväčšia tragédia poľského národa rozostrela čierny závoj na dušu a život poľský. Musela sa tvoriť nová duša národa a Sienkiewicz ju tvoril, ako u českého národa Jirásek.* [...] *I známe veľkosť posily, ktorú národ v ťažkých dobách čerpá zo sviežich prameňov literárnych diel svojich veľkých spisovateľov, veď na slavianskom Parnasi stojí vedľa Henryka Sienkiewicza náš Alojz Jirásek. Duch Sienkiewicza zanechal na veky nezmazateľné stopy v živote vlastného národa, celého slavianstva, celého vzdelaného*

[528] Silný strom podťatý. In: *Slovenský denník*, roč. 5, č. 134 a, 16. 6. 1923, s. 4.
[529] Historický kalendár. In: *Slovenský denník*, roč. 7, č. 192 a, 23. 8. 1924, s. 3.

ľudstva a ani nám Čechom a Slovákom nie je Sienkiewicz cudzím, naopak bol nám vždy blízkym a drahým.“[530]

Denník sledoval aj zmeny zdravotného stavu Aloisa Jiráska, a tak sa i na Slovensku čitateľ mohol dozvedieť, že *„staručký náš spisovateľ Jirásek, ktorý sa dlhšie liečil v Podolskom sanatóriu, odíde v najbližších dňoch nazpäť do Hronova na ďalšiu zotavenú. Vyliečenie majstra Jiráska z jeho choroby vzbudilo v celej československej verejnosti veľkú radosť.“*[531]

Na stránkach *Slovenského denníka* sa meno Aloisa Jiráska objavovalo aj vtedy, keď sa dotyčný autor článku snažil podoprieť svoje tvrdenia práve osobou či dielom spisovateľa. Urobil tak napríklad slovenský agrárny poslanec Samuel Zoch pri obhajobe kongruového zákona a významu duchovenstva pre národnú emancipáciu, a tým aj pre mladú republiku: *„Som presvedčený, že* [...] *zákon bude znamenať ďalší krok k uspokojeniu a úteche. Jestli niektorý stav má zásluhu na prebudovaní nášho národného prebudenia, tak je to práve stav kňazský. Sám spisovateľ »Temna« Jirásek vo svojich románoch z dôb prebudenia národného popisuje prácu ideálnych farárov katolíckych. Na Slovensku národní pracovnici, ktorí sa starali o hmotné a mravné národné povznesenie ľudu, a ktorí zachovali nášmu ľudu zbytky kultúry národnej a historickej, boli práve z rádov katolíckych a evanjelických farárov.“*[532]

Idealizované momenty zo života spisovateľa nemohli v slovenských agrárnických novinách chýbať ani v opise cesty prezidenta Masaryka po severovýchodných Čechách, počas ktorej navštívil aj Jiráska: *V Hronove privítal p. prezidenta starosta mesta Veselý menom všetkého obyvateľstva. Na jeho prívet p. prezident odpovedal: »Pane starosto! V mestá Jiráskovom musím vďačne spomenúť nášho spisovateľstva, ktoré za útisku Rakúska vychovávalo národ k láske k vlasti a slobode. Bolo mi dopriate, keď som sa vrátil z cudziny, medzi prvými podať ruku vášmu veľkému rodákovi a poďakovať mu a všetkým spisovateľom za statočnosť počas vojny. Teším sa, že som sa na svojej ceste dostal i k vám«.* [...] *Z námestia sa p. prezident*

[530] Oslavy Henryka Sienkiewicza. Tryzna v Bratislave. In: *Slovenský denník*, roč. 7, č. 247 a, 26. 10. 1924, s. 4.

[531] Majster Jirásek je zase zdravý. In: *Slovenský denník*, roč. 8, č. 139 a, 23. 6. 1925, s. 3.

[532] Štát a kňazstvo. In: *Slovenský denník*, roč. 9, č. 137 a, 16. 6. 1926, s. 1.

odobral k návšteve majstra Alojza Jiráska. Majster Jirásek ho očakával v zahrádke pred domom a veľmi srdečne ho pozdravil a privítal. Potriasli si rukou a p. president odpovedal na privítanie majstrovo: »Vy ste bol prvý, ktorý ste ma v Prahe privítal, keď som sa po vojne vrátil. Ja vám svojou návštevou tento pozdrav prichádzam odplatiť«. Potom majster Jirásek previedol p. prezidenta zahradou a svojím domom. Tam sa na chvíľku posadil, prehovoril, načo sa p. prezident s majstrom rozlúčil.“[533]

Ďalšou udalosťou, ktorú denník využil na adoráciu Aloisa Jiráska a zvýraznenie jeho previazanosti so Slovenskom už pred vyhlásením Československej republiky, prinieslo spisovateľovo životné jubileum: *„Vzťah Jiráska k Slovensku bol vždy srdečný a poctivý. Dávno, v rokoch pred prevratom, keď Slovákov gniavila ťažká a surová čižma maďarského otroctva, chodil na Slovensko, stýkal sa tu so slovenskými rodoľubmi a hľadal tu stopy slávnych bojov husitských, hrdinného Jána Jiskru z Brandýsa, ktorý v XV. storočí viedol bojovníkov Čechov a Slovákov, toto slovenské bratstvo meča, proti maďarským pánom. Vznikla z toho veľká historická epopej, venovaná Slovensku, »Bratstvo«, najväčší historický román o Slovensku, aký bol kedy vôbec napísaný. A touto knihou sa stal Alojz Jirásek i na Slovensku buditeľom. I tu ju čítali Slováci, šla z ruky do ruky, kreslila pred nimi obrazy hrdinnej československ. minulosti, utužovala na Slovensku národné povedomie a budila vieru v oslobodenie Slovákov v bratstve s Čechmi.“*

Noviny neponechali bez povšimnutia pozitívny vzťah Jiráska k Slovensku a Slovákov k spisovateľovi ani po vzniku republiky: *„Bolo to práve pred piatimi rokmi, keď sa blížila Jiráskova sedemdesiatka. »Slovenské Národné divadlo«, prekonávajúc sotva svoje nesnadné začiatky, dostalo sa do situácie veľmi ťažkej, išlo o bytie mladého kultúrneho ústavu slovenského a tí, ktorí sa vtedy o toto divadlo starali, uvedomili si, že len mimoriadna pomoc celého národa československého môže túto situáciu zmeniť k dobru, môže »Slovenské Národné divadlo« zachrániť. Bolo treba podpornej akcie, ktorej by sa zúčastnil celý národ. A tejto situácii sa ochotne postavil na čelo Alojz Jirá-*

[533] Návšteva prezidenta republiky v severovýchodných Čechách. In: *Slovenský denník*, roč. 9, č. 158 a, 14. 7. 1926, s. 2.

sek, svojím darom položil základ k veľkej sbierke a napísal súčasne ohlas k národu, aby svojimi darmi podporil »Slovenské Národné divadlo«. [...] *A slovo, v národe milovaného Alojza Jiráska, nevyznelo na prázdno. O krátky čas sa šišlo v prospěch Jiráskovho fondu Slovenského Národného divadla viac ako milion korún. »Slovenské Národné divadlo« bolo zachránené. Alojz Jirásek prišiel na Slovensko, a stal sa tu predmetom takých ovácií nášho ľudu zo všetkých končín Slovenska, akých sa ešte nikomu, okrem prezidenta Masaryka, na Slovensku nedostalo. A tak posledná návšteva Jiráskova na Slovensku zostala nezapomenuteľnou a je významnou údalosťou v kultúrnom živote československom. Jirásek ako spisovateľ bol na Slovensku známy roduvernej inteligencii už pred prevratom, po prevrate však jeho spisy prenikajú i na Slovensku do širších vrstiev a najmä jeho »Bratstvo«, ktoré vyšlo v Turč. Sv. Martine tiež v slovenskom prepise, stáva sa jednou z najčítanejších kníh na Slovensku.“*

Článok denník zakončil poďakovaním Jiráskovi, nenechajúc nikoho na pochybách, u ktorej časti slovenského obyvateľstva sa teší obľube: *„My Čechoslováci na Slovensku mu k jeho 75. narodeninám prajeme všetko najlepšie a s vďačným srdcom mu ďakujeme za všetko, čo pre nás, pre našu slobodu, pre naša povznesenie a pre utuženie československej jednoty vykonal. A v tom ohľade vykonal mnoho, lebo týmto cieľom venoval celý svoj život a všetku svoju prácu.“*[534]

Ľudácky *Slovák* sa, naopak, vyhýbal zmienkam o Jiráskovi, no keď sa už dostal na jeho stránky, dôrazne pripomenul, že spisovateľ nepatrí medzi obľúbené osobnosti slovenských katolíkov. Príležitosť sa objavila v súvislosti s blížiacimi sa prezidentskými voľbami v roku 1927. Ako jeden z možných kandidátov sa totiž začal v českej tlači spomínať aj on: *„Nechceme veriť, že by Jirásek na starosť spravil takýto nerozmyslený krok, ale ak by k tomu predsa došlo, ubezpečujeme ho, že zo Slovenska nikto nebude voliť apoštola toho najztreštenejšieho českého husitizmu, práve tak, ako nikto z katolíckeho Slovenská nebude hlasovať ani na človeka, ktorý hovoril, že Rím musí být souzen a že katolicizmus je len pre blbcov. Podľa toho nech sa zariadia budúci kandidáti na prezidentský stolec Československej republiky.“*[535]

[534] Alojz Jirásek. In: *Slovenský denník*, roč. 9, č. 192 a, 22. 8. 1926, s. 2.
[535] Aloiz Jirásek budúcim prezidentom republiky? In: *Slovák*, roč. 9, č. 29, 6. 2. 1927, s. 4.

Zhoršenie Jiráskovho zdravotného stavu v marci 1930 istým spôsobom utlmilo nevraživosť autonomistickej tlače voči spisovateľovi, a tak správy o jeho chorobe, prebraté z českých periodík, boli totožné v oboch protipólnych slovenských novinách, no zatiaľ čo *Slovenský denník* informáciu umiestnil až na 11. strane, *Slovák* hneď na druhej.[536] O niekoľko dni neskôr Slovák písal: *„K dlhoročnej známej chorľavosti spisovateľa Alojza Jiráska pridružila sa v posledných týždňoch väčšia ochablosť. Má malú chuť k jedlu. Vedomie má jasné. Činnosť srdečná je trochu oslabená. Včera vo večerných hodinách cítil sa Jirásek lepšie.“*[537]

Na úmrtie spisovateľa reagovali oba denníky s rôznou intenzitou. Zatiaľ čo *Slovenský denník* vyčlenil Jiráskovi celú prvú stranu a veľkú časť druhej a tretej, *Slovák* sa mu venoval len jedným článkom na prvej a druhej strane, ktorý sa snažil udržať neutrálny tón, no nedokázal sa vyhnúť jeho kritike ani v tejto chvíli: *„Dej zo Slovenska čerpal k svojmu trojdielnemu románu »Bratstvo«, v ktorom popisuje výpady husitov na Slovensko, pravda, pripisujúc im oveľa väčší význam než v skutočnosti husiti, najmä na Slovensku mali. V tomto románe akosi najviac sa odzrkadľuje jeho tendenčnosť a nehistorická zaujatosť, vidiac slávu Čiech jedine v husitoch negujúc všetko ostatné, čo sa im nekorilo… Dnes Jirásek je považovaný za najväčšieho spisovateľa v obore historického románu. Isté je však, že neostane ním už aj pre svoju neobjektívnosť. Neuprie mu síce nikto, že žil telom i dušou so svojím národom, že bol presiaknutý do špiku kostí tým, čo ním hýbalo, že to robil úprimne, ale chybovali mu širšie obzory a kritickosť.“*[538]

Záverom možno konštatovať, že rozdielny postoj oboch denníkov k Jiráskovi bol daný predovšetkým ich politickou orientáciou, nie esteticko-umeleckou úrovňou jeho diel, čo sa odzrkadlilo aj v množstve priestoru, ktorý mu periodiká venovali. *Slovenský denník* sa zaoberal všetkým, čo sa dialo okolo Jiráska, dosť podrobne. Dokazujú to už len názvy niektorých článkov, ktoré sú dostatočne výpovedné samé o sebe: Alois Jirásek Matici slovenskej, 70. narozeniny majstra Aloisa Jiráska, Jubileum Aloisa Jiráska, Jiráskové oslavy v Hronove, Jirásek

[536] Al. Jirásek vážne chorý. In: *Slovenský denník*, roč. 13, č. 55, 7. 3. 1930, s. 11 a Jirásek ťažko chorý. In: *Slovák*, roč. 12, č. 55, 7. 3. 1930, s. 2.

[537] Alojz Jirásek ťažko chorý. In: *Slovák*, roč. 12, č. 57, 9. 3. 1930, s. 5.

[538] Spisovateľ Aloiz Jirásek zomrel. In: *Slovák*, roč. 12, č. 60, 13. 3. 1930, s. 1 – 2.

prvým čestným členom juhoslovanského čs. zväzu, Majster Jirásek je zasa zdraví, Oslavy Jiráskových narodenín v jeho rodišti, 75. narodeniny majstra Alojza Jiráska, Československá revolučná medaila spisovateľovi Alojzovi Jiráskovi, Alojz Jirásek prečítal prísahu národa a pod. Slovák počas spisovateľovho života buď túto osobnosť ignoroval alebo sa o nej vyjadroval značne kriticky až útočne, vzhľadom na to, že bola považovaná za hrozbu pre slovenský katolicizmus.

8. KAPITOLA

Práce
vzdelancov o vymedzení územia Slovenska v rokoch 1848/49

V dvojročí 1848/1849 nastal vo všetkých oblastiach života a vo všetkých regiónoch habsburskej monarchie zásadný zlom. Revolučné zmeny vynášali na svetlo sveta v celej, široko vymedzenej strednej Európe nové pohľady, názory, normy, odstraňovali staré, prežité javy, alebo ich aspoň oslabili a spochybnili, či ich vystavili kríze neistoty a nestabilite. Nové chápanie politiky a moci rozkolísalo nielen politické systémy a režimy, ale aj existujúci, pomerne stabilný štátoprávny poriadok. Niektoré verejnoprávne historické útvary sa usilovali získať kompetencie na úkor centrálnej štátnej moci. Iné politické sily rovnako nedočkavo usilovali o vytvorenie nových verejnoprávnych celkov – autonómií i samostatných štátov. S týmito ambíciami nutne súviselo i prekresľovanie politických hraníc a povýšenie etnických území na politické celky. Európa sa dostala do fázy, keď zanikali alebo sa transformovali historické dynastické štáty (monarchie) a na scéne dejín sa objavili národné štáty. Došlo k silnému previazaniu javov ako národný štát, národné územie a národná identita.[539]

Pod tento destabilizačný proces sa podpísali predovšetkým politické sily, ktoré venovali pozornosť aj, alebo predovšetkým národnej otázke. V slobodných pomeroch, ktoré priniesol marec 1848, sa stali

[539] LANGEWIESCHE, Dieter: *Nation, Nationalismus, Nationalstaat in Deutschland und Europa*. München : Beck, 2000, s. 54.

natoľko sebavedomými a ambicióznymi, že požadovali zásadné až radikálne štátoprávne zmeny, ktorými sa nutne musela otvoriť aj otázka vymedzenia národných území a ich hraníc, resp. vytýčenia nových hraníc. Vymedzovanie území podľa národného princípu predstavovalo nový, takmer nevyskúšaný historický jav a bolo vzdialené mysleniu tradičnej vysokej politiky a diplomacie. Ešte na Viedenskom kongrese v roku 1815 sa tento princíp neuplatnil a územno-politické zmeny sa stanovovali na základe dynastických záujmov, zásad tzv. historického práva, poprípade predstáv víťazov. Počas prvej polovice 19. storočia sa vymedzovanie území na základe národného princípu predsa už sporadicky naplňovalo. Predovšetkým sa objavovalo pri konfliktoch na Balkáne, jeho znaky vykazovali aj štátotvorné avantúry Napoleona Bonaparteho na začiatku tohto storočia i vo vzdialenej Južnej Amerike.

Úsilia určiť politické hranice podľa národného hľadiska, ktorého základnou vlastnosťou bolo *„právo národa na politickú samosprávu v rámci svojho teritória“*,[540] predstavovali súčasť rešpektovania nových ideí rovnosti. Ich protagonisti verili nielen v trvalosť a dôležitosť novo sa utvárajúcich národných identít, ale i v to, že ide o postup demokratický, spravodlivý a užitočný, zodpovedajúci „duchu novej doby“. Uplatnenie národných kritérií pri vymedzovaní hraníc malo prispieť k harmonizácii pomerov, avšak predstavy o národných územiach a ich hraniciach sa často nezhodovali s realitou etnickej, resp. jazykovej pestrosti, alebo s názormi a záujmami svojich susedov. Takže namiesto ich harmonizácie často dochádzalo k napätiam i otvoreným sporom o to viac, že *„boj o národné teritórium“* znamenal *„tiež boj o národnú homogenitu“*.[541]

Hnutia presadzujúce zmeny politických hraníc v roku 1848/49 možno rozdeliť do dvoch základných skupín. Tie, ktoré boli mocensky silnejšie a zázemím väčšie, odmietali habsburskú ríšu, vtedajšie nemecké a talianske štáty, rozdelenie Poľska. Na ich pôde sa usilovali vytvoriť jednotné národné štáty Nemcov, Talianov, Poliakov (v prípade Maďarov samostatné Uhorsko). Išlo by o úplne odlišné geopolitické štrukturovanie strednej Európy. Slabšie stredoeurópske národné

[540] DANN, Otto: *Nation und Nationalismus in Deutschland 1770 – 1990*. München : Verlag C.H. Beck, 1996, s. 17.
[541] LANGEWIESCHE, Dieter: *Nation, Nationalismus, Nationalstaat*, s. 49.

hnutia túto radikálnu štátoprávnu a národnú líniu v pude sebazáchovy odmietali. Na rozdiel od svojich vyššie uvedených protivníkov nespochybňovali vládnucu habsburskú dynastiu, ani existenciu habsburskej monarchie, ale len jej dovtedajšie vnútorné usporiadanie. Budúcnosť ríše a Uhorska videli v ich modernizácii tak na základe občianskeho, ako aj tzv. prirodzeného, presnejšie národného princípu. Výsledkom toho mala byť – zjednodušene povedané – demokratizácia a federalizácia habsburskej monarchie (v jeho rámci i Uhorska), ktorá sa mala predovšetkým podľa predstáv slovanských a rumunských politikov skladať z národných autonómií. Táto štátoprávna austrofederalistická koncepcia, ktorá nadobúdala jasnejšie obrysy od marca 1848, diskusie o nej a okolo nej, ako aj úsilia o jej uskutočnenie, spôsobila sproblematizovanie historických hraníc v rôznych častiach monarchie a spory okolo určenia nových hraníc.

Súčasťou tohto procesu, ktorý sprevádzal život v habsburskej monarchii a vo všetkých jej regiónoch takmer celé nestabilné dvojročie 1848/1849, bola aj otázka povýšenia slovenského územia na politicko-samosprávny útvar. Úvahy o jeho kompetenciách, politických inštitúciách, reprezentácii nutne sprevádzali úvahy o vymedzení slovenského územia a jeho hraniciach. Znamenalo to obrovský prelom, slovenská otázka sa stala tak ako nikdy predtým politickou a verejnou záležitosťou. Ak sa dovtedy určovalo územie Slovenska len sporadicky a súkromne a pokusy o jeho ohraničenie sa objavovali ešte zriedkavejšie, počas rokov 1848/1849 sa stalo vymedzovanie slovenského územia prvýkrát súčasťou verejnej politickej komunikácie a otvorených diskusií. Dialo sa tak v dokumentoch, ktoré vychádzali z vládneho prostredia vo Viedni, predovšetkým ríšskeho ministerstva vnútra, popularizovalo sa to v dobovej tlači tak slovanskej, ako aj nemeckej vo Viedni, v slovenskom politickom tábore a na verejných fórach ním organizovaných. V tomto príspevku sa z množstva rôznych projektov, programov, prosbopisov, memoránd, elaborátov, článkov dotknem iba tých, ktoré konkretizovali či aspoň načrtávali obraz slovenského územia.

K prvej štátoprávnej zmene a narušeniu stability hraníc habsburskej monarchie došlo už v druhej polovici marca 1848, na talianskych územiach. Talianski národovci usilujúci o vytvorenie talianskeho ná-

rodného štátu vyhlásili v Benátsku a Lombardsku, ktoré patrili ako provincie k Rakúskej ríši, nezávislosť na Habsburgovcoch.[542] To viedlo k rok trvajúcim vojnovým konfliktom medzi nimi, podporovanými armádami viacerých talianskych štátov, najmä Piemontu, a rakúsko-cisárskym vojskom. Z hľadiska našej témy je dôležité, že v monarchii sa prvýkrát od roku 1815 verejne spochybnili existujúce hranice a posilnilo sa uvažovanie o ich zmenách, ako aj celkovo o nemennosti štátoprávnej štruktúry habsburskej ríše. K ďalšiemu separatistickému postupu v nej na jar 1848 už nedošlo, no taliansky príklad posmelil nielen Talianov na celom Apeninskom polostrove, ale aj všetky politické tábory v strednej Európe usilujúce o riešenie svojich národných problémov. Týkalo sa to Nemcov i Poliakov, ktorých protagonisti rôzne načrtávali hranice svojich neexistujúcich štátov, ale predovšetkým všetkých národných hnutí v habsburskej monarchii, a zvlášť v Uhorsku.

Prispôsobiac sa novej situácii a prudkým zmenám sa rýchlo menil aj slovenský program. Jeho prvé dokumenty z marca a apríla 1848 ešte neobsahovali požiadavku územného vyčlenenia a vymedzenia Slovenska, obmedzovali sa na rečové, školské a symbolické roviny. Avšak sformovanejšie a silnejšie národné hnutia už v tomto čase takéto zmeny verejne vyslovovali a v politickom pozadí ich presadzovali. Maďarskí politici v prípade Uhorska, českí politici v prípade Českého kráľovstva a poľskí politici v prípade Haliče tlačili na ríšsku vládu a panovnícky dvor, aby získali nové kompetencie a ich historické útvary sa budovali ako jednotné autonómne štátnosti. Ďaleko najúspešnejší v tom boli maďarskí politici, ktorí dosiahli od Viedne súhlas na utvorenie prvej uhorskej vlády a rozšírenie kompetencií Uhorska tak, že toto kráľovstvo si zreteľne posilnilo svoju nezávislosť v rámci monarchie. Maďarskí politici dokonca presadili opätovné spojenie (úniu) Sedmohradska s Uhorskom. Chorvátskym politikom taktiež išlo o posilnenie právomocí chorvátskych úradov a zároveň o spojenie chorvátskych území do jednej autonómnej bánovčiny. Politici Srbov a Slovincov chceli zaokrúhliť hranice svojich národných území a povýšiť ich na politické autonómie. Zatiaľ čo Slovinci iba deklarovali program Zjed-

[542] RIEDER, Heinz: *Die Völker läuten Sturm. Die europäische Revolution 1848/49*. Wiesbaden : Fournier Verlag, 1997, s. 188, 191.

noteného Slovinska, v ktorom taxatívne vymenovali územia, na ktorých žili Slovinci, ale ich rozsah nekonkretizovali, Srbi vo Vojvodine sa rozhodli postupovať radikálne, svojím vlastným rozhodnutím bez ohľadu na postoj uhorskej moci a panovníckeho dvora. Vyhlásili Vojvodinu, hoci v nej Srbi tvorili iba menšinu obyvateľstva, za srbskú autonómiu a kreovali opäť cestou zdola aj jej orgány a reprezentáciu.[543]

Ak k tomu prirátame sústredené úsilie Nemcov a Talianov o vytvorenie svojich národných štátov, ktoré by úplne rozrušili dovtedajšie politické hranice v strednej Európe a vytvorili v nej úplne novú geopolitickú situáciu, tak tieto pohyby nemohli ostať bez ohlasu ani v slovenskom národnom hnutí. Desiatky známych i anonymných osobností rozvinuli akcie, ktoré si získali viditeľné verejné a čoskoro i politické zázemie, dovtedy nepoznané. Prvýkrát verejne a oficiálne predostrelo slovenské hnutie predstavu o povýšení Slovenska na politický útvar so samosprávnymi znakmi v Žiadostiach slovenského národa z 11. mája 1848. Tento známy dokument vyžarujúci až radikálny demokratizmus (všeobecné volebné právo, bezvýhradné zrušenie poddanstva) požadoval, aby sa v Uhorsku popri krajinskom sneme (*„jeden všeobecný snem bratských národov“*) zriadili aj *„národné osobitné snemy, na ktorých sa povedú rady národné“*. Tieto snemy ako symboly autonomizmu, vrátane slovenského, mali vytýčiť etnické hranice, teda *„vyznačiť medze národopisné, aby každý národ ku svojmu národnému sriedku mocne sa priťahovať mohol a smel a nebola prinútená menšina Maďarov väčšine slovenskej a menšina slovenská väčšine Maďarov slúžiť a sa poddávať“*.[544] *Žiadostiam slovenského národa označovaným aj za prvý slovenský štátoprávny program nastoľujúci autonómiu Slovenska v Uhorsku, patrí aj ďalší primát. Bol to prvý verejný dokument, ktorý zahrnul otázku hraníc („medze národopisné“). Úmyselne tento jav a ďalšie požiadavky nekonkretizoval, iba ich načrtol vo všeobecnejšej rovine, usilujúc sa neprovokovať maďarskú stranu.*[545] Bezvýhradnú uhorskú zakotvenosť Žiadostí dokladá

[543] K týmto pasážam pozri napr. NIEDERHAUSER, Emil: *1848. Sturm im Habsburgerreich*. Wien: Kremayr&Scheriau, 1990, s. 40 – 71, 85 – 94; KOLEJKA, Josef: *Národy habsburské monarchie v revoluci 1848 – 1849*. Praha : Svoboda, 1989, s. 113 – 149.

[544] Žiadosti slovenského národa. In: *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti I*. Bratislava : Národné literárne centrum, 1998, s. 308.

[545] HUČKO, Ján: Žiadosti slovenského národa ako reakcia na neriešenie slovenskej otázky

aj ich adresát: uhorský kráľ a budúci uhorský snem. O pár mesiacov už hralo Uhorsko v slovenskej politike úplne odlišnú rolu.

Ani na Slovanskom zjazde v Prahe v prvej polovici júna 1848, kde sa diskutovalo o budúcnosti stredoeurópskych Slovanov a ich mieste v Európe, a kde sa síce veľa hovorilo o budúcnosti Slovákov a ich krajiny, sa neobjavila konkrétnejšia predstava o slovenskom území a jeho ohraničení, iba o zriadení slovenských reprezentatívnych inštitúcií (snem a výkonná rada) a zabezpečení národnej rovnoprávneho postavenia Slovákov v Uhorsku. Územného rozmeru sa nedotkli ani Žiadosti Slovákov a uhorských Rusínov, ktoré zjazdu predložila slovenská delegácia ústami J. M. Hurbana ako svoj oficiálny dokument.[546] V tomto smere nepokročilo ďalej ani septembrové povstanie a vyhlásenia Slovenskej národnej rady, ktorá stála v jeho čele. Jej všeobecne formulované ciele, predovšetkým deklarovanie prebratia moci na povstaleckom území však naznačujú, že v prípade úspechu povstania a jeho rozšírenia predovšetkým do stredoslovenskej banskej oblasti by sa bola pokúsila naplniť body Žiadostí slovenského národa. Keďže povstanie bolo neúspešné, počas neho i krátko po ňom nedošlo k prezentovaniu a konfrontácii predstáv o slovenskom území.

To sa však už dostávame k obdobiu, ktoré je z hľadiska témy práce nesmierne zaujímavé a kľúčové. Po vyhrotení mocenských sporov s uhorskou vládou rakúska moc (ríšska vláda, panovnícky dvor, ríšsky snem, vojenská generalita) začala vystupovať voči uhorskej politike nepriateľsky. Viedeň sa rozhodla v Uhorsku vojensky zakročiť a nechala verejne hlásať úvahy o jeho likvidácii a obnovení jednotnej monarchie postavenej na centralizovanej (jednotnej) výkonnej a zákonodarnej moci. Zároveň musela riešiť otázku vnútorného usporiadania monarchie a vymedzenia autonómnych mocí. Aj v rakúskych mocenských kruhoch sa začala objavovať, občas i pripúšťať možnosť prebudovania monarchie na federatívny štát. Hnutia Slovanov a Rumunov sa stali spojencom rakúskej moci kvôli jej politike národnostnej rovnoprávnosti, čo už na prvý pohľad silno kontrastovalo s netolerantnou národnostnou politikou uhorskej moci, a až do jesene 1849

v marcových zákonoch roku 1848. In: *Historický časopis*, roč. 42, 1994, č. 4, s. 672 – 680.

[546] *Slovanský sjezd v Praze roku 1848. Sbírka dokumentů*. K vydání připravil Dr. Václav Žáček. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1953, s. 303 – 304.

obhajovali princíp austrofederalizmu, t. j. federalizácie jednotnej habsburskej monarchie. Zvlášť vytrvalo tento smer zastávala slovenská politika, ktorá odstúpila od dovtedajšej uhrofederalistickej línie. V rámci austrofederalistického uvažovania vznikol rad rôznych i rôzne dôležitých a kvalitných územno-politických vymedzení Slovenska. Slovenská otázka sa prvýkrát stala v rámci strednej Európy známou a sčasti, aspoň navonok aj rešpektovanou. Prvé návrhy tohto druhu sa začali objavovať od septembra 1848. S obrazmi o politickom vyčlenení Slovenska s rozdielnymi kompetenciami či s rôznymi štatútmi (korunná krajina, veľkokniežatstvo, dištrikt, provincia) sa nutne vynorila aj otázka určenia jeho územia.

Najväčší podiel na konkretizácii a popularizácii územia Slovenska v tomto období (v posledných mesiacoch roka 1848) mali neslovenskí autori. Buď to boli nezávislí publicisti alebo dvorskí a ministerskí poradcovia. Od toho záviselo, či išlo o publicistické články, alebo tajné i verejné analýzy pre potreby ríšskych politikov. V slobodomyseľnosti predbehol dobu svojím austrofederalistickým projektom chorvátsky Srb a cisársky dôstojník O. Utješenovič-Ostrožinski. Jeho text uverejnený v októbri 1848 dôrazom na budovanie štátu „zdola" so silným zastupiteľským princípom, dôrazom na občianske práva a zohľadnením národnej štruktúry monarchie ešte pripomínal názory z jari 1848. A podnietil ďalších autorov v austrofederalistickom uvažovaní. Podľa Utješenoviča habsburskú monarchiu tvorí desať kompaktných, organických a uzavretých národností. Navrhoval, aby sa prebudovala na centralistický federatívny štát s desiatimi autonómnymi útvarmi (vrátane slovenského). Na centrálnej úrovni mal mať celoríšsku vládu, celoríšsky dvojkomorový snem (národný kongres, ústredný ríšsky snem), jednotné zákonodarstvo, moc v národných autonómiách („*národných štátoch*") mali vykonávať národné snemy a národné vlády.[547]

Utješenovič ešte nekonkretizoval národné územia, ale ďalšia skupina autorov tak už urobila. Išlo o vysokých ríšskych úradníkov a expertov pracujúcich pre centrálnu vládu vo Viedni, ktorí zaujali názor na vzťah jednotnej habsburskej monarchie a Uhorska z hľadiska kompetencií

[547] ŠKVARNA, Dušan: Slovenská otázka a politika od septembra 1848 do apríla 1849. In: *Slováci v revolúcii 1848 – 1849*. Zost. Imrich Sedlák. Martin : Matica slovenská, 2000, s. 204 – 205.

a tiež zabezpečenia národnej rovnoprávnosti. Medzi nimi z hľadiska riešenia slovenskej otázky bol najpozoruhodnejší maďarský konzervatívec Ján Majlát. Jeho koncept na jednej strane naznačuje, ako silneli v rakúskom vládnom a dvorskom prostredí konzervatívne tendencie, na strane druhej práve on sa najsústredenejšie zaoberal slovenskou otázkou a bol naklonený jej riešeniu ako nikto iný z jeho aristokratického či už uhorskomaďarského alebo rakúskeho prostredia. Na prelome rokov 1848/49 vypracoval Majlát sedem elaborátov pre potreby viedenskej vlády, ktoré sa týkali prednostne uhorskej a druhotne slovenskej otázky. Vychádzajúc z faktu jednotnej monarchie navrhol ponechať Uhorsko viac menej iba podľa mena, s minimom kompetencií. Tie sa mali preniesť „vyššie", na centrálne úrady vo Viedni alebo „nižšie", na sedem národných dištriktov, na ktoré sa Uhorsko malo rozčleniť. Jedným z nich mal byť aj slovanský (slovenský a rusínsky) dištrikt na ľavej strane Dunaja. V prvom elaboráte Majlát iba konštatoval, že v ňom majú žiť *„Slovania v Karpatoch, a síce od Moravy po sedmohradské hranice"*. Načrtol v ňom aj južnú hranicu tohto dištriktu: *„Spojené župy, totiž slovansko-maďarské musia byť rozdelené."*[548] V ďalšom dokumente z polovice decembra 1848 sa už venoval predovšetkým pomyslenému slovanskému dištriktu. Jeho územie vymedzil vymenovaním žúp. Do slovenskej časti dištriktu zaradil Bratislavskú, Nitriansku, Trenčiansku, Turčiansku, Oravskú, Liptovskú, Zvolenskú, Spišskú, Šarišskú, Abovskú, Tekovskú, Hontiansku, Novohradskú, Gemerskú, Turniansku župu, do rusínskej Zemplínsku, Užhorodskú, Berežskú, Ugočskú, Marmarošskú župu.[549] Župy s miešaným slovensko-maďarským a rusínsko-maďarským obyvateľstvom sa mali podľa Majláta rozdeliť podľa etnického princípu, čo by *„nemalo robiť zvláštne ťažkosti"*.[550] Nepoznáme dôvod, prečo mimo zoznamu týchto žúp v inej časti dokumentu autor spomenul ako súčasť slovensko-rusínskeho dištriktu aj Ostrihomskú a Komárňanskú župu.[551]

---

[548] Vo Viedni počiatkom decembra 1848. Gr. Ján Majláth o novom usporiadaní a správa Uhorska. In: RAPANT, Daniel: *Slovenské povstanie roku 1848 – 49. Diel III., časť II. Dokumenty*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1954, s. 163.

[549] Vo Viedni dňa 12. decembra. Návrhy gr. Jána Majlátha na nové zriadenie Uhorska. In: RAPANT, Daniel: *Slovenské povstanie roku 1848 – 49. Diel III., časť II. Dokumenty*, s. 288, 290.

[550] Vo Viedni dňa 12. decembra. Návrhy gr. Jána Majlátha na nové zriadenie Uhorska, s. 288.

[551] Vo Viedni dňa 12. decembra. Návrhy gr. Jána Majlátha na nové zriadenie Uhorska, s. 291.

Podstatne menej veľkorysosti k slovenskej otázke preukázal dvorný radca Karol Rosenfeld. V pomerne obsiahlom elaboráte z konca decembra 1848 najskôr stanovil nutnú podmienku harmonizácie vzťahov v strednej Európe. Podľa neho *„jediným schopným prostriedkom zjednotenia záujmov tak štátu, ako aj národov (Völker) samotných je oddelenie národností“*.[552] Načrtol, ako postupovať v Uhorsku pri konsolidácii pomerov a jeho včlenení do jednotnej monarchie.

Taktiež aj on navrhoval rozdeliť Uhorsko na národné dištrikty (provincie), vrátane slovenského. Pridŕžajúc sa Haeufelovej mapy, o ktorej sa ešte zmienime, ako prvý počas rokov 1848/49 vymedzil slovensko-maďarské rozmedzie aj pomocou geografických bodov. Stanovil ho Galantou, Tekovom, Levicami, Šahami, tokom Ipľa po Lučenec, Rimavskou Sobotou, Rožňavou, Košicami. Následne vymenoval župy, kde žili Slováci výlučne, alebo tvorili väčšinu, konštatujúc známe, že ich sídla sa rozprestierali v celom Uhorsku. Zároveň nepriamo naznačil aj východnú hranicu slovenského dištriktu. Okliešťil rozsah slovenskej provincie v prospech Rusínov, keďže, zjednodušene stotožňujúc (gréckokatolícku) konfesiu s Rusínmi, *„východne od slovenskej oblasti obýva Karpaty rusínsky kmeň (Volksstamm). Župy Šariš, Zemplín, Abov, Berehovo obývajú z väčšej časti Rusíni.“*[553] Nápadnú ústretovosť Rosenfelda však bolo cítiť najmä v prípade Nemcov, ktorým prisúdil územia na úkor všetkých národností Uhorska, pričom to zdôvodňoval aj strategickými a bezpečnostnými ohľadmi ríše a habsburskej moci. Do nemeckého dištriktu, jadro ktorého malo tvoriť Dolné Rakúsko, navrhol priradiť spoločne s viacerými západouhorskými županmi aj Bratislavskú.[554] V prípade Spiša zdôraznil prítomnosť *„prastarej nemeckej kolónie“*, z čoho mala vyplynúť potreba zvláštneho prístupu k tomuto regiónu.[555]

---

[552] Vo Viedni dňa 27. decembra 1848. Karol Rosenfeld, dv. Radca, o postupe pri organickom včlenení Uhorska do rakúskej ríše. In: RAPANT, Daniel: *Slovenské povstanie roku 1848 – 49. Diel III., časť II. Dokumenty*, s. 415.

[553] Vo Viedni dňa 27. decembra 1848. Hlavné národnostné skupiny v Uhorsku a ich oddelenie vo zvláštne administratívne obvody. In: RAPANT, Daniel: *Slovenské povstanie roku 1848 – 49. Diel III., časť II. Dokumenty*, s. 419.

[554] KRAJČOVIČ, Milan: Hranice Slovenska – plány a spory 1848 – 1922. In: *Historické štúdie*, roč. 43, 2004, s. 34, 35.

[555] Vo Viedni dňa 27. decembra 1848. Hlavné národnostné skupiny v Uhorsku a ich oddelenie vo zvláštne administratívne obvody, s. 420.

Je istým prekvapením, že ani v tomto období (od septembra 1848 do marca 1849) sa nestretneme s konkrétnejším vymedzením slovenského územia a jeho ohraničením zo strany jadra slovenskej politiky, ktorú predstavoval štúrovský prúd. Pritom viaceré jej zásadné dokumenty pomerne podrobne pomenovali kompetencie pre slovenské politické orgány, vymedzovali ich vzťah s centrálnou mocou vo Viedni, nastolili otázku slovenského mestského centra a podobne. Bežne používali názov Slovensko, Slowakei, Slowakeiland, Slovenská zem a spájali ho s trojmiliónovým slovenským národom, no vo svojich dokumentoch adresovaných ústredným úradom vo Viedni nekonkretizovali jeho územie. Týka sa to aj najdôležitejšieho slovenského dokumentu z roku 1849, Marcového prosbopisu, s ktorým slovenská delegácia prvýkrát oficiálne predstúpila v marci 1849 pred cisára Františka Jozefa. Vyslovila v ňom požiadavku, aby bolo Slovensko, ktoré sa podľa autorov dokumentu takto nazývalo po stáročia, vyčlenené z Uhorska a pripojené ako autonómna jednotka (v pôvodnej verzii slovenská korunná krajina) priamo k rakúskej ríši. V prvom bode síce deklarovali *„aby slovenský národ blízko 3 miliónov silný, bol uznaný ako národ v určitých zemských hraniciach. Tým žiadame iba tú zem, čo od pradávneho času obývame, kde naša vlastná reč je domovom a v obyčajnom živote sa výhradne užíva“*, nepristúpili však ku konkretizácii hraníc tejto „zeme“.[556]

O čosi konkrétnejší bol prosbopis, ktorý vypracovali a podpísali Ľ. Štúr, J. M. Hurban a M. M. Hodža v mene Výboru deputácie, a ktorý adresovali v apríli 1849 rakúskej vláde. Požadovali v ňom oddelenie Slovenska od Uhorska. Kompetencie tejto slovenskej autonómnej provincie sa mali vzťahovať na štátnu správu, justíciu, školstvo a kultúru. Taktiež v ňom konštatovali, že *„Slováci sú takmer trojmiliónový kmeň, ktorý sa kompaktne zoskupuje pozdĺž Karpatského pásma a rozprestiera sa neprerušene od Dunaja východným smerom až k riekam Topľa* (v origináli Teplá – D. Š.) a Ondava. Jednotlivé výbežky tohto kmeňa do maďarskej krajiny (v origináli Magyarenland – D. Š.) *nie sú žiadnou prekážkou pre oddelenie sa*

[556] Pamätný spis slovenskej deputácie, predostretý Františkovi Jozefovi I. v Olomouci 19. marca 1849. In: *Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu v rokoch 1848 – 1914, I, 1848 – 1867*. Zost. František Bokes. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1962, s. 63.

ostatného národa.“[557] Predsa aj v tomto prípade ostávali slovenské hranice len náčrtkom.

Podstatne konkrétnejšie obrazy sledovaného problému ponúkalo viacero elaborátov, ktoré zhotovili slovenskí vládni dôverníci vo Viedni, resp. predostreli od marca do mája 1849 slovenskí politici v kuloárnych rokovaniach s členmi vlády či vysokými ministerskými úradníkmi. Zvlášť usilovní boli vládni dôverníci – Ján Kollár, František Hánrich, Ján Hlaváč – ako poradcovia ministra vnútra Franza Stadiona, po jeho odstúpení jeho nasledovníka Alexandra Bacha. Takýchto dôverníkov mali pri ríšskej vláde všetky národy Uhorska. Radili jej o jeho budúcnosti, usporiadaní, postavení svojho národa v ňom, jeho požiadavkách a podobne. Prirodzene, vládni dôverníci museli rešpektovať centralistické východiská a záujmy cisárskej politiky a tiež čerstvú oktrojovanú ústavu. Svojimi aktivitami sa v rámci týchto limitov usilovali podporiť slovenskú politiku.

Popri rôznych iných témach sa dvaja z dôverníkov – J. Kollár a F. Hánrich – venovali aj otázke slovenského územia. Podľa Hánricha *„slovanská národnosť žije... v 8 čisto slovanských župách: Nitra, Trenčín, Turiec, Orava. Liptov, Zvolen, Spiš (kde sú však Nemci viditeľní) a Šariš.“* Ďalej tvorí väčšinu v župách: *„Bratislava, Tekov, Hont, Novohrad, Gemer, Turňa, Abov, Zemplín, Berehovo, Užhorod, Ugoča“*.[558] Okrem toho ju v podobe ostrovov možno stretnúť v ďalších uhorských župách. Hánrich nekonkretizoval slovensko-maďarské a ani, keďže pod slovanskú národnosť zahrnul nielen Slovákov, ale aj Rusínov, slovensko-rusínske pomedzie. O čosi konkrétnejší bol opäť gróf Majlát vo svojom dobrovzdaní ministerskému predsedovi Felixovi Schwarzenbergovi, ktoré zostavil na základe elaborátov slovenských dôverníkov. Naznačil v ňom, že by sa miešané župy mali rozdeliť tak, že ich časti s prevahou slovenského obyvateľstva by sa pripojili k slovenským a tie časti, kde žili v prevahe Maďari, k maďarským župám.[559] Presnejšie vymedzil slovenské územie J. Kollár. Rátajúc s povýšením Slovenska na politický útvar, navrhol ho rozdeliť na štyri kraje (Horné Považie, Dolné Považie, Banský kraj, Toryský kraj), ktoré sa ďalej mali

[557] RAPANT, Daniel: *Slovenské povstanie roku 1848 – 49. Diel III., časť III. Dokumenty*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1958, s. 339.
[558] RAPANT, Daniel: *Slovenské povstanie roku 1848 – 49. Diel III., časť III. Dokumenty*, s. 229.
[559] RAPANT, Daniel: *Slovenské povstanie roku 1848 – 49. Diel III., časť III. Dokumenty*, s. 261.

deliť na okresy. Mali doň patriť slovenské časti Bratislavskej a Nitrianskej župy, Trenčianska, Turčianska, Oravská, Liptovská, Zvolenská, Tekovská, Ostrihomská, Hontianska, Novohradská, Gemersko-Malohontská, Šarišská, Spišská, Abovská, Zemplínska župa.[560]

Súčasťou zložitej štátoprávnej hry sa stali aj početné štatistické práce o monarchii všeobecne a Uhorsku zvlášť a kartografické diela. Na interných rokovaniach a v diskusiách v zákulisí vlády, ministerstiev a do jeho rozpustenia začiatkom marca 1849 aj na ríšskom sneme o veľkosti územia Slovenska a jeho hraniciach ako základných predpokladov pre jeho povýšenie na autonómny útvar si ich účastníci pomáhali najmä mapami. Vari najobsiahlejšiu informáciu o tom zanechal J. M. Hurban. Podľa neho počas marcových rozhovorov členov slovenskej delegácie s okruhom ministra F. Stadiona a s ním samotným mali ich účastníci rozloženú mapu Slovenska (*„kartu Slovenska“*), pričom Stadion bol pri pohľade na ňu podľa Hurbana prekvapený nad územnou rozšírenosťou Slovákov. Najviac ho zarazilo, že žijú i v oblasti Komárna, Pešťbudína, Níreďházy.[561] Nevie sa síce, o ktorú mapu mohlo ísť, ale k dispozícii bolo viacero takýchto diel, minimálne jednu mapu „slovenských krajou“ vypracoval aj J. Kollár so svojím okolím.[562] O jej osude nevieme, ale jej existenciu potvrdil o dvadsať rokov neskôr D. Lichard, ktorý zaznamenal, že *„Kollár r. 1849, keď sa jednalo o to, aby Slovensko jako zvláštna ‚korunná zem´ svoju správu obdržalo, vypracoval mappu Slovenska s hraničnou čiarou...“*[563] Bezpochyby sa používala i mapa, ktorú vydali pod názvom Národní zeměwid Rakouské říše vo februári 1849 moravskí vlastenci Jan E. Helcelet a Ignác Hanuš, použijúc pri jej spracovaní podklady z mapy P. J. Šafárika s názvom *Slovanský zeměvid*.[564] K dispozícii bolo i viacero máp

[560] Dobrozdanie Jána Kollára viedenskej vláde vo veci úpravy pomerov na Slovensku po potlačení maďarskej revolúcie. In: *Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu 1848 – 1914, I, 1848 – 1867*, s. 110; VIRŠINSKÁ, Miriam: Formovanie predstáv o slovenskom území v 19. storočí. In: LETZ, Róbert a kol.: *Slovenské územie v historickom kontexte*. Martin : Matica slovenská, 2017, s. 136 – 137.

[561] HURBAN, Jozef M.: *Ľudovít Štúr – Rozpomienky*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1959, s. 777.

[562] Literární archiv Památníka národního písemnictví (Praha), Denník J. M. Hurbana, záznam z 8. apríla 1849, nespracovaný fond.

[563] BOKES, František: *Vývin predstáv o slovenskom území v 19. storočí*. Martin : Matica slovenská, 1945, s. 88.

[564] *Národní Zeměvid Rakouské říše dle Šafaříka vydán od Helceleta a Hanuše v Holomouci*

z nemeckorakúskeho prostredia. Prvou bola mapa Jozefa V. Haeuflera (*Sprachenkarte der Österreichischen Monarchie*), ktorá vyšla v Pešti roku 1846. O čosi neskôr začal vychádzať *Historisch-Geographischer Hand-Atlas* bavorského kartografa Karla Sprunera a najmladšou a asi aj najpoužívanejšou bola *Ethnographische Karte der Oesterreichischen Monarchie* rakúskeho kartografa Karla Czoerniga (1848).[565] Propagácii nového štátoprávneho usporiadania monarchie a v jeho rámci riešenia aj slovenskej otázky pomáhali aj viaceré slovanské a viedenské nemecké noviny. Pri absencii slovenského periodika (*Slovenské noviny* vychádzali až od augusta 1849) sa jej najintenzívnejšie venovali a ju podporovali české *Národní noviny* a *Die Presse*, ktoré tiež načrtli územný obraz Slovenska.[566]

Po apríli 1849, najmä v dôsledku vydania oktrojovanej ústavy a úspešnej maďarskej vojenskej ofenzívy, po ktorej veľká väčšina Uhorska opäť pripadla uhorskomaďarskej moci, načas zoslabla intenzita pokusov a návrhov prebudovať monarchiu. Opäť zosilnela od júna1849, keď začali rakúska a ruská armáda vojenskú, čoskoro sa ukázalo, že úspešnú intervenciu do Uhorska, po ktorej v slovenskej politike znova zosilneli očakávania na nové usporiadanie monarchie, vrátane politického osamostatnenia Slovenska. Vari vôbec najpodrobnejší text z roku 1849 v tomto smere zanechal ministerský radca Metel Ožegović. V júni 1849 vypracoval v rámci koncepcie austrofederalizmu 75-stránkový elaborát, ktorý adresoval ministerstvu vnútra A. Bachovi. Budúcnosť monarchie podmienil budúcnosťou nemaďarských národov Uhorska. Obhajoval oprávnenosť slovenských požiadaviek, predovšetkým petíciu panovníkovi z marca 1849. Zohľadňujúc záujmy monarchie i možné nebezpečenstvá jej budúcnosti apeloval na oddelenie Slovenska od maďarskej časti Uhorska. Ak maďarskí konzervatívni experti spochybňovali možnosť spravodlivého určenia hraníc etnickou rozdrobenosťou a premiešanosťou, Ožegović tvrdil presný

roku 1849.

[565] LABBÉ, Morgane: Die „Ethnographische Karte der Oesterreichischen Monarchie": ein Abbild der Monarchie. In: Jahrbuch der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des 18. Jahrhunderts, 2011, s. 149 – 150; VIRŠINSKÁ, Miriam: Formovanie predstáv, s. 132 – 133.

[566] Pozri KUDZBELOVÁ, Zuzana: Slovenská otázka z v revolučných rokoch 1848 – 1849 na stránkach viedenského denníka Die Presse. In: *Acta historica Neosoliensia*, roč. 23, 2020, č. 1, s. 45.

opak. Podľa neho by sa vytýčenie hraníc spájalo iba s bezvýznamnými ťažkosťami, pretože *„hranice slovenských oblastí sa rozprestierajú tak ďaleko, ako je samo obyvateľstvo prevažne slovenské a maďarská provincia začína až tam, kde prináleží k maďarskému národu väčšina obyvateľstva.“* Za úplne slovenské považoval župy: *„Nitru, Trenčín, Turiec, Oravu, Liptov, Zvolen, Spiš, a Šariš, ale k slovenskej oblasti sa pripoja aj župy, ktoré obývala väčšina obyvateľstva slovanského jazyka: Bratislava, Tekov, Hont, Novohrad, Gemer, Abov, Zemplín, Berehovo, Užhorod, Marmaroš* a *Ugoča... čisto maďarské časti niektorých z vymenovaných žúp by sa mohli oddeliť od slovenskej oblasti a pripojiť sa k susednej maďarskej časti, taktiež čisto slovenské časti v župách obývaných prevažne maďarským alebo rumunským kmeňom, ako Komárňanská, Ostrihomská, Turnianska, Boršódska, Sabolčská* a *Satmárska župa, pokiaľ bezprostredne susedia so severoslovanskou oblasťou, by sa mali s ňou zjednotiť.“*[567] Ožegović pripustil možnosť, že Rusíni v Berežskej, Užhorodskej, Zemplínskej a Marmarošskej župe, kde prevažujú, ale tiež v Šariši, Spiši, Above a Turni, kde tvoria nezanedbateľnú časť obyvateľstva, by sa mohli pripojiť k rusínskej provincii so sídlom vo Ľvove. Taktiež vyslovil bizarnú možnosť, že by sa Slovensko mohlo spojiť s Moravou do jednej korunnej krajiny, pričom Slovensko a Morava by mohli mať spoločný snem a dve vlády. Podobný model pripustil aj v prípade spojenia uhorskej časti Rusínov a Rusínov vo východnej Haliči. Za sídlo miestodržiteľstva slovenskej provincie Ožegovič navrhoval Bratislavu.[568] Tento dokument je jedinečný aj v tom, že ako prvý kvantitatívne určil veľkosť územia Slovenska. Stanovil ho 800 štvorcovými míľami, pričom celé Uhorsko malo 4 000 štvorcových míľ a Maďaria (v originál Magyarien – D. Š) mala mať 2 000 míľ.[569]

Slovenská politika ostala verná programu austrofederalizmu aj v nasledujúcich mesiacoch. Avšak ani po kapitulácii uhorskomaďarských vojsk, keď sa konečne nastolil v Uhorsku mier a navonok sa mnohým zdalo, že nastala vhodná chvíľa pre modernejšie usporiada-

[567] RAPANT, Daniel: *Slovenské povstanie roku 1848 – 49. Diel IV, časť II. Dokumenty*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1961, s. 138, 148.

[568] RAPANT, Daniel: *Slovenské povstanie roku 1848 – 49. Diel IV, časť II. Dokumenty*, s. 155.

[569] RAPANT, Daniel: *Slovenské povstanie roku 1848 – 49. Diel IV, časť II. Dokumenty*, s. 141, 148.

nie habsburskej monarchie a v rámci toho aj pre riešenie slovenskej otázky, nevypracovala dokument, v ktorom by vymedzila slovenské územie. Nestalo sa tak v rade petícií, ktoré odovzdávali v septembri a októbri 1849 deputácie z rôznych regiónov Slovenska najvplyvnejším ríšskym politikom, ale ani v prehlásení *Pro memoria* troch vládnych dôverníkov z 10. septembra adresovanom ríšskej vláde, v ktorom verejne podporili vytvorenie slovenskej korunnej krajiny. Obmedzili sa iba na konštatovanie, že *„severouhorský slovenský národ by mal byť od Maďarov oddelený, pod starým názvom Slovensko... (tak ako srbská Vojvodina) by sa mal konštituovať v osobitnú korunnú krajinu a mal by byť bezprostredne podriadený vysokej ríšskej vláde“*.[570] V danej situácii by však ani presný obraz slovenského územia nepomohol riešiť slovenskú otázku ako územno-politický problém. Víťazná viedenská konzervatívna moc takúto možnosť aj teraz odkladala, až ju nakoniec zamietla.

Z ďalekosiahlych plánov a aktivít slovenskej politiky a jej spojencov z roku 1849 sa tak uskutočnilo iba minimum. Ak nerátame skromné jazykové práva, obsadenie nižších úradov Slovákmi a zamedzenie maďarizačnej politiky, akým-takým úspechom sa javilo byť verejnosprávne delenie Uhorska. Panovník pred ním deklaroval, čo postrehol súčasník Samuel Vozár, *„že sa vláda vinasnaží zeme* – a *národopisnje zájmi do ohladu vzjať pri rozhraňičeňí politických oborou“*.[571] Rozhodnutím ríšskej vlády a cisárskeho dvora sa v októbri 1849 rozdelilo vojensky obsadené a porazené Uhorsko na vojenské kraje. Dva z nich – bratislavský a košický – do istej miery skutočne kopírovali slovenské územie, presnejšie, tradičnú predstavu Horného Uhorska. Tieto kraje totiž siahali južnejšie i východnejšie, ako sú dnešné hranice Slovenska.

Za revolúciou urobila bodku ako posledná v Európe moc v habsburskej monarchii, no jej dozvuky sa ešte prejavovali približne ďalšie dva roky, keď sa neisté provizórium definitívne zmenilo na neoabsolutizmus. Tie dozvuky a fakt, že maďarská politika bola krátko po revolúcii značne oslabená a ocitla sa v nemilosti, živili medzi slovenskými politikmi aj počas roka 1850 dosť naivnú nádej, že predsa dôjde k aspoň symbolickému územno-politickému vyčleneniu Slovenska. Dúfal v to

[570] RAPANT, Daniel: *Slovenské povstanie roku 1848 – 49. Diel IV, časť II. Dokumenty*, s. 492.
[571] VOZÁR, Samuel: *Hlas od Tatjer*. B. Bystrica : Tlačou Filipa Macholda, 1851, s. 4.

napríklad Mikuláš Dohnány, ktorý na prelome rokov 1849 a 1850 konštatoval, že slovenský život by sa rezkejšie rozhýbal, *„keď-bi sa Slovensko od Maďarstva oddelilo, a slovenskje kraje od Dunaja k Torisi, a od Tatjer* až ku Ťisi *našími vlastními pomenuvať bi sme mohli, v ktorích okrem Jeho Cis. Jasnosťi* a Ňím *vivolenú, nášmu národu a Jednoťe* Ríše Rakúskej oddanú vrchnosť – žjadneho *druhjeho* Pána bi sme uznávať ňemuseli.... *Príďe* i k tomu čas.“[572]

Otázka vymedzenia vlastného územia sa v nasledujúcich mesiacoch síce objavovala zriedkavejšie, ale stala sa už integrálnou súčasťou slovenského politického myslenia. Najpodrobnejšie, avšak nie najpresnejšie tak spravil ešte jeden z najmladších štúrovcov S. Vozár v brožúre *Hlas od Tatier*, ktorá vyšla roku 1851, rok po jeho predčasnej smrti. Sledoval v nej, do akej miery sa kryli hranice novozriadených vojenských a civilných krajov so slovenským etnickým územím. Konštatoval, že šesť žúp je čisto slovenských a popri nich „*obivaťelstvo* v Nitre, *Honťe,* Ťekove*, Novohraďe* a *Komárňe zo troch* štvrtín *slovenkuo je“*.[573] Vymedzil aj strednú časť južnej hranice Slovenska, ktoré nazýval Podtatranskom: *„Podtatransko* s jeho *horámi sostupujúc dolu na jich* až po Vacov, *odkjal rovnou* čjarou *na víchod sa mezi Dunajom a Tisou ležjace Matri končí“*.[574] V duchu dobových stereotypov prisúdil Vozár košickému kraju dominantne rusínsky charakter. Rusíni mali podľa neho tvoriť základné obyvateľstvo nielen v podkarpatskoruských župách (Užhorodská, Berežská, Ugočská, Marmarošská), ale aj v Zemplíne a Šariši. Na Spiši a Above zasa malo žiť obyvateľstvo so slovensko-rusínskym nárečím. Vari ako jediný autor vyvolal pochybnosti ohľadom charakteru Gemera – keď, hoci konštatoval, že sa považuje za najslovenskejší región – mu prisúdil nesmiernu jazykovú pestrosť.[575]

Slovenská politika nazbierala v revolučnom dvojročí obrovské skúsenosti. Prvýkrát sa ocitla v kotle a neprehľadnom zákulisí vysokej politiky monarchie a prvýkrát predostrela slovenskú otázku ako problém požadujúci svoje riešenie. Tá sa stala verejne známou, podobne ako

[572] DOHNÁNY, Mikuláš: *Historia povstaňja slovenskjeho 1848*. V Skalici, Písmom a tlačou Fraňa Xavera Škarnicla a spol., 1850, s. 146.
[573] VOZÁR, Samuel: *Hlas od Tatjer*, s. 7.
[574] VOZÁR, Samuel: *Hlas od Tatjer*, s. 6.
[575] VOZÁR, Samuel: *Hlas od Tatjer*, s. 7.

v prípadoch iných národov monarchie, na rôznych fórach sa vytrvalo takmer dva roky hľadali spôsoby, ako aj Slovensko povýšiť na autonómny útvar s vlastnými právomocami, politickou reprezentáciou, orgánmi a vymedzenými hranicami.

V žiadnom príspevku z rokov 1848 a 1849 nebola problémom západná a severná hranica Slovenska, ktorá bola po stáročia stabilnou a nemennou politickou hranicou Uhorska. Inak to vyzeralo s jeho južným a východným ohraničením, to už nevyznievalo jednoznačne. Nie je však pravda, že by slovenské národné hnutie v tomto období obchádzalo východné Slovensko, takéto tvrdenie sa stereotypne objavuje občas dodnes.[576] Vari s jednou výnimkou (Rosenfeld) všetky spomínané i ďalšie dokumenty včleňovali do slovenského územia aj východoslovenské župy. Nezhodovali sa iba v tom, že v nich rozdielne určovali početnosť a sídla slovenského a rusínskeho obyvateľstva a slovensko-rusínske pomedzie. Vonkajším pozorovateľom sa muselo určovať ťažko predovšetkým preto, že jazykové rozdiely tu boli veľmi malé. O to ľahšie sa prijímal a pestoval názor mechanicky stotožňujúci konfesiu s etnikom, konfesijnú identitu s národnou identitou. V čase, keď sa na východnom Slovensku a Podkarpatskej Rusi ešte nestihla rozvinúť vo väčšom meradle národná identita, sa zvykovo označovali grécki katolíci (ortodoxní) za Rusínov a katolíci a protestanti za Slovákov. Tak sa niekedy rozširoval rusínsky etnický priestor na úkor slovenského.[577] Ale v inom zmysle to platilo aj opačne. Niektoré práce z roku 1849 nevenovali pozornosť rusínskemu osídleniu, iní autori zasa síce vymenovali župy, v ktorých žili Rusíni vo väčšine (najmä na Podkarpatskej Rusi) alebo v menšine, avšak z toho nevyvodili ich nároky na vlastnú emancipáciu.

Taktiež nejednoznačne sa určovala južná hranica. Rozdiely v jej vymedzovaní boli veľké, hraničné línie sa odlišovali aj o desiatky kilometrov. Jednou krajnosťou – smerom na juh – bolo pridelenie Komárňanskej a Ostrihomskej župy a oblasti Matry k slovenskému územiu, druhú krajnosť – severnú – predstavoval obraz slovensko-maďarskej hranice, ktorá sa približne zhodovala s hranicou z Viedenskej arbit-

[576] Pozri napr. KLIMKO, Jozef: *Vývoj územia a utváranie jeho hraníc*. Bratislava : Obzor, 1980, s. 67.

[577] KRAJČOVIČ, Milan: Hranice Slovenska, s. 32, 34.

ráže roku 1939, ba v niektorých textoch bola určená ešte severnejšie. Najkorektnejší postup volili tie návrhy, tých však nebolo veľa, ktoré konkrétne (nielen vymenovaním žúp či vybraných lokalít) sledovali maďarsko-slovenské etnické a jazykové rozhraničenie. Niekoľko autorov sa dotklo aj vnútorného slovenského územia. Najmä tí, ktorí prednostne zohľadňovali záujmy Nemcov v Uhorsku, načrtávali potrebu špecifického postavenia Spiša oproti iným župám a okolia Bratislavy. Pri pomenovaní slovenského územia sa po stáročia používali viaceré výrazy. Označenie Slovensko sa začalo písomne objavovať od začiatku 30. rokov 19. storočia. Počas revolúcie 1848/1849 intenzita verejného používania tohto názvu (v nemeckej podobe Slowakei) mnohonásobne stúpla. Za pár mesiacov si ho osvojilo nielen slovanské prostredie, ale tiež nemecky vydávané periodiká a vďaka rôznym slovenským petíciám aj mocenské centrum vo Viedni.[578] Práve vďaka dianiu v rokoch 1848/1849, počas ktorých bola slovenská politika smerom k centrálnej moci aktívna ako už potom nie až do roku 1918, sa označenie Slovensko etablovalo natoľko, že už zo slovníka nezmizlo ani v nasledujúcich desaťročiach, ktoré boli z hľadiska slovenskej národnej emancipácie zložité a diskriminačné.[579]

Úsilia, nasadenie, ciele slovenského národného hnutia počas rokov 1848/49 boli napriek chabým výsledkom v mnohých ohľadoch prelomové. Medzi najdôležitejšie zmeny patril program povýšenia Slovenska na verejnoprávny útvar a s tým súvisiace presnejšie vymedzovanie územia Slovenska. Ako výstižne konštatovala Tatiana Ivantyšynová, v rokoch 1848/1849 *„požiadavkou vytvorenia samostatného Slovenska* (v rámci habsburskej monarchie – pozn. D. Škvarna) *sa zavŕšila prvá najdôležitejšia etapa identifikácie Slovákov s národným územím“*.[580] Za tento program sa s rôznou mierou odvahy a vytrvalosti

[578] Preto prekvapuje zjednodušujúce tvrdenie aj u takého významného historika, akým bol Richard Marsina, že v oficiálnych dokumentoch sa označenie Slovensko vyskytlo až v Deklarácii slovenského národa z 30. októbra 1918. Pozri MARSINA, Richard: Na úvod. K terminológii slovenskej historiografie. In: LETZ, Róbert a kol.: *Slovenské územie v historickom kontexte*. Martin : Matica slovenská, 2017, s. 12.

[579] O to neodôvodnejšie vyznievajú rozhodnutia časti súčasných autorov obmedzovať označenie slovenského územia na Horné Uhorsko, ktoré sa kontinuálne používa v maďarskom verejnom a kultúrnom priestore (Felső Magyarország, Felvidék). Nie som proti používaniu výrazu Horné Uhorsko, ale názov Slovensko by sa mal rešpektovať ako dominantný.

[580] IVANTYŠYNOVÁ, Tatiana: Predstavy Slovákov o ich mieste v strednej Európe: od „Kar-

zasadzovali rôzne skupiny slovenských vlastencov, nielen sympatie, ale aj podporu mu prejavovali osobnosti rakúskych Slovanov, časť slovanských i nemeckých novinárov a isté pochopenie nachádzal i u viacerých vplyvných rakúskych politikov a vysokých úradníkov. Hoci sa nenaplnil, ani sa nerozplynul. Dianie v rokoch 1848/49 bolo natoľko intenzívne a dôležité, že pamäťová stopa naň sa už nedala zmazať napriek tomu, že sa v desaťročiach dualizmu zhora, zo strany politickej moci vyvíjali tlaky brániace národnej emancipácii Slovákov. Hodnoty, ktoré sa naliehavo objavili a neúspešne sa dožadovali svojho naplnenia počas rokov 1848/1849, sa s rôznou frekvenciou udržiavali v slovenskej verejnej komunikácii, aby sa mnohé z nich s veľkou energiou prejavili a presadili so vznikom Česko-Slovenska. Týkalo sa to aj územia Slovenska, ktoré nadobudlo po desaťročiach hľadania a vyčkávania definitívnu podobu, politické uznanie a právnu jednoznačnosť.

patoslávie“ ku korunnej krajine „Slovensko“. In: *Hľadanie novej podoby strednej Európy*. Zost. Kamil Sládek a Dušan Škvarna. Bratislava : Centrum pre európsku politiku, 2005, s. 170.

9. KAPITOLA

Osobnosť
vo výučbe dejepisu
(na príklade Pribinu)

„... byť osobou je ontologickou danosťou, byť osobnosťou je však výdobytkom“
(Ladislav Hanus)[581]

V histórii Slovenska, ako aj každého štátu sa vynímajú osobnosti, ktoré si zasluhujú pozornosť, či už v tom kladnom, alebo negatívnom slova zmysle. Množia sa rôzne ankety, prieskumy verejnej mienky o preferenciách osobností z našej histórie i zo súčasnosti, zostavujú sa zoznamy „velikánov“, ktorí by mali zaujať patričné miesto v učebniciach dejepisu, či v rôznorodých médiách.

Osobnostiam slovenských dejín sa dostáva priamo úmerná pozornosť súvisiaca s premenami spoločenských poriadkov. Výrazne to badať v školskom prostredí, v dejepisnej učebnicovej tvorbe a v odporúčaných materiáloch pre výučbu dejepisu. Samozrejme, stopy spoločenských premien sa „podpisujú“ aj pod vplyv ďalších faktorov pôsobiacich na myslenie mladej generácie, a to napr. v dramaturgickej tvorbe, v básňach, piesňach, oslavách či pamätných tabuliach a pomníkoch.

Osobnosti slovenských dejín sú často skloňované aj v kontextoch historickej pamäte. V tomto kontexte si kladieme otázky, či vôbec po-

[581] LIBA, Peter: Hanusovo myslenie o biografii. In: *Knižnica*, roč. 9, 2008, č. 4, s. 66.

skytuje personalizovaná minulosť ešte nejaké aktuálne vzory, príklady a oporu pri obhajobe našich prítomných postojov a úvah. Predstavujú historické osobnosti naozaj podstatnú súčasť našej identity? Sceľujú alebo rozdeľujú, inšpirujú či iba konzervujú? Historická osobnosť akcentovaná v tomto príspevku – Pribina – má v pamäti Slovákov svoje vyhradené miesto.

Možno práve v analýze uchovaných spomienok a predstáv o roliach osobností vo vývoji stredoeurópskeho a slovenského spoločenstva musíme veľmi špecificky a rozdielne hovoriť o etapách ich uznávania až adorovania alebo etapách zamlčovania a vytesňovania z dejín.

Meno Pribinu v súčasných slovenských dejinách výrazne „ožilo" napr. 15. augusta 1933, keď sa v Nitre uskutočnili Pribinove slávnosti, ktoré sa stali manifestáciou za autonómiu Slovenska. Na spoločensko-politické napätie tejto doby upozorňuje aj učebnica dejepisu: *Slovensko v 20. storočí. Dejepis pre 8. ročník základných škôl*,[582] v ktorej sa uvádza, že Pribinove slávnosti sa uskutočnili na počesť vysvätenia prvého kresťanského kostola vo východnej časti strednej Európy. Slávnosti boli najväčšou spoločnou akciou dvoch politických strán Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (ďalej HSĽS) a Slovenskej národnej strany (ďalej SNS) a ich predsedov – Andreja Hlinku a Martina Rázusa. Na pokyn vlády však boli Hlinka a Rázus vyškrtnutí z programu slávností. Nakoniec si manifestanti obidvoch verejne vyžiadali. Po nitrianskych slávnostiach došlo k zatýkaniu aktívnych študentov a k zastaveniu autonomistickej tlače. Pri príležitosti Pribinových slávností bola vydaná a rozširovaná aj pohľadnica od Alojza Struhára, ako Pribina dozerá na stavbu kostolíka v Nitre.

Fakty doby a odporúčané stratégie výučby

V starších slovenských dejinách sa nachádza viacero javov, udalostí a osobností, ktoré sa viažu priamo na kľúčové historické momenty, pričom môžeme konštatovať, že ich interpretácia sa v odbornej literatúre niekedy až zásadne líši. K takýmto obdobiam patrí 6. až 10. storočie i obdobie raných dejín Uhorského kráľovstva (11. – 12. storočie). Ide o tie úseky z našich dejín, ku ktorým sa nám zachovalo málo hod-

[582] LETZ, Róbert: *Slovensko v 20. storočí. Dejepis pre 8. ročník základných škôl.* Bratislava : SPN, 1997, s. 22.

noverných písomných prameňov, resp. mnohé skutočnosti poznáme len z jedného prameňa. Preto sme dospeli k úvahe, že výklad tejto časti našich dejín si zasluhuje väčšiu pozornosť v edukačnej práci učiteľa a žiaka, vo výučbe dejepisu. Dosiaľ známe skutočnosti o tejto dobe poskytujú žiakom veľký priestor rozmýšľať o nich v rôznych rovinách.

V rámci vyučovania o spomínaných obdobiach, ktoré sú úzko prepojené až závislé na všeobecnom európskom vývoji, môžeme poukázať na dôležitosť synchrónnej výučby pre lepšie pochopenie i upevňovanie si učiva. Pri výučbe tejto časti dejín vieme ľahšie pracovať s dobovými písomnými prameňmi, keďže ich pre toto obdobie ešte nie je toľko veľa, a tie, ktoré sa zachovali, sú zároveň aj tými kľúčovými. V súčasnej výučbe dejepisu sa zdôrazňuje potreba, aby študenti dokázali analyzovať, interpretovať a systematizovať historické informácie získané z rôznych prvotných i druhotných zdrojov. Zároveň treba študentov upozorňovať aj na niekedy odlišné interpretácie skúmanej problematiky. Je to zložitejšia cesta poznávania minulosti, ale je dôležité naučiť sa, že historici, ale aj mnohí iní, ktorí sa usilujú o rekonštruovanie minulosti, používajú síce rovnaké zdroje, ale vysvetľujú ich nerovnakým spôsobom – vyberajú si a zdôrazňujú ich rôzne aspekty. Študenti by sa mali učiť k tomu zaujímať stanovisko a nachádzať cestu k budovaniu spôsobu nazerania na interpretácie historických udalostí, osobností, historický vývoj, kultúru a spoločnosť z rôznych hľadísk. V histórii a dejepisnej výučbe možno takúto techniku (metodiku) poznávania nazvať slovom multiperspektívnosť (multiperspektíva).

Práve potreba lepšej vyváženosti medzi nutnosťou osvojenia si faktografických znalostí o minulosti a snahou poskytnúť študentom prostriedky na to, aby o minulosti premýšľali historicky,[583] vedie k uplatneniu tejto metodiky štúdia. Predpokladom na to je ochota akceptovať aj iné možné nazerania na udalosti, osobnosti a pod., pričom tieto názory môžu byť rovnocenné alebo rovnako čiastkové, teda neúplné.

Multiperspektívnosť (ako metodika štúdia) závisí teda od našej schopnosti dať jednotlivé perspektívy do vzájomnej súvislosti, synchrónu. Mala by byť integrálnou súčasťou štúdia (nielen) budúcich historikov a učiteľov dejepisu. Je to spôsob myslenia, spôsob selekcie,

[583] STRADLING, Robert: *Multiperspektíva v dejepisnom vzdelávaní. (Príručka pre učiteľov).* Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum, 2007, s. 5.

štúdia a používania dôkazového materiálu pochádzajúceho z rôznych zdrojov, čo vedie k objasňovaniu často komplikovanej situácie.

Pri systematickej práci s multiperspektívnosťou vo vyučovaní dejepisu by sa už študenti na stredných školách mali naučiť nasledovné:

– nemusí vždy platiť, že existuje jediná správna verzia historickej udalosti;
– jedna a tá istá historická udalosť sa dá opísať a vysvetliť rôznym spôsobom;
– žiadne historické výklady nie sú definitívne;
– to isté vyhlásenie môže mať aj tak rôzny význam pre ľudí, v závislosti od ich konkrétneho postavenia;
– historické dôkazové pramene sú len zriedka celkom zaujaté;
– rôzne pohľady na jednu udalosť poskytujú určitú protiváhu voči príliš zjednodušeným výkladom o vzťahu medzi väčšinami, aké sa často prezentujú v mnohých učebniciach dejepisu.

Ľudia majú rôzne osobné identity a ich národná a etnická identita nemusí vždy dominovať v každom aspekte ich každodenného života.[584]

Multiperspektívu tiež vieme využívať porovnávaním názorov na vybrané problémy v staršej a novšej, domácej či zahraničnej odbornej literatúre, vrátane súčasných i minulých učebníc (domácich a zahraničných). Prienikom do staršej historiografie naberá využitie multiperspektívy pri výučbe našich najstarších dejín ďalší rozmer, keďže sa okrem údajov z raných dejín Slovenska a Uhorska pracuje aj s charakterom príslušného obdobia v rámci novoveku a modernej doby, z ktorého pochádzajú skúmané interpretácie a ktorý mohol mať vplyv na myšlienky a teórie jednotlivých autorov. Rovnako sú prínosnými pohľady či perspektívy jednotlivých autorov na dané problémy, majúce základ v ich slovenskom či mimoslovenskom pôvode. Vyplýva to najmä z charakteru našich národných dejín, keď sme až na krátke obdobie počas druhej svetovej vojny boli súčasťou štátov, ktorých hegemónom boli iné národy.

Okrem toho nami vybraný príklad, Pribina a počiatky kresťanstva na našom území, ponúka viaceré ďalšie metódy, ktorými je možné moderne, pútavo a najmä aktivizujúco priblížiť žiakom túto tému z učeb-

[584] STRADLING, Robert: *Vyučovanie európskej histórie dvadsiateho storočia.* Bratislava : Metodické centrum mesta Bratislavy, 2002, s. 106.

ných osnov.[585] Osobnosť Pribinu patrí k jedinečným postavám nášho (ba až stredovýchodoeurópskeho) regiónu 9. storočia, a to nielen tým, že sa k nej zachovalo najviac hodnoverných pramenných dokladov, ale aj samotnou výpovednou hodnotou týchto zmienok. Vzhľadom na to je vhodné priblížiť žiakom zložité procesy danej doby práve cez príbeh jeho osoby. Tento príbeh ponúka nielen viacero prepojení na poznatky, ktoré by žiak o tejto dobe mal vnímať, ale jeho činy a konania, známe z prameňov, zároveň ponúkajú aj ďalší, a to výchovný rozmer, ktorý je pevnou súčasťou kľúčových kompetencií školského predmetu dejepis. Vo viacerých činoch Pribinu nepochybne nachádzame vhodný vzor ľudského konania a správania sa, pričom (aby sme neskĺzli do jeho zidealizovania) vieme poukázať aj na jeho neúspechy či chyby (k tým hlavným neúspechom patrí prehra v boji s Mojmírom a neúspech pri získaní pomoci na návrat Nitrianska). Táto vybraná osobnosť je tak vhodná na zaradenie do výučby aj pre možnosť už spomínaného multiperspektívneho prístupu pri jej posudzovaní. Cez jeho osobu sa vieme napr. chopiť porovnania dvoch odlišných ambícií – prinajmenej jeho a Mojmírových (alebo Ratbodových či Ľudovíta Nemca). Spracovanie Pribinu v slovenskej i neslovenskej historiografii zas ponúka viaceré pohľady na jeho osobnosť a dobu, v ktorej žil. Tým, že dodnes sa v odborných prácach stretávame stále s novými interpretáciami jednotlivých skutočností z jeho života,[586] vieme žiakom

[585] S počiatkami kresťanstva na našom území a s Pribinom sa žiaci slovenských gymnázií a stredných škôl, na ktoré sme sa v príspevku zamerali, oboznamujú hneď v prvom ročníku, v rámci tematického celku *Predkovia Slovákov v Karpatskej kotline*. Vo výkonovom a v obsahovom štandarde *Inovovaného štátneho vzdelávacieho programu pre predmet dejepis* (z roku 2015) sa počiatky kresťanstva a osobnosť Pribinu ako prvého po mene známeho kniežaťa na území dnešného Slovenska, s menom ktorého sa spája prvý písomne doložený kostol, a tým i prítomnosť kresťanstva na našom území, nespomínajú vôbec. O týchto udalostiach, ktoré patria v rámci slovenskej historiografie ku kľúčovým momentom zásadne ovplyvňujúcim vývoj na našom území v nasledujúcom období, stručne pojednáva v súčasnosti platná a Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu SR schválená učebnica *Dejepisu pre 1. ročník gymnázií a stredných škô*l. LUKAČKA, Ján. Predkovia Slovákov v Karpatskej kotline. In: BADA, Michal – BOCKOVÁ, Anna – KRASNOVSKÝ, Branislav – LUKAČKA, Ján – TONKOVÁ, Mária: *Učebnica pre 1. ročník gymnázií a stredných škôl*. Bratislava : SPN; Mladé letá, 2019 (tretie vydanie), s. 111 – 116.

[586] Naposledy HARVÁT, Matej: Od kmeňových vodcov k teritoriálnym vládcom: Premeny kniežacej moci v slovanskom prostredí nad stredným Dunajom (791 – 955). In: ŠTEFÁNIK, Martin – STEINHÜBEL, Ján a kol.: *Panovnícka moc v stredoveku. Legitimita – atribúty – reprezentanti*. Bratislava : VEDA, 2022, s. 132 – 137.

ponúknuť rôzne variácie spojené s jeho osobou, nad ktorými môžu premýšľať a hľadať tú, ktorá sa podľa nich najviac približuje realite. Cez príbeh Pribinu sa dostávame do situácií, do ktorých sa je pomerne ľahko možné vcítiť, a tým vyvolávať u žiakov historickú empatiu (vyhnanie z domova so svojimi najbližšími, hľadanie pomoci, budovanie si nového domova aj za cenu pripútania sa k silnejšiemu susedovi...). Ak ovládame základné fakty doby, ktorej sa život Pribinu týka, dokážeme ľahšie pochopiť jeho konanie v príslušných podmienkach a vysvetliť ho. Ďalšou dôležitou súčasťou dnešnej výučby dejepisu je zdôrazňovanie významu poznania jednotlivých udalostí a javov cez ich sprítomnenie, prinajmenej cez ich dosah na nasledujúce historické obdobia. Osoba Pribinu spĺňa aj tieto kritériá. V neposlednom rade prináša príklad Pribinu a prameňov, ktoré sa k nemu zachovali, veľmi vhodný spôsob ako študentom priblížiť prácu historikov, na ktorú sa v súčasnosti kladie vo výučbe dôraz, a predstaviť metódy historickej vedy ako verný príklad toho, vďaka čomu dnes poznáme naše dejiny.[587] Skôr než prejdeme na praktické ukážky cvičení, zameraných na ľahšie nadobudnutie poznatkov o období 9. storočia a na ich pochopenie, zameriame sa na vysvetlenie známych údajov o Pribinovi a na všetko, čo nám tieto vysvetlenia prinášajú (čo všetko v nich vieme obsiahnuť, a to dokonca z viacerých tematických celkov).

To, že Pribinu môžeme zaradiť k našim významným historickým osobnostiam, je nesporné. Jeho úloha v našich dejinách je nezmazateľná, tvorí počiatky našich dejín. Aktívne sa zapojil do dôležitých udalostí stredo- a dolnodunajského priestoru. Hneď na úvod (aj v samotnej výučbe) je nutné si ozrejmiť dôvody, prečo by mal mať Pribina vo vyučovacom procese svoje patričné miesto a prečo by sa o ňom žiaci mali učiť, a teda opísať jeho význam v našich dejinách. Nielen že išlo o prvého po mene známeho vládcu Nitrianskeho kniežatstva, ktoré

[587] Medzi hlavné ciele výučby dejepisu sa radí poznávanie histórie čítaním rôznorodých a mnohostranných školských historických prameňov. Aj prácou s nimi by žiaci mali pochopiť, prečo sa história interpretuje rôznymi spôsobmi a často s rôznymi výslednými informáciami. Preto sa aj do úvodu *Vzdelávacieho štandardu pre gymnáziá a stredné školy* dostal tematický celok *Z historikovej dielne*, ktorý je tiež súčasťou učebnice pre 1. ročník predmetných škôl a ozrejmuje najnovšie metódy historickej vedy v takej sume informácií, aby boli využiteľné práve vo výučbe dejepisu. BOCKOVÁ, Anna. Stopy minulosti – ako ich vnímať; Historikova dielňa. In: BADA, Michal et al.: *Dejepis pre 1. ročník gymnázií a stredných škôl.* Bratislava : SPN; Mladé letá, 2019 (tretie vydanie), s. 8 – 30.

vzniklo spojením niekoľkých väčších a menších kmeňov niekedy na prelome 8. a 9. storočia, ale od čias Sama v druhej tretine 7. storočia nepoznáme žiadne iné konkrétne meno, ktoré by sa spájalo s naším územím. Okrem toho, zmienka, v ktorej sa Pribina prvýkrát spomína, je spojená s prítomnosťou kresťanstva na našom území, o čom sme tiež dosiaľ nemali konkrétnejších dokladov.[588] Sledujúc osud Pribinu aj po odchode z Nitry, zistíme, že išlo o schopného vládcu, ktorý sa dokázal etablovať na novom území, kde pokračoval vo výstavbe a vysviacke kostolov. V širšom dobovom kontexte nepoznáme inú osobu 9. storočia zo stredovýchodnej Európy, ku ktorej by sa zachovalo toľko konkrétnych zmienok.

Cez príbeh Pribinu sa prenášame do súvekého stredoeurópskeho priestoru a získavame vhodnú možnosť predostrieť žiakom rané dejiny mnohých súčasných štátov v prepojení s našimi ranými dejinami. Cez jeho osobu vieme obsiahnuť pomery vo východnej časti Franskej ríše (dnešné Nemecko a Rakúsko), v Čechách a na Morave (v súvislosti so vznikom a dejinami Moravského kniežatstva), na území dnešného Slovenska, v Zadunajsku, a teda vo veľkej časti dnešného západného Maďarska, v dnešnom Slovinsku a Chorvátsku, i v Bulharsku, ktoré v danom období siahalo na severozápade až po Belehrad v dnešnom Srbsku. Príbeh prvého po mene známeho kniežaťa domáceho pôvodu na našom území podávame v širších súvislostiach, do ktorých zaraďujeme kľúčové momenty a osoby tej doby a pomáhame tým žiakom

[588] O šírení kresťanstva v stredodunajskom priestore prinajmenej od konca 8. storočia, najmä s cieľom kristianizovať tu usadených Avarov, svedčia nariadenia, prijaté na synode zorganizovanej Pipinom, synom Karola Veľkého, v roku 796 na brehoch Dunaja po víťaznom ťažení proti Avarom. Táto skutočnosť však v súčasnej učebnici pre 1. ročník gymnázií a stredných škôl nie je podchytená. Tento najstarší písomný doklad o prítomnosti kresťanstva v tomto priestore, a s tým spojenou západoeurópskou kultúrou a vzdelaním, by však učitelia nemali opomínať. Žiaci si cez tento kontext lepšie uvedomia dôležitosť nasledujúcej zmienky o Pribinovi a kostole v Nitre a najmä to, z akých skromných a nepriamych zmienok rekonštruujeme naše najstaršie kultúrne dejiny. O synode viac KOŽIAK, Rastislav. Christianizácia Avarov a Slovanov na strednom Dunaji: Príbeh svätcov – misionárov, svätá vojna alebo kultúrny šok? In: *Svätec a jeho funkcie v spoločnosti I.* Bratislava : Chronos, 2006, s. 121 – 147. Dostupné aj online: <https://www.ff.umb.sk/rakoziak/christianizacia-avarov-a-slovanov-na-strednom-dunaji.html>. Učitelia si text synody vedia nájsť v pramennej edícii *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov*. MARSINA, Richard a kol.: Bratislava : Literárne informačné centrum, 1999, s. 25. Vyzdvihnúť však treba opis archeologických nálezov v Bojnej a ich najnovšie interpretácie v učebnici BADA, Michal et al.: *Dejepis*, s. 119.

upevniť si obraz o včasnostredovekej Európe, keď sa budovali základy budúcich veľkých štátov vrcholného stredoveku.

Cez rozprávanie o tejto historickej osobnosti sa vieme dotknúť prelomových udalostí uvedeného priestoru v príslušnom čase. Ak hovoríme o miestach, kde Pribina vládol (Nitrianske kniežatstvo, Blatenské kniežatstvo), tak sa v súvislosti so vznikom týchto kniežatstiev vieme vrátiť prinajmenej do obdobia vlády Karola Veľkého a do čias jeho expanzívnej politiky smerom na východ od Franskej ríše, sledujeme rozvrátenie Avarského kaganátu, kristianizáciu Avarov a Slovanov pri Dunaji, a to aj v súvislosti s prítomnosťou kresťanstva v Nitrianskom kniežatstve a v súvislosti so vznikom Východnej marky (v severozápadnej časti Avarského kaganátu – v Dolnom Rakúsku a na severozápade dnešného Maďarska). Okrem osoby Karola Veľkého a jeho zahraničnej politiky sa cez rozprávanie o Pribinovi stretávame s ďalšími osobnosťami a dôležitými udalosťami tej doby – s Karolovým synom, franským kráľom Ľudovítom Pobožným, a to hlavne v súvislosti ozrejmenia kontaktov Pribinu s Ľudovítom Nemcom, čo bolo v dôsledku rozdelenia Franskej ríše Ľudovítom Pobožným v roku 817 na tri časti, vrátane východnej časti na čele s jeho synom Ľudovítom Nemcom. Cez postavy salzburských arcibiskupov zas máme možnosť sledovať metódy šírenia a upevňovania kresťanstva na Frankmi podmanených územiach, ktoré nastavil ešte Karol Veľký. Rozprávanie o Pribinovi a jeho živote, vrátane osudov jeho syna Koceľa, nás tiež privádza k Mojmírovi, ku Konštantínovi a k Metodovi, k Rastislavovi a Svätoplukovi, v súvislosti so smrťou Pribinu i k postojom veľkomoravského panovníka Rastislava k Východofranskej ríši. Ak to zhrnieme, osobu Pribinu si vieme pripomenúť v tematickom celku *Stopy stredoveku* a *Predkovia Slovákov v Karpatskej kotline*. V mnohom na prepojenie s Pribinom navádza aj text v učebnici, reflektujúci obsahový a výkonový štandard súčasného vzdelávacieho programu.[589]

Ak učiteľ zvolí bádateľskú metódu a bude spoločne so žiakmi odkrývať príbeh Pribinu s pomocou zachovaných prameňov (v tomto prípade ide o spis *De Conversione Bagoariorum et Carantanorum/*

[589] Inovovaný štátny vzdelávací program [online]. Dostupný na internete: <https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/dejepis_g_4_5_r.pdf>; BADA, Michal et al.: *Dejepis*, s. 84 – 127.

O obrátení Bavorov a Korutáncov), je nutné na samom začiatku pripomenúť dobu a okolnosti vzniku daného prameňa, ktorý je primárnym prameňom k osobe Pribinu. Spis bol spísaný v sídle salzburského arcibiskupa na začiatku 70. rokov 9. storočia, a teda v období, keď bol krátko predtým Metod vymenovaný pápežom Jánom VIII. za arcibiskupa území, na ktorých vládli Rastislav, Svätopluk a Koceľ a v období, keď sa vydal na cestu vykonávať svoju hodnosť na Veľkú Moravu a bol počas nej zajatý bavorským vojskom na popud bavorských cirkevných hodnostárov (869/870). Dôvodom vytvorenia spisu bola práve snaha zmariť Metodovo pôsobenie na území, na ktoré si robili nárok predstavitelia salzburskej arcidiecézy. Zo zajatia bol Metod prepustený až po intervencii pápeža v roku 873. Okolnosti zrodu daného prameňa, ktorý vznikol práve s cieľom doložiť oprávnenosť salzburského arcibiskupa na Panóniu, je pri posudzovaní osoby Pribinu pri práci s prameňom nutné vnímať.

Zo spisu sa k Pribinovi dozvedáme celý jeho príbeh.[590] Na ukážku ako vnímať jednotlivé údaje vyberáme tie najkľúčovejšie udalosti z jeho života, známe z predmetného prameňa.[591] Popri výpočte jednotlivých arcibiskupov, ktorí stáli na čele Salzburskej arcidiecézy a dôležitých momentov z ich pôsobenia v Salzburgu, využil autor spisu aj záznamy z franských kroník a opísal dôležité politické a vojen-

[590] Vychádzame pri tom z pramennej edície, ktorá je v súčasnosti učiteľom dejepisu najjednoduchšie a najrýchlejšie dostupná. SEGEŠ, Vladimír – ŠEĎOVÁ, Božena (eds.): *Pramene k vojenským dejinám Slovenska I/1.* Bratislava : Vojenský historický ústav, 2010, s. 245 – 251. (ďalej len *Pramene I/1*). Dostupné na internete: <https://www.vhu.sk/data/files/309.pdf>. Spomínaný prameň, rovnako v slovenskom preklade, je online dostupný aj vo vysokoškolskej učebnici RÁBIK, Vladimír – LABANC, Peter – TIBENSKÝ, Martin: *Pramene k slovenským dejinám*. Trnava : Filozofická fakulta TU v Trnave, 2013, s. 19 – 25. Nájdeme ho tiež medzi prameňmi internetovej stránky Slovania vo včasnom stredoveku z dielne Ústavu pre výskum kultúrneho dedičstva Konštantína a Metoda FF UKF v Nitre: <http://www.ukm.ff.ukf.sk/slovania/index.php?str=pisomne-pramene-texty>. Uvedený popis jednotlivých pasáží týkajúcich sa Pribinu (najmä v prvej edícii), môže byť tiež vhodným návodom ako pristupovať so žiakmi k analýze písomných prameňov.

[591] V súčasnej učebnici *Dejepisu pre 1. ročník gymnázií a stredných škôl* sa o Pribinovi dozvedáme len v súvislosti s vysvätením kostola na jeho majetku, s jeho vyhnaním Mojmírom a následne s jeho získaním Panónskeho kniežatstva do dedičnej držby. Sú to však základné informácie, ktoré samé o sebe vyvolávajú ďalšie otázky, ktoré sa stávajú námetom na doplňujúce informácie od pedagóga. Domnievame sa totiž, že informácia o Pribinovom krste, putovaní, získaní léna, budovaní hradiska a kostolov, to všetko v úzkej spojitosti s dejinami širšieho okolia, môže napomôcť žiakom lepšie pochopiť nielen význam Pribinu v našich dejinách, ale tiež naučiť vnímať naše dejiny v širšom európskom kontexte.

ské udalosti vo Franskej a Východofranskej ríši. Tak sa dozvedáme, že v istom čase prevzal ochranu hraníc (mysliac východných) Ratbod (správca Východnej a Korutánskej marky). Bolo to presne vtedy (ako poznamenáva autor spisu), keď vojvoda naddunajských Moravanov Mojmír vyhnal Pribinu, ktorý odišiel cez Dunaj k Ratbodovi. O dôvodoch Mojmírovho konania sa z prameňa nedozvedáme nič. Môžeme ich len predpokladať v sporoch o mocenské postavenie na strednom Dunaji v čase postupujúcej integrácie spojenej s vytváraním nadkmeňových politických útvarov.[592] Následne sledujeme Pribinovu dôveru voči svojmu južnému susedovi, správcovi Východnej marky Ratbodovi a aj voči kráľovi Ľudovítovi, ktorému Ratbod Pribinu hneď predstavil. Z úryvku sa síce nedozvedáme, s akým cieľom odišiel Pribina za Ratbodom, no z nasledujúcich Pribinových konaní, putovania z Východnej marky do Bulharska, do panónskeho Chorvátska a Korutánskej marky, ako aj zo zmienky o získaní časti Dolnej Panónie do léna od východofranského panovníka, je nepochybné, že pôvodným zámerom Pribinu, keď sa utiahol k Ratbodovi, bolo získať pre seba a svoju družinu pomoc na znovuzískanie svojho pôvodného kniežatstva. Rovnako sa z textu priamo nedozvedáme, kedy Mojmír vyhnal Pribinu. Pre určenie tohto roku boli smerodajné stretnutia Ratboda s Ľudovítom Nemcom, a to už v čase, keď nepotrebovali mať v nitrianskom kniežati spojenca v boji proti Bulharom (zo Zadunajska boli vyhnaní v lete 828), ba naopak, potrebovali si ešte viac k sebe pripútať od roku 831 pokrstených Moravanov. Podľa tohto sledujeme viaceré stretnutia oboch v prvej polovici roku 833 v bavorskom Rezne (dnešný Regensburg), v Ľudovítovej rezidencii, keď mohlo dôjsť aj k privedeniu Pribinu, a to krátko po tom, čo bol vyhnaný Mojmírom.[593]

Ako sa ďalej javí z textu hlavného prameňa, ústrednou podmienkou pre plánovanú pomoc Pribinovi zo strany Ľudovíta Nemca bolo jeho pokrstenie a nepochybne následné spojenectvo. Potvrdzuje nám to politiku franských panovníkov prinajmenej od čias Ľudovítovho starého otca Karola Veľkého, ktorý rozširoval územie Franskej ríše

[592] MARSINA, Richard: Nitrianske kniežatstvo Pribina. In: *Historický zborník*, roč. 11, 2001, č. 2, s. 17. Dnes aj online na dikda.snk.sk

[593] STEINHÜBEL, Ján: *Nitrianske kniežatstvo. Rozprávanie o dejinách nášho územia a okolitých krajín od sťahovania národov do začiatku 12. storočia*. Bratislava; Budmerice : Veda; Vydavateľstvo Rak, 2004, s. 89.

s ústredným cieľom pokresťančiť okolité pohanské národy. K danému aktu pokrstenia Pribinu došlo na jednom z viacerých dvorcov salzburského arcibiskupa, v dnešnej dolnorakúskej obci Treismauer, ležiacej pri sútoku rieky Treisen s Dunajom.[594] Ďalšou dôležitou skutočnosťou, ktorú sa z prameňa dozvedáme, je fakt, že s Pribinom z jeho kniežatstva odišiel nielen syn Koceľ, ale aj jeho ľudia, akiste najbližšia družina.[595] Táto skromná zmienka nám aspoň v malom čo to odkrýva o správe Pribinovho kniežatstva práve aj s pomocou spolupráce so schopnými príslušníkmi jeho vojenskej družiny či s regionálnymi správcami ďalších hradísk v jeho kniežatstve, pred tým, než bol odtiaľ vyhnaný. Zároveň máme potvrdenie o tom, že jeho syn Koceľ v čase vyhnania z Nitry už žil a bol už zrejme aj v dospelom veku.[596] Skutočnosť, že v Treismaueri bol pokrstený len Pribina, nám môže nepriamo dokladať, že jeho syn v tom čase už bol kresťanom. Napokon nás spis prevádza miestami, kam až sa Pribina dostal potom, čo sa z nám neznámych príčin nepohodol s Ratbodom (do vtedajšieho Bulharska, následne do Sávie ku kniežaťu Ratimírovi, ku kranjskému grófovi Sa-

[594] *„Na jeho príkaz bol potom poučený vo viere a pokrstený v Kostole svätého Martina na mieste zvanom Traismauer, a to na dvorci patriacom salzbsurskému biskupskému stolcu.“ Pramene I/1*, s. 248.

[595] *„Medzitým vznikla medzi nimi akási roztržka a Pribina zo strachu utiekol spolu so svojimi (ľuďmi), ako aj so synom Koceľom do bulharskej krajiny.“ Pramene I/1*, s. 248. Zmienka o Koceľovi a Pribinových blízkych spoločníkoch sa viaže k roku 837 – 838.

[596] Už okolo roku 853 – 854 uskutočnil Koceľ donáciu pre Kláštor svätého Emeráma v Regensburgu. MARSINA, Richard: Nitrianske kniežа Pribina, s. 20. Narodenie Koceľa už v Nitre a bavorský pôvod jeho matky, práve na základe pôvodu Koceľovho mena, ako aj na základe spomínaného obdarovania kláštora na území, patriacom bavorskému rodu Wilhelmovcov môžeme zaradiť k najviac akceptovaným interpretáciám údajov z predmetného spisu. Vybraný problém v prácach o Pribinovi naposledy analyzoval a porovnával IVANIČ, Peter: Pribinov kostol v Nitre v zrkadle historiografie. In: *Konštantínove listy*, 2008, č. 1, s. 60 – 69. Aj z jeho analýzy vychádzajú nami uvádzané interpretácie zmienok v spise *O obrátení Bavorov* … ako všeobecne najrozšírenejšie v historiografii. V odbornej literatúre sa však môžeme stretnúť aj s názorom, že Koceľ, s menom jednoznačne bavorského pôvodu, sa narodil až po vyhnaní Pribinu zo svojho územia nad Dunajom, a to v bavorskom exile. HARVÁT, Matej: Od kmeňových vodcov, s. 136 (pozn. 155). Do tohto obdobia autor kladie aj sobáš Pribinu „so ženou z bavorského prostredia”, čím zároveň spochybňuje jednu z najčastejších domnienok, že kostol v Nitre nechal Pribina vybudovať práve pre svoju bavorskú manželku a jej sprievod. Zachované pramene však jednoznačne hovoria o aktívnom živote Koceľa už koncom 30. rokov 9. storočia, pôvod mena patrí zas k jedným z kľúčových argumentov pri identifikácii pôvodu Pribinovej manželky. Uvedené alternatívne teórie uvádzame najmä kvôli poukázaniu na existenciu viacerých viac či menej odlišných interpretácií daných prameňov a z toho plynúcich rozdielnych názorov na jednu a tú istú problematiku.

lachovi v dnešnom Slovinsku a Korutánsku a nakoniec opäť k Ratbodovi a Ľudovítovi Nemcovi). Utvrdzujeme sa tak o vedomí a kontaktoch včasnostredovekých vladárov nielen s ich najbližšími susedmi a ich vedúcimi predstaviteľmi, ale aj s tými vzdialenejšími.

Pribina bol následne zapojený do lénnej sústavy franských panovníkov, ktorej podstatou boli verné služby za pridelené léno (pôdu). V priamom prenose sledujeme zakladanie kniežatstva, na počiatku ktorého stálo vybudovanie centrálneho a sídelného hradiska a osídlenie jeho okolia. Práve pri tejto príležitosti (resp. až teraz), keď na počiatku stálo aj vybudovanie kostola, autori spisu pripomenuli pre nás najkľúčovejšiu skutočnosť: *„Jemu kedysi vysvätil arcibiskup Adalrám na jeho vlastnom majetku za Dunajom kostol na mieste zvanom Nitrava."*[597] Z tejto stručnej vety sa dozvedáme to najpodstatnejšie. Sme na začiatku. Od tohto momentu sa odvíjajú naše dejiny, ktoré už netápajú v nepriamych zmienkach, ale naopak, opierajú sa o konkrétnu hodnovernú zmienku, spájajúcu sa s konkrétnym menom, miestom a objektom. Kresťanstvo Pribinovi nebolo vôbec neznáme, naopak, mal kontakty so samotným salzburským arcibiskupom, ktorý vysvätil kostol na jeho vlastnom majetku. Nitra bola nepochybne centrom oblasti, ktorú ovládal, pričom o jej centrálnej úlohe vieme aj z neskorších prameňov (napr. už v roku 880 sa stala sídlom biskupa).[598] Zrejme aj preto si autori spisu spomenuli na Nitru, keďže v pridelenom léne začal s výstavbou hradiska a následne kostola. Komu dal vybudovať a vysvätiť kostol v Nitre z prameňa nevieme, môžeme o tom len uvažovať.[599] Vo výstavbách sakrálnych stavieb a ich vysväcovaní salzburskými arcibiskupmi pokračoval aj v pridelenom léne, pričom okrem Pribinu sa na tom súčasne podieľal aj jeho syn Koceľ. Ako sa z prameňa ukazuje, toto bola cesta, vďaka ktorej sa z Pribinovho léna stalo rozhodnutím Ľudovíta Nemca dedičné vlastníctvo. Udialo sa tak slávnostne za prítomnosti mnohých významných predstaviteľov Vý-

[597] *Pramene I/1*, s. 248.

[598] Práve na základe tohto môžeme kniežatstvo, v ktorom Pribina vládol, nazývať Nitrianskym kniežatstvom.

[599] K dispozícii sú viaceré interpretácie, ich výpočet pozri MARSINA, Richard: Nitrianske knieža Pribina, s. 19 – 21. Budeme s nimi narábať aj pri praktických ukážkach práce so žiakmi v druhej časti príspevku.

chodofranskej ríše v Regensburgu 12. októbra 848.[600] Aj po tomto akte žil a vládol v zhode s touto kristianizačnou činnosťou (nechal vybudovať spolu okolo 20 kostolov) pod vedením salzburského arcibiskupstva a jeho zástupcov. Jeho kniežatstvo sa rozprestieralo v južnej časti dnešného maďarského Zadunajska a rakúskeho Burgenlandu a siahalo až do dnešného južného Štajerska a severovýchodného Slovinska. Pre lepšiu predstavivosť žiakov je vhodné toto kniežatstvo vymedziť aj na súčasnej mape s dôrazom, že ide o oblasť, kde dnes ležia mestá ako Veszprém, Szombathely, Pécs v Maďarsku, Ptuj v Slovinsku a Leibnitz v Štajersku. Mať spojenca v tejto oblasti bolo pre Východofranskú ríšu výhodné. Stál v ceste veľkomoravským panovníkom v ich snahách preniknúť do južnejších častí Zadunajska, na juhu zas chránil Korutánsku marku pred útokmi Bulharov z východu a Slovanov, žijúcich na juh od Drávy.[601] Jedna z posledných zmienok o Pribinovi potvrdzuje jeho zanietenosť pre podporu kresťanstva. Túto skutočnosť umocňuje aj to, že pochádza z iného prameňa ako dosiaľ, a to konkrétne z listiny (a teda diplomatického prameňa) kráľa Ľudovíta Nemca z roku 860. Kráľ v nej schválil Pribinovu donáciu jednému bavorskému kláštoru.[602] Uvedený prameň je pre nás významný aj z hľadiska jeho zachovania, a to v origináli. V neposlednom rade je vhodné túto zmienku zaradiť do výučby preto, že benediktínsky Kláštor svätého Mórica, ktorý Pribina obdaroval, dodnes existuje v bavorskom Niederalteichu. Stopy po Pribinovi nachádzame dodnes aj v bavorskom Treismaueri, kde bola v roku 1990 odhalená Pribinovi pamätná tabuľa a v roku 1999 obnovená Fontána kniežaťa Pribinu.

Koniec príbehu o Pribinovi sa končí tam, kde začínal: v spore a boji s Moravanmi. Zo stručnej zmienky v spise *O obrátení* … sa dozvedáme, že bol zabitý Moravanmi.[603] Dôsledným sledovaním jednotlivých udalostí sa dostávame k roku 861, keď prebiehal ani nie tak boj medzi Pribinom a Veľkou Moravou, ale vnútorný konflikt medzi východofranským panovníkom a jeho synom.[604] Aj táto zmienka nám nepriamo

[600] *Pramene I/1*, s. 249.

[601] MARSINA, Richard: Nebezpečný konkurent veľkomoravskej dynastie. In: *Historická revue*, č. 7, 1991, s. 2 –3. Dnes aj online na dikda.snk.sk.

[602] MARSINA, Richard: Nitrianske kniežа Pribina, s. 19.

[603] *Pramene I/1*, s. 250.

[604] O hľadaní dátumu smrti Pribinu poz. MARSINA, Richard: Nitrianske kniežа Pribina, s. 21 – 22.

potvrdzuje Pribinovu vernosť Ľudovítovi Nemcovi, proti ktorému na strane jeho syna Karolmana stáli práve Moravania, predovšetkým ich vtedajší panovník Rastislav.

Práca s úryvkami primárneho písomného prameňa: O obrátení Bavorov a Korutáncov

„Jemu kedysi vysvätil arcibiskup Adalrám na jeho vlastnom majetku za Dunajom kostol na mieste zvanom Nitrava."[605]

„Ratbod ho ihneď predstavil nášmu pánovi kráľovi Ľudovítovi. Na jeho príkaz bol potom poučený vo viere a pokrstený v Kostole svätého Martina na mieste zvanom Traismauer, a to na dvorci patriacom salzburskému biskupskému stolcu. Aj naďalej bol zverený Ratbodovi a strávil uňho istý čas."[606]

„Je tiež známe, že v tomto hradisku bol vysvätený aj Kostol svätého Jána Krstiteľa a okrem neho boli za čias arcibiskupa Liuprama vysvätené kostoly v Dudleipine, Ussitine, Businici, Ptuji … a na ďalších miestach, kde si to želal Pribina a jeho ľudia."[607]

Na základe uvedených ukážok porozmýšľajte o úlohe kresťanstva vo včasnom stredoveku, o vzťahu Pribinu ku kresťanstvu a o dôvodoch vystavania kostola v Nitre.

Učiteľ sa cez túto aktivitu môže krátko vrátiť k počiatkom kresťanstva a k dôležitým míľnikom v jeho raných dejinách. K nim patrí aj prijatie kresťanstva franským panovníkom Chlodovikom z rodu Merovejovcov koncom 5. storočia (496/497). Chlodovik týmto aktom nadviazal na rímsku kresťanskú kultúru a zachoval jej kontinuitu na galskom území. Z dejín Franskej ríše si žiaci spoločne s učiteľom môžu pripomenúť najstaršiu mníšsku rehoľu, benediktínov, a život v kláštoroch, počiatky školstva, vzdelanosti, nástup karolínskej renesancie, to

[605] *Pramene I/1*, s. 248.
[606] *Pramene I/1*, s. 248.
[607] *Pramene I/1*, s. 249.

všetko vďaka pevným základom kresťanstva na tomto území. Cirkev totiž od týchto čias a potom veľmi dlho tvorila a usmerňovala vývoj školstva, vzdelanosti, umenia a kultúry. Obdobie 8. a 9. storočia ponúka viacero pohľadov na šírenie kresťanstva v západnej a strednej Európe. Práve na tomto mieste by učiteľ mohol využiť zmienky zo synody na brehu Dunaja spolu s ukážkami nálezov v Bojnej a demonštrovať tak žiakom možné podoby raných dejín kresťanstva na našom území.

„Medzitým vznikla medzi Ratbodom a Pribinom akási roztržka a Pribina zo strachu utiekol spolu so svojimi (ľuďmi), ako aj so synom Koceľom do bulharskej krajiny. Po krátkom čase odišiel z Bulharska do krajiny kniežaťa Ratimíra. Práve v tom čase kráľ Bavorov Ľudovít poslal Ratboda so silným vojskom, aby vyhnal knieža Ratimíra. Ten stratil nádej na úspešnú obranu a dal sa spolu so svojimi, ktorí unikli smrti, na útek. Aj spomínaný Pribina ustúpil a spolu so svojimi ľuďmi prekročil Sávu. Tam ho prijal gróf Salacho a zmieril ho s Ratbodom."[608]

Zhrňte základné fakty, ktoré sa dozvedáme z úryvku. Ktoré skutočnosti sa z textu dozvedáme k dejinám Franskej ríše? Vymenujte osoby patriace do Franskej ríše a vysvetlite ich postavenie v nej.

Putujte podľa opisu v prameni prstom po súčasnej mape spolu s Pribinom a jeho družinou. Do ktorých dnešných štátov sa tento včasnostredoveký knieža dostal?

Úlohou tejto aktivity je pripomenúť si cez osobu Pribinu základné skutočnosti z dejín Franskej ríše (vznik pohraničných mariek na dobytých a pokresťančených územiach – v Španielsku, v Sasku, v dnešnom severnom Taliansku, ale aj na severozápade dnešného Maďarska; do čela týchto mariek boli postavení správcovia, vo Východnej marke ním bol v čase života Pribinu Ratbod; pod kráľom Bavorov Ľudovítom sa myslí východná časť Franskej ríše, v ktorej od roku 817 vládol syn Ľudovíta Pobožného Ľudovít, známy s prezývkou Nemec. Od roku 843, zmluvou vo Verdune, túto oblasť nazývame Východofranská

[608] *Pramene I/1*, s. 248.

ríša). Úloha tiež sleduje prepojenie nadobudnutých poznatkov s konkrétnym geografickým prostredím.

„Keď sa však medzitým naskytla akási príležitosť, vtedy na základe prosby verných spomenutého kráľa dostal Pribina do léna akúsi časť Dolnej Panónie okolo rieky nazývanej Sála. Nato sa tam usídlil a začal budovať v akomsi bažinatom háji na brehu Sály hradisko. Zo všetkých strán zhromažďoval ľudí a rozmnožoval počet svojich poddaných. Keď teda vybudoval spomínané hradisko, dal v ňom najskôr postaviť kostol, ktorý v roku 850 vysvätil na počesť svätej Márie Bohorodičky arcibiskup Liupram."[609]

Spomeňte si na princípy lénneho systému vo Franskej ríši a opíšte ich podľa Pribinovho príbehu. Nájdite na mape rieku Zala pri Malom Balatone (Kis Balaton) a dnešnú maďarskú obec Zalavár. Zoznámte sa s prírodnými podmienkami tejto oblasti a podľa nich opíšte územie, ktoré bolo centrom Pribinovho nového kniežatstva.

Cez túto úlohu si žiaci môžu zopakovať základné skutočnosti o spoločnosti v stredoveku a jej rozdelení na tri spoločenské stavy a na systém lénnej závislosti. Spoznaním prírodných podmienok v okolí dnešného maďarského jazera Balaton prepájajú žiaci nielen poznatky z biológie, geografie a dejepisu, ale tiež sledujú vplyv prírodných podmienok na podobu staviteľskej činnosti ľudí. Žiaci si môžu všimnúť predpokladanú podobu hradiska v Blatenskom kniežatstve v močaristom a rovinatom prostredí a podobu niektorého hradiska v Nitrianskom kniežatstve, takmer vždy na vyvýšenom kopci.

Využitie multiperspektivity vo vybranej téme

Lineárny opis udalostí z pohľadu dejín viacerých území – Pribina z pohľadu dejín Slovenska a z pohľadu dejín Nemecka, Rakúska, Slovinska s cieľom získať komplexnejšie poznanie o danej dobe a osobnosti (v rámci výkladu).

[609] *Pramene I/1*, s. 248.

Vďaka porovnaniu a lineárnemu sledovaniu dejín širšieho okolia je možné ozrejmiť dôvody prítomnosti arcibiskupa Adalráma v Nitre okolo roku 828 (žiaci totiž sami z úryvku prameňa vidia, že presný rok, kedy k aktu vysvätenia došlo, v prameni nie je uvedený) a ozrejmiť dôvody východofranského panovníka nepomôcť Pribinovi pri znovuzískaní Nitrianskeho kniežatstva. V roku 827 Bulharská ríša, ktorá ovládala juhovýchod Karpatskej kotliny a ktorej severovýchodné hranice siahali až k pustému územiu medzi Tisou a Dunajom, zaútočila na Avarskú a Korutánsku marku, a teda na juhovýchodné okrajové časti Franskej ríše. Situáciu riešil snem v Aachene, konaný v roku 828. Tu mohla byť pripísaná Pribinovmu kniežatstvu, za južnými hranicami ktorého boli okrajové časti Franskej aj Bulharskej ríše, úloha pri útoku na Bulharov zo severu. Ešte v tom istom roku bola Ľudovítom Pobožným naspäť vydobytá stratená zem v južnom Zadunajsku od Bulharov. Účasť arcibiskupa Adalráma na tejto výprave je viac ako istá. Na základe tohto dnes datujeme vysviacku kostola do roku 828, keď sa Adalrám mohol v Nitre zastaviť po ceste do južného Zadunajska, pri tejto príležitosti vyjednal spojenectvo s Pribinom a zároveň na žiadosť Pribinu vysvätil už postavený kostol.[610]

Pohľady na jednu skutočnosť (v tomto prípade výstavba hradísk a kniežatstiev) z rôznych druhov prameňov a rôzneho pôvodu

Spis O obrátení Bavorov a Korutáncov (franský prameň zo 70. rokov 9. stor.)

„Keď sa však medzitým naskytla akási príležitosť, vtedy na základe prosby verných spomenutého kráľa dostal Pribina do léna akúsi časť Dolnej Panónie okolo rieky nazývanej Sála. Nato sa tam usídlil a začal budovať v akomsi bažinatom háji na brehu Sály hradisko. Zo všetkých strán zhromažďoval ľudí a rozmnožoval počet svojich poddaných. Keď teda vybudoval spomínané hradisko, dal v ňom najskôr postaviť kostol, ktorý v roku 850 vysvätil na počesť svätej Márie Bohorodičky arcibiskup Liupram, keď v tomto kraji horlivo vykonával kňazský úrad."[611]

---

[610] STEINHÜBEL, Ján: *Nitrianske kniežatstvo*, s. 70 – 76.
[611] *Pramene I/1*, s. 248.

Ibráhím ibn Jákúb, arabský cestovateľ z kordobského kalifátu, 10. storočie

„Väčšinu hradov budujú Slovania takto: Nájdu si lúky, bohaté na vodu a kroviská, a vyznačia si na nich okrúhle alebo štvorcové miesto podľa toho, akého tvaru a veľkosti chcú mať hrad. Potom kopú dookola, navršujú zem, ktorú spevňujú doskami a kolmi. Vytvárajú tak valy, ktoré zvyšujú, až kým hradby nemajú požadovanú výšku. Potom vymerajú pre hrad na vhodnej strane bránu a postavia k nej most. Po ňom doň vchádzajú.“[612]

Porovnajte opis budovania hradísk v uvedených ukážkach, čo majú spoločné, v čom sa líšia a prečo?

Za touto aktivitou stoja predovšetkým autori uvedených úryvkov a dôvody vzniku týchto prameňov. V tejto súvislosti môže učiteľ načrtnúť aj momenty z raných dejín nášho územia, kedy a za akých okolností sa dostávalo naše územie do písomných prameňov. Žiakom pripomenie, že autormi zachovaných prameňov nie sú len panovníci či cirkevní hodnostári, ale aj diplomati a cestovatelia. Odhalenie pôvodu autora príslušného prameňa, ako aj okolností, za akých pravdepodobne vznikol, napomáha lepšie pochopiť opisované skutočnosti. Kým autori spisu *O Obrátení bavorov a Korutáncov*, pracujúci na objednávku salzburského arcibiskupa, vyzdvihovali pri opise budovania Pribinovho hradiska najmä vybudovanie a vysviacku kostola, arabský cestovateľ, kupec a vyslanec kordóbskeho kalifa, pochádzajúci z iného kultúrneho prostredia, opisoval budovanie hradísk u Slovanov najmä zo strategického dôvodu a z dôvodu spoznávania iných kultúr a svetov. V neposlednom rade ponúka táto aktivita možnosť pripomenúť si prítomnosť Arabov na Pyrenejskom polostrove.

Pohľad na Pribinu v rôznych obdobiach našich dejín – vyberáme najmä tie pohľady, ktoré sú silno ovplyvnené politickou situáciou danej doby. To nielen umocní u žiakov dôležitosť tejto osobnosti (ktorou sa neustále niekto zaoberal), ale pomôže im na tomto príklade pochopiť aj ostatné konania autorov daných pohľadov (či väčšinový

[612] *Pramene k dejinám Slovenska*, s. 242.

pohľad danej doby), za ktorými stáli ich ciele v dobovom politickom prostredí.

Ján Hollý (1785 – 1849)
„Pribina, kníža slovenské ňitranské, ktoré Mojmír neznámo z jakéj príčini za Dunaj zahnal, kde pokrstení od krála Ludvíka v Dolnej Panónii dostal kus zemi nad Sálú, kďe Velehrad (Mosburk) mesto vistavil; včil tam Sálvár stojí."[613]

Porozmýšľajte, prečo hľadal spisovateľ Ján Hollý námety svojich diel v období Veľkej Moravy, ale aj v období Pribinu a Nitrianskeho kniežatstva.

Ľudovít Štúr, 1845
„Bez pochibi chceu si v kňežatstve Ňitrjanskom jako pán samostatní dvoriť a ňič o poslušnosťi samjemu vladárovi Velkej Moravi, ku ktorej kňežatstvo Ňitrjansko jako čjastka patrila, ňeveďeť, za čo rozhňevaní Mojmír, jako aj preto že od pohanstva upusťiť ňechceu, tohto sebevolníka a to všetkím právom o kňežatstvo Ňitrjansko pripraviu a ho r. 830 z vlasti vihnau. Pribina dau se na cestu tú, na ktorú sa všecci naši sebevolníci dávajú, t. j. uťjekou k tím, u ktorích svojim nohi podkopávat mohou, k susedním Frankom a menovito k ich hraňičnjemu grófovi Radbodovi, ktorí ho velmi vlídňe prijau a cisárovi Ludvíkovi, sinovi Karla Velkjeho, mocňe porúčau. ... ... Pribina za svoje náhoni dostau za odmenu zeme nad jazerom Blatenskím v úplnuo držaňja a s celím právom. Ale ňeťešiu sa dlho náhončí zo svojho šťesťja a z ňešťesťja svojho proťivňíka Mojmíra, bívalej hlavi národa, bo robjac proťiveň aj Rostislavovi a tajňe mu nohi podkopávajúc v zbúreňí od ludu slovenskjeho bou zabití. Bola to smrt hodná jeho života."[614]

Podľa úryvku z historickej štúdie Ľ. Štúra opíšte jeho pohľad na Pribinu. Ktoré vtedajšie aktuálne udalosti a historické procesy mohli mať nejaký vplyv na tento jeho pohľad?

---

[613] DVOŘÁK, Pavel: *Stopy dávnej minulosti 3. Zrod národa.* Budmerice : Rak Budmerice, 2004, s. 82. Tam aj ďalšie námety na prácu s „Pribinom".

[614] ŠTÚR, Ľudovít: Najstaršje prihodi na zemi Uhorskej a jej základi. In: *Orol Tatránski I*, 1845, s. 18b – 19a.

Franko Víťazoslav Sasinek (1830 – 1914)
„Rastislav ťažko niesol jarmo – svätej rímskej dŕžavy – a rozmýšľal, jak sa ho zbaviť. Nahliadol, že to musí urobiť na politickom i na cirkevnom poli. Zahnal nemčúrskeho Pribinu, ktorý v Nitre dal vystaviť chrám nemeckému svätému, svätému Emerámovi, dal ho vysvätiť skrze biskupa salzburského, a tým otvoril bránu cisársko-latinskej hierarchii."[615]

Juraj Hodál (1888 – 1963)
„Pribina bol mužom pevnej vôle, silnej odvahy a apoštolského ducha. Vyhnaný zo svojho kniežatstva, nestratil odvahu, ale hoci po mnohých útrapách a protivenstvách, vedel si sám svojou vôľou, rozumnosťou a múdrou reálnou politikou založiť nové kniežatstvo, a to väčšie ešte ako bol utratil. Vo svojej apoštolskej horlivosti veľmi sa podobá svojmu neskoršiemu nástupcovi na obidvoch stolcoch kniežatských, svätému Štefanovi, uhorskému kráľovi. Hodný je teda, aby sa jeho meno rozhlasovalo po všetkých krajinách nášho milého Slovenska a aby ono každý Slovák zlatými literami nosil zapísané v srdci. Škoda večitá, že nám ho osud odobral, možná, že s ním a jeho potomkami na čele ináč by boli dopadli naše dejiny."[616]

Porovnajte dva pohľady historikov troch blízkych generácií na osobu Pribinu. Čo ovplyvňovalo ich pohľady a ako? Viete nájsť nepresnosti v pohľade F. V. Sasinka?

Peter Ratkoš, 1947
„Príbuzenstvo Pribynu s Nemcami sa nepáčilo Mojmírovi, kniežaťu slovienskeho kmeňa Moravanov. Mojmír Pribynu okolo r. 833 vyhnal. Pribyna odišiel i so svojimi vernými k Nemcom a potom ho Nemci odmenili kniežatstvom pri Blatnom jazere."[617]

Ktoré vtedajšie aktuálne udalosti a historické procesy mohli mať nejaký vplyv na historika Petra Ratkoša v roku 1947 a pravdepodobne

[615] DVOŘÁK, Pavel: *Stopy dávnej minulosti*, s. 83.
[616] DVOŘÁK, Pavel: *Stopy dávnej minulosti*, s. 83.
[617] RATKOŠ, Peter: *Sv. Cyril a Metod.* Bratislava : Ústredná katolícka kancelária, 1947, s. 10 – 11.

ho mohli ovplyvniť pri úvahe o Pribinovom germanofilstve a zjednotiteľskej zásluhe Mojmíra?

Cieľom týchto aktivít je nielen rozbor daných úryvkov, ale aj pripomenutie si pôvodu a života autorov týchto písomných ukážok a názorov. Cieľom je premýšľanie nad tým, či doba, v ktorej žili, a ich životné ciele mohli vplývať na ich názory, ak áno, tak ako a prečo? Učiteľ dejepisu na strednej škole má tak možnosť preveriť si pri tejto aktivite vedomosti žiakov z posledných ročníkov na ZŠ, ako aj ich schopnosť chápať podstatu jednotlivých dejinných udalostí. Pre túto fázu multiperspektívneho nazerania na minulosť je v našom prostredí veľmi vhodné využívať práce z ktorejkoľvek etapy slovenského národného obrodenia, ako aj z obdobia snáh o autonómiu Slovenska, kedy sa predstavitelia týchto hnutí vo svojich programoch často vracali do starších dejín a vyberali odtiaľ pozitívnych, ale i negatívnych predstaviteľov ako príklady prospešného i deštruktívneho vývoja slovenského národa. Výsledkom takto postavenej práce s úryvkami prameňov je viacnásobné preverenie si pochopenia nielen samotnej témy *Pribina a počiatky kresťanstva na našom území*, ale aj početných súvislostí. Prečo sa predstavitelia slovenského národného obrodenia vracali do čias Pribinu a Veľkej Moravy? Prečo Pribinu vnímali negatívne a Svätopluka naopak ospevovali? Na mieste je pripomenutie si hlavných cieľov slovenského národného obrodenia a hlavne dôvodov, prečo sa takéto hnutie od konca 18. storočia na našom území vôbec sformovalo. Žiaci by mohli porozmýšľať nad vzťahom predstaviteľov tohto hnutia k ostatným národom a národnostiam ich doby. Ako vnímali Maďarov, ako Nemcov či Germánov vôbec, ostatných Slovanov ... Následne sa môžu vrátiť k Pribinovmu príbehu a hľadať v ňom tieto jednotlivé národy. Pri posudzovaní ich konania si však musia pripomínať ich vnímanie v 19. storočí. Vďaka tomu pochopia slová Hollého, Štúra i Sasinka.[618] V neposlednom rade, pri práci s týmto obdobím, možno

[618] Pre odpoveď na otázku, prečo Ľudovít Štúr zatracoval Pribinu, musí žiak vnímať charakter doby Ľudovíta Štúra, poznať jeho prácu a aktivity. Na prvý pohľad by sa dal čakať od absolventa univerzity v Halle v dnešnom Nemecku skôr opačný názor na Pribinu, ako ho prezentoval. Tento názor tkvel v jeho postoji ku Germánom, ktorých považoval za „*cituprázdnych, rozervaných, člověčenstvo jen v sobě vidoucích* ...“ Naopak, Slovanov považoval za tých, ktorí boli plní ľudskosti, viery a dobra. Zdôrazňoval, že nikdy nikoho neprenasledovali.

využiť aj originály prameňov (samotné diela či dobovú tlač), písané v dobovom jazyku, čitateľnom a zrozumiteľnom aj dnes. Pri úryvku z diela J. Hodála je nutné si všimnúť dobu, v ktorej autor, mimochodom v istom období aj stredoškolský učiteľ, tvoril.[619] Cez jeho tvorbu sa dostávajú do obdobia medzivojnovej Československej republiky. Žiaci si môžu pripomenúť postavenie Slovenska a Slovákov v tomto prvom samostatnom štáte, ktorý založili spolu s Čechmi. Cez úryvok z diela historika Petra Ratkoša sa žiaci dostanú do obdobia krátko po druhej svetovej vojne a rozmýšľajú, či daná doba mohla mať nejaký vplyv na jeho posudzovanie Pribinu. Môžu tiež hľadať nezrovnalosti v jeho zjednodušenom opise základných faktov o Pribinovi. Žiaci sa v tejto súvislosti tiež môžu zamyslieť nad tým, prečo nevnímal Nemcov negatívne aj J. Hodál, ktorý rovnako žil v dobe ovplyvnenej svetovými vojnami.

História pre verejnosť („Public history“)

Pri popularizácii histórie vo verejnom priestore zohrávajú dôležitú úlohu aj činnosti, ktoré sa zaoberajú históriou aj mimo akademického prostredia. Činnosti môžu prebiehať vo verejnom priestore, priamo na miestach historických dobových udalostí, v múzeách a pod. Môžu byť súčasťou exkurzie či inej naplánovanej mimoškolskej výučby. Pripomínaním minulosti prostredníctvom rôznych edukačných aktivít na vybraných stanovištiach môžu aj študenti stredných škôl efektívne prispieť k „osvieženiu“ historickej a kultúrnej pamäte obyvateľov a návštevníkov vyhľadávaných lokalít.

Pri tejto aktivite sa kladie dôraz na aplikačnú (prezentačnú) stránku histórie a súčasne túto prax stavia na teoretickej reflexii, príp. výsledkoch empirického či archeologického výskumu. Účelom je rozvíjať aj najefektívnejšie stratégie na oslovenie rôznorodého publika, s cieľom posilniť historické poznatky a ich porozumenie v širších kontextoch. Edukačným cieľom je aj posilnenie komunikácie študentov

Z listu Ľ. Štúra Samovi Bohdanovi Hroboňovi z 8. 11. 1842. AMBRUŠ, Jozef (zost.): *Listy Ľudovíta Štúra Zv. 1*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1954, č. 143, s. 334 – 336.

[619] Životopis J. Hodála, ako aj jeho práce prístupné online: <https://www.knihydominikani.sk/hlavna_schemhladat_3?kpcmeno=hodaljuraj>.

s verejnosťou, prehĺbiť spojenie verejnosti s minulosťou a rozširovať historické poznanie atraktívnejšími spôsobmi. Spôsob, akým sú historické fakty sprostredkované, je rovnako dôležitý, ako fakty samé o sebe.

Historici zaoberajúci sa public history majú tendenciu robiť históriu pre všeobecnú potrebu a kriticky sa zapájať do jej interpretácie, didaktici dejepisu sa zaoberajú tým, ako takéto formy využiť na efektívne učenie sa o minulosti, pričom sa zameriavajú skôr na tvorbu učebníc, metodických príručiek a rôznorodejších edukačných materiálov.[620]

Takouto aktivitou sa otvára väčší priestor pre konceptualizáciu vzájomných vzťahov, ktorá vedeckú a učiteľskú obec vníma ako členov spoločnej komunity, teda dostáva akademickú a aplikačnú históriu do lepších vzájomných vzťahov.

Návrh aktivity na stanovišti – priestor pre aplikáciu poznatkov historickej vedy smerom k širokej verejnosti

Miesto aktivity: areál Nitrianskeho hradu
Tematické zameranie: úloha Nitry v starších slovenských dejinách, osobnosť Pribinu, počiatky kresťanstva na našom území

„Hľadanie Pribinovho kostola"
Cieľ: oboznámiť návštevníkov areálu Nitrianskeho hradu s poznatkami o najstaršom písomne doloženom kostole na našom území
Úloha učiteľa: pred realizáciou tejto aktivity zadá žiakom úlohu prehľadne spracovať text Pavla Dvořáka o Pribinovom stratenom kostole.[621] Žiakov ešte počas výučby zoznámi s týmto autorom a jeho dielom (napr. v rámci odporúčanej literatúry), ktorý už dlhé roky popularizuje slovenskú históriu, a to za prispenia intenzívnej spolupráce so slovenskými historikmi, archeológmi, jazykovedcami a inými odborníkmi.
Priebeh aktivity: Žiaci oboznámia návštevníkov so základnými faktami i o význame Pribinu a jeho kostole v našich dejinách. Rozprávaním o archeologických výskumoch upozornia na neľahkú úlohu archeoló-

[620] Academic vs Public History. <https://www.youtube.com/watch?v=BwrvBoxxTU0>.
[621] DVOŘÁK, Pavel: Stopy dávnej minulosti, s. 87-93.

gie pri hľadaní objektov, známych z písomných prameňov. Návštevníkom porozprávajú o archeologických výskumoch v areáli hradu, hľadajúcich Pribinov kostol. Vrátia sa do roku 1930 a 1931 k prvým archeologickým výskumom v parčíku pred biskupským palácom a pri múroch románskej časti dnešného Kostola svätého Emeráma, keď sa automaticky očakávalo odkrytie Pribinovho kostola. Jeho zvyšky sa však nepodarilo nájsť ani v roku 1954 a ani v nasledujúcom období. V katastri mesta Nitra však boli odkryté viaceré hradiská, cintoríny, ale aj sakrálne stavby, roľnícko-remeselnícke osady z 8. až 9. storočia, ktoré potvrdili intenzívne a kontinuitné slovanské osídlenie tejto oblasti. Žiaci tiež návštevníkom môžu pripomenúť vzácne objavy z konca 80. rokov 20. storočia, keď boli na úpätí hradného kopca objavené zvyšky mohutného veľkomoravského valu, v ktorom sa našiel aj starší stavebný materiál (hrudky piesku a malty, ktoré dokladajú staršiu stavbu). Boli nájdené aj ďalšie najstaršie doklady o osídlení hradného kopca, z obdobia prvej polovice 9. storočia, napr. železná pracka, polámaná ostroha a kovanie. Zmienkou o význame Nitry vo veľkomoravskom období, ale aj v nasledujúcich obdobiach, keď bolo územie Slovenska súčasťou Uhorského kráľovstva a v Nitre mal svoje sídlo nitriansky biskup, poukážu na početné prestavby a premeny nielen katedrálneho kostola, ale aj celého hradného kopca. Tieto prestavby, častokrát vynútené aj v dôsledku vojenského napadnutia Nitry, v sebe zrejme pohltili aj kostol z čias Pribinu a jeho stavebný materiál.

Návrh ďalších aktivít na stanovišti

„Nitra v starších dejinách Slovenska"
Cieľ: pripomenúť návštevníkom najdôležitejšie momenty v dejinách Nitry, ktoré stáli v popredí dejín Veľkej Moravy i raného Uhorského kráľovstva.

„Pribina a jeho postavenie v slovenských dejinách" (v priestoroch Diecézneho múzea)
Cieľ: vďaka vystaveným faksimile dobových dokumentov v Diecéznom múzeu a poznatkom zo školy môžu študenti oboznamovať návštevníkov múzea so základnými faktmi zo života Pribinu tak, ako ich

poznáme z uvedených prameňov, a tiež z ich následnej interpretácie v priebehu časov.

„Druhý život" Pribinu (sprítomnenie minulosti)

Cieľom je vyzdvihnúť dôležitosť poznania osobnosti Pribinu, s ktorým sa v istých momentoch priamo i nepriamo stretávame aj dnes. Cez Pribinove slávnosti, ktoré sa konajú aj v súčasnosti, sa dokonca vieme vrátiť aj do medzivojnového obdobia, a tým poukázať nielen na aktuálnosť tejto témy aj v tomto období, ale tiež pripomenúť žiakom dobu, ktorú spoznávali ešte v poslednom ročníku na základnej škole:

Od roku 1997 prezident Slovenskej republiky každoročne udeľuje štátne vyznamenanie Pribinov kríž osobnostiam Slovenska, ktoré sa významne zaslúžili o hospodársky, sociálny alebo kultúrny rozvoj Slovenskej republiky. Jeho nositeľmi sú mnohé známe i menej známe osobnosti rôznych profesií. Každý rok, uprostred leta, sa v Nitre konajú veľké Pribinove slávnosti, pripomínajúce si hlboké kresťanské tradície Slovenska a jeho cestu k slobodnému a suverénnemu samostatnému štátu. Nadväzujú tak na slávnosti zorganizované v auguste 1933 katolíckou cirkvou a Hlinkovou Slovenskou ľudovou stranou, ktorá chcela slávnosti využiť aj na prejav Andreja Hlinku. Pre študentov by bolo vhodné položiť otázky typu: *Spomínate si, akú politiku viedla v tom čase strana Andreja Hlinku? Akú úlohu v tejto politike mohli zohrávať naše najstaršie dejiny, siahajúce do prvej polovice 9. storočia a spájajúce sa s menom prvého známeho kniežaťa v Nitre a s prvým písomne doloženým kostolom na našom území?* Učitelia pri zmienke o slávnostiach v medzivojnovom období majú možnosť pracovať aj s autentickými obrazovými prameňmi, najčastejšie s fotografiami, zachytávajúcimi slávnosti, ale aj s fotografiami spomienkových predmetov (napr. medailí), vyrobených pri tejto príležitosti.[622]

[622] Fotografie sú dostupné napr. <https://nitra.dnes24.sk/galeria/pribinove-slavnosti-v-nitre-rok-1933-84538/fotografia-1?articleId=338365>. O slávnostiach pozri napr. štúdiu HRABOVEC, Emília: Pribinove slávnosti v Nitre a vypovedanie nuncia Ciriaciho z Československa 1933. In: *Studia historica Tyrnaviensia V*., Trnava 2004, s. 76. ARPÁŠ, Róbert: Pribinove slávnosti ako pripomienka cirkevno-národnej veľkomoravskej tradície. In: *Historický časopis*, 2017, roč. 65, č. 4, s. 655 – 674. Dostupné aj na internete: <https://www.

V učebnici sa nachádza napr. fotografia medaily s fiktívnym obrazom Pribinu od vtedajšieho významného slovenského sochára Jána Koniareka (1878 – 1952).[623] Autori učebnice však možnú prácu s týmto ikonickým textom nechávajú na učiteľov.

Diskusia

Odporúčanou aktivitou je aj riadená diskusia o súčasných pohľadoch na vybrané problémy veľkomoravských dejín s cieľom diskutovať o nich, akceptovať iné názory, vedieť správne argumentovať. Ponúkame niekoľko inšpirujúcich otázok:

1. Ktorý z dôvodov napadnutia Pribinu Mojmírom, interpretovaných historikmi, sa vám najviac pozdáva a prečo?
- dôvodom boli rôzne politické názory, vernosť Frankom zo strany Pribinu a naopak snaha o nezávislosť zo strany Mojmíra;
- dôvodom bola rodinná rivalita medzi podriadeným kniežaťom Pribinom a hlavným kniežaťom Mojmírom;
- dôvodom boli ideologické antagonizmy medzi Pribinom, ktorý obhajoval kresťanstvo a pohanským Mojmírom;
- dôvod bol ekonomický, Mojmír si nárokoval na Pribonovo obchodné centrum;

2. Ktorý z dôvodov postavenie kostola v Nitre, interpretovaných historikmi, sa vám najviac pozdáva a prečo?
- dôvodom bolo Pribinovo inklinovanie ku kresťanstvu, ktoré bolo v tomto priestore prítomné prinajmenej od čias synody na brehu Dunaja. Pribinov neskôr známy krst v Treismaueri mal byť vykonaný podľa záväzných pravidiel, ktoré predtým zrejme neboli dodržané;
- dôvodom bola početná prítomnosť kresťanských franských obchodníkov;
- dôvodom bola prítomnosť viacerých franských duchovných, ktorí v kniežatstve šírili kresťanstvo;

historickycasopis.sk/pdf/historickycasopis42017/arpas-pribinove-slavnosti-ako-pripomienka-cirkevno-narodnej-velkomoravskej-tradicie.pdf>. Tam aj ďalšie odkazy na literatúru.

[623] BADA, Michal et al.: *Dejepis*, s. 113.

- dôvodom bola Pribinova pravdepodobná manželka, ktorej pôvod bol azda bavorský (zo známeho rodu Wilhelmovcov).

Uplatnenie metódy „Oral history“ v školskej praxi

Pribinove slávnosti majú v súčasnosti množstvo pozorovateľov i priamych účastníkov. Pri rekonštruovaní našich dejín si v spoločnosti svoje miesto vydobyla aj ústne podávaná história. Stále viac si uvedomujeme potenciálny prínos rozhovorov s ľuďmi, ktorí sledujú alebo priamo prežívajú konkrétne historické udalosti. Vhodne kladenými otázkami môžeme zisťovať, ako chápu danú udalosť, ako súvisí s našou minulosťou, čo pre nich aj dnes znamená konkrétna osobnosť, príp. ako sa jeho odkaz transformuje do súčasných sociokultúrnych rámcov. Postupným spisovaním výpovedí priamych svedkov môžeme vytvárať sumárny retrospektívny i perspektívny pohľad opýtaných na dôležitosť udalosti a významnej osobnosti. Študenti môžu prostredníctvom zaznamenaných rozhovorov zistiť, čo si dnešní ľudia myslia o dôležitosti osláv, čo preferujú (zvýrazňujú) v živote Pribinu, ako dešifrujú historický kontext udalosti, symboliku a čo vnímajú ako odkaz pre súčasnosť a pod.

Ústne podávaná história nám teda slúži nielen na rekonštrukciu minulých a súčasných dejov, ale aj na porozumenie tomu, ako ľudia – očití svedkovia doby interpretujú prežité udalosti a ako poznajú minulosť v kontexte so sledovaným problémom. Snahou je zistiť, čo ľudia robili, videli, čo si v danom čase mysleli, čo cítili a či verili v to, čo konali. Tiež je dôležité, ako vnímali správanie iných ľudí a aký majú dnes na to všetko názor.

Ako sme už vyššie spomenuli, to, čo sa dostane do historického záznamu, vo veľkej miere závisí od toho, ako kladieme otázky, akým otázkam sa vyhýbame a aké preferujeme. Záleží aj na tom, aký máme osobný vzťah k človeku, s ktorým vedieme rozhovor a ako nám dôveruje. Samozrejme veľa závisí aj od konečnej úpravy rozhovoru a súhlasu opytovaného.

Študentom sa odporúča, aby sa vopred zamysleli nad otázkami, ktoré chcú položiť (či otázka smeruje k podstatným informáciám, či sa dá overiť pravdivosť jednotlivých odpovedí napr. kontrolnými/do-

plňujúcimi otázkami a pod.). Upozorňujeme aj na problémy typu, že niečo opýtaní vytesňujú alebo príliš zdôrazňujú na úkor iných skutočností, alebo uvádzajú nepresnosti, chyby a snažia sa aj príliš emotívne vyrozprávať svoj vlastný príbeh. Pri niektorých odpovediach môžu byť aj zdržanliví, príp. sa dá vycítiť, že im je otázka nepríjemná.

Nesprávne kladené otázky sú také, keď nie je opytovanému jasné, na čo má odpovedať – k čomu sa má vyjadriť, keďže je viacero otázok vypovedaných za sebou – má odpovedať na prvú, prostrednú alebo poslednú otázku? Ďalej je dôležité vyhýbať sa otázkam, na ktoré narátor odpovie len áno alebo nie. Keď ale položíme otvorené otázky začínajúce slovami – „Ako ...“, „Prečo...“, „Akým spôsobom..., „Čo si myslia...“ a pod., nemôže narátor odpovedať len áno alebo nie. Študenti by nemali ani tendenčné otázky typu: *„To vás muselo nahnevať*“, ani používať vlastné komentáre k vypovedaným informáciám a pod.

Správne položená otázka je teda taká, keď je narátor vyprovokovaný k vyjadreniu názoru alebo postoja na vecnú problematiku/udalosť. Výsledky bádania zapojených študentov do projektu pod názvom napr.: *Sprítomňovanie minulosti – druhý život Pribinu v mysliach ľudí*, odporúčame prezentovať formou posterov, verejnej rozpravy v školskom prostredí, informovať o zisteniach širšiu verejnosť.

V histórii platí, že takmer každá historická udalosť sa dá interpretovať rôznymi spôsobmi. V práci bádateľa nejde len o zhromažďovanie faktov, na základe ktorých sa utvoria závery. Fakty sa musia logicky vysvetliť a nejakým spôsobom aj spracovať.

Pre metódu orálnej histórie je dôležitý aj rozvoj technológií uchovávajúci zvuky a obraz (kamera, gramofón, magnetofón, v súčasnosti PC, notebooky, smartfóny a digitálne diktafóny). Bez týchto výdobytkov vedy a techniky by sa ťažko rozvinula orálna história v dnešnej mnohovrstevnej a multidisciplinárnej podobe. Zároveň historickú pamäť aj pamäť očitého svedka udalostí dotvárajú aj priestory – často architektonicky vzácne historické objekty: ulice, námestia, hrady, kostoly a pod., ktoré sú významnými miestami pamäti a vhodnou kulisou pre spracovanie spomienok.

Záver

Cieľom predkladaného príspevku bolo načrtnúť možnosti výučby starších dejín Slovenska na príklade jednej z osobností našich dejín, prvom známom nitrianskom kniežati, Pribinovi. Autorky okrem teoretického predstavenia vyučovacích metód, vhodných na použitie pri výučbe tejto témy, dôsledne predstavili a vysvetlili aj jej odbornú náplň a poskytli tiež niekoľko konkrétnych návrhov ako a v akej podobe je možné využiť dané teoretické poznatky vo výučbe. Súčasťou je aj vysvetlenie cieľov daných metód, využiteľnosti vybraných odborných údajov a aktivít učiteľa a žiakov. Na čele týchto cieľov stojí pochopenie témy u žiakov, schopnosť narábania s ňou a jej využitia pri iných témach až v súčasnosti. Okrem toho, každá jedna z metód sa snaží nenútene upevňovať u žiakov učivo a dôležité fakty. Pre čo najjednoduchšie využitie daného príspevku vo výučbe autorky siahli po dostupnej literatúre, po jednoduchšom vysvetlení daných problémov a po konkrétnych príkladoch práce so žiakmi, vrátane poskytnutia konkrétnych úloh pre žiakov a vysvetlenia toho, ako by mala vyzerať ich spätná reakcia. Dôsledné predstavenie metodiky a najmä cieľov poskytuje vhodné pole na ďalšie návrhy výkladu a práce k danej téme na vyučovacích hodinách. Na vybranom príklade je tiež možné vystavať variácie výučby akejkoľvek ďalšej témy. Predstavené metódy a spôsoby ich uplatnenia prispievajú k väčšej aktivite žiakov počas hodiny dejepisu, nútia ich premýšľať nad minulosťou v rôznych obdobiach, ako aj nad prítomnosťou a významom dejín v každodennom živote. Príklad života danej osobnosti v istom čase a priestore, aktívnej v rôznych smeroch vtedajšieho života, tiež ponúka prekročenie hraníc Slovenska a výklad jeho dejín v širšom, minimálne stredoeurópskom kontexte.

ZÁVER

Publikáciu otvára prvá kapitola Miroslava Kamenického o Samuelovi Mikovínim. Samuel Mikoviní bol významný kartograf, matematik, vodohospodár, zakladateľ a hlavná postava prvej baníckej školy na Slovensku. Narodil sa pravdepodobne v roku 1750 v Ábelovej (okres Lučenec). Po univerzitných štúdiách v Nemecku a vo Viedni sa vrátil do Uhorska. Najskôr pôsobil ako župný inžinier v Bratislave. V roku 1735 vznikla v Banskej Štiavnici prvá banícka škola v Uhorsku. Jej hlavnou postavou sa stal Samuel Mikoviní. Vo vlastnom dome vyučoval aritmetiku, geometriu, planimetriu, podzemnú geometriu, mechaniku, architektúru, aerometriu, hydrauliku, statiku a hydrostatiku. V letných mesiacoch vykonával s pomocou svojich žiakov geodetické práce v rôznych častiach Uhorska s cieľom vyhotoviť mapy. Mikoviní získal titul „geometer dolnouhorských banských miest". Stal sa členom rôznych odborných komisií, ktoré sa zaoberali naliehavými otázkami banskej činnosti. Pokračoval v budovaní umelých vodných nádrží (tajchov), keďže voda bola potrebná na pohon rôznych banských mechanizmov.

Jaroslav Nemeš približuje osobnosť Jána Dualského (1808 – 1881), beckovského farára a nitrianskeho kanonika. Jeho život sa viazal najmä na tri slovenské mestá: Senicu, kde sa narodil a vyrastal, Beckov, kde najdlhšie pôsobil ako farár, a Nitru, kde študoval, dokončil svoju cirkevnú kariéru a napokon i zomrel. Jeho historické dielo v podobe dvoch monografií (1856: Historia arcis et oppidi Beczkó; 1875: Nyitra vár- és város történelmi vázlata) a jedného pramenného vydania (1857: Révay László, Révay Márton és Esterházy Zsófia fiók, naplójából, 1600 – 1655) zachovalo Dualského meno v historickej pamäti. Pri hodnotení osobnosti Jána Dualského musíme konštatovať, že bol predovšetkým rímskokatolíckym kňazom, potom nitrianskym kanonikom a napokon regionálnym historikom. Venoval sa výskumu dejín dvoch lokalít – Beckova a Nitry, teda dvoch miest, kde najdlhšie pastoračne pôsobil a osobne prebýval. Čerpal z dobových vedeckých poznatkov, poznal pramenné edície a syntetickú či miestnu literatúru,

ale zakomponoval do nich aj dobovú spiritualitu. Nedokázal oddeliť vedecké poznatky od kresťanských dejín spásy.

Ďalší príspevok Ľuboša Kačírka predstavuje Jozefa Pozdecha (1811 – 1878), ktorý patrí k najvýznamnejším podnikateľom tretej štvrtiny 19. storočia, ktorí podporovali slovenské národné hnutie. Pochádzal z obce Suchá nad Parnou pri Trnave, po revolúcii 1848/1849 sa natrvalo usadil v hlavnom meste – Budapešti. Vyučil sa za kováča, profesijne sa venoval výrobe kováčskych mechov a kovových výrobkov, vrátane zvonov. V roku 1860 si dal schváliť patent na umiestnenie zvonov na upravenú kovovú konštrukciu. Jej výhodou oproti dovtedajším technológiám bola malá kovová koruna zvonu, možnosť krútenia zvonov na všetky strany a dosiahnutie výrazného zvonenia za použitia menšej sily pri zvonení. Zároveň sa pri zvonení tvorili menšie vibrácie a otriasanie veže. Jeho zvony a technické riešenie umiestnenia zvonov sa dodnes nachádzajú v kostoloch na území Slovenska, Rakúsko-Uhorska a európskych štátoch. Od roku 1846 sa pravidelne zapájal do priemyselných výstav doma i v zahraničí, kde získal množstvo ocenení (napr. svetové výstavy v Londýne v roku 1862, Paríži 1867 a 1878 či vo Viedni 1873). V národnom hnutí sa angažoval od začiatku 60. rokov 19. storočia. V rokoch 1868 – 1875 finančne podporoval slovenský politický prúd Nová škola, na čele ktorého stál jeho zať Ján Nepomuk Bobula (1844 – 1903) a jeho inštitúcie: politické periodikum Slovenské noviny, tlačiareň Minerva či peňažný ústav Pomocná pokladnica v Budapešti.

Text Miriam Viršinskej sa zaoberá liptovským rodákaom, evanjelickým kňazom, cirkevným historikom, teológom, etnografom, učiteľom a publicistom Jánom Borbisom (1832 – 1912). Jeho život a dielo sú neodmysliteľne spojené s najznámejšími príslušníkmi slovenského národného hnutia druhej polovice 19. storočia. Spolu s Hurbanom, Kuzmányom a Hodžom sa v 60. rokoch 19. storočia intenzívne angažoval v zápase slovenských luteránov o obranu slovenského národného života na pôde uhorskej evanjelickej cirkvi. Borbis sa stal jedným z najaktívnejších podporovateľov tzv. protestantského patentu, vydaného panovníkom Františkom Jozefom I. (1848 – 1916) v septembri 1859, ktorý mal odstrániť presadzovanie maďarizačných tendencií v uhorskej luteránskej cirkvi. Po skončení štúdií pôsobil Borbis v ro-

koch 1851 až 1856 ako učiteľ v Mengusovciach na Spiši. V rokoch 1856 až 1858 študoval teológiu na Viedenskej univerzite a v rokoch 1858 až 1863 navštevoval univerzity v nemeckých krajinách. Na univerzite v Lipsku získal akademický titul licenciát teológie. Počas štúdia sa zoznámil so Spoločnosťou Gustáva Adolfa a zapojil sa aj do diania Uhorsku po vydaní protestantského patentu. Svoje kontakty v Nemecku využil na zápas Slovákov proti maďarizácii. Napísal vedeckú prácu o dejinách uhorskej evanjelickej cirkvi.

Kapitola Pavla Makynu vykresľuje životný príbeh ďalšieho evanjelického kňaza Petra Škodáčka. Duchovne bohaté, ale materiálne chudobné zázemie detstva a mladosti sa odrazilo v pevných morálnych postojoch Petra Škodáčka. Rodinné prostredie evanjelickej cirkvi augsburského vyznania a demokratický duch prvej Československej republiky výrazne ovplyvnili jeho osobnosť. Od chvíle, keď sa stal kňazom a začal pôsobiť ako mladý farár v Púchove, bolo možné vidieť významné materiálne a pastoračné výsledky jeho práce nielen v evanjelickom cirkevnom zbore, ale aj v širšom regióne. Takéto aktivity boli spočiatku tŕňom v oku ľudáckemu režimu, nehovoriac o oblasti s dlhodobou prítomnosťou nacistických vojakov (1939 – 1945). Po vojne sa angažoval v Demokratickom bloku, čo sa po komunistickom puči stalo „neodpustiteľným zločinom“, za ktorý si po zinscenovaných procesoch odsedel dlhé tresty väzenia (1948 – 1952). Napriek ťažkému osudu, ktorý sa priamo dotkol jeho manželky Anny a dcéry Jely, zostal až do svojej smrti v roku 1983 nezlomný a pevný vo svojej duchovnej a občianskej viere.

Róbert Letz predstavuje pedagogickú činnosť Eugena Filkorna. Eugen Filkorn (10. novembra 1881 – 5. januára 1974) je jednou z najvýznamnejších osobností moderných slovenských dejín. Cieľom state je zachytiť pedagogickú činnosť tejto osobnosti. Filkorn mal všetky osobnostné predpoklady stať sa kvalitným pedagógom. V rokoch 1892 – 1896 študoval na gymnáziu v Prievidzi a v rokoch 1896 – 1900 na gymnáziu v Nitre. V rokoch 1900 – 1904 absolvoval teologické štúdiá na univerzite v Budapešti. Za katolíckeho kňaza bol vysvätený v roku 1904 v Nitre. Najmä počas štúdií v Budapešti získal dobrú odbornú prípravu. Filkorn sa vyznačoval silne vyvinutým sociálnym cítením. Počas štúdií sa rozhodol venovať mládeži zo sociálne slabších pome-

rov. V roku 1909 Filkorn založil v Nitre internát pre učňov a v roku 1922 internát pre stredoškolákov a vysokoškolákov v Bratislave, známy ako internát svätého Svorada. Okrem ubytovania a stravy internáty poskytovali aj možnosti ďalšieho vzdelávania a osobnostného rastu. Filkornov pedagogický prístup k mládeži vychádzal z poznatkov sociálnej pedagogiky A. Kolpinga a dona Bosca. Dôležitú úlohu zohrávali spev, výlety, divadelné predstavenia a akadémie. V tejto súvislosti možno Filkorna označiť za priekopníka premietania diapozitívov na Slovensku a v Uhorsku vôbec. Filkorn sa usiloval rozvíjať nábožensko-mravné jadro výchovy žiakov a študentov, ich systematickú výchovu a vzdelávanie. Chápal význam osobného prístupu k žiakom a študentom, schopnosť empatie a počúvania bez zbytočných direktívnych zásahov. Filkorn sa od ostatných pedagógov svojej doby odlišoval viacerými skutočnosťami: vyučoval žiakov troch stupňov škôl a troch vekových skupín: žiakov základných škôl, gymnazistov a vysokoškolákov. Filkorn svoju pedagogickú činnosť spájal s pôsobením v spolkoch a s vydávaním rôznych novín a časopisov.

Štúdia Pavla Matulu sa venuje recepcii osobnosti Alojza Jiráska a jeho diela v slovenskej tlači so zameraním na dva najvýznamnejšie slovenské denníky *Slovák* a *Slovenský denník* v 20. rokoch 20. storočia. Vybrané noviny reprezentujú pohľad na spisovateľa v prostredí dvoch najvplyvnejších politických strán a ich voličov. Porovnanie tak umožňuje bližšie nahliadnuť na diametrálne odlišné vnímanie Jiráska v slovenskej spoločnosti. Deliacu čiaru tvoril postoj k čechoslovakizmu a zároveň k husitskej tradícii.

Dušan Škvarna sa zameriava na práce vzdelancov o slovenskom území počas revolúcie 1848/1849. Počas rokov 1848/49 sa odohralo v strednej Európe veľa zásadných spoločenských zmien a procesov. Medzi ne patrila aj otázka nového štátoprávneho usporiadania Habsburskej monarchie. Na rozdiel od politikov Talianov, Nemcov a Maďarov, ktorí chceli svoje oddelenie od monarchie, hnutia rakúskych Slovanov volali po jej federalizácii. Predstavitelia Slovákov poldruha roka vytrvalo požadovali, aby bolo Slovensko povýšené na autonómny politický útvar: najskôr v rámci Uhorska, od jesene 1848 podriadený priamo centrálnym ríšskym úradom vo Viedni. S týmto úsilím korešpondovali predstavy o území Slovenska a jeho hraniciach.

Objavovali sa v dennej nemeckej a slovanskej tlači, v dokumentoch slovenského národného hnutia, v elaborátoch vznikajúcich v prostredí ríšskych vládnych kruhov. Najčastejšie sa slovenskou otázkou zaoberal maďarský starokonzervatívny politik gróf J. Majlát. Niektorí autori vymedzovali slovenské územie vymenovaním žúp, iní pomocou dominantných bodov (Dunaj, Tatry, Ondava, Tisa, Mátra), ďalší mapovými zobrazeniami, objavil sa aj prípad uvádzajúci rozlohu slovenského územia v štvorcových míľach (Ožegovič). Potvrdilo sa, že západná a severná hranica Slovenska nepredstavovali žiaden problém. Inak to bolo s jeho východnou a najmä južnou hranicou, v ich prípade sa predstavy autorov značne rozchádzali. Hoci aktivity rôznych osobností usilujúcich o uznanie slovenského autonómneho útvaru a tým aj o vymedzenie jeho územia neboli v rokoch 1848/49 úspešné, boli cennou skúsenosťou, na ktorej stavali slovenskí národovci nasledujúcich generácií požadujúci dosiahnutie dôstojného národného života Slovákov.

Cieľom poslednej kapitoly M. Tihányiovej a A. Bockovej bolo načrtnúť možnosti výučby starších dejín Slovenska na príklade jednej z osobností našich dejín, prvom známom nitrianskom kniežati, Pribinovi. Autorky okrem teoretického predstavenia vyučovacích metód, vhodných na použitie pri výučbe tejto témy, dôsledne predstavili a vysvetlili aj jej odbornú náplň a poskytli tiež niekoľko konkrétnych návrhov ako a v akej podobe je možné využiť dané teoretické poznatky vo výučbe. Súčasťou je aj vysvetlenie cieľov daných metód, využiteľnosti vybraných odborných údajov a aktivít učiteľa a žiakov. Na čele týchto cieľov stojí pochopenie témy u žiakov, schopnosť narábania s ňou a jej využitia pri iných témach až v súčasnosti. Okrem toho, každá jedna z metód sa snaží nenútene upevňovať u žiakov učivo a dôležité fakty. Pre čo najjednoduchšie využitie daného príspevku vo výučbe autorky siahli po dostupnej literatúre, po jednoduchšom vysvetlení daných problémov a po konkrétnych príkladoch práce so žiakmi, vrátane poskytnutia konkrétnych úloh pre žiakov a vysvetlenia toho, ako by mala vyzerať ich spätná reakcia. Dôsledné predstavenie metodiky a najmä cieľov poskytuje vhodné pole na ďalšie návrhy výkladu a práce k danej téme na vyučovacích hodinách. Na vybranom príklade je tiež možné vystavať variácie výučby akejkoľvek ďalšej témy. Predstavené metó-

dy a spôsoby ich uplatnenia prispievajú k väčšej aktivite žiakov počas hodiny dejepisu, nútia ich premýšľať nad minulosťou v rôznych obdobiach, ako aj nad prítomnosťou a významom dejín v každodennom živote. Príklad života danej osobnosti v istom čase a priestore, aktívnej v rôznych smeroch vtedajšieho života, tiež ponúka prekročenie hraníc Slovenska a výklad jeho dejín v širšom, minimálne stredoeurópskom kontexte.

Publikácia *Známi neznámi* prináša príspevky, ktoré sa z rôznych uhlov pohľadu venujú osobnostiam slovenských dejín. Práca vychádza z najnovších výskumov autorov a nastoľuje nové otázky a možnosti výskumu „známych neznámych" protagonistov slovenskej minulosti.

SUMMARY

Known Unknowns. A view at selected personalities of Slovak history

The present work captures in nine chapters different life stories. As the title suggests, the protagonists featured in each chapter are not prominent figures in the pantheon of the most famous historical personalities. Although many of them have almost disappeared from our historical memory, they still deserve a place in it.

The first chapter by Miroslav Kamenický deals with Samuel Mikovini. Samuel Mikovíni was an important cartographer, mathematician, water-system manager, founder and main figure of the first mining school in Slovakia. He was probably born in 1750 in Ábelová (Lučenec region). After university studies in Germany and Vienna, he returned to Hungary. His first work was a county engineer in Bratislava. In 1735, the first mining school in Hungary was founded in Banská Štiavnica. Its main figure become Samuel Mikovíni. He taught arithmetic, geometry, planimetry, underground geometry, mechanics, architecture, aerometry, hydraulics, statics and hydrostatics in his own house. During the summer months, with the help of his students, he carried out surveying work in various parts of Hungary in order to draw up maps. Mikovíni had the title of 'geometer of the Lower Hungarian mining towns'. By virtue of this position, he was a member of various expert commissions which dealt with urgent questions of mining activity. He continued to build artificial water reservoirs (tajchy), as water was necessary to power various mining mechanisms.

Mikovíni worked in Banská Štiavnica until March 1747. On 17 March 1747 the court chamber in Vienna ordered Mikovíni, at the request of the Bratislava Hungarian chamber, to be released from his duties in Banská Štiavnica and to go to the service of the Hungarian chamber in Bratislava. Mikovini, however, remained living with his family in Banská Štiavnica. In 1750, he was commissioned to carry out

water regulation works on the Váh River near Trenčín. During this work, he fell ill and died unexpectedly on the way from Trenčín to Banská Štiavnica.

In the second chapter Jaroslav Nemeš draws attention to the individuality of John Dualszky. The lifelong work of Dualszky (Ján Dualský, 1808–1881), a parish priest from Beckov and a canon of Nitra, is worth noting for several reasons. His life and work were mainly related to three Slovak towns: Senica, where he was born and grew up, Beckov, where he worked as a parish priest for the longest time, and Nitra, where he studied, completed his ecclesiastical career, and finally died. His historical work in the form of two monographs (1856: Historia arcis et oppidi Beczkó; 1875: Nyitra vár- és város történelmi vázlata) and one source edition (1857: Révay László, Révay Márton és Esterházy Zsófia fiók, naplójából, 1600 – 1655) has preserved Dualszky's name in historical memory.

Evaluating the personality of John Dualszky, we must state that he was first of all a Roman Catholic priest, then a canon of Nitra, and finally a regional historian. He devoted himself to researching the history of two localities – Beckov and Nitra – the two towns where he had been pastorally active and personally resided for the longest period of time. He drew on the scientific knowledge of the time, he was familiar with source editions and synthetic or local literature, but he also incorporated the spirituality of the time. He could not separate the scholarly knowledge from the Christian history of salvation.

The third chapter from the pen of Ľuboš Kačírek introduces Jozef Pozdech. Jozef Pozdech (1811 – 1878) belongs to the most important businessmen of the third quarter of the 19th century, who supported the Slovak national movement. He came from the village of Suchá nad Parnou near Trnava. After the revolution of 1848/1849, he permanently settled in the capital – Budapest. He learned to be a blacksmith, professionally engaged in the production of blacksmith bellows and metal products, including bells. In 1860, he got a patent approved for placing bells on a modified metal structure. Its advantage over previous technologies was the small metal crown of the bell, the possibility of twisting the bells in all directions and a distinctive ringing when using less force. At the same time, smaller vibrations and shaking

of the tower were formed when the bell was rung. His bells and the technical solution for the placement of the bells are still found in churches in Slovakia, Austria-Hungary and European countries. From 1846, he was regularly involved in industrial exhibitions at home and abroad where he won many awards (e.g., world exhibitions in London in 1862, in Paris in 1867 and 1878, and in Vienna in 1873).

He has been involved in the national movement since the beginning of the 1860s. In 1868 – 1875, he supported the Slovak political movement "Nová škola", headed by his son-in-law Ján Nepomuk Bobula (1844 – 1903) and his institutions: the political newspaper "Slovenské noviny", the printing house Minerva, or the financial institution "Pomocná pokladnica" in Budapest.

The following text by Miriam Viršinská introduces a native of Liptov, a lutheran priest, church historian, theologian, ethnographer, teacher and publicist Ján Borbis (1832 - 1912). Although his name is unknown to most of the Slovak public, his life and work are inextricably linked to the most prominent figures of the late 19th-century Slovak national movement. During the 1860s, he actively participated alongside Hurban, Kuzmány, and Hodža in the struggle of Slovak lutherans to defend Slovak national life on the soil of the Hungarian lutheran church. Borbis became one of the most active supporters of the so-called Protestant Patent, issued by the ruler Franz Joseph I (1848 – 1916) in September 1859, which was intended to eliminate the suppress the propagation of Hungarianizing tendencies within the Hungarian Lutheran Church.

After graduation Borbis worked as a teacher in Mengusovce in Spiš between 1851 and 1856. From 1856 to 1858 he studied theology at the University of Vienna, and from 1858 to 1863 he attended universities in German countries. At the University of Leipzig he received the academic degree of Licentiate of Theology. During his studies he became acquainted with the Gustavus Adolphus Society, and was also involved in the events in historical Hungary after the Protestant patent was issued. Leveraging his connections in Germany, he contributed to the Slovak resistance against Hungarianization. He wrote a scholarly work on the history of the Protestant Church in Hungary.

The fifth chapter of the present publication by Pavel Makyna about another lutheran priest Petr Škodáček takes us back to the 20th century. The spiritually rich but materially poor background of his childhood and youth was reflected in the firm moral attitudes of Petr Škodáček. The family environment of the Evangelical Church of the Augsburg Confession and the democratic spirit of the First Czechoslovak Republic had a significant influence on his personality. From the moment he became a priest and began to work as a young pastor in Puchov, the significant material and pastoral results of his work could be seen not only in the Evangelical church congregation, but in the wider region. Such activities were at first a thorn in the side of the People's Republican regime, not to mention an area with a long-lasting presence of Nazi soldiers (1939–1945). After the war, he was involved in the Democratic Bloc, which became an "unforgivable crime" after the Communist putsch, for which he served long prison sentences after staged trials (1948–1952). Despite the difficult fate that directly affected his wife Anna and daughter Jela, he remained steadfast and firm in his spiritual and civil faith until his death in 1983.

The author of the following chapter, Róbert Letz, focuses on the pedagogical activities of Eugen Filkorn. Eugen Filkorn (10 November 1881 – 5 January 1974) is one of the most important personalities of the modern Slovak history. This study aims to capture the pedagogical activity of this personality. Filkorn had all the personal prerequisites to become a quality pedagogue. From 1892 to 1896 he studied at the gymnasium in Prievidza and from 1896 to 1900 at the gymnasium in Nitra. He completed his theological studies at the University of Budapest in 1900-1904. He was ordained a Catholic priest in 1904 in Nitra. Especially during his studies in Budapest he received good professional training. Filkorn was characterized by a strongly developed social feeling. During his studies he decided to devote himself to the youth from socially disadvantaged backgrounds. In 1909 Filkorn founded a boarding school for apprentices in Nitra and in 1922 a boarding school for high school and university students in Bratislava, known as the St. Svorad boarding school. In addition to accommodation and food, the boarding schools also provided opportunities for further educational and personal growth. Filkorn's pedagogical approach

to youth was based on the knowledge of social pedagogy of A. Kolping and Don Bosco. Singing, excursions, theatre performances and academies played an important role. In this context, Filkorn can be called the pioneer of the projection of slides in Slovakia and in Hungary in general. Filkorn strove to develop the religious-moral core of the education of pupils and students, their systematic education and training. He understood the importance of a personal approach to pupils and students, the ability to empathize and listen without unnecessary directive interference. Filkorn was distinguished from other educators of his time by several facts: he taught pupils of three school levels and three age groups: primary school pupils, grammar school pupils and university students. Filkorn combined his teaching activities with his activities in associations and in publishing various newspapers and magazines.

The study of Pavol Matula is devoted to the reception of Alois Jirásek's personality and his work in the Slovak press, focusing on the two most important Slovak daily newspapers Slovák and Slovenský denník in the 1920s. The selected newspapers represent the view of the writer among the two most influential political parties and their constituencies. The comparison thus allows for a closer look at the diametrically different perceptions of Jirásek within Slovak society. The dividing line was formed by the attitude to Czechoslovakism and at the same time to the Hussite tradition.

The chapter by Dušan Škvarna analyses the efforts of the representatives of the Slovak national movement as well as the government circles to define the borders of the Slovak territory during the revolutionary years of 1848/1849.

During the years 1848/49 many fundamental social changes and processes took place in Central Europe. One of them was the question of the new statelegal organisation of the Habsburg Monarchy. In contrast to the politicians of the Italians, Germans and Hungarians, who wanted their separation from the monarchy, the movements of the Austrian Slavs called for its federalisation. For a year and a half, the Slovak reprezentatives persistently demanded that Slovakia be elevated to an autonomous political entity: initially within Hungary, from autumn 1848 directly subordinated to the central imperial au-

thorities in Vienna. The ideas about the territory of Slovakia and its borders corresponded with these efforts. They appeared in the daily German and Slavic press, as well as the documents of the Slovak national movement, in elaborations produced in the environment of the imperial government circles. Most often the Slovak question was dealt with by the Hungarian old-conservative politician Count J. Majlát. Some authors defined the Slovak territory by naming counties, others by using geographical landmarks points (the Danube, the Tatras, the Ondava, the Tisza, the Mátra), others by map depictions, and there was also a case of stating the area of the Slovak territory in square miles (Ožegovič). It was confirmed that the western and northern borders of Slovakia posed no problem. However, it was different with its eastern and especially southern border, in that case the ideas among authors varied considerably.

Although the activities of various personalities striving for the recognition of the Slovak autonomous formation and thus for the delimitation of its territory were not successful in 1848/49, they were a valuable experience on which Slovak nationalists of the following generations, demanding the achievement of a dignified national life for Slovaks, built.

The aim of the last chapter by M. Tihányiová and A. Bockova was to outline the possibilities of teaching the older history of Slovakia on the example of one of the personalities of our history, the first known prince of Nitra, Pribina. In addition to the theoretical presentation of teaching methods suitable for use in teaching this topic, the authors thoroughly presented and explained its professional content and also provided several concrete suggestions on how and in what form it is possible to use the theoretical knowledge in teaching. This includes an explanation of the objectives of the methods, the applicability of the selected expert data, and teacher and pupil activities. At the forefront of these objectives is the pupils' comprehension of the topic, their ability to handle it and its application to other topics up to the present. In addition, each of the methods seeks to consistently reinforce learning and important facts among the pupils. In order to make the paper as easy as possible to use in teaching, the authors have reached for the available literature, for simple explanations of the issues at hand and

for concrete examples of work with pupils, including providing specific tasks for pupils and explaining what their feedback should look like. The rigorous presentation of the methodology and especially the objectives provides a suitable field for further suggestions for interpretation and work on the topic in the classroom. It is also possible to build variations of teaching any other topic on the selected example. The methods presented and the ways in which they are applied contribute to greater pupil activity during history lessons, prompting them to think about the past in different periods, as well as about the present and the significance of history in everyday life. The example of the life of a given personality in a certain time and space, active in different directions of life at the time, also offers an opportunity to cross the borders of Slovakia and interpret its history in a broader, at least Central European, context.

PRAMENE A LITERATÚRA

Archívne pramene a fondy

Archív rímskokatolíckeho arcibiskupského úradu, Trnava
– fond Svoradov

Archív rímskokatolíckeho biskupského úradu, Nitra
– fond Eugen Filkorn, Curia episcopalis

Archív Ústavu pamäti národa, Bratislava
– fond Ústredňa štátnej bezpečnosti
– fond Krajská správa Zboru národnej bezpečnosti Správa Štátnej bezpečnosti Bratislava

Österreichisches Staatsarchiv – Finanz- und Hofkammerarchiv in Münz- und Bergwesen, Viedeň
– jednotliviny

Památník národního písemnictví – Literární archív, Praha
– jednotliviny

Slovenská národná knižnica – Literárny archív, Martin
– fond Zochovci
– fond Jozef Miloslav Hurban, Svetozár Hurban Vajanský

Slovenský národný archív, Bratislava
– fond Národný súd

Slovenský národný archív – Slovenský banský archív, Banská Štiavnica
– fond Hlavný komorskogrófsky úrad

Štátny archív v Banskej Bystrici
– fond Zbierka cirkevných matrík

Štátny archív v Bratislave
– fond Štátny súd
– fond Úrad predsedníctva vlády
– fond Ministerstvo vnútra (1938 – 1945)

Štátny archív v Nitre
– fond Aurel Rutšek (pozostalosť)
– Zbierka cirkevných matrík

Pramene v súkromnom vlastníctve

Pamätná kniha obce Púchov nad Váhom
Spomienky Vladimíra Fraňa na odboj v Púchove a okolí, strojopis

Dobová tlač

Heti Szemle, 1913
Katolícka jednota, 1920, 1926
Národné noviny, 1870 – 1878
Obzor, 1863 – 1878
Orol Tatránski, 1845
Pešťbudínske vedomosti, 1861 – 1870
Pressburger Tagblatt, 1922
Slovák, 1920 – 1922, 1925, 1926, 1927, 1928, 1930, 1940
Slovenské noviny, 1868 – 1874.
Slovenský denník, 1918 – 1926, 1930
Theologische Zeitschrift, 1861
Vasárnapi Ujság, 1876

Publikované pramene

AMBRUŠ, Jozef (zost.): *Listy Ľudovíta Štúra, zv. 1*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1954.

BRAXÁTOR, František (zost.): *Eugen Filkorn, zakladateľ Svoradova. Priehrštie spomienok*. Cambridge, Ont. Canada : Priatelia Dobrej knihy, 1985.

DOHNÁNY, Mikuláš: *Historia povstaňja slovenskjeho 1848*. V Skalici, Písmom a tlačou Fraňa Xavera Škarnicla a spol., 1850.

Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu v rokoch 1848 – 1914, I, 1848 – 1867. Zost. František Bokes. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1962.

Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti I. Bratislava : Národné literárne centrum, 1998.

DUALSZKY, János: *Nyitra vár- és város történelmi vázlata*. Nyitra : Siegler Nyomda, 1875.

DUALSZKY, János: Révay László, Révay Márton és Esterházy Zsófia fiók, naplójából, 1600 – 1655. In: *Magyar Történeti Tár*, 1857, č. 3, s. 245 – 254.

FILKORN, Eugen: *Verný svojmu svedomiu*. Centrum kultúry a dedičstva kanadských Slovákov : Matica slovenská, 2004.

HORNYÁNSKY, Victor: Archiv für evangelische Kirchengeschichte. Zur Geschichte einzelner evangelischer Gemeinden in Ungarn: In: *Protestantische Jahrbücher für Österreich*, 2. roč., 1855, I. hälfte, s. 122 – 136.

HURBAN, Jozef Miloslav: *Ľudovít Štúr – Rozpomienky*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1959.

IPOLYI, Arnold: Révay család naplója 1555 – 1661. In: *Új Magyar Múzeum*, October 1857, roč. 7, č. 1, s. 441 – 449.

István bácsi naptár, vagyis családos házigazdáknak és -gazdasszoknyoknak, népnevelőknek, helységi előljáróknak, iparosoknak és földmivelőknek való képes kalendáriom, 1876, roč. 21. Ed. József Klimstein Kőhalmi. Budapest : Franklin-társulat, 1875.

Národní Zeměvid Rakouské říše dle Šafaříka vydán od Helceleta a Hanuše v Holomouci roku 1849.

POVAŽAN, R.: Spomienky na Dr. E. Filkorna a Svoradov. In: *Literárny almanach Slováka v Amerike*, 1975, s. 51 – 60.

Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov. MARSINA, Richard a kol.: Bratislava : Literárne informačné centrum, 1999.

RÁBIK, Vladimír – LABANC, Peter – TIBENSKÝ, Martin: *Pramene k slovenským dejinám*. Trnava : Filozofická fakulta TU v Trnave, 2013.

RAPANT, Daniel: *Slovenské povstanie roku 1848 – 49. Diel III., časť II. Dokumenty*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1954.

RAPANT, Daniel: *Slovenské povstanie roku 1848 – 49. Diel III., časť III. Dokumenty*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1958.

RAPANT, Daniel: *Slovenské povstanie roku 1848 – 49. Diel IV, časť II. Dokumenty*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1961.

Reči sobássné ku krest. slúbencom. W Nitre : Witlacené u Jozefa Neugebauera, 1845.

SEDLÁK, Ján: *Moje polstoročie. Rozbehy cez úskalia*. Bratislava : Spolok slovenských spisovateľov, 1994.

SEGEŠ, Vladimír – ŠEĎOVÁ, Božena (eds.): *Pramene k vojenským dejinám Slovenska I/1*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2010.

Schematismus venerabilis Cleri Archidioecesis Strigoniensis pro anno reparatae salutis communi 1901. Strigonii : Typis Gustavi Buzárovits, 1901.

Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Nitriensis pro Anno 1825 – 1869. Tyrnaviae; Posonii; Nitriae etc. 1825 – 1869.

Slovanský sjezd v Praze roku 1848. Sbírka dokumentů. K vydání připravil Dr. Václav Žáček. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1953.

SVORADOVČAN (KAŠŠOVIC, Ján): *Svoradov*. Cambridge, Ont. Canada : Priatelia Dobrej knihy, 1984.
VOZÁR, Samuel: *Hlas od Tatjer*. B. Bystrica: Tlačou Filipa Macholda, 1851.
VURUM, Josephus (ed.): *Episcopatus Nitriensis ejusque praesulum memoria*. Posonii : typis Heredum Belnay, 1835.
Zpráva o činnosti Kolégiumu sv. Svoráda v Bratislave od r. 1922 do r. 1928. Bratislava : Kolégium sv. Svorada, 1928.

Dobové publikácie

BALAŽOVIČ, Norbert: Jozef Pozdech. In: *Minerva. Národní zábavník*. Pešť : Minerva, 1869, s. 161 – 171.
BORBIS, Johannes: *Die evangelisch-lutherische Kirche Ungarns in ihrer geschichtlichen Entwicklung nebst einem Anhange über die Geschichte der protestantischen Kirchen in den deutsch-slavischen Ländern und in Siebenbürgen*. Nördlingen : Druck und Verlag der C. H. Beck-schen Buchhandlung, 1861.
BUCKO, Vojtech (red.): *J. E. Dr. Karol Kmeťko 25 rokov biskupom v Nitre*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1946.
DUDÍK, Beda: *Dějiny Moravy. Díl I. Od nestarších dob až do r. 906*. V Praze : Nákladem B. Tempského, 1871.
DUDÍK, Beda: *Dějiny Moravy. Díl II. Od roku 906 až do roku 1125*. V Praze : Nákladem B. Tempského, 1871.
DUDÍK, Beda: *Mährens allgemeine Geschichte, I. – V. Band*. Brünn : Georg Gastl, 1860 – 1880.
ENGEL, Johann Christian von: *Geschichte des Königreichs Ungarn. I. Theil. Vorzeit. Arpadische Könige, Zwischenreich bis 1309*. Tübingen : Cotta, 1811.
ENGEL, Johann Christian von: *Geschichte des ungrischen Reichs, I – V*. Wien : In der Camesinaschen Buchhandlung, 1813 – 1814 (2. vyd. 1834).
Jozef Pozdech †. In: *Obzor*, roč. 16, 1878, č. 22 – 24, s. 171 – 172, 179, 188.
LUTHARDT, Chr. Ernst: Vorrede. In: BORBIS, Johannes: *Die evangelisch-lutherische Kirche Ungarns*, s. VII – XII.
Menoslov úradníkov a členov Matice Slovenskej na rok 1870. T. Sv. Martin : Kníhtlačiarsko-účastinársky spolok, 1870.
NAGY, Josef: *Helyirása, Nyitra megye: Kiadja Nagy Josef Cal. I. kötet, 1. füzet*. Komárom : Nyomatott Szigler Testvéreknél, 1864.
NAGY, József: *A cholera Nyitra megyében 1831 – 1874-ig*. Nyitra : Neugebauer, 1876.
NAGY, József: *Nyitra megye helyírása I/3*. Komárom : Szigler, 1864.

PALMA, Franciscus Carolus: *Notitia rerum Hungaricarum ab origine ad nostram usque aetatem, 1 – 3*. Nagyszombat : Jezsuita Akadémia, 1770.

Päť rokov slovenského školstva. Bratislava : Štátne nakladateľstvo, 1944.

PÖSTÉNYI, Ján (zost.): *Katolícke Slovensko*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1933.

ROVIN, Iván: Na trenčianskom Považí. In: Pešťbudínske vedomosti, roč. 2, 2. 9. 1862, č. 70, s. 3.

SCHMIDT, Franz Anton: *Chronologisch-systematische Sammlung der Berggesetze der* österreichischen *Monarchie. Zweite Abtheilung: Chronologisch-systematische Sammlung der Berggesetze der Konigreiche: Ungarn, Kroatien, Dalmatien, Slavonien und des Großfürstenthumes Siebenbürgen, VI*. Wien : Aus der k. k. Hof- und Staats-Aerarial-Druckerey, 1834 – 1838, s. 472 – 476.

ZIMMERMANN, Karl: *Gustav-Adolf-Verein. Ein Wort von ihm und für ihn*. Darmstadt, 1857, 160 s.

Odborná literatúra

ARPÁŠ, Róbert: Pribinove slávnosti ako pripomienka cirkevno-národnej veľkomoravskej tradície. In: *Historický časopis*, 2017, roč. 65, č. 4, s. 655 – 674.

BABIRÁT, Marián – DOBROTKOVÁ, Marta – MONCMANOVÁ, Ľubica: *Hrnčiarovce nad Parnou*. Hrnčiarovce nad Parnou : Obecný úrad, 2003.

BADA, Michal – BOCKOVÁ, Anna – KRASNOVSKÝ, Branislav – LUKAČKA, Ján – TONKOVÁ, Mária: *Učebnica pre 1. ročník gymnázií a stredných škôl*. Bratislava : SPN – Mladé letá, 2019 (tretie vydanie).

BADŽGOŇOVÁ, Dana: Kedy vyhorel Beckovský hrad? In: *Beckovské noviny*, 2016, roč. 21, č. 4, s. 15.

BAKER, Vojtech: Samuel Mikovíny, prvý profesor prvej baníckej školy v Európe. In: *Sborník Štátneho banského múzea Dionýza Štúra v Banskej Štiavnici, I,* 1937, s. 38 – 57.

BELÁS, Ladislav: Ján Dualský, cirkevný hodnostár, historik. In: *Významné osobnosti Nitry. Vydané pri príležitosti 750. výročia udelenia kráľovských mestských výsad Nitra 2. 9. 1248*. Ed. Anton Pažitný. Nitra : Mesto Nitra, 1998, s. 33 – 34.

BEYER, Hans: Franken und der Bekenntniskampf der slovakischen Lutheraner 1858 – 1866. In: *Zeitschrift für bayerische Kirchengeschichte*, 1955, roč. 24, s. 89 – 104.

BEYER, Hans: Johannes Borbis. Ein Slowake im Dienste der Hannoverschen Landeskirche. In: *Jahrbuch für niedersächsische Kirchengeschichte*, 1955, roč. 53, s. 127 – 137.

BIELIKOVÁ, Viola: *Významné osobnosti Nitry : materiál vydaný k 750. výročiu udelenia kráľovských výsad mestu Nitra*. Nitra : Krajská štátna knižnica K. Kmeťku, 1997.

Biografický lexikón Slovenska, I, A – B. Martin : Slovenská národná knižnica – Národný biografický ústav, 2002.

Biografický lexikón Slovenska, II, C – F. Martin : Slovenská národná knižnica – Národný biografický ústav, 2004.

Biografický lexikón Slovenska, VII, O – Q. Martin : Slovenská národná knižnica – Národný biografický ústav, 2020.

Biografický slovník okresov Senica a Skalica. Eds. Oľga Pšenová a Alena Švecová. Senica : Záhorská knižnica, 2006.

BOCKOVÁ, Anna. Stopy minulosti – ako ich vnímať; Historikova dielňa. In: BADA, Michal et al.: *Dejepis pre 1. ročník gymnázií a stredných škôl*. Bratislava : SPN – Mladé letá, 2019 (tretie vydanie), s. 8 – 30.

BOKES, František: *Vývin predstáv o slovenskom území v 19. storočí*. Martin : Matica slovenská, 1945.

BOŠANSKÝ, Martin: *Vitae Canonicorum Nitriensium. Biografický slovník Nitrianskej katedrálnej kapituly od najstarších čias do súčasnosti*. Nitra : Publica, 2021.

BOŠANSKÝ, Martin: *Vitae caononicorum nitriensium. Biografický slovník Nitrianskej katedrálnej kapituly od najstarších čias do súčasnosti*. Nitra : Publica, 2021.

DANN, Otto: *Nation und Nationalismus in Deutschland 1770 – 1990*. München : Verlag C.H. Beck, 1996.

DOLLINGER, Bernd: *Die Pädagogik der sozialen Frage. (Sozial-) Pädagogische Theorie vom Beginn des 19. Jahrhunderts bis zum Ende der Weimarer Republik*. Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2006.

DOMBAIOVÁ, Petra: Výročia v roku 2018. In: *Beckovské noviny*, 2018, roč. 23, č. 6, s. 10.

DVOŘÁK, Pavel: *Stopy dávnej minulosti 3. Zrod národa*. Budmerice : Rak Budmerice, 2004.

Encyklopédia Slovenska, I. zväzok A – D. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1977.

Ercé: *Slovenská krv*. Bratislava : Vydavateľstvo lexikálneho diela „Slovenská krv“, 1942.

FALLER, Jenő.: Mikovíny Sámuel selmeci tanárkodása. In: *Búvár*, 2. évf., 1936 április, s. 278 – 280.

FALLER, Jenő: Adatok Mikovini Sámuel udvari kamarai mérnök és építész életéhez. In: *Térképésszeti Közlöny*, I. kötet, 4. füzet, 1932, s. 255 – 265.

FELDEK, Ľubomír: *Žilinská kniha Ľubomíra Feldeka*. Žilina : Artis Omnis, 2011.

FILKORN, Eugen: Katolícka jednota žien. In: PÖSTÉNYI, Ján (zost.): *Katolícke Slovensko*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1933, s. 562 – 566.

FORDINÁLOVÁ, Eva – JURÍČKOVÁ, Božena – JANÁČKOVÁ, Dana: Významné osobnosti Senice. In: *Senica. Dejiny mesta*. Ed. Mojmír Benža. Senica : Mestský úrad, 1996, s. 175 – 191.

FORDINÁLOVÁ, Eva: Dualský (Dualszký), Ján. In: PAŠTEKA, Július (ed.): *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava : Lúč, 2000, s. 262.

FRAŇO, Vladimír – VITKO, Pavol: *Okamihy vzdoru – v okresoch Považská Bystrica, Púchov a Ilava*. Bratislava : Vojenská podporná nadácia, 2019.

FRAŇO, Vladimír. Búrlivé roky 1938 – 1945 v Púchove. In: *Bojovník*, 2009, roč. 54, č. 25, s. 4;

GÁL, Vladimír: Ján Borbis, propagátor slov. ev. a. v. cirkvi v Nemecku. In: *Cirkevné listy*, 1972, roč. 85, č. 6, s. 89 – 92.

GEMBICKÝ, Juraj – LUNGA, Radek: *Pamiatková ochrana zvonov na Slovensku : metodika*. Bratislava : Pamiatkový úrad Slovenskej republiky, 2014.

HANULA, Matej: Zdroje vplyvu agrárnej strany na Slovensku v medzivojnovom období. In: *Studia Historica Nitriensia*, 2017, roč. 21, č. 2, s. 310 – 324.

HARVÁT, Matej: Od kmeňových vodcov k teritoriálnym vládcom: Premeny kniežacej moci v slovanskom prostredí nad stredným Dunajom (791 – 955). In: ŠTEFÁNIK, Martin – STEINHÜBEL, Ján a kol.: *Panovnícka moc v stredoveku. Legitimita – atribúty – reprezentanti*. Bratislava : VEDA, 2022, s. 107 – 148.

HAUSMANN, Gerhard: Die Darstellung der Reformation in der ungarischen protestantischen Kirchengeschichtsschreibung des 19. Jahrhunderts. In: KÓNYOVÁ, Annamária – KÓNYA, Peter (eds.): *Reformáció Közép-Európában I*. Prešov : 2018, s. 249 – 268.

HEIN, Markus P.: Lipská fakulta v časoch promócie Jozefa Miloslava Ľudevíta Hurbana 1860. In: FILO, Július (ed.): *Jozef Miloslav Hurban, evanjelický teológ a národovec*. Prešov : Vydavateľstvo M. Vaška, 2008, s. 33 – 38

HRABOVEC, Emília: Pribinove slávnosti v Nitre a vypovedanie nuncia Ciriaciho z Československa 1933. In: *Studia historica Tyrnaviensia V*. Trnava : Trnavská univerzita, 2004, s. 73 – 96.

HUČKO, Ján: Ctiboh Zoch. In: *Biografické štúdie*, 1978, roč. 7, s. 7 – 108.

HUČKO, Ján: Žiadosti slovenského národa ako reakcia na neriešenie slovenskej otázky v marcových zákonoch roku 1848. In: *Historický časopis*, roč. 42, 1994, č. 4, s. 672 – 680.

HVOŽĎARA, Miloslav: *Jozef Miloslav Hurban a jeho zápas o pravé hodnoty cirkvi a národa. Reflexia na život a prácu kňaza a národovca*. Liptovský Mikuláš : Tranoscius, 2008.

HVOŽĎARA, Miroslav – BUČÁK, Slavomír: *História evanjelického a. v. cirkevného zboru Senica-Čáčov*. Senica-Čáčov : Evanjelický a. v. cirkevný zbor Senica-Čáčov, 2015, s. 59 – 69.

CHMEL, Rudolf: Slovník spisovateľov Liptova. In: *Liptov 4*, 1977, 4, s. 241.

IVANIČ, Peter: Pribinov kostol v Nitre v zrkadle historiografie. In: *Konštantínove listy*, 2008, č. 1, s. 60 – 69.

IVANTYŠYNOVÁ, Tatiana: Predstavy Slovákov o ich mieste v strednej Európe: od „Karpatoslávie" ku korunnej krajine „Slovensko". In: *Hľadanie novej podoby strednej Európy*. Zost. Kamil Sládek a Dušan Škvarna. Bratislava : Centrum pre európsku politiku, 2005, s. 161 – 172.

JANAS, Karol: Dejiny mesta Púchov od zjednotenia po súčasnosť. In: JANAS, Karol a kol.: *Púchov*. Púchov : ASSA s. r. o., 2006.

JANEGA, Štefan: Starostlivosť arcipastiera o kňazský dorast. In: BUCKO, Vojtech (red.): *J. E. Dr. Karol Kmeťko 25 rokov biskupom v Nitre*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1946, s. 66 – 67.

JANOŠKA, Jur: Lic. Theol. Ján Borbis, 1832 – 1912. In: *Cirkevné listy*, 1912, roč. 26, č. 4. s. 121 – 123.

KAČÍREK, Ľuboš: *Národný život Slovákov v Pešťbudíne v rokoch 1850 – 1875*. Békéscsaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2016.

KAČÍREK, Ľuboš: *Uhorský staviteľ a politik. Životopis a korešpondencia Jána Nepomuka Bobulu*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2022.

Kalendár výročí osobností a udalostí okresov Nitra, Šaľa a Zlaté Moravce na rok 2021. Ed. Zuzana Mičúchová. Nitra : Krajská knižnica Karola Kmeťka v Nitre, 2020.

KAMENICKÝ, Miroslav: Samuel Mikovíni. In: *Dejiny sebavedomia*. I. Ed. Peter Kršák. Bratislava : Artforum, 2018, s. 106 – 107.

KAMENICKÝ, Miroslav: *Banícke školstvo na Slovensku do založenia Baníckej akadémie v Banskej Štiavnici*. Bratislava : SAP, 2006.

KAMENICKÝ, Miroslav: *Stredoslovenské striebro a jeho hutnícke spracovanie do konca 18. storočia*. Bratislava : Veda, 1995.

KAMENICKÝ, Miroslav: Výchova banských a hutníckych odborníkov na strednom Slovensku do založenia baníckej akadémie (1762). In: ČIČAJ, Viliam: *Formy a obsah vzdelanosti v historickom procese. Zborník materiálov z vedeckej konferencie v Smoleniciach* 17. – 19. novembra 1997. Bratislava : Veda, 1999, s. 98 – 105.

KAŠIAROVÁ, Elena – SIKOROVÁ, Elena (eds.): *Tradície banského školstva vo svete*. Banská Štiavnica : Štátny ústredný banský archív, 1999.

KLADIVÍK, Eugen: Jozef Karol Hell. In: *Spravodaj Banského výskumu Prievidza*, 33, 1993, 2, s. 60 – 69.

KLADIVÍK, Eugen: Matej Kornel Hell. In: *Spravodaj Banského výskumu Prievidza*, 33, 1993, 2, s. 45 – 53.
KLIMKO, Jozef: *Vývoj územia a utváranie jeho hraníc*. Bratislava : Obzor, 1980.
KOMORA, Pavol: *Hospodárske a všeobecné výstavy 1842 – 1940*. Bratislava : SNM-Historické múzeum, 2016.
KOSTICKÝ, Bohuš: *Nová škola slovenská : Príspevok k problematike národnostnej otázky v Uhorsku v druhej polovici 19. storočia*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1959.
KOVÁČ, Martin: *Štúrovci, ako ste ich nepoznali. Protestantský patent z roku 1859 a jeho vplyv na duchovné prebudenie evanjelickej cirkvi a. v. v Uhorsku*. Bratislava : Porta Libri, 2012.
KOŽIAK, Rastislav. Christianizácia Avarov a Slovanov na strednom Dunaji: Príbeh svätcov – misionárov, svätá vojna alebo kultúrny šok? In: *Svätec a jeho funkcie v spoločnosti I*. Bratislava : Chronos, 2006, s. 121 – 147.
KRAJČOVIČ, Milan: Hranice Slovenska – plány a spory 1848 – 1922. In: *Historické štúdie*, roč. 43, 2004, s. 31 – 51.
KUDZBELOVÁ, Zuzana: Slovenská otázka z v revolučných rokoch 1848 – 1849 na stránkach viedenského denníka Die Presse. In: *Acta historica Neosoliensia*, roč. 23, 2020, č. 1, s. 34 – 51.
KURUCOVÁ, Lívia: Minerva, prvá uhorsko-slovenská účastinná spoločnosť. In: *Studia Bibliographica Posoniensia I*. Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave, 2007, s. 150 – 169.
LABBÉ, Morgane: Die „Ethnographische Karte der Oesterreichischen Monarchie": ein Abbild der Monarchie. In: *Jahrbuch der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des 18. Jahrhunderts*, 2011, s. 149 – 163.
LANGEWIESCHE, Dieter: *Nation, Nationalismus, Nationalstaat in Deutschland und Europa*. München : Beck, 2000.
LENGYELOVÁ, Tünde: „Ešte to som chcel napísať..." Menej známa stránka snemu v Banskej Bystrici roku 1620. In: *Historik na cestách : Jubileum Viliama Čičaja*. Ed. Tünde Lengyelová. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2018, s. 113 – 122.
LETZ, Róbert: *Slovensko v 20. storočí. Dejepis pre 8. ročník základných škôl*. Bratislava : SPN, 1997.
LETZ, Róbert: ThDr. Eugen Filkorn (1881 – 1974). In: *Historický zborník*, roč. 11, 2001, č. 2, s. 179 – 180.
Lexikón slovenských žien. Martin : Slovenská národná knižnica – Národný biografický ústav, 2003.
LIBA, Peter: Hanusovo myslenie o biografii. In: *Knižnica*, 2008, roč. 9, č. 4, s. 66 – 68.

LUKAČKA, Ján. Predkovia Slovákov v Karpatskej kotline. In: BADA, Michal et al.: *Učebnica pre 1. ročník gymnázií a stredných škôl*. Bratislava : SPN – Mladé letá, 2019 (tretie vydanie).

Magyar életrajzi lexikon I – IV. Ed. Ágnes Kenyeres. Budapest : Akadémiai, 1967 – 1994.

Magyar katolikus almanach: Szerzetesi kötet. Budapest : Szent Gellért Kiadó és Nyomda, 2001.

MAKYNA, Pavol: Púchov a okolie v turbulentných rokoch 1938 – 1945. In: *Pamäť národa*, 2015, roč. 11, č. 1, s. 3 – 5.

MARSINA, Richard: Na úvod. K terminológii slovenskej historiografie. In: LETZ, Róbert a kol.: *Slovenské územie v historickom kontexte*. Martin : Matica slovenská, 2017, s. 9 – 14.

MARSINA, Richard: Nebezpečný konkurent veľkomoravskej dynastie. In: *Historická revue*, 1991, č. 7, s. 2 – 3.

MARSINA, Richard: Nitrianske knieža Pribina. In: *Historický zborník*, 2001, roč. 11, č. 2, s. 13 – 22.

MIHALOVITS, Johann: Die Gründung der ersten Lehranstalt zur Ausbildung technischer Bergbeamte in Ungarn. In: *Mitteilungen der berg- und hüttenmännischen Abteilung an der ung. Palatin-Joseph-Universität für technische und Wirtschaftswissenschften*. Sopron : Universitatis Regiae Hungaricae. Band VII. 1935, s. 12 – 25.

MOHR, G[edeon]: Dokumenty. In: *Theologia evangelica*, 1950, roč. 3, č. 2, s. 105 – 109.

MRVA, Ivan: Dejiny Beckova v rokoch 1526 – 1918. In: *Beckov 1. Dejiny obce do roku 1918*. Ed. Jozef Karlík. Nové Mesto nad Váhom : WillArt, 2006, s. 54 – 103.

NIEDERHAUSER, Emil: *1848. Sturm im Habsburgerreich*. Wien: Kremayr&Scheriau, 1990.

NOVÁK, Ján: Vodohospodársky systém v banskoštiavnickom rudnom revíre a jeho funkcia v minulosti. In: *Zborník Slovenského banského múzea*, 1977, 8, s. 109 – 141.

PAŠTEKA, Július (ed.): *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava : Lúč, 2000.

PAULUSOVÁ, Silvia: Kultúrne dedičstvo Beckova. In: *Beckov 1. Dejiny obce do roku 1918*. Ed. Jozef Karlík. Nové Mesto nad Váhom : WillArt, 2006, s. 150 – 177.

PAŽITNÝ, Anton: Historik, nitriansky kanonik Ján Dualský. In: *Nitra*, 1997, roč. 21, č. 3, s. 20 – 22.

PETRÁŠ, Milan: Slovenský vynálezca a konštruktér zvonovej stolice Jozef Pozdech (1811 – 1878). In: *Corpus campanarum Slovaciae I*. Trnava 1992, s. 65 – 104.

PETRIK, Géza (ed.): *Bibliographia Hungariae : 1712 – 1860; seu catalogus librorum in Hungaria et de rebus patriam nostram attingentibus extra Hungariam editorum. Volumen quartum*. Budapestini : Typis Societatis Pallas, 1892.

PIKULOVÁ, Ľudmila: Jozef Pozdech. In: *Biografické štúdie*, roč. 7, 1978, s. 283 – 285.

PODRIMAVSKÝ, Milan: Cirkevný historik a publicista Ján Borbis (1832 – 1912) (K 170. výročiu narodenia). In: *Historický zborník*, 2002, roč. 12, č. 1 – 2, s. 209 – 211.

PURGINA, Ján: *Samuel Mikovíni (1700 – 1750) : Život a dielo*. Bratislava : Správa geodézie a kartografie na Slovensku, 1958.

RAJSKÝ, Andrej: Antropologické predpoklady pedagogiky Jána Bosca a spol. In: *Pedagogika a saleziánsky preventívny systém edukácie*. Trnava : Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity, 2009, s. 33 – 42.

RATKOŠ, Peter: *Sv. Cyril a Metod*. Bratislava : Ústredná katolícka kancelária, 1947.

Reprezentačný lexikon Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Bratislava : Academia, 1936.

RIEDER, Heinz: *Die Völker läuten Sturm. Die europäische Revolution 1848/49*. Wiesbaden : Fournier Verlag, 1997.

RIŠIAN, Ondrej: Peter Škodáček – prvý zaistený z evanjelických duchovných komunistickou mocou. In: *Naše svedectvo*, 2021, roč. 22, č. 2, s. 20 – 30.

RIZNER, Ľudovít Vladimír (ed.): *Bibliografia písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca r. 1900 : s pripojenou bibliografiou archeologickou, historickou, miestopisnou a prírodovedeckou. Diel prvý, A – F*. V Turčianskom Sv. Martine : Nákladom Matice slovenskej, 1929.

Samuel Mikovíni a jeho odkaz pre dnešok. Zborník referátov medzinárodného sympózia, ktoré sa konalo 19. – 20. 10. 2005 v Banskej Štiavnici. Zost. Magdaléna Sombathyová. Banská Štiavnica : Slovenské banské múzeum, 2005.

SCHWARZ, Karl W.: Die Affaire Borbis. Theologische, kirchen- und nationalpolitische Aspekte einer Disziplinarmaßnahme in der Evangelischen Kirche (1870). In: *Národnostná otázka v strednej Európe v rokoch 1848 – 1938*. Eds. Peter Švorc, Ľubica Harbuľová a Karl. W. Schwarz. Prešov : Universum, 2005, s. 74 – 85.

Slovenský biografický slovník, I. zväzok A – D. Martin : Matica slovenská, 1986.

Slovenský biografický slovník, II. zväzok E – J. Martin : Matica slovenská, 1987.

Slovenský biografický slovník, IV. zv., M – Q. Martin : Matica slovenská, 1990.

Slovenský biografický slovník, V. zväzok R – Š. Martin : Matica slovenská, 1992.

STEINHÜBEL, Ján: *Nitrianske kniežatstvo. Rozprávanie o dejinách nášho územia a okolitých krajín od sťahovania národov do začiatku 12. storočia*. Bratislava; Budmerice : Veda; Vydavateľstvo Rak, 2004.

STRADLING, Robert: *Multiperspektíva* v dejepisnom vzdelávaní. (Príručka pre učiteľov). Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum, 2007.

STRADLING, Robert: *Vyučovanie európskej histórie dvadsiateho storočia*. Bratislava : Metodické centrum mesta Bratislavy, 2002

SYRNÝ, Marek. *Slovenskí demokrati ´44 – 48*. Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2010.

SYRNÝ, Marek: Tri pražské dohody v politike Demokratickej strany na Slovensku v rokoch 1945 – 1947. In: PEŠEK, Ján a kol.: *Kapitolami najnovších slovenských dejín. K 70. narodeninám PhDr. Michala Barnovského, DrSc*. Bratislava : HÚ SAV vo vydavateľstve Prodama, 2006

SZINNYEI, József: *Magyar írók élete és munkái II. (Caban – Exner)*. Budapest : Hornyánszky, 1893.

SZINNYEI, József: *Magyar írók élete és munkái XI. (Popeszku – Rybay)*. Budapest : Hornyánszky, 1906.

SZÖGI, László – KISS, József Mihály: *Magyarországi diákok bécsi egyetemeken és főiskolákon 1849 – 1867*. Budapest : ELTE, 2003, s. 265.

ŠIŠMIŠ, Milan: Osobnosti Beckova. Z kultúrnych a literárnych tradícií Beckova v minulosti. In: *Beckov 1. Dejiny obce do roku 1918*. Ed. Jozef Karlík. Nové Mesto nad Váhom : WillArt, 2006, s. 178 – 200.

ŠKVARNA, Dušan: Slovenská otázka a politika od septembra 1848 do apríla 1849. In: *Slováci v revolúcii 1848 – 1849*. Zost. Imrich Sedlák. Martin : Matica slovenská, 2000, s. 197 – 220.

ŠTIH, Peter: Priwina: slawischer Fürst oder fränkischer Graf? In: *Ethnogenese und* Überlieferung. *Angewandte Methoden der Frühmittelalterforschung*. Herausgegeben von Karl und Brigitte Merta. Wien; München : R. Oltenbourg Verlag, 1994, s. 209 – 222.

TAKÁČ, Pavol: Významné osobnosti. In: *Nitra*. Ed. Juraj Fojtík. Bratislava : Obzor, 1977, s. 211 – 221.

TAR, Attila: *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon 1694 – 1789*. Budapest : ELTE, 2004.

TAR, Sándor – ZSÁMBOKI, László*: Selmectől Miskolcig, 1735 – 1985*. Miskolc : Nehézipari Müszaki Egyetem, 1985.

TÁRCZY-HORNOCH, Antal: Mikoviny Sámuel. In: *Térképeszeti Közlöny*, 1936, IV. kötet, 1 – 2. füzet, s. 64 – 82.

TÁRCZY-HORNOCH, Antal: Mikovinyi Samuel, a selmeci bányatisztképző intézet első tanára. In: *Bányászati, Kohászati* és *erdészeti felsőoktatásunk története 1735 – 1935, 1. füzet*. Sopron, 1938, 25 – 42.

TÁRCZY-HORNOCH, Antal: Néhány Mikoviny Sámuelre vonatkozó érdekesebb okmány. In: *Térképészeti Közlöny*, 1942, VI. kötet. 3 – 4. füzet, s. 229 – 252.

TÁRCZY-HORNOCH, Antal: Samuel v. Mikoviny, der erste Professor technischer Wissenschaften in Ungarn. In: *A m. kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem bánya- és kohómérnöki osztályának közleményei*, 1937, 9. kötet, s. 47 – 52.

TÖRÖK, János (ed.): *Egyetemes magyar encyklopaedia. 1 – 13 kötet*. Pesten : Szent István Társulat, 1859 – 1876.

VAGNER, József: A Nyitra egyházmegyei papság irodalmi működése. In: *Magyar Sion*, 1890, roč. 4, s. 290 – 307, 380 – 389.

VAGNER, József: *Adalékok a nyitrai székeskáptalan történetéhez*. Nyitra : Huszár István Könyvnyomda, 1896.

VIRŠINSKÁ, Miriam: Cirkevnopolitická a kňazsko-kazateľská činnosť. In: *Jozef Miloslav Hurban – prvý predseda Slovenskej národnej rady (Príspevky k 200. výročiu narodenia)*. Zost. Natália Petranská Rolková. Bratislava : Kancelária Národnej rady Slovenskej republiky, 2017, s. 130 – 159.

VIRŠINSKÁ, Miriam: *Evanjelická cirkev a. v. v Uhorsku a Slováci v druhej polovici 19. storočia*. Martin : Matica slovenská, 2011.

VIRŠINSKÁ, Miriam: Formovanie predstáv o slovenskom území v 19. storočí. In: LETZ, Róbert a kol.: *Slovenské územie v historickom kontexte*. Martin : Matica slovenská, 2017, s. 127 – 142.

VLACHOVIČ, Jozef: Dejiny banského školstva na Slovensku v 18. storočí. In: *Z dejín vied a techniky na Slovensku, 3*. Bratislava : SAV, 1964, s. 33 – 96.

VOZÁR, Jozef: Začiatky výučby banských odborníkov a založenie baníckej školy v Banskej Štiavnici. In: *Zborník Slovenského banského múzea, XVI-II,* 1997, s. 33 – 42.

VOZÁR, Jozef: Začiatky baníckeho vysokého školstva na území Československa. In: *Historický časopis*, 1988, roč. 36, č. 5, s. 706 – 732.

VRTEĽ, Ladislav: Symbol Beckova a jeho interpretácia. Elefans turrim portans. In: *Beckov 1. Dejiny obce do roku 1918*. Ed. Jozef Karlík. Nové Mesto nad Váhom : WillArt, 2006, s. 144 – 149.

ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (eds.): *Slovensko v Československu (1918 – 1939)*. Bratislava : VEDA, 2004.

Elektronické zdroje

STEINMAYER, Elias von: *Die Matrikel der Universität Altdorf*. 1. Teil. Würzburg 1912, s. 521. Dostupné na internete: <https://digital.ub.uni-duesseldorf.de/ihd/content/pageview/3545513>

Astronomie in Nürnberg. Johann Heinrich Müller. Dostupné na internete: <https://www.astronomie-nuernberg.de/index.php?category=personen&page=mueller-jh>

RIZNER, Ľudovít Vladimír: *Denník Ľudovíta V. Riznera*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1955. Dostupné na internete: <https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1169/Rizner_Dennik-Ludovita-V-Riznera/1#ixzz7wjIZiHpu>

Archive.today/3 hrady. Dostupné na internete: <https://archive.ph/8RJ8h>

Family Search. Dostupné na internete: <https://www.familysearch.org>

Family Tree & Family History. Dostupné na internete: <https://www.geni.com>

Duchovní pastieri a funkcionári [online]. Dostupné na internete: <https://ecav-mengusovce.wbl.sk/Historia-zboru_-kostola-a-zvonice.html>

Božena Němcová. Listy III [online]. Praha : Městská knihovna v Praze, 2012, s. 287. Dostupné na internete: <https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/34/99/43/listy_iii.pdf>

Kahnis, Karl Friedrich August. In: In: *Deutsche Biographie* [online]. Dostupné na internete: <https://www.deutsche-biographie.de/sfz39507.html#ndbcontent>

Luthardt, Ernst. In: *Deutsche Biographie* [online]. Dostupné na internete: <https://www.deutsche-biographie.de/sfz55219.html#ndbcontent>

MITANA, Július – GAŠEK, Štefan – RIŠIAN, Ondrej: *100 rokov od narodenia Petra Škodáčka* [online]. Dostupné na internete: <https://www.ecavpuchov.sk/wp-content/uploads/2019/06/Peter-%C5%Aokod%C3%A1%C4%8Dek.mp3>

GAŠEK, Štefan: *Spomienkové služby Božie v Púchove* [online]. Dostupné na internete: <https://www.ecav.sk/aktuality/spravodajstvo/spomienskove-sluzby-bozie-v-puchove>

Z histórie Evanjelického aug. vyznania cirkevného zboru v Považskej Bystrici [online]. Dostupné na internete: <https://pb.ecav.eu/historia/>

LUHOVÁ, Emília: *Sedemdesiat rokov modlitebne v Hoštinej* [online]. Dostupné na internete: <www.puchovskenoviny.sk/sedemdesiat-rokov-modlitebne-v-hostinej/>

MAKYNA, Pavol: *Odboj v čase 2. svetovej vojny v púchovskom okrese (1938 – 1945)* [online]. Dostupné na internete: <www.puchovodedicstvo.sk/historia/3252/odboj-v-case-2-svetovej-vojny-v-puchovskom-okrese/>

MITANA, Július – GAŠEK, Štefan – RIŠIAN, Ondrej: *100 rokov od narodenia Petra Škodáčka* [online]. Dostupné na internete: <https://

www.ecavpuchov.sk/wp-content/uploads/2019/06/Peter-%C5%Aokod%C3%A1%C4%8Dek.mp3>

MELIŠÍK, Martin: *Ukončenie 2. svetovej vojny očami púchovských evanjelikov z roku 1945* [online]. Dostupné na internete: <https://www.ecavpuchov.sk/ukoncenie-2-svetovej-vojny-ocami-puchovskych-evanjelikov-z--roku-1945/>

MELIŠÍK, Martin: *Ukončenie 2. svetovej vojny očami púchovských evanjelikov z roku 1945* [online]. Dostupné na internete: <https://www.ecavpuchov.sk/ukoncenie-2-svetovej-vojny-ocami-puchovskych-evanjelikov-z--roku-1945/>

EĽKO, Ivan: *Spomienka na Jána Eľku, farára ECAV v Krajnom* [online]. Dostupné na internete: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.krajne.sk/e_download.php?file=data/editor/6sk_15.pdf&original=Spomienka+na+J%C3%A1na+E%C4%BEku+-far%C3%A1ra+ECAV+d%C5%88a+19.2.2017.pdf>

Stenografický zápis o priebehu 16. zasadnutia pléna SNR, konaného v dňoch 25. a 26. februára 1946 v Bratislave [online]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=181643>

FELDEK, Ľubomír: *Demokrat Peter Škodáček* [online]. Dostupné na internete: <http://casopis-tvorba.sk/lubomir-feldek-demokrat-peter-skodacek/>

110 éves a budai Szent Imre Kollégium. Dostupné na internete: <https://lechnerkozpont.hu/cikk/110-eves-a-budai-szent-imre-kollegium>

Inovovaný štátny vzdelávací program pre gymnáziá so štvorročným a päťročným vzdelávacím programom / Človek a spoločnosť / Dejepis. Dostupné na internete: <https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/dejepis_g_4_5_r.pdf>

Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár, B.E.M.S. Gyaszjelentesek. Nekrológy zo zbierok Ostrihomskej katedrálnej knižnice. Dostupné na internete: <http://www.bibliotheca.hu/gyaszjel/index.html>

MENNÝ REGISTER

Acsay, Anton 107
Adalrám, salzburský arcibiskup (822 – 836) 176, 178, 181
Adam, nitriansky biskup 45
Adler, Rudolf 130
Alžbeta, svätá 118 – 120
Anna, svätá 30
Arpádovci, rod 43
Baďura, Izidor 48
Badžgoňová, Dana 33, 34
Bach, Alexander 156, 158
Baker, Vojtech 10
Balvon, Andrej 48
Batthyány, Viliam 109
Bel, Matej 12, 13, 15
Belás, Ladislav 28, 29, 48
Belo IV., uhorský kráľ 45
Beňa, Michal 107
Beňadik, svätý 119
Bende, Imrich 111, 112
Beneš, Edvard 90
Beneš, Jakub 76,
Beneš, Oldřich 89
Berčéni, Mikuláš 46
Betlen, Gabriel 39, 40
Bieliková, Viola 28
Bor, Ján Elen 123
Borbis, Ján 7, 8, 66 – 84, 195, 196
Bosco, Ján don 111, 131, 197, 203
Bošanský, Dionýz 59
Bošanský, Martin 27
Brtiš, Ján 90
Bubnič, Michal 118, 127
Bulovský, František 13
Bystrík, svätý 43, 45
Caselmann, Christian 132
Csernoch, Ján 112
Cvinček, Andrej 106, 107
Czoernig, Karl 158
Čák, Matúš 48
Čáky, Ján Ľudovít 38
Čerňava, Jozef 98
Čobrda, Vladimír Pavel 89
Daxner, Igor 98
Denis, Ernest 134
Dianiška, Daniel 70
Dobák, Ondrej 71
Dóczi, Štefan 39
Dohnány, Mikuláš 161
Druget, Ján 41
Dualská (rod. Nasová), Katarína 29
Dualský, Ján 7, 25
Dualský, Ján st. 29 – 48, 194, 201
Dudík, Beda 42, 43
Ďurček, Ján 32
Dvonč, Jozef 98
Eľko, Ján 91
Emerám, svätý 32, 184, 188,
Engel, Johann Christian von 42, 43
Erdődiovci 21
Esterházi, Mikuláš 39, 40, 41
Esterházi, Žofia 37, 38, 194, 201
Faller, Jenő 10
Feldek, Ľubomír 100
Fiala, Jozef 130
Fierlinger, Zdeněk 94
Filkorn, Eugen 103 – 132, 196, 197, 203, 204
Filkorn (rod. Leitmannová), Mária 105
Filkorn, Jozef 105

Fordinálová, Eva 27
František Jozef I. 57, 67, 155, 195
Frantz, Jozef P. 23
Fridrich II. 22
Gál, Vladimír 67
Geitz, Katarína 12
Gejza, uhorské knieža 43, 45
Geramb, Ignác 22
Glattfelder, Július 108, 112
Gottwald, Klement 93
Gulaša, Ján 130
Gustáv Adolf II. 76, 77, 84, 196
Habsburgovci 542
Haeufler, Jozef V. 158
Haluska, P. 101
Hamaj, Jozef 120
Hánrich, František 156
Hanus, Ladislav 165
Hanuš, Ignác 157
Hausmann, Gerhard 68
Helcelet, Jan E. 157
Hell, Jozef Karol 21, 23
Hell, Matej Kornel 21, 23
Henckel, Ján Fridrich 17
Herčko, Ivan 10
Heyduk, Adolf 136
Heygoldt, Adam Caspar 14
Hidvéghy, Imrich 30
Hitler, Adolf 88
Hlaváč, Ján 156
Hlavatý z Nového Mesta nad Váhom 36
Hlinka, Andrej 87, 103, 115, 122, 124, 133, 166, 189
Hodál, Juraj 184, 186
Hodža, Michal Miloslav 66, 69, 155, 195, 202
Hodža, Milan 90
Hollý, Ján 183, 185
Holuby, Jozef Ľudovít 139
Hornyanský, Viktor 12
Hunyadi, Ján 135, 140
Hurban, Jozef Miloslav 66, 72, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 151, 155, 157, 195, 202
Husák, Gustáv 92
Hutyra, Ján 127, 129
Hyppolit, svätý 45
Chlodovik 178
Chrenóczy-Nagy, József 42
Ibráhím ibn Jákúb 182,
Ilavský, Kazimír 34
Ilešházy, Gašpar 39
Ipolyi-Stummer, Arnold 37, 38
Ivantyšynová, Tatiana 163
Ján III., nitriansky biskup 46
Ján Jiskra z Brandýsa 135
Ján VIII., pápež (872 – 882) 173
Jancík, Ondrej 90
Janíček, Štefan 90
Janoška, Jur 67, 84
Jantausch, Pavol 117, 118, 119
Jelinek, Hanuš 139
Jozef, svätý 30, 37
Kahnis, Karl F. A. 73
Kaleta, Matúš 114
Karol Albrecht 22
Karol Veľký, franský kráľ (768 – 814, od r. 800 cisár) 172, 175
Karol VI. 18, 22
Kaššovič, Ján 127
Kazimír IV., poľský kráľ 43, 46
Keyling, Ján Adam 21
Kmeť, Andrej 18
Kmeťko, Karol 128
Kmošena, Juraj 98, 99
Kmošena, Pavol 98, 99, 101
Koceľ 172, 173, 175, 176, 179

Kollár, Ján 156
Kolping, Adam
Kolping, Adolf 109, 110, 131, 197, 204
Komenský, Ján Amos 118, 121, 123,
Koniarek, Ján 190
Konštantín (Cyril, svätý †869) 44, 172
Koryčanská, Anna 88
Kovalík, Ján 118, 119
Kubíček, Jozef 34
Kuzmány, Karol 66, 72, 75, 76, 81, 195, 202
Ladislav, svätý 29
Láni, Ján 12
Lauern, Ján František von 16
Lazarová, Emma 120
Lekavý 99
Lengheimb, Joachim von 16
Leopold I. 81
Leška, Anton 98
Lettrich, Jozef 87, 90
Lev XIII., pápež 106
Lichard, Daniel 157,
Liupram, salzburský arcibiskup (836 – 859) 178, 180
Ľudovít II. Nemec, východofranský panovník 169, 172, 174, 176 – 179
Ľudovít Pobožný, franský kráľ a cisár (814 – 840) 172, 179, 181
Luthardt, Christoph Ernst 79 – 83
Majlát, Ján 153, 156, 198, 205
Marciňa, Juraj 90
Marcus Aurelius, rímsky cisár 44
Mária Terézia 22
Marinoni, Johann Jacob 15
Marman, Štefan 90
Marmorstein, Maximilián 98, 99, 101
Martin, svätý 39, 44
Masaryk, Tomáš Garrigue 90, 134, 136, 141, 143
Matejov, Juraj Koza 119
Medňanský, Alexander Cézar 29
Medňanský, Eduard 29
Medňanský, Jozef 29, 41
Medňanský, Ladislav 29
Medňanský, Martin 31, 34
Metod († 885) 44, 172, 173
Mihalovits, János 9
Michal, Ján Jaromír 98, 99, 101
Michal, svätý 44
Michalidesová, Mária 13
Mikovíni (rod. Ničková), Helena 12
Mikovíni, Alžbeta Kristína 24
Mikovíni, Anna 12
Mikovíni (rod. Giliková), Anna Regina 15, 24
Mikovíni, Ján 13
Mikovíni, Karol Stanislav 24
Mikovíni, Mária 11
Mikovíni, Marta 11
Mikovíni, Michal 11
Mikovíni, Samuel 7, 9 – 24, 194, 200
Mikovíni, Samuel st. 11, 12, 13
Mikovíni, Tomáš Ľudovít 24
Mikovíni, Zuzana 11
Mitrovský, Ján Nepomuk 17, 20, 21
Mojmír I., veľkomoravské knieža (833 – 846) 169, 172, 174, 183 – 185, 190
Morovics, Miroslav T. 13, 14
Múdry-Šebík, Michal 96
Müller, Johann Heinrich 14
Muríň, Matej 119
Napoleon Bonaparte 147
Němcová, Božena 73
Nicolaidesová, Anna (Mikolášoviech, Miklós) 11
Nitray, kapitán 46
Okánik, Ľudovít 114

Osuský, Samuel Štefan 87, 89, 139
Ožegović, Metel 158, 159, 198, 205
Pajtáš, Ján 89
Pajtáš, Štefan 89
Pálfiovci 21
Palic, Ján 87
Palma, František Karol 42, 43
Pantaleon, svätý 31, 32
Pažitný, Anton 28
Peressenyi, Ján 90
Peressenyi, Juraj 90
Peressenyi, Ladislav 90
Peressenyi, Samuel 90
Pestalozzi, Johann Heinrich 107
Petrik, Gejza 48
Pipin, italský kráľ (781 – 810) 171
Podrimavský, Milan 67
Pöstényi, Ján 116
Považan, R. 104
Pribina 8, 165, 166, 168 – 193, 198, 205
Prohászka, Ottokár 106
Purgina, Ján 11 – 13, 16, 20
Puschner, Johann Georg 14
Rákoci, František II. 44, 46
Rastislav, veľkomoravský knieža (846 – 870) 172, 173, 178, 184
Ratbod, markgróf Východnej a Korutánskej marky (828 – 854) 169, 174, 175, 176, 178, 179
Ratimír, sávske knieža (do r. 838) 175, 179
Ratkoš, Peter 184, 185, 186
Rázus, Martin 166
Révay, Ladislav 34, 37 – 41, 194, 201
Révay, Martin 37, 41, 194, 201
Révay, Pavol 12
Révayová, Alžbeta, rod. Drugetová 38, 41
Révayová, Terézia z Trebostova 38
Revický, Alfréd 34, 37, 38
Rieger, František Ladislav 135
Rimay, Ján 39
Rizner, Ľudovít Vladimír 26, 33
Rosenfeld, Karol 154, 162
Roškováni, Augustín 31
Rousseau, Jean-Jacques 107
Roy, Vladimír 93
Rust, Imrich 20, 21, 22
Rutšek, Aurel 33
Růžička, Jozef 76
Salacho, kranský gróf (okolo 838) 175, 179
Salva, Karol 113
Samko, Štefan 90
Sasinek, Franko Víťazoslav 184, 185
Seneca, Lucius Annaeus 47
Scheneman 17
Schmidt, Jozef Anton 20
Schwarz, Karl W. 68
Schwarzenberg, Felix 156
Siegler, Michal 41
Sienkiewicz, Henryk 138, 140, 141
Sokol, Martin 129
Somora, Miloš 88
Spruner, Karl 158
Stadion, Franz 156, 157
Staško, Jozef 121
Stibor zo Stiboríc 35, 43, 46
Struhár, Alojz 166
Styk, Jozef Juraj 99
Svätopluk, knieža 44, 172, 173, 185
Svorad, svätý 8, 41, 47, 119, 120, 197, 203
Szinnyei, József 25
Šalamún, uhorský kráľ 45
Šešera, Ján 98, 99
Šišmiš, Milan 27

Škodáček, Ján 85
Škodáček, Pavol 85
Škodáček, Peter 8, 85 – 102, 196, 202, 203
Škodáčková (rod. Predmerská), Emília 85
Škodáčková, Jela 85, 92, 102, 203
Škodáčková (vyd. Rubaninská), Pavla 85
Škrábik, Andrej 107
Škultéty, Jozef 136
Škvarna, Dušan 163, 197, 204
Šrobár, Vavro 135
Štalmach, Mikuláš 100
Štefan I., svätý 30, 36, 43, 44, 59, 184
Štefánek, Anton 114
Štúr, Ľudovít 66, 155, 183, 185
Šubík, František/Žarnov Andrej 122
Takáč, Pavol 28
Talafús, Ján 135
Tárczy-Hornoch, Antal 9
Textorides, Jonáš 11
Thurmann, Karol 22
Thurzo, Fedor 88, 95, 96, 97
Tiso, Jozef 98
Tomeček, Otto 10
Török, János 43
Ursíny, Ján 100
Utješenovič-Ostrožinski, Ognjeslav 152
Vagner, Jozef 25, 26, 27
Vagyon, Štefan 30
Vatha, pohan 45
Vazul, knieža 43
Viboch, Pavol 97
Vincent, svätý 130
Vlachovič, Jozef 10
Vozár, Jozef 10
Vozár, Samuel 160, 161
Vurum, Jozef 42
Vyškový, Jaroslav 97
Wiedeburg, Johann Bernhard 14
Zachar, Ľudovít 119
Zipser, Matej 22
Zoch, Ctiboh 75, 80, 81, 82
Zoch, Samuel 141
Žatko, Ernest 123
Žigmund Luxemburský, uhorský kráľ 35
Žilák, Ján 11

AUTORI

PhDr. Anna Bocková, PhD.
Katedra histórie a didaktiky dejepisu, Pedagogická fakulta,
Univerzita Komenského v Bratislave

doc. Mgr. Ľuboš Kačírek, PhD.
Katedre archívnictva a muzeológie, Filozofická fakulta,
Univerzita Komenského v Bratislave
Slovenské technické múzeum – Múzeum dopravy Bratislava

doc. PhDr. Miroslav Kamenický, CSc.
Katedra histórie a didaktiky dejepisu, Pedagogická fakulta,
Univerzita Komenského v Bratislave

prof. PhDr. Róbert Letz, PhD.
Katedra histórie a didaktiky dejepisu, Pedagogická fakulta,
Univerzita Komenského v Bratislave

Mgr. Pavol Makyna, PhD.
Katedra histórie a didaktiky dejepisu, Pedagogická fakulta,
Univerzita Komenského v Bratislave

prof. Pavol Matula, PhD.
Katedra histórie a didaktiky dejepisu, Pedagogická fakulta,
Univerzita Komenského v Bratislave

doc. Mgr. Jaroslav Nemeš, PhD.
Katedra histórie a didaktiky dejepisu, Pedagogická fakulta,
Univerzita Komenského v Bratislave

prof. PhDr. Dušan Škvarna, PhD.
Katedra histórie, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela
v Banskej Bystrici

doc. Mgr. Monika Tihányiová, PhD.
Katedra histórie, Filozofická fakulta, Trnavská univerzita
v Trnave

Mgr. Miriam Viršinská, PhD.
Katedra histórie a didaktiky dejepisu, Pedagogická fakulta,
Univerzita Komenského v Bratislave

Miriam Viršinská
zostavovateľka

Známi neznámi

Pohľad na vybrané osobnosti slovenskej histórie

Vydala Univerzita Komenského v Bratislave, 2023

Jazyková redakcia: Mgr. Miriam Viršinská, PhD.
Technická redakcia, návrh obálky: Jaroslav Nemeš

Rozsah 228 strán, prvé vydanie,
vyšlo ako elektronická publikácia

ISBN 978-80-223-5766-1 (online)